INSTITUTIONES

PHILOSOPHICÆ

AUCTORE J.-B. BOUVIER

EPISCOPO GENOMANENSI

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA

EX SEXTA PARISIENSI

In qua passim occurrentes non paucae philosophorum sententiae, gallico sermone relatae, ne cuiquam hujus linguae haud scienti impedimento esset earundem intelligentia, latinis literis sunt versae.

TOMUS SECUNDUS

METAPHYSICA

NEAPOLI

EX TIPIS ALOYSII BANZOLI

MDCCCXLII.

METAPHYSICA

Sub nomine *Metaphysicae* multi nunc quamdam sibi fingunt scientiam subtilem, abstractam, intricatam, ac inutilem, opinionibus contradictoriis, et speculativis systematibus sese destruentibus scaturientem. Fatendum est vulgare hoc praejudicium omni fundamento destitutum non esse: plurimi namque auctores non paucas hujus generis quaestiones tractant, et in obscuras, interminabilesque disputationes abeunt. Nos vero ab hujusmodi controversiis abstinendum ducentes, solummodo veritates gravis momenti, quae in hac parte philosophiae tractari solent, dilucide et, quantum poterimus, solide conabimur astruere.

Vox *Metaphysica* ex duobus vocabulis Graecis, μετα, *supra*, et φυσις, *natura*, formatur. Per naturam vulgo intelligitur mundus sensibilis, seu materialis.

Metaphysica igitur est scientia de entibus supra naturam corpoream positis tractans. Duplici modo ens a natura corporea distingui potest, scilicet, per mentis abstractionem, ut ens in genere, quod extra mentem illud concipientem non existit, et per naturam suam; tales sunt substantiae incorporeae, nempe Deus, Angeli, et Mentes humanae. Unde Metaphysica in duas partes communiter dividitur, videlicet, in metaphysicam *generalem*, quae de ente abstracto disserit, et in metaphysicam *specialem*, quae de entibus a materia ex natura sua segregatis tractat: prior vocatur *ontologia*, et posterior *pneumatologia*.

DISSERTATIO PRIMA

DE ONTOLOGIA.

Ontologia, a verbis graecis ων et λογος, idem significat ac *sermo de ente*, et definiri potest: *scientia rerum*, et *earum* relationum in *genere*: pauca de illa dicemus, eaque tradenus tanquam prolegomena ad pneumatologiam, quae est proprie metaphysica: agemus ergo breviter in quinque capitibus, 1.° de notione, essentia, et possibilitate entis in genere; 2.° de ejus causis et effectibus; 3.° de ejus speciebus; 4.° de ejus proprietatibus, et 5.° de spatio, et duratione.

CAPUT PRIMUM

DE NOTIONE, ESSENTIA, ET POSSIBILITATE ENTIS IN GENERE.

Ens dicitur quidquid existit, vel existere potest. Quibusdam attributis in esse suo determinatur: porro haec attributa vocantur ipsius *essentia*: essentia igitur est complexio attributorum, sine quibus res nec esse, nec concipi potest. Sic essentia hominis consistit in intelligentia, et in animalitate.

Possibilitas est consensio attributorum inter se; sic possibilis est mons aureus, impossibilis vero circulus quadratus.

Quaerere solent metaphysici, an rerum possibilitas, et essentia ab omnipotentia Dei pendeant.

R. 1.° Si supponeretur Deum non existere, nulla res possibilis esset, quia Deus est suprema veritas, et fons unicus omnium entium existentium, et possibilium.

R. 2.° Possibilitas rerum ab omnipotentia Dei non pendet: nam 1.° impossibile percipi non potest, ut possibile: at si possibilitas rerum ab omnipotentia Dei penderet, impossibile percipi, etc. v. g. percipi posset mons sine valle, baculus sine duobus extremis, circulus quadratus, etc. quod evidenter repugnat. 2.° Omnipotentia Dei exerceri non potest sine voluntate; voluntas agere non potest sine cognitione objecti; objectum autem cognosci non potest, nisi sit possibile: ergo omnipotentia Dei supponit, et non facit rerum possibilitatem. 3.° Si possibilitas rerum a voluntate Dei penderet, mutabilis foret: atqui immutabilis est; nam mutari non potest, quin ideae Dei mutentur, siquidem, mutatione facta, Deus perciperet, ut possibile, quod impossibile erat, aut vice versa: atqui dici non potest ideas Dei mutari posse: ergo etc. Unde omnipotentia Dei habet pro objecto quidquid possibile est; non vero impossibilia; quae nihil sunt.

R. 3.° Duplex distinguitur essentia *metaphysica* scilicet, et *physica*: essentia *metaphysica* est ipsa attributorum consensio, et a possibilitate non distinguitur. Essentia vero *physica* est eadem attributorum consensio extra ideas posita, seu realiter existens: igitur ab existentia rerum non discrepat.

Certum est metaphysicas rerum essentias a voluntate Dei non magis pendere, quam possibilitatem a qua non distinguuntur. Unde Deus, licet omnipotens, efficere non potest, ut pars totius eodem toto sit major, ut triangulum, idem remanens, tribus angulis, et tribus lateribus non constet, ut bis duo dent quinque, ut existat mons sine valle, etc. Igitur metaphysicae rerum essentiae sunt aeternae, et immutabiles.

Essentiae vero physicae, seu existentiae a voluntate, et poten-

tia Dei omnino pendont, ut nemo diffitetur: sunt igitur contingentes, et mutabiles.

Essentia, sive metaphysica, sive physica, dicitur etiam natura. Attamen vox natura majorem habet extensionem, quam essentia: complectitur enim attributa ens constituentia, et quidquid ab eis profluit. Unde ea sunt essentialia sine quibus ens nec esse, nec concipi potest; et ea sunt naturalia, quae reperiuntur in ente vi ipsius essentiae: v. g. radices, truncus, rami, sunt partes arboris essentiales: talis amplitudo, altitudo, extensio, flores, fructus in tali, vel tali quantitate exstantes, sunt partes naturales.

Quae ab essentia entis provenire nequeunt, et tamen existunt, causae supernaturali tribuenda sunt, et vocantur miracula.

CAPUT SECUNDUM

DE CAUSIS, ET EFFECTIBUS ENTIUM.

Quidquid existit, habet, vel supponit rationem cur existat, id est principium a quo procedat, vel causam cujus sit effectus. Illud vocatur generatim principium, quod rationem alterius continet: quando est velut fons ex quo aliud emanat, nomen principii retinet; sic Deus est principium possibilitatis omnium rerum, mens humana principium cogitationis, sol principium caloris, etc. Ubi vero producit aliquid distinctum, habet nomen causae. Causa igitur est id, cujus efficacia aliquid existit: quod autem producitur, vocatur effectus, et ratio qua causa effectum suum producit, dicitur medium: sic artifex est causa, opus ab eo factum est effectus, et instrumenta, quibus utitur, sunt media.

Causa multipliciter dividitur, nempe

1.° In causam *efficientem*, *materialem*, *formalem*, *exemplarem*, et *finalem*. *Causa efficiens* est ea, quae sua actione producit effectum; *causa materialis* est materia ex qua res efficitur; *causa formalis* est dispositio, quae rem ad tale genus, talem speciem et tale individuum determinat; *causa exemplaris* est idea, vel imago per effectum repraesentanda; *causa finalis* est scopus ab agente intentus. Sit in exemplum statua: statuarius est causa efficiens; marmor, causa materialis; dispositio quae efficit, ut tale potius, quam tale repraesentet objectum, causa formalis; imago in mente statuarii dum agebat existens, causa exemplaris; pretium ab illo intentum, vel gloria sibi proposita, causa finalis.

Causa enim intelligens non agit nisi propter finem aliquem: finis ergo habet rationem cur actio suscipiatur, ac proinde merito dicitur causa. Finis potest esse 1.° *primarius*, vel *secundarius*, et agens utrumque simul potest sibi proponere; v. g. sta-

tuarius potest intendere primario pretium, et secundario gloriam, aut vice versa; 2.° *proximus*, vel *remotus*: proximus ille est, qui immediate attenditur, et ad alium refertur; remotus ille est ad quem alius refertur; v. g. finis proximus medicinae, est purgatio stomachi, remotus sanitas recuperanda, remotior obligationum status executio; 3.° *intermedius*, vel *ultimus*: intermedius est ille ad quem praecedens refertur, ipse ad alium referendus; ultimus ille est in quo obtinendo agens quiescit. Si ad alium sit adhuc referendus, est relative ultimus; si ad nullum alium referri possit, est absolute ultimus.

2.° Causa efficiens dividitur in *necessariam*, et *liberam*. Est *necessaria* quando ita ex natura sua agit, ut ab effectu temperare nequeat; qualia sunt omnia corpora dum effectus naturales producunt. Causa *libera* illa est, quae ex arbitrio potest agere, vel non agere: talis est mens humana in suis determinationibus, ut postea demonstrabimus

3.° Dividitur in *primam*, et *secundam*. Causa *prima* ea est, quae ab alia non pendet, ut agat; talis est solus Deus universaliter, rex respectu subditorum. Causa *secunda* est ea, quae ab alia pendet, ut agat, vel saltem ab alia suam habet efficaciam: ejus generis sunt omnes causae creatae respectu Dei; ministri respectu regis, etc.

4.° Dividitur in causam *physicam*, et causam *moralem*. Causa *physica* ea est, quae propriam, et physicam exercet actionem; v. g. qui hominem occidit, causa est physica homicidii: causa *moralis* est illa, quae moralem exercet actionem; v. g., qui jubet, aut suadet hominem occidi, causa est moralis occisionis seu homicidii.

5.° Dividitur in causam *generalem*, et in causam *particularem*. Causa est *generalis* quando plures diversi generis producit effectus; v. g. sol qui ubique diffundit lumen, calorem, et fecunditatem; aqua quae lavat, irrigat, ignem extinguit, sedat sitim, naves defert, machinas movet, etc. Causa *particularis* illa est, quae unius tantum generis producit effectus; talis est arbor respectu fructuum suorum.

6.° Dividitur in causam *per se*, et in causam per *accidens*. Causa dicitur *per se* quando producit effectum sibi propositum, vel ad quem destinatur; v. g. si quis volens fratrem suum occidere, eum revera occidat. Si autem volens eum defendere illum occidat, est causa mortis per accidens.

Advertendum 1.° causam distinguendam esse a *conditione*, licet independenter a conditione saepe agere nequeat; v. g. corpus suspensum non cadit, quamvis gravitas naturalis illud impellat deorsum, nisi solvatur vinculum, quo detinetur; sol non illuminat cubiculum, nisi aperiatur fenestra. Solutio autem vin-

culi lapidem detinentis non est causa, cum rationem effectus non contineat, sed vocatur conditio *sine qua non.* Idem dicendum est de apertura fenestrae ratione luminis; de relaxatione malefactoris in carcere detenti, qui egressus furatur, incendit, occidit; de illo qui apponit vinum, quo alter abusurus est ad se inebriandum, etc.

Advertendum 2.° causam iterum distinguendam esse a *mediis* quibus ad effectum producendum illa utitur: media enim rationem effectus non habent, et ad eum producendum non nisi aliena efficacia concurrunt. Quidam ea vocaverunt causam instrumentalem, sed improprie: nemo quippe non videt instrumenta, v. g. quibus statuarius suam elaborat statuam per se nullam vim habere, et sola operantis industria aliquid posse. Idem dicendum est de motivo, quo agens determinatur, de occasione occurrente: tales circumstantiae improprie dicerentur causa impulsiva, et causa occasionalis; quia nullam de facto habent efficaciam relative ad effectum.

Media autem debent esse proportionata, et causae eis utenti, et fini assequendo: alia sunt necessaria, sine quibus effectus produci non posset, et alia utilia, quibus effectus facilius tantum producitur.

Advertendum 3.° plures causas simul ad eumdem producendum effectum concurrere posse sive per eadem, sive per diversa media: si se invicem adjuvent, ut duo equi eumdem currum trahentes, sunt *coordinatae*, et quasi unam causam faciunt; si una ab alia vim operandi habeat, seriem causarum efficiunt, et dicuntur subordinatae: sic omnes causae creatae causae primariae, sive Deo, subordinatae sunt; in mechanica varii motus sibi invicem subjecti, a primo motore pendent, videlicet ab aqua cadente, a vento flante, a vapore vi caloris dilatata, etc.

Advertendum 4.° ordinem in genere nihil aliud esse quam rectam *dispositionem causarum*, *mediorum*, et *finium.* Si haec dispositio seu connexio in essentiis rerum spectetur, est *ordo metaphysicus*, et *invariabilis*; si in rerum corporearum existentiis consideretur, est ordo *physicus*; si in liberis actibus, sive Dei, sive Angelorum, sive Mentium humanarum, est ordo *moralis.* Ordo moralis potest esse vel *religiosus*, si cultum Dei respiciat; vel *socialis*, si relationes hominum secum habitantium dirigat; vel *politicus* si publicae auctoritatis, et subditorum correlativa spectet officia.

Ordo metaphysicus, utpoto aeternus et invariabilis, est fundamentum ordinis tum physici, tum moralis: in cuncta rerum universitate perfecta existit subordinatio causarum, mediorum, ac effectuum, ita ut omnia entia possibilia, et existentia optime sibi sint concatenata.

Advertendum 5.° triplicem supra dictum ordinem scientiae esse objectum: scientia igitur est *metaphysica*, *physica*, vel *moralis* juxta ordinem quem spectat et habet pro objecto. Quae sola ratione cognoscuntur, vel cognosci possunt, objectum Philosophiae constituunt; quae vero revelatione divina nobis manifestantur, sunt objectum Theologiae. Hinc duplex scientiae ordo, scilicet *naturalis*, et *supernaturalis*, seu *philosophia*, et *theologia*.

His praenotatis, quaedam exponenda sunt axiomata, ad causam, et effectum pertinentia, quae in posterum nobis erunt utilia.

AXIOMA PRIMUM.

Causa prior est effectu.

Duplici modo aliquid dici potest altero prius, vel posterius, scilicet, tempore, et ratione. Illud prius est tempore, quod revera aliquo temporis intervallo ante alterum existit; sic parentes ante filios existunt, architectus ante aedificium, etc. Illud vero dicitur prius ratione, quod concipitur prius altero, quamvis prius tempore non existat. Ita circulus ratione prius est figura, quam rotundus.

Manifestum est causam debere esse priorem effectu, saltem prioritate rationis, ut sol respectu luminis.

AXIOMA SECUNDUM.

Nullus est effectus sine causa.

Eo ipso enim, quod ens supponatur effectus, factum, vel productum fuit: porro quod factum, vel productum fuit, supponit causam, ut patet: ergo etc.

AXIOMA TERTIUM.

Perfectiones effectus perfectiones causae superare non possunt.

Si qua enim perfectio effectus perfectiones causae superaret, existeret sine causa, quod absurdum est: ergo etc. Quidquid ergo perfectionis est in effectu, aliquo modo est in causa.

Duplici modo causa effectum suum continere potest, scilicet, *formaliter*, et *virtualiter*.

1.° *Formaliter*, id est, juxta propriam illius formam; sic nummi continentur in instrumento eos formante.

2.° *Virtualiter*, quando nempe causa habet virtutem producendi effectum, illumque quodam modo saepissime nobis ignoto in se complectitur: sic quidquid perfectionis est in mundo Deus in se continet; architectus totum aedificium a se construendum aliquo modo in mente sua habet.

Duplex etiam distinguitur perfectio, *simpliciter dicta*, scilicet,

quae aliam majorem perfectionem non excludit, ut cogitatio, et libertas; et alia *secundum quid*, quae majorem excludit perfectionem; tale est corpus: perfectio est respectu nihili, sed imperfectio est respectu cogitationis, quam excludit.

AXIOMA QUARTUM.

Nullum ens potest esse sui ipsius causa.

Tunc enim seipso esset simul prius et posterius; quod evidenter repugnat.

AXIOMA QUINTUM.

Duo entia non possunt esse sui invicem causae.

Una enim causa non potest esse simul altera eadem causa prior, ac posterior; v. g. repugnat Petrum esse patrem, et filium ejusdem Pauli: attamen id eveniret, si duo entia essent sui invicem causae: ergo etc.

Hinc in serie causarum productarum, quantumvis longa, semper necesse est, ut prima existat extra seriem posita, alioquin vel existeret effectus sine causa, vel duo entia sibi invicem darent existentiam; quod pariter absurdum est.

Habilitas ad aliquid faciendum dicitur *potentia*; exercitium hujus habilitatis vocatur *actus*, v. g. Pictor habet potentiam pingendi tabellam; pictura est actus hujus potentiae, et tabella est effectus. Hinc sequentia oriuntur axiomata.

AXIOMA PRIMUM.

A potentia ad actum non valet consecutio.

Ex eo, quod enim homo potentiam pingendi habeat, inferri non potest illum pingere, pinxisse, aut picturum esse.

AXIOMA SECUNDUM.

Ab actu ad posse valet consecutio.

Ubi enim aliquid existit, certum est illud esse possibile.

AXIOMA TERTIUM.

Possibili posito in actu, nihil sequitur absurdi.

Enimvero facile concipitur nullam esse repugnantiam in eo, quod possibile fingatur existere: ea suppositione facta, legitimae deduci possunt conclusiones ope ratiocinii, perinde ac si res de facto existeret.

CAPUT TERTIUM

DE VARIIS SPECIEBUS ENTIS.

Ens generaliter dividitur 1.° in *substantiam*, et *modum*; 2.° in *finitum*, et *infinitum*. De duplici hac divisione in duplici articulo dicemus.

2

ARTICULUS PRIMUS

DE SUBSTANTIA, ET MODO.

Substantia, ut jam diximus in Logica, est ens in se subsistens, seu quod non indiget subjecto cui inhaereat, et stans sub modis in ea residentibus; talis est homo.

Modus, e contra, est affectio, vel qualitas subjectum, cui inhaereat necessario requirens, v. g. color, figura; saltem secluso miraculo, de quo agitur ubi de praesentia reali in Eucharistia.

Substantia generatim dividitur 1.° in *increatam*, et *creatam*: *increata* ea est, quae nullam agnoscit causam; talis est solus Deus. Substantia *creata* est illa, quae agnoscit causam a qua existentiam acceperit; tales sunt res omnes a Deo distinctae, quae ideo appellantur creaturae.

Dividitur 2.° in *spiritualem*, et *materialem*. Substantia *spiritualis* illa est, quae nullas habet partes; et quadruplex distinguitur, scilicet Deus, Angelus, Mens humana, et Anima belluina, de quibus seorsim infra dicetur. Substantia *materialis* ea est, quae unum aut plures ex sensibus nostris afficere potest, habet partes, et divisibilis est. Multipliciter subdividitur, videlicet in *corpora elementaria*, et *corpora mixta*; corpora mixta dividuntur in *solida*, et *liquida*; solida in *animalia*, *vegetalia*, et *mineralia*; liquida in *fluida*, et in ea quae dicuntur *gaz*, etc. Haec ad Physicos pertinent.

Dividitur 3.° in *completam*, et *incompletam*: est *completa*, si alteri a qua perficiatur non jungatur; hinc Petrus est substantia completa. Substantia *incompleta* dicitur, quando alteri jungitur, et ab illa perfinitur; tale est corpus humanum, quod animae consortio perficitur, et seorsim sumptum est duntaxat pars hominis.

Substantia autem completa, si rationis sit expers, ut lapis, et jumentum, vocatur *suppositum*, quia ponitur sub modificationibus ipsi adhaerentibus: v. g. arbor, equus etc. sunt supposita; habent enim necessario quosdam existentiae modos, quibus ab aliis entibus distinguuntur.

Si vero substantia completa rationis sit particeps, dicitur a Latinis *persona*, et a Graecis *hypostasis*, ab ὑπο, *sub*, et ἵστημι, *sto* vel *sum*, propter rationem superius expositam, respectu substantiae, et suppositi. Attamen vox *suppositum* est quodam modo generica, et de entibus ratione pollentibus, sicut de aliis dici potest; sed vox *persona* de entibus ratione destitutis nunquam dicitur: v. g. dici non potest de cane, quod sit bona, vel mala persona.

Multum igitur datur discrimen inter substantiam, et personam, vel suppositum; ad substantiam enim requiritur tantum, ut ens in se subsistat, id est, non indigeat subjecto in quo recipiatur; ad personam vero, et suppositum requiritur insuper, ut substantia sit completa, id est, alterius consortio non perficiatur, ac pro-

inde ut functiones, et operationes ejus ipsi, non autem alteri, tribuantur. Hinc prodiit axioma istud: *Actiones sunt suppositorum.*

Tres tamen sunt personae distinctae in Deo, quamvis unica sit substantia, quia haec unica substantia tribus personis modo ineffabili communicatur, seu tres habet subsistentias realiter distinctas, et personales. Contra vero in Christo tres sunt substantiae, divinitas, mens humana, et corpus: et unica persona, quia natura humana, ex anima, et corpore conflata, Verbo divino hypostatice (id est personaliter) unitur, ab illo perficitur, et propriam subsistentiam personalem non habet, ut explicatur in Theologia. Unde actiones Christi ex natura humana procedentes, ut oratio, jejunium, passio, mors etc. sunt in sensu stricto actiones personae Verbi, seu Filii Dei; sicut in homine actus corporales, non corpori, sed ipsi personae tribuuntur.

ARTICULUS SECUNDUS

DE FINITO, ET INFINITO.

Finitum sic dicitur, quia finem habet; et infinitum ita appellatur, quia nullum agnoscit terminum. Cum autem ens quodlibet finem habeat, vel non habeat, et nullum intercedat medium, sequitur omne ens esse *finitum*, vel *infinitum.*

Duplici modo considerari potest finitum, scilicet, ut singulare, et tales, vel tales habens terminos, v. g. sexpeda: vel ut generale; sub hoc respectu est ens cui aliqua deest perfectio, et dicitur finitum in genere.

Duplex similiter distinguitur infinitum, nempe, infinitum actu, et infinitum potentia. Infinitum *actu* illud est quod tantum est, et tam perfectum, ut nihil majus, aut perfectius excogitari possit: talis est solus Deus; ut infra demonstraturi sumus. Id vero nuncupatur infinitum *potentia*, quod nunquam tantum, aut tam parvum excogitari potest, ut adhuc augeri, vel minui non possit. Plura hujus generis infinita agnoscunt mathematici, et physici; qualia sunt progressio numerorum, sive crescens, sive decrescens, divisibilitas materiae, velocitas motus, etc.

Inter se disputant Metaphysici de modo quo infinitum *actu* a nobis percipiatur.

Res autem aliqua duplici modo a nobis cognosci potest, videlicet, positive, et negative. Cognoscitur *positive*, quando in seipsa percipitur; cognoscitur vero *negative*, quando non in seipsa, sed ope alterius, cujus est negatio. apprehenditur: v. g. ut cognoscitur positive, et tenebrae cognoscuntur tantum negative, ut absentia lucis.

Omnes docent finitum in specie, v. g. sexpedam positive cognosci, id est, per ideam positivam; clare enim videmus limites determinatos, nec requiritur, ut infinitum prius concipiamus.

De modo autem quo percipitur finitum in genere, non ita sibi consentiunt Philosophi : *Descartes*, *Mallebranche*, *Bossuet*, *Fénelon*, et plures alii celebres auctores contendunt finitum in genere esse duntaxat negationem infiniti, sicut tenebrae sunt negatio lucis, morbus negatio sanitatis, debilitas negatio fortitudinis, etc. Docent igitur infinitum actu per ideam positivam cognosci, quod sic exprimit *Bossuet* (1). *Dicant*: perfectum *nequaquam est* : perfectum *nihil est aliud*, *quam idea nostri spiritus*, *qui sibi eam exhibet de imperfecto*, *quod quisque suis oculis cernit usque ad perfectionem quandam*, *quae realitatis nihil habet*, *quam in mente. Ita in suo insano pectore ratiocinari vellet impius, qui haud meditatur*, perfectum, *et in se*, *et in nostris ideis primum esse*; *e contra* imperfectum *in omnibus operibus nihil aliud esse*, *quam de gradu dejectionem. Quaeso*, *anima mea*, *quomodo* nihilum *intelligas*, *nisi ab* esse? *quomodo* privationem *intelligas*, *nisi id a* forma *est*, *qua illa caret? quomodo* imperfectionem, *nisi id* est a perfectione, *e qua illa decidit?*

Locke vero (2) espresse dicit, et fuse probare intendit, ideam finiti sub ratione finiti esse positivam, et infinitum negative tantum cognosci posse : at de solo infinito *potentia* loqui videtur, sicque Cartesianorum opinioni non evidenter contradicit.

P. *Buffier* (3) affirmat nullam proprie loquendo dari ideam accuratam infiniti *actu*, atque Deum, ut infinitum *potentia* tantum cognosci, quia mens finita perfectiones infinitas concipere non potest. Non negat tamen, imo dari supponit veram, sed non adaequatam ideam infiniti actu seu absoluti. Forte illi auctores praecise sibi non contradicunt : si enim idea infiniti spectetur quoad realitatem objecti, est positiva, cum nihil magis positivum esse possit, quam ens supremum; si vero consideretur quoad exhibitionem perfectionum entis infiniti in mente nostra, est negativa, siquidem repugnat mentem nostram perfectiones actu infinitas formaliter, et positive sibi exhibere.

(1) II Elév. t. 8, p. 6 : « *On dit : Le parfait n'est pas; le parfait n'est qu'une idée de notre esprit qui va s'élevant de l'imparfait qu'on voit de ses yeux, jusq' à une perfection qui n'a de réalité que dans la pensé. C'est le raisonnement que l'impie voudrait faire dans son coeur insensé, qui ne songe pas que le parfait est le premier, et en soi, et dans nos idées, et que l'imparfait en toutes facons n'en est qu'une dégradation. Dis-moi, mon âme, comment entends-tu le néant, sinon par l'être? comment entends-tû la privation, si ce n'est par la forme dont elle prive? comment l'imperfection, si ce n'est par la perfection dont elle déchoit?*

(2) *Lib. 2, c. 17.*

(3) *Traité des premières vérités, 2e partie, ch. 12.*

Quidquid sit, certum est veram dari ideam infiniti actu: etenim de illo cogitamus, et loquimur, circa illud ratiocinamur; plures proprietates ei tribuimus, v. g. necessitatem existendi, independentiam, omnipotentiam, etc. illud a quovis alio ente secernimus: porro haec omnia facere non possumus, quin de illo veram habeamus ideam.

Non necesse est autem infinitas perfectiones concipere, ut infinitum actuale percipiatur: sufficit, ut primarias ejus proprietates, v. g. necessitatem existendi, independentiam, et summam intelligentiam noscamus; ex his namque attributis infinitudo perfectionum necessario sequitur: ergo etc. Unde 1.° aliud est rem aliquam intelligere, seu illam sibi repraesentare in mente; et aliud eam comprehendere, id est eam adaequate cognoscere 2.° Nunquam neganda sunt clara propter obscura, quae objiciuntur. Sola enim facultas infinita cunctas perfectiones entis infiniti adaequate sibi repraesentare potest.

CAPUT QUARTUM

DE PROPRIETATIBUS ENTIS.

Multa nimis subtilia, et prorsus inutilia hic tractare olim solebant Metaphysici; nos vero aliquas notiones tantum breviter exponemus.

Quaecumque ens in suo esse constituunt vocantur ejus proprietates, quia ipsi sunt propriae. Aliae sunt *essentiales*, sine quibus ens nec esse nec concipi potest, ut rotunditas in circulo; aliae *promanantes*, quae ex essentia entis necessario fluunt, ut aequalitas radiorum in circulo; et aliae *accidentales*, quae ad essentiam rei non pertinent, nec ex essentia ejus necessario fluunt, ut existentia physica circuli, ejus materia, quantitas, locus, duratio, etc. Dicuntur etiam attributa essentialia, attributa derivata, et accidentia.

Aliae sunt *absolutae*, et aliae *relativae*: de his, et illis quaedam seorsim dicenda sunt.

De proprietatibus entis absolutis.

Proprietates absolutae sunt illae, quae uni enti in se spectato conveniunt. Tres numerantur: *unitas*, *veritas*, et *bonitas*. Dicuntur etiam communes, quia cuilibet enti realiter existenti competunt.

1.° *Unitas.* Adeo clara est vox illa, ut nulla ratione explicari possit, quia simplicior expressio non existit. Si quis peteret a me quid significet vox *mille*, facile responderem nume-

rum mille resolvendo: at unitas resolvi non potest, cum nec inferiora, nec partes habeat. Sic tamen definiri solet: Unitas est id quod in se indivisum est, et a quolibet alio divisum. Dicitur 1.° *in se indivisum*, id est, quod dividi non potest in plura alia, quae talia sint quale est ipsum. Sic Petrus est indivisus, quia in plures Petros dividi non potest. Idcirco est *individuum*. Dicitur 2.° *a quolibet alio divisum*; secus non esset ens unum, sed pars alterius entis.

Unitas est metaphysica, physica, vel moralis.

Unitas *metaphysica* ea est quae omnem multiplicitatem partium omnemque compositionem excludit, et ideo solis spiritualibus competit.

Unitas *physica* est illa, quae consistit in unione plurium partium, quatenus totum efficiunt physicum, id est, extensum: igitur solis corporibus propria est.

Unitas *moralis* est collectio plurium a se revera distinctorum, quae, juxta communem aestimationem hominum, tanquam aliquid unum constituentia spectantur, ut exercitus, civitas, familia, etc.

Inter unum, et unicum hoc datur discrimen, quod unum existentiam alterius in eadem specie non excludat: unicum vero excludit. Unde Petrus est unus homo, et non unicus; Deus e contra est unicus; unicus est rex in Gallia, etc.

2.° *Veritas entis* est consensio cum ipsius attributis; in eo sensu omne ens verum est; repugnat quippe ens aliquod cum suis attributis constitutivis non consentire. Si ergo ens aliquod dicatur falsum, hoc intelligendum est relative ad nos, quia falso judicamus, non vero relative ad se. Sic aurichalcum verum est in se, et falsum respectu nostri quando pronuntiamus illud esse aurum. Veritas igitur entium ab eorum archetypis in mente Dei aeternaliter ac invariabiliter existentibus oritur. Unde mens nostra veritatem alicujus entis assequens, sub hoc respectu divino intellectui conformatur.

3.° *Bonitas* entium respicit voluntatem sicut eorum veritas respicit intellectum, et recte definitur, eorum aptitudo ad finem suum assequendum. Eo sensu omnia entia, metaphysice spectata, bona sunt, et optima; physice considerata bona sunt, si archetypis suis concordent, et ad finem, cui destinantur, apte ordinata. Unde legitur in Genesi 1, 31: *Viditque Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona.* Sic artifex qui opus suum juxta imaginem praeconceptam accurate fecit, illud demirans dicit bonum, vel optimum esse.

Suprema Dei voluntas, ab ordine aeterno deflectere non valens, nulla creat entia, nisi secundum eorum essentiam: ea igitur semper bene facit: Singulis necessario proprios assignat fines

proximos, intermedios, remotos, et unicum pro omnibus finem ultimum. Vult, ut omnia ad proprios fines tendant, et ad communem finem ultimum, nempe ad seipsum simul conspirent, ideoque, ut intelligentiae creatae iis non utantur, nisi modo ad hos fines, et denique ad unicum finem ultimum conducente. Hinc nascitur ordo moralis, videlicet complexio legum naturalium actus humanos dirigentium, et voluntas Dei eas servari jubentis.

Voluntas ergo humana, quae bene facit, voluntati Dei concordat, et bona est; si melius, aut perfectius facit, melior vel perfectior est, quia voluntati divinae magis concordat; si male agit, plus minusve a divina voluntate discedit, et peccat.

Unitati opponitur multiplicitas, veritati falsitas, et bonitati malitia, seu malum.

De proprietatibus entis relativis.

Proprietates relativae eae sunt, quae enti non conveniunt nisi comparato ad aliud, et ideo vocantur relationes. Igitur relatio in genere definiri potest: occasio quam praebet objectum de alio cogitandi. In qualibet relatione tria distinguuntur, nempe subjectum, terminus, et fundamentum. *Subjectum* est illud, quod ad aliud refertur, *terminus* est res ad quam altera refertur, et *fundamentum* est ratio propter quam res una ad aliam refertur; v. g. si dicatur Petrum statura aequalem esse Paulo, Petrus est subjectum, Paulus est terminus, et statura est fundamentum, seu nexus, quo extrema correlata sunt.

Plures Philosophi olim docuerunt relationem quamdam esse *entitatem* entibus advenientem: nam, inquiebant, relatio est objectum ideae: ergo est quid reale. Nunc vero omnes contendunt relationem esse duntaxat operationem mentis unum ad aliud referentis, et nihil reale entibus addere. Etenim si Petrus compararetur Paulo ratione staturae, nonne haec comparatio est solummodo actus mentis? quis dicet aequalitatem cum eodem Paulo aliquid reale addere Petro? et sic de caeteris relationibus.

Relationes sunt essentiales, vel accidentales: *essentiales* illae sunt, quae ab ipsa rerum essentia fluunt et ab ea separari nequeunt; tales sunt relationes creatoris, et creaturae, patris, et filii, generatim causae, et effectus. Fundamentum hujusmodi relationum tolli non potest, quin ipsum relationis subjectum destruatur. Relationes vero sunt *accidentales*, si earum fundamentum sit quid accidentale subjecto; quales sunt relationes magistri, et discipuli, regis, et subditi, etc.

Duo extrema dicuntur correlata, quia ad se invicem referuntur.

Omnia in tota natura ita sunt connexa, ut nullum sit ens sine aliqua relatione ad aliud, et innumera entia multas habent relationes diversas. Entia ipsa, eorum accidentia, et universae re-

lationes, tum essentiales, tum accidentales, objectum philosophiae constituunt.

Ad relationes pertinent identitas, et distinctio.

1.° *Identitas* est perseverantia rei in eodem statu.

Res enim dicitur eadem, quando nullam subiit mutationem: quapropter identitas aliquam perseverantiam rei in eodem statu semper includit.

Alia est physica, et alia moralis. Identitas *physica* ea est quae omnem mutationem, quoad substantiam, excludit: eo sensu corpora viventia non diu sunt eadem, quia in ipsis jugis est partium habitarum fluxus, et novarum partium accessio.

Identitas *moralis* non omnem removet mutationem, sed sensibilem tantum; nam juxta communem aestimationem, res dicitur eadem, quando talis sensibus nostris apparet: hanc identitatem servant corpora viventia, licet post aliquot annos nihil eis supersit ex partibus quibus antea constabant.

3.° *Distinctio*. Distinctio est identitatis negatio: ea quippe sunt distincta, quae non sunt unum, et idem, sed plura, sive ejusdem, sive diversae speciei. Verum datur discrimen inter distinctionem, et diversitatem: quaecumque sunt diversa, sunt distincta, sed non vice versa, v. g. coelum, et terra sunt diversa, et distincta; at Petrus, et Paulus sunt distincti, non vero diversi. Distinctio igitur identitatem, et diversitas similitudinem, excludit.

CAPUT QUINTUM

DE SPATIO, ET DURATIONE ENTIS.

Spatium, seu extensio in genere, est capacitas suscipiendi corpora. Haec capacitas, in se spectata, est omnino illimitata, ac proinde nulla ratione mensurari potest. Si relative ad corpora in ea existentia consideretur, variis modis commensurari solet, v. g. per lineas, pollices, pedes, sexpedas, stadia, millia, leucas etc. nunc apud nos, per metra, decametra, hectometra, chilometra, myriametra, et descendendo, per decimetra, centimetra, millimetra. Si spectetur quatenus est inter duo corpora relative ad se invicem, vocatur *distantia*; tale est spatium inter Cenomanum, et Andegavum existens: si autem spectetur relative ad corpora circumstantia; appellatur *locus*; si vero relative ad corpora possibilia, dicitur spatium imaginarium, quia in sola imaginatione existit, saltem juxta sententiam fere omnium: circa illud operantur geometrae theoretici.

Spatium ab entibus existentibus, vel possibilibus distinctum, non videtur esse aliquid corporeum, figuratum, divisibile aut

mutabile, nec quidquam aliud extra mentem realiter existens, quamvis subtilissime de illo disseruerint Philosophi Quid sit ergo spatium in se spectatum, quid extensio in genere? hucusque definire non potuerunt Philosophi, aut saltem nihil nisi obscurum, et valde incertum dixerunt. Certum est corpora extensa in spatio existere, sine spatio esse non posse, et tamen a spatio esse distincta, sicut motus, qui non potest esse nec concipi sine corpore, et spatio, ab utroque nihilominus distinguitur. Videte, si placet, *Locke* (1).

Duratio alicujus entis nihil aliud est, quam ipsius existentia perseverans, et continuata: quod enim existit, durare intelligitur, et statim atque cessat existere, durare desinit.

Duratio mensurari potest, et mensurata vocatur *tempus*, vel *aetas*. Motus apparens solis circa terram, utpote uniformis, constans, et sensibilis, electus est apud omnes gentes, ut prima mensura temporis, seu aetatis. Conversio illius per duodecim signa Zodiaci efficit *annum*; ejusdem sensibilis evolutio circa terram ab oriente ad occidentem, dicitur *dies*. Dies postea dividitur in horas, et minuta; annus in menses, et dies: anni vero multiplicati faciunt secula.

Duratio quae initium non habuit, nec finem habitura est, dicitur *aeternitas:* si habuerit initium, et finem non sit habitura, appellatur *immortalitas:* talem futuram esse mentis humanae durationem postea ostendemus.

De natura durationis, et temporis, alte, scite, et communius obscure disserunt Philosophi nomine celebriores, inter quos *Locke* (2).

Tempus in se spectatum non est aliquid extra mentem realiter existens, et ab entibus durantibus distinctum, inquit *Buffier* (3). *Mihi est idea alicujus entis, quatenus ipsum esse non desinit; id scilicet est quod a me* Duratio *appellatur.*

(1) Lib. 2, c. 13. *Para-du-Phanjas*, *Théorie des êtres insensibles*, 1 v. in-8, n.° 349, etc.

(2) Lib. 2, c. 14; *Buffier*, 2 part. cap. 27; *S' Gravesende*, 1 part. c. 6, *Para-du-Phanjas*, n.° 364, etc.

(3) *J' ai l' idée d' un être, en tant qu' il ne cesse pas d' être; c' est ce que j' appelle* DURÉE, P. *Buffier*, loco citato:

« *J' ai l' idée de cette durée, en tant qu' elle est mesurée par la révolution régulière d' un corps, ou par les intervalles de cette révolution; c' est ce que j' appelle* TEMPS. *Il me semble que ces notions sont aussi claires qu' elles peuven, l' être, et celui qui cherche à les éclaircir davantage est à pretprès aussi judicieux que celui qui voudrait éclaircir comment deux fois deux font quatre, et ne font pas cinq.*

Mihi est idea hujus durationis, *quatenus ipsa a regulari corporis evolutione*, *aut ab intervallis hujus evolutionis mensuratur*; *quod appellatur* tempus. *Tam clarae mihi hae notiones videntur*, *quantum fieri potest*: *et qui praeterea eas dilucidare quaerit*, *homo mehercule tanti judicii propemodum est*, *ut qui declarare vellet*, *qua ratione bis* duo *reddunt quatuor*, sed minime quinque.

DISSERTATIO SECUNDA

DE PNEUMATOLOGIA.

Vox *pneumatologia* a πνευμα, *spiritus*, et λογος, vocibus graecis, oriens, idem significat ac *sermo de spiritu*. Omnis spiritus qui excogitari potest, est increatus, vel creatus Solus Deus est spiritus increatus: mens humana est substantia spiritualis, ut infra probaturi sumus, et creata. Item Angeli sunt spiritus creati. Pneumatologiam igitur in tres partes dividemus: prima erit de Deo, et ejus attributis; secunda de Angelis, et tertia de mente humana, ejusque facultatibus ac proprietatibus.

PARS PRIMA

PNEUMATOLOGIÆ.

DE DEO, ET IPSIUS ATTRIBUTIS.

Cum ex actuali proposito nostro praesentes Philosophicae Institutiones alumnis Seminariorum praecipue sint destinatae, et velut exordium ad Theologiam esse debeant, de tribus pneumatologiae partibus modo assignatis juxta Scripturam, traditionem, et rationem simul tractaturi sumus.

Duae quaestiones gravis ponderis hic pertractandae occurrunt, quarum prima de existentia Dei, et secunda de ejus attributis.

QUÆSTIO PRIMA

DE EXISTENTIA DEI.

Dei existentiam astruere nos cogit detestanda perversitas quorumdam hominum, qui, spreto rationis lumine, et excusso omnis religionis jugo, ut cupiditatibus liberius indulgeant, in insipienti corde suo exclamare non erubescunt: *Non est Deus* (1). Isti homines *athei* dicuntur, id est, sine Deo. Qui vero existentiam Dei agnoscunt, vocantur *theistae*; dicuntur etiam *Deistae* sed posteriori hoc nomine pessimi alii designantur homines, qui, Deum admittentes, quamlibet religionem revelatam audacter rejiciunt.

Quando de existentia Dei tractare intendimus, non supponimus illum ignorari, et ope discussionis exquirendum esse; sed, fide in ipsius existentiam jam data, et manente firmissima, investigamus argumenta, quibus ipsius existentia, et attributa astrui, et ordinari possint.

Primum disputari potest, an revera sint athei *speculativi*, qui sophismatibus decepti, persuasum habeant Deum non existere; sed luctuosa experientia constat multos dari atheos *practicos*, id est, qui eodem modo vivunt, ac vivere possent, si certum esset Deum non existere.

His notatis, praesentem quaestionem in duo dividemus capita: in primo de theismo, et atheismo inter se comparatis dicemus, et in secundo praecipua referemus argumenta, quibus existentia Dei demonstratur.

CAPUT PRIMUM

DE THEISMO, ET ATHEISMO INTER SE COMPARATIS.

Quinque instituí possunt quaestiones circa theismum, et atheismum, videlicet: 1.° an quis prudenter manere possit indifferens circa Dei existentiam; 2.° an ex atheismo sequantur incommoda; 3.° an theismus praestantior, et optabilior sit atheismo; 4.° an tutior; 5.° an atheismus polytheismo sit pejor. Has quaestiones in totidem articulis solvemus.

ARTICULUS PRIMUS.

AN QUIS PRUDENTER MANERE POSSIT INDIFFERENS CIRCA DEI EXISTENTIAM.

Cum certum sit multos esse atheos practicos, qui, terrestribus inhaerentes, ne oculos quidem ad Deum sublevant, eo ipso

(1) *Ps.* XIII, 1.

constat multos esse circa existentiam Dei indifferentes: contra quos sit.

PROPOSITIO

Prorsus insipiens est, qui manet indifferens circa theismi, et atheismi veritatem (1).

Prob. Nemo, nisi plane desipiat, manere potest indifferens circa id, ex quo pendet summa ipsius felicitas, vel miseria· atqui ex veritate theismi, aut atheismi summa uniuscujusque felicitas, vel miseria pendet; si enim existat Deus summe justus, criminum vindex, virtutis remunerator, supremus hominum Dominus, benefactor, et judex, quam excusationem habebit, qui circa rem tanti momenti stulte manserit indifferens? Contra vero, quantam remunerationem ab illo expectare potuisset, si eum debito modo agnoscere, honorare, et propitium sibi reddere studuisset! Ergo etc.

Praeterea, ut stultissimus profecto haberetur, qui cunctos videns homines doctos, et sapientes, alicui negotio sibi communi tanquam gravissimo incumbentes, in tanta nihilominus maneret indifferentia, ut ne quidem expendere vellet, an eorum sententia aliquam mereretur diligentiam: porro longe dementior est qui circa theismi, et atheismi veritatem manet indifferens· Sic eum, seipsum alloquentem, inducit *Pascal* (2).

Quis me in mundo posuerit, *nescio*; *quid sit* mundus, *quis* egomet, *nescio. Horum omnium terribili versor ignorantia: nescio, quid sit meum corpus, quid mei sensus, quid mea anima, et eadem haec pars* mei, *quae meditatur quae dico, quae ad omnia, atque ad semetipsam attendit: de reliquis nihil amplius cognoscitur.*

Terrifica haec universi spatia intueor, quae me obsepiunt, et adhaereo angulo hujus late patentis estentionis, nesciens, quare in hoc potius, quam alio collocor loco, nec quare perbreve hoc temporis spatium, quod mihi ad vitam conceditur, in hoc potius mihi statuitur, quam alio puncto aeternitatis, quae me antecessit, et ejus totae, quae me sequetur.

(1) *Plus moralis, quam dogmatica est propositio ista, non tamen inordinate hic exponitur.*

(2) *Pensées, ch. 1.*

« *Je ne sais qui m' a mis au monde; ni ce que c' est que le monde, ni que moi-même. Je suis dans une ignorance terrible de toutes ces choses: je ne sais ce que c' est que mon corps, que mes sens, que mon âme, et cette partie même de moi qui pense ce que je dis, qui fait réflexion sur tout et sur elle-même, ne se connait non plus que le reste. Je vois ces effroyables espaces de l' univers qui m' enferment, et je me trouve attaché à un coin de cette vaste*

Nihil aliud aspicio, quam undique infinitates, quae me absorbent quasi atomum, atque umbram, quae puncto temporis durat, neque postea redit. Omne quod cognosco ad unum refertur, me illico supremum diem obire debere: sed quae pleraque ignota mihi sunt, ad hunc ipsum obitum referuntur, quem evitare nescio.

Ut nescio, unde venio; ita, quo vado nescio: hoc unum scio, me ex hoc mundo egredientem, in nihilum, vel in manus Dei irritati perpetuo incidere, nescientem, utram hanc conditionem ad me spectare in aeternum.

En meus status, miser, instabilis, obscurus. Et ex his infero, mihi vitam omnem esse agendam, quum nec animadvertam, quae mihi evenire debent; et meas propensiones inconsulto. atque quiete me sectari tantum debere, omnia agentem, quae necessaria sunt, ut in aeternas aerumnas incidam, dummodo, quod dicitur, omne sit verum.

Fieri potest, ut meis dubiis explanationem aliquam reperire possem; at de hoc laborare, neque ad eam quaerendam nolo gradu incedere; et, contemptim eos habens, qui hac cura laborant, temere progredi malo, et tantum eventum impavide tentare, nec non in incertitudine mei futuri status me ad mortem molliter duci sinere.

étendue, sans savoir pourquoi je suis plutôt placé en ce lieuqu' en un autre, ni pourquoi ce peu de temps, qui m'est donné à vivre, m'est assigné à ce point plutôt qu' à tout autre de l'éternité qui m'a précédé et de toute celle qui me suit. Je ne vois que des infinités de toutes parts, qui m'engloutissent comme un atome et comme une ombre qui ne dure qu' un instant sans retour. Tout ce que je connais, c' est que je dois bientôt mourir; mais ce que j' ignore le plus, c' est cette mort même que je ne saurais éviter.

» Comme je ne sais d' où je viens, aussi ne sais-je où je vas; je sais seulement qu' en sortant de ce monde, je tombe pour jamais dans le néant ou dans les mains d' un Dieu irrité, sans savoir à laquelle de ces deux conditions je dois être éternellement en partage.

» Voilà mon état plein de misère, de faiblesse et d'obscurité. Et de tout cela je conclus que je dois donc passer tous les jours de ma vie sans songer à ce qui me doit arriver, et que je n' ai qu'à suivre mes inclinations sans rèflexion et sans inquiétude, en faisant tout ce qu' il faut pour tomber dans le malheur éternel, au cas que ce qu'on en dit soit véritable. Peut-être que je pourrais trouver quelque éclaircissement à mes doutes, mais je n' en veux pas prendre la peine, ni faire un pas pour le chercher; et, traitant avec mépris ceux qui se travaillent de ce soin, je veux aller sans prévoyance et sans crainte tenter un si grand événement, et me laisser mollement conduire à la mort dans l' incertitude de ma condition future.

Nihil sane absurdius excogitari potest, quam talis ratiocinandi, et agendi modus: sic tamen se gerit, qui manet indifferens circa Dei existentiam : ergo etc.

Dices. Si Deus existit, debet esse summe bonus, et beneficus: ergo nihil timendum est.

R. Nego consequentiam. Nam simul debet esse justus, alioquin non foret perfectus : si autem sit justus, punit peccatores: ergo falsum est nihil timendum esse. Res certe sufficientis est ponderis, ut stricto subjiciatur examini.

ARTICULUS SECUNDUS

DE INCOMMODIS EX ATHEISMO SEQUENTIBUS.

Homines spectari possunt, ut privati, vel ut societatem constituentes : sub utroque respectu atheismum eis noxium esse ex sequentibus propositionibus patebit.

PROPOSITIO PRIMA.

Atheismus valde noxius est hominibus privatis.

Prob. Quod omnem tollit securitatem, nullum relinquit solatium in miseriis, et totam spem verae felicitatis adimit, valde noxium est hominibus : atqui his omnibus vitiis laborat atheismus respectu hominum privatorum.

1.° *Tollit omnem securitatem* : si nullus enim agnoscendus sit Deus, omnia vel a casu fortuito, vel a fatali quadam necessitate pendent : at in tali suppositione nulla est vera securitas; subito enim contingere potest, ut immeriti gravissimis opprimamur malis, et a cumulo felicitatis in summam dejiciamur miseriam : ergo 1.° etc.

2.° *Nullum relinquit solatium in miseriis:* atheismo enim admisso, quid sperandum remanet in aerumnis, infortuniis, cruciatibus, injustitiis humanis ? nihil certe, et tunc suffocanda est vox naturae opem divinam sponte implorantis :

Di, prohibete minas: Di, talem avertite casum (1).

Ergo 2.° etc.

3.° *Omnem spem felicitatis adimit*; tunc enim altera non expectanda est vita : at in praesenti vita non invenitur vera felicitas, tum quia omne bonum terrestre fluxum est, et caducum, tum quia multi homines tantum experiuntur miserias, tum quia expectatio mortis gaudia atheorum perturbare debet; a destructione enim abhorret natura : ergo 3.° etc. aliunde etc. insuper etc. ergo etc.

(1) VIRG. *Æneid.* l. III, v. 265.

PROPOSITIO SECUNDA.

Atheismus maxime noxius est societati.

Prob. Illud maxime noxium est societati, quod relinquit auctoritatem sine freno, subditos sine moribus, et insuper cuncta vincula unionis inter homines solvit: atqui atheismus, respectu societatis consideratus, omnia haec habet incommoda.

1.° *Relinquit auctoritatem sine freno:* qui enim supremam auctoritatem exercent, non subjiciuntur hominibus, nec ab eis judicari, condemnari, et puniri possunt; si ergo Deus non existat, nullum remanet frenum, quo ab aestu libidinum, et cupiditatum temperare queant; hoc sic exprimit *Montesquieu* (1) *Princeps qui religionem amat, eamque timet, leo est cedens manui quae illum blanditur, aut voci, quae eum parat. Qui religionem timet, eamque odit, est tanquam immanes belluae, quae morsu vinculum corripiunt, quod illas detinet, ne in viatores irruant. Qui nihil omnino habet religionis, animal horrendum est, quod suam libertatem nunquam sentit, nisi quum dilaniat, atque devorat:* ergo 1.° etc.

2.° *Subditos relinquit sine moribus;* ad servandos enim bonos mores necesse est, ut existant motiva, quibus unusquisque a vitiis avertatur, et ad virtutem impellatur: atqui, sublato Deo, hujusmodi non existunt motiva; undenam enim deducerentur? non ex altera vita, ut patet; non ex conscientia, quae merum tunc esset figmentum; non ex honestate, vel inhonestate, quae nihil aliud essent, quam praejudicia deponenda; non ex legibus humanis, quae plerasque actiones nostras non attingunt. Aliunde, cautionem, in ea hypothesi, potius discere oporteret, quam virtutem, sicque tollerentur praecipuae virtutes, quibus solidatur et perficitur societas; scilicet, bona fides, simplicitas, executio promissionum, etc. ergo 2.° etc.

3.° *Cuncta solvit vincula unionis inter homines:* etenim praecipua vincula, quibus uniuntur homines, sunt gratitudo, deferentia, obedientia, sinceritas, justitia, benevolentia, bona fides, aequitas, probitas, dictorum conventionumque firmitas: atqui haec vincula penitus solvit atheismus; nam, illo semel admisso, nulla assignari posset ratio, cur homines his vinculis se obstrictos judicarent · ergo 3.° etc. aliunde etc. insuper etc. ergo etc.

(1) *Esprit des lois*, l. 24, c. 2): « *Un prince qui aime la religion et qui la craint est un lion qui cède à la main qui le flatte, ou à la voix qui l'apaise; celui qui craint la religion et qui la hait est comme des bêtes sauvages qui mordent la chaîne qui les empêche de se jeter sur ceux qui passent. Celui qui n'a point du tout de religion est cet animal terrible qui ne sent sa liberté que lorsqu'il déchire et qu'il dévore:* »

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Sublato Deo, nihilominus existeret lex naturalis: atqui lex naturalis mores hominum informare potest: ergo etc.

R. 1.° *Nego maj.* Quamvis enim differentia boni, et mali in ipsis rerum essentiis fundetur, ut alibi dicetur, certum est tamen totam vim legis naturalis a sola Dei idea, et voluntate oriri; nulla quippe in atheismo assignari potest ratio, cur haec facienda sint, et ista fugienda: ergo etc.

R. 2.° *Nego min.* Ad informandos enim mores hominum, non sufficit lex, sed insuper requiruntur motiva quibus impulsi ad custodiendam legem determinentur: at, si Deus non existat, hujusmodi non inveniuntur motiva, ut patet: ergo etc.

Obj. 2.° Innumeris bellis, et dissidiis ortum dedit cultus Divinitatis, seu religio: atqui hunc dissidiorum fomitem extinguit atheismus: ergo potius, saltem sub hoc respectu favet, quam nocet societati.

R. Dist. maj. Multi homines sub praetestu religionis dissidia excitaverunt, bellaque moverunt, *conc.* dissidia, et bella ex ipsa religione prodierunt, *nego maj.* In tantum enim dissidia, et bella ipsimet religioni tribui possent, in quantum ipsius principia ad haec inducerent: atqui nedum religio haec mala suadeat, ea jugiter improbat, ab eis avertit, pacem, unionem, concordiam, aliasque virtutes morales, et sociales commendat; ergo etc. Unde vir adversariis forte non suspectus. *Montesquieu* (1) *Male in religionem sermocinatur, si dum opere in longo prolixa repraesentetur enumeratio omnium malorum, quae ex illa sunt consequuta, simul non referretur enumeratio bonorum, quae peperit. Si detrimenta enarrare vellem, quae in orbe terrarum jus civile, monarchia, respublica attulerunt, dictu horrenda loquerer.*

Contra vero mala, quae producit atheismus ex ipsius principiis naturaliter fluunt: ergo etc.

Obj. 3.° Plures extiterunt athei virtutibus ad societatem spectantibus ornati: ergo atheismus natura sua societati non nocet.

R. Dist. ant. Et illi athei principia sua non sequebantur in praxi, *conc.* et ea sequebantur, *nego ant.* Licet enim praesens hypothesis non sit probabilis, negare tamen nolumus quosdam

(1) *Esprit des lois*, l. 24, c. 2):
« *C' est mal raisonner contre la religion, que de rassembler dans un grand ouvrage une longue énumération de tous les maux qu'elle a produits, si l' on ne fait en même temps celle des biens qu'elle a faits. Si je voulais raconter tous les maux qu' ont produits dans le monde les lois civiles, la monarchie, le gouvernement républicain, je dirais des choses effroyables.*

extitisse atheos virtutibus ad societatem spectantibus praeditos, sed affirmare non timemus illos principia sua non secutos fuisse: nam, juxta ipsos, nihil ultra praesentem vitam expectandum est; omnia igitur ad praesentem felicitatem referre debent; porro saepe virtutes ad societatem spectantes praesenti felicitati individuorum sunt adversae: si ergo athei principia sua sequerentur, has virtutes non colerent. Hic autem considerare non debemus quid faciant athei, sed quid facere deberent, si principiis suis starent: ergo etc.

Praeterea, qui atheismum profiteri non erubescunt, in doctrina theismi communiter instructi sunt, et primos religionis sensus omnino non exuerunt: unde fit illos a pluribus abstinere facinoribus, quae alioquin perpetrarent; ex singularibus ergo istiusmodi factis nihil adversum nos concludi potest.

Obj. 4.° Multi Deum agnoscentes non ideo meliores sunt, quam athei: ergo etc.

R. Nego conseq. Solidis enim rationibus probatur theismum refrenandis cupiditatibus idoneum esse, atheismum vero eis favere; verum non contendimus eos, qui Deum agnoscunt cupiditatibus non indulgere; scimus contrarium saepe evenire. Sed quid inde? Si, non obstante theismi doctrina, homines in multa proruant vitia, quanto magis ruerent in atheismo! Si religio omnes sectatores suos non contineat, sanam transmittit doctrinam circa virtutes, et vitia, bonum commendat, malum semper exhibet in malum, et impedit ne in opinione etiam perditorum hominum praevaleat; gravissima suppeditat motiva illud fugiendi, auxilia praestat, et multos ab actionibus perversis retrahit, vel totaliter, vel ex parte. Unde experientia constat eo magis depravari mores, quo magis decrescit religio, et scelerum monstra inter divinitatis contemptores reperiri; falso igitur concluderetur atheismum societati non nocere, quia inter Dei cultores multi sunt facinorosi: ergo etc.

Patet ex dictis, quam vana sint atheorum fulcimenta cum theistarum argumentis comparata. Non mirum ergo si vox totius generis humani eos semper proclamaverit coelo, et terrae pariter odiosos.

ARTICULUS TERTIUS

AN THEISMUS PRÆSTANTIOR, ET OPTABILIOR SIT ATHEISMO.

Sequitur ex dictis theismum praestantiorem, et optabiliorem esse atheismo; cum enim ex atheismo tot oriantur mala, optandum est illorum causam penitus tolli: ergo etc.

Dices. In atheismo nullo freno coercerentur principes, subditi tuto se vindicare possent, voluptatibus, aliisque hujus vitae

deliciis libere fruerentur divites: ergo saltem his hominibus optabilior est atheismus.

R. Nego conseq. Nam 1.° non ideo beati sunt principes, quia potestatem illimitatam habent, sed insuper requiritur, ut eam tranquille possideant, et secure exerceant; at, si non agnosceretur Deus, nullam haberent tranquillitatem; tunc enim rebelliones, seditiones, occisiones, etc. licitae forent; eas igitur semper timerent. 2.° Subditi saepe quidem tuto se vindicare possent, sed frequenter ab aliis lacessiti, molestiam ipsi paterentur, spoliarentur, percuterentur, omni genere malorum afficerentur, occiderentur, etc. sicque nulla ipsis suppeteret securitas, nullaque vera felicitas. 3.° Divites voluptatibus hujus vitae libere frui possent, sed non ideo beati forent; 1.° quia intemperantia in voluptatibus multa generat mala; 2.° quia ab aliis vitae humanae miseriis non essent liberi; 3.° quia pauperes licito eos vexare, ac spoliare possent, et periculum istud continua anxietate eos perturbaret: ergo etc.

Aliunde etiamsi haec reputari possent bona, quod evidenter falsum est, quid ad maximam hominum partem attinerent? Ergo, quidquid dicatur, nonnisi mala infinita ex atheismo scaturiunt, dum, e contra, innumera bona ex theismo fluunt: ergo etc.

ARTICULUS QUARTUS

AN THEISMUS ATHEISMO SIT TUTIOR.

Si theismus tutior sit atheismo, etiamsi verior non esset, juxta leges prudentiae eligendus est.

PROPOSITIO

Theismus longe tutior est atheismo.

Prob. Doctrina, in qua nihil timendum est, si falsa sit, et multum sperandum, si vera sit, longe tutior est doctrina, in qua nihil est sperandum, si sit vera, et multum timendum, si sit falsa: atqui talis est doctrina theismi respectu atheismi.

1.° *Nihil timendum est, si doctrina theismi sit falsa*; tunc enim altera non erit vita; nihil ergo metuendum est post mortem: nihil pariter in praesenti vita; felicitati enim tum privatae, tum publicae multo magis prodest, quam nocet theismus, ut ostendimus: ergo 1.° etc.

2.° *Multum sperandum est, si haec doctrina sit vera;* qui enim Deum confessus fuerit, honoraverit, et vitam huic sententiae conformem ducere studuerit, aeternam remunerationem ab illo expectare poterit: ergo 2.° etc.

3.° *Etiamsi doctrina atheismi vera esset, nihil tamen sperandum foret*; quod enim speraretur, in hac praesenti vita consequen-

dum esset, siquidem altera non existeret: at in opinione atheismi nihil expectandum esset in praesenti vita; vel enim expectarentur bona, quae ab ipsa ratione reprobantur, vel bona quae cum ratione consentiunt: si prius, haec bona laboriose comparantur, anxie possidentur, aegre amittuntur, fastidium generant, aliaque multa mala producunt; si posterius, et ipse theista iisdem bonis licite perfrui potest: ergo 3.° etc.

4.° *In hypothesi, quod opinio atheismi sit falsa, multum timendum est;* tunc quippe existit Deus summe justus, virtutem remuneraturus, et vitium puniturus: qui autem illum agnoscere et debito cultu honorare renuerit, certe coram ipso vitiosus erit: ergo 4.° etc. aliunde etc.

Dices. Prudentis viri est certa incertis anteponere: atqui certa nobis praebet atheismus, nempe bona hujus vitae, et theismus, bonis praesentis vitae neglectis, bona incerta alterius vitae nobis promittit: ergo etc.

R. Dist. maj. Prudentis viri est certa incertis anteponere, in aequalibus, aut etiam in inaequalibus quando inde non imminet periculum, *conc.* secus, *nego maj.* Quotidie enim mercatures incerta certis anteponunt, et imprudentiae non accusantur: quanto minus imprudentes sunt theistae, qui sub spe obtinendi bona infinita, emolumenta nullius ponderis postponunt! Ergo etiamsi bona alterius vitae forent incerta, quilibet vir sapiens totis conatibus ea inquirere debet. Aliunde qui sincero corde Deum colit, nedum bonis praesentis vitae privetur, illis fruitur cum majori felicitate, quam peccatores, ut experientia constat.

ARTICULUS QUINTUS

AN ATHEISMUS POLYTHEISMO SIT PEJOR.

Polytheismi nomine intelligitur religio, quae plures agnoscit deos.

PROPOSITIO

Atheismus multo pejor est polytheismo.

Prob. Haec enim doctrina pejor est, quae multo minus cupiditates coercet: sed atheismi doctrina multo minus coercet cupiditates, quam polytheismus; in nefanda enim atheismi doctrina unica est regula actionum nostrarum, scilicet, praesens felicitas; polytheismus, e contra, alia, et efficaciora suppeditat media quibus coerceantur cupiditates; docet enim alteram esse vitam summe beatam, vel miseram, prout quisque bene, vel male vixerit in terra: ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Sola concupiscentia atheus fertur in malum, polythei-

sta vero, et concupiscentia, et exemplo Deorum vitiis inquinatorum, quos adorat: ergo etc.

R. 1.° *Negari potest antecedens* in sua generalitate: saepe quidem contingit, ut polytheistae deos vitiis deturpatos adorarent, sed id de essentia polytheismi non est: aliunde plerique polytheistae deos non sibi exhibebant, ut vitiis inquinatos; arbitrabantur enim multa ipsis licita esse, quae in hominibus graviter punirentur: ergo etc.

R. 2.° *Nego conseq.* Etiamsi enim polytheistae ad quaedam vitia exemplo deorum inclinarentur, nihilominus plura haberent motiva cohibendi cupiditates, quam athei, siquidem apud eos remanet expectatio alterius vitae, metus suppliciorum, et spes bonorum; ergo etc.

Obj. 2.° Qui in neutram partem propendet ad bonam facilius adducitur quam qui in malam impingit; at in neutram partem propendet atheus, in malam vero impingit polytheista: ergo etc.

R. 1.° *Nego primam partem minoris*; hic enim agitur de atheis qui falsis argumentis conantur demonstrare, et sibi persuadere Deum non existere: atqui dici non potest hujusmodi homines in neutram partem propendere: ergo etc.

R. 2.° *Dist. secundam partem minoris.* In malam partem impingit polytheista sub uno respectu, *conc.* sub omni respectu, *nego hanc partem minoris.* Etenim turpissimo errori adhaeret polyheista, naturam Dei multiplicando, et dividendo; at non errat divinitatis existentiam admittendo, eam honorando, timendo placando, etc. Unde reipsa minus alienus est a veritate, quam atheus: ergo etc.

Obj. 3.° Minus injuriosum est divinitati illam negare, quam criminibus foedare: sed atheus divinitatem simpliciter negat, polytheista vero eam criminibus foedat, etc.

R. Nego maj. Nam pensanda est animi dispositio sive athei Dei existentiam negantis, sive polytheistae divinitatem multiplicantis et criminibus foedantis: atqui multo magis perversa est intentio athei. Deo enim servire nolens, eum penitus abjicit; polytheista vero Deo servire cupit, sed errat in explicanda ejus natura, in eligendo cultu illi exhibendo; illum aliquoties criminibus foedat, sed existimans haec respectu Deorum supra naturam humanam positorum non esse crimina: ergo longe minus perversa est ipsius intentio, quam intentio athei; ergo etc.

CAPUT SECUNDUM

DE PRÆCIPUIS ARGUMENTIS QUIBUS EXISTENTIA DEI DEMONSTRATUR.

Philosophi, et Theologi communiter affirmant Deum invincibiliter ignorari non posse, quia ipsius existentia tam splendidis ar-

gumentis manifestatur, ut ratione praeditus mediocri data attentione eam advertere debeat. Verum si quis de facto Deum ignoraret, attentis rationibus modo expositis, optare deberet illum existere, nec indifferens manere posset circa veritatem tanti momenti.

Viri autem religiosi ne quidem suspicari possunt Deum non existere; imo nunc paucissimi inveniuntur, qui aperte fateri audeant se Deum non admittere. Utile tamen, et necessarium est praecipua exhibere argumenta, quibus fundamentalis haec veritas invicte demonstratur, tum ut qui credunt solidius convincantur, tum, ut alios convincere valeant, tum ut ad obeunda sua officia efficacius determinentur.

Ille, suis quem dignitas implet plausibus alta,
Conspicuae titulos radicis perlegit ultro;
Sic fidei, vehementi animo argumenta receptat
Christi fidus, amans, titulos tam decoris almi (1).

Primi homines, et ii omnes apud quos primariae veritates per traditionem, aut novas revelationes servatae sunt integrae, Dei existentiam probare nunquam conati sunt, sed eam semper habuerunt, ut manifestam; quod unusquisque videre potest in tota Librorum sacrorum serie.

Effluentibus autem seculis, necessarium, aut saltem utile fuit primariam hanc veritatem exquirere, et rationibus astruere. Nomine Dei omnes intelligunt ens supremum, et summe perfectum a quo totus pendet, ac regitur orbis. Ita Cicero, Sextus Empiricus, Plutarchus, et alii generaliter. Ens istud existere negant athei, affirmant vero theistae.

Nulla veritas tam validis demonstratur argumentis, quam existentia Dei. Inter auctores fere innumeros qui circa illam scripserunt, alii has, alii illas probationes elegerunt, et cunctas simul colligere sibi non proposuerunt: male igitur concluderetur, eos sibi non consentire; si qua sit inter illos dissensio, versatur tantum circa vim alicujus demonstrationis, non vero circa rem ipsam.

Ex triplici ordine desumuntur argumenta existentiam Dei astruentia, videlicet, ex ordine metaphysico, ex ordine physico, et ex ordine morali. Quaedam tantum seligemus, et in tribus articulis evolvemus.

(1) *Celui que la grandeur remplit de son ivresse*
Relit avec plaisir ses titres de noblesse;
Ainsi le vrai chrétien recueille avec ardeur
Les preuves de sa foi, titres de sa grandeur.
RACINE, *Poème de la Religion*, chant. 1, v. 15.

ARTICULUS PRIMUS

DE ARGUMENTIS METAPHYSICIS.

Ea argumenta dicuntur metaphysica, quae in essentiis rerum fundantur, et ex ordine pure intellectuali depromuntur: quinque exponemus: primum eruitur ex ente necessario; secundum, ex idea Dei; tertium, ex propria existentia nostra; quartum, ex creatione materiae, et quintum, ex necessitate primi motoris.

ARGUMENTUM PRIMUM.

Ex ente necessario.

Nullum ens existit sine ratione cur existat: ratio autem ista ab ipsius natura, vel a causa extrinseca repetenda est. Ens a natura sua existens, dicitur necessarium; ens vero a causa extrinseca existens, dicitur contingens, quia potuisset non existere, et fuit tempus, quo non existebat. Unde ens necessarium illud est quod ita existit, ut non potuisset non existere, et ens contingens ita existit, ut posset non existere.

His notatis, quaestio est an existat ens necessarium, et an sit Deus.

PROPOSITIO.

Existit ens necessarium, et ens necessarium est Deus.

Prob. prima pars. Existit aliquid: atqui nihil existeret, si non esset ens necessarium; si enim non esset ens necessarium, omnia entia forent contingentia: atqui in ea hypothesi repugnaret ea existere; entia quippe contingentia tam possunt non existere quam existere; non possunt ergo existere nisi aliqua causa ad existentiam fuerint determinata: at si omnia entia essent contingentia, nulla causa determinari potuissent ad existentiam; vel enim determinata fuissent a seipsis, vel a nihilo, vel a casu fortuito: atqui haec tria dici nequeunt. 1.° *Non a seipsis*, alioquin seipsis priora simul, et posteriora essent; 2.° *non a nihilo*, cujus nullae sunt proprietates; 3.° *non a casu fortuito*, nam vel casus fortuitus nihil est, vel est aliquid: in priori casu, causa esse non potest; in posteriori, esset necessarium, vel contingens: atqui neutrum dici potest; non prius, alioquin causam obtineremus; non posterius, nam quaereretur a quo fuisset determinatum ad existentiam. Ergo etc.

Neque fingatur series infinita entium sibi succedentium; nam 1.° series actualiter infinita, et jugiter crescens implicat: ergo supponi non potest. Unde *Bergier* (1).

(1) *Traité de la religion*, t. 2, p. 263.

« *Cette chaine infinite de générations, et de productions est évidemmet absurde. On la suppose infinie; cependant elle ne l'est*

Haec generationis, et productionis series infinita aperte absurda est. Supponitur infinita; ipsa intera nequaquam est. Si certis finibus circumscribatur, aut definiatur in hoc temporis puncto, non est infinita; si augeatur, minime quoque est: Infinitum actuale augeri posse, absurdum est. Series infinita in potentia actualiter incipi potest, quae unnquam definietur, quae tota non existet; at series successiva actualiter infinita, atque actualiter definita, absurditas est.

Vel annorum ante nos millia ipsa infinita jam erat, vel ne: sin erat, annorum amplius millia eam longiorem non fecerunt; infinitum actuale augeri posse absurdum est: sin haud erat, annorum millia sunt quantitas circumscripta; duas quantitates circumscriptas, aliam ad aliam additum, quantitatem infinitam producere, absurdum est supponere.

2.° Repugnat dari seriem infinitam effectuum sine causa: at in ea hypothesi daretur series infinita effectuum sine causa; singula enim entia supponuntur producta; tota igitur collectio esset producta, et nulla esset causa, qua haec collectio fuisset producta, eum, praeter collectionem entium contingentium, nihil existeret: ergo tota haec collectio existeret sine causa. Quod sic explicat doctissimus *Clarke* (1).

Successionem supponere infinitam entium dependentium, et mutatione subjectorum, quorum alter ab altero productus est progressione ad infinitum, sine ulla causa originali, nihil est aliud, quam difficultatem pedetentim retrogradi, et e cospectu quaestionem amittere quae fundamentum, et rationem rerum existentiae spectat; id revera, et

---

proint. Si elle se termine ou finit au moment présent, elle n' est donc pas infinie; si elle augmente, elle l' est encore moins: il est absurde que l' infini actuel puisse augmenter. On peut commencer actuellement une chaîne infinie en puissance qui ne sera jamais terminée, qui n' existera jamais tout entière; mais une chaîne successive actuellement infinie, et actuellement terminée, est une absurdité.

« Ou mille ans avant nous elle était déjà infinie, ou elle ne l' était pas: si elle l' était, mille ans de plus ne l' ont pas rendue plus longue; il est absurde que l' infini actuel puisse augmenter: si elle ne l' ètait pas, mille ans sont une quantité bornée; il est absurde que deux quantités bornées, ajoutées l' une à l' autre, produisent une quantité infinie ».

(1) Existence de Dieu, t. 1er, p. 29, édit. de 1744.

« Supposer une succession infinie d' êtres dépendans, et sujets au changement, dont l'un a été produit pas l' autre dans une progression à l' infini, sans aucune cause originale, n' est autre chose que reculer la difficultè pas à pas, et faire perdre de vue la que

in facto argumentationis idem est, quam si supponeretur ens continuum durationis absque initio, et fine, quod nec necessarium, nec a seipso existens esset, et cujus existentia in nulla a seipsa existentia constitueretur, quod directe absurdum, atque contradictorium est.

Anonymus apud eumdem auctorem, in nota, p. 30, sic se habet (1):

Supponito catenam sursum pendentem deorsum altitudinis ignotae Supponito deinceps, hanc catenam cum descendere debeat, fixa positura haerere quamvis unaquequae ex suis ansulis deorsum gravitate feratur, et suum fulcrum invisibile sit. Illuc, quaeritur, quidnam est quod hanc catenam suffulcit, ad quid suspensa est. An creditur, satis esse respondere, primam ansulam subtus adhaerere secundae, aut proxime sursum subsequenti; secundam, vel potius primam, et secundam ambas tertiae, et sic gradatim ad infinitum? At quid totum suffulcit? Catena decem ansularum, ruens deorsum deferetur, dummodo vis ei sustinendae idonea, illam non impedit; catena viginti ansularum decidet pariter, dummodo ipsa non detineatur a vi pariter majore, et haec pro ratione oneris aucti. Catena ergo ex infinitate ansularum composita procul dubio decidet, dummodo ipsa non sustineatur a vi infinita, quae pondus infinitum ferre valet. Hujusmodi fit in serie

---

stion touchant le fondement, et la raison de l'existence des choses; c'est réellement, et en fait d'argumentation la même chose que si on supposait un être continu, d'une durée sans commencement, et sans fin, qui ne serait ni nécessaire, ni existant par lui-même, et dont l'existence ne serait fondée sur aucune existence par ellemême, ce qui est directement absurde, et contradictoire.

(1) « Supposez une chaîne pendante du ciel en bas, d'une hauteur inconnue. Supposez ensuite que cette chaîne, au lieu de descendre, se tienne dans une situation fixe, bien que chacun de ses chaînons pèse vers la terre, et que ce è quoi elle est suspendue ne soit pas visible. Là-dessus on demande qu'est-ce qui soutient cette chaîne, à quoi elle est suspendue. Croit-on qu'il suffise de répondre que le premier chaînon d'en bas tient au second ou à celui qui est immediatement au-dessus; le second, ou plutôt le premier, et le second pris ensemble, au troisième, et ainsi de suite à l'infini? Car qu'est-ce qui soutient le tout? Une chaîne de dix chaînons tombera, à moins qu'une force capable de la soutenir ne l'en empêche; une de vingt tombera aussi, à moins qu'elle ne soit arrêtée par une force plus grande encore, et cela à proportion de l'accroissement de la pesanteur. Donc celle qui est composée d'une infinité de chaînons tombera certainement, à moins qu'elle ne soit soutenue par une force infinie, capable de porter un poids in-

causarum, et effectuum, qui in aliquem finem spectant. Postremus hujus effectus, aut infimus causa proxima innititur, huic quodammodo suspenditur; Haec causa in suo circuito, nisi prima sit, suspenditur alicui insuper ipsam etc. et si haec series causarum, et effectuum infinita sit, effectus infinitus erit absque causa efficiente, dummodo non sit causa qua totum derivatur. Tam vero, rem hujusmodi affirmare, tanta est absurditas, quasi diceretur pondus finitum, aut exiguum indigere vi, quae id suffulcit, sed pondus infinitum, aut maximum ea minime indigere.

Non ideo praecise requiritur prima causa, quia primus supponitur effectus, sed quia singula hujus seriei entia supponuntur producta; si enim omnia sint producta, quantacumque sit illorum series, semper verum erit totam collectionem esse productam, etiamsi per impossibile supponeretur infinita: atqui collectio entium productorum etiam infinita supponit causam productricem necessariam, et aeternam; quod sic evolvit *Bergier* loco citato (1): *Omnia entia, cum producantur, nullum eorum est de quo quaeri non posset, quaenam ejus sit causa. Ad infinitum ascendendo, non modo haud resolvatur quaestio, sed ad infinitum renovetur. E catena descendendo, omnia entia sequentium causa sunt, at ascendendo haec amplius non sunt, quam praecedentium effectus: nisi prima causa sit, series infinita sine causa erit.*

Praeterea quaedam entia sibi quidem succedunt, ut pater et filius; sed alia multa, qualia sunt terra, aqua, aer, sol, planetae, stellae, etc. non ita ab aliis descendunt. Unde igitur repetenda erit causa, vel ratio illorum existentiae? nulla tunc assignari posset.

---

fini. Il en est de même dans une chaîne de causes, et d'effets qui tendent vers quelque fin. Le dernier de ces effets, ou le plus bas, dépend de la cause la plus prochaine, il y est en quelque sorte suspendu: cette cause à son tour, si ce n'est pas la première, est suspendue de même à quelque chose au-dessus d'elle, etc., et si cette chaîne de causes, et d'effets est infinie, il y aura un effet infini sans cause efficiente, à moins qu'il n'y ait une cause de laquelle tout dépende. Or, affirmer une chose de cette nature est une absurdité aussi grande que si l'on disait qu'un poids fini ou un petit a besoin d'une force qui le soutienne, mais qu'un poids infini ou le plus grand n'en a pas besoin ».

(1) *Tous les êtres étant produits, il n'en est aucun duquel on ne puisse demander quelle est sa cause. En remontant à l'infini, loin de résoudre la question, l'on donne lieu de la renouveler à l'infini. En descendant la chaîne, tous les êtres sont cause de ceux qui suivent, mais en remontant, ce ne sont plus que les effets de ceux qui précèdent: s'il n'y a point de première cause, ce sera une chaîne infinie d'effets sans cause ».*

Denique, licet mens nostra aeternitatem considerans, stupore percellatur, omnes tamen aliquid aeternum admittere coguntur, hoc autem est ens necessarium, a seipso existens, alioquin tota series entium productorum sine causa producente rediret: ergo etc.

Prob. secunda pars. Nomine Dei intelligitur ens summe perfectum, seu in omni genere perfectionis infinitum· sic exhibetur in Scriptura (1); *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Magnus est, et non habet finem; excelsus, et immensus.* Atqui ens necessarium est in omni genere perfectionis infinitum: nam in omni genere perfectionis est infinitum si omnes habeat perfectiones entium tum existentium, tum possibilium, et si inde sequatur illius perfectiones esse infinitas: atqui haec duo constant. 1.° *Habet omnes perfectiones* entium contingentium, sive existentium, sive possibilium, existentium quidem, quae suam existentiam suasque perfectiones a solo ente necessario habere potuerunt, et *nemo dat quod non habet*; possibilium etiam, nam entia possibilia ea sunt, quae ad existentiam determinari possunt, sed ad existentiam determinari non possunt, nisi ab ente necessario: ergo ex superiori axiomate, ens necessarium omnes eorum perfectiones habere debet. Alioquin essent simul possibilia, et impossibilia: possibilia, ut supponitur; et impossibilia, cum nulla existeret causa a qua suas perfectiones accipere possent; ergo 1.° etc. 2.° *Inde sequitur illius perfectiones esse infinitas*: sunt enim infinitae si majores concipi nequeant: atqui res ita se habet; nam si supponeretur ens necessarium majores habere posse perfectiones, eas acciperet, vel a se, vel ab alio: at neutrum dici potest: non a se, quia, ut jam diximus, *Nemo dat quod non habet*; non ab alio, alioquin non jam esset ens necessarium: praeterea nihil est possibile nisi per operationem entis necessarii: ergo 2.° etc. aliunde etc. ergo ens necessarium est in omni genere perfectionis infinitum.

Quod sic probat *Fènelon* (2).

Ad ens redeo, quod a seipso esset, et invenio, illud in suprema perfectione esse. Quod a seipso esse habet, aeternum, atque immutabile est, quoniam aequaliter suae existentiae causam, et necessitatem in seipso habet. Nihil extrinsecus recipere potest, quod extrinsecus reciperet, nunquam cum illo idem conflare, nec conse-

(1) *Baruc*, III, 25.
(2) Ps. CXLIV, 3.
(3) *Existence de Dieu*, *ch.* 2, *n.°* 24, *t.* 1, *p.* 171.

« *Je reviens à l'être qui serait par lui-même, et je trouve qu'il serait dans la suprême perfection. Ce qui a l'être par soi est éternel et immuable, car il porte toujours également dans son propre fond la cause et la nécessité de son existence. Il ne peut rien re-*

quenter perficere posset : quoniam illud quod naturae communicatae atque variabilis esset, idem esse conflare non potest cum eo, quod a seipso est, et mutationis incapax. Distantia, et proportionis in eas partes inaequalitas esset infinita : ipsae ergo verum totum inter se componere haud possent. Nihil igitur suae veritati, bonitati, perfectioni addi potest. Illud seipso est omne quod esse potest. Hac ratione existere attingit supremum entis gradum et consequenter veritatis, atque perfectionis.

Dici tamen non potest ens necessarium omnes perfectiones entium possibilium formaliter continere ; numerus enim actu infinitus repugnat : atqui perfectiones entium in infinitum sunt possibiles : ergo repugnat eas actu formaliter existere ; ergo ens necessarium ea non continet formaliter, sed eminenter, id est aliquo eminentiori, et perfectissimo modo nobis incognito.

Dices. Triangulum intra tres angulos, et tria latera essentialiter limitatur : ergo a pari ens necessarium intra quasdam perfectiones ex natura forte limitatur.

R. Nego conseq. et paritatem. Triangulum enim est quaedam extensionis portio modo speciali disposita, unde sortitur nomen suum ; habet proprietates a dictis limitibus dependentes : porro dici non potest ens necessarium intra limites determinatos essentialiter coerceri ; non est portio entis, sicut triangulum est portio extensionis : ergo etc.

Hoc argumentum ex ente necessario petitum veteres Philosophi ac Theologi sicut recentiores, adhibuerunt, v. g. S. Aug. (1) S. Joannes Damascenus, etc.

ARGUMENTUM SECUNDUM.

Ex idea Dei.

Descartes, aliique, post ipsum, magni nominis Philosophi, inter quos *Mallebranche*, *Leibnitz*, *Fénelon*, etc. Dei existenti-

---

cevoir de dehors : ce qu' il recevrait de deors ne pourrait jamais faire une même chose avec lui, ni par conséquent le perfectionner; car ce qui serait d' une nature communiquée et variable ne peut jamais faire un même être avec ce qui est par soi et incapable de changemen. La distance et la disproportion entre de telles partier serait infinie : donc elles ne pourraient jamais entre elles composes un vrai tout. On ne peut donc rien ajouter à sa vérité, à sa bonté et à sa perfection ; il est par lui-même tout ce qu'il peut être; et il ne peut jamais être moins que ce qu' il est. Être ainsi, c'est exister au suprême degré de l' être, et par conséquent au suprême degr. de vérité, et de perfection. »

(1) *De Civit. Dei*, 1. 8, cap. 6.

am ex ipsius idea probaverunt: alii plures contendunt hanc probationem strictam non esse demonstrationem: *Para-du-Phanjas* dicit eam esse sophisticam (1). Illam tamen concisis verbis exhibendam esse arbitramur; nobis arridet, et multo communius solida judicatur.

PROPOSITIO

Ex idea Dei existentia ipsius demonstratur.

Prob. Ut ex idea Dei existentia ejus demonstretur, duo requiruntur, et sufficiunt, nempe 1.° ut veram habeamus ideam Dei, et 2.° ut haec idea cum actuali Dei existentia colligetur: atqui haec duo certa sunt.

1.° *Habemus ideam Dei*, id est, entis summe perfecti: vel enim habemus ideam entis summe perfecti, vel, prolato ipsius nomine, non plus intelligimus, quam si proferretur nomen extraneum nobis ignotum, et omni sensu vacuum: atqui hoc posterius falsum est; perfecte enim novimus, quid nomine Dei intelligendum sit; illum a quolibet alio secernimus, sicut ait *Fénelon* (2). *Mihi non modo est infiniti idea, verum etiam idea infinitae perfectionis. Perfectum, et bonum eadem res est. Esse infinite bonum, et perfectum, est infinite esse. Certum est, me esse infinitum, atque infinite bonum cognoscere. Quodlibet esse perfectionis circumscriptae ab eo manifeste distinguo; neque me hallucinari patiar non magis a perfectione indefinita, quam ab indefinito corpore. Verum itaque est, et indicendo minime fallor, me semper, quamvis finitus sim, ideam, quae mihi rem infinitam exhibet, intus habere.*

2.° *Haec idea cum actuali Dei existentia essentialiter colligatur:* Nam 1.° cum actuali existentia Dei colligatur si ab ipso solo oritur: atqui a Deo solo oritur; vel enim a Deo oritur, vel ab ente finito: atqui posterius dici non potest; quomodo enim ens finitum imaginem entis infiniti creare posset? nonne hoc repugnat? 2.° In idea entis summe perfecti existentia actualis continetur; vel enim ens summe perfectum concipitur, ut possibi-

(1) *T. 2, p. 489.*

(2) *T. 1, p. 177:* « *Non-seulement j'ai l'idée de l'infini, mais encore j'ai celle d'une perfection infinie. Parfait, et bon, c'est la même chose. Être infiniment bon, et parfait, c'est être infiniment. Il est certain que je connais un être infini et infiniment parfait. Je distingue nettement de lui tout être d'une perfection bornée, et je ne me laisserais non plus éblouir à une perfection indéfinie, qu'à un corps indéfini. Il est donc vrai, et je ne me trompe point en le disant, que je porte toujours au dedans de moi, quoique je sois fini, une idée qui me représente une chose infinie* ».

le, vel ut actualiter existens: at concipi non potest, ut possibile; nam tunc aliud supponeret ens a quo existentiam acciperc posset; ac proinde jam non esset summe perfectum; ergo etc. 3.° Ens summe perfectum, et necessarium, quia repugnat illud esse summe perfectum, et tamen contingens: porro ens necessarium supponi non potest non existens; ergo ipsius idea actualem existentiam necessario includit: ergo etc. aliunde etc. ergo etc.

Qui hanc demonstrationem fusius expositam videre cupierit, adeat opera *Descartes*, praesertim meditationem tertiam, vel opus gallicum cui titulus *Pensées de Descartes, et Fénelon* (1).

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Idea infiniti recipi non potest in subjecto finito; ergo nullam habemus ideam infiniti.

R. Nego ant. Nam de infinito cogitamus, et loquimur, ergo illud percipimus: ignoramus quidem modum quo ipsius idea in mente nostra excipiatur; sed inde concludi non potest illam non existere. Nescimus enim qua ratione objecta corporea in mente exhibeantur: certe non secundum propriam formam; si autem secundum aliam minorem, quomodo accurate, et distincte repraesentantur? Haec profunda sunt mysteria intelligentiam humanam superantia, quorum existentiam tamen negare non licet: ergo a pari etc.

Inst. Repugnat ideam infiniti esse majorem, vel minorem: atqui idea Dei, prout est in nobis, est major, vel minor, secundum individua, studia, etc. ergo etc.

R. Dist. maj. Repugnat ideam infiniti esse majorem, vel minorem, eo sensu, quod repraesentet objectum majus, vel minus, *conc.* eo sensu quod idem exhibeat objectum clarius, vel minus clare, *nego maj.* Eodem sensu *distincta minore*, *nego conseq.* Equidem repugnat infinitum nobis repraesentari majus, vel minus, quia nullam admittit divisionem, aut progressionem; at minime repugnat nos clarius, aut minus clare illud percipere: qui minus clare illud percipiunt, veram tamen illius ideam habent, si quidem illud a quolibet alio ente secernunt. Sic ignari veram habent ideam circuli, trianguli, corporis, etc. quamvis minus perfecte haec cognoscant objecta, quam mathematici, et physici: ergo etc.

Caeterae difficultates, quae contra hanc partem probationis nostrae objici solent, probant duntaxat nos omnes perfectiones entis infiniti non cognoscere, vel modum, quo ens illud in nobis repraesentetur ignorare: atqui haec, aliaque similia non impu-

(1) *Existence de Dieu*, 2. *partie*, *ch.* 2.

gnant quod affirmamus, scilicet dari ideam entis infinite perfecti: iis ergo respondere supervacaneum esset.

Obj. 2.° Idea infiniti a societate nobis communicatur: ergo a Deo non venit, nec probat illum existere.

R. Nego conseq. Non magis enim societas hanc ideam sibi efformare potuisset, quam privati homines, quam ego ipse: ergo, etiamsi concederetur illam a Deo nobis non fuisse immediate concessam, ut multi volunt, difficultas hic opposita nullam vim haberet.

Obj. 3.° Ex eo quod montem aureum percipiamus, non sequitur illum existere: ergo a pari licet quamdam habeamus ideam infiniti, concludi non potest illud esse.

R. Nego conseq. et paritatem. Ratio disparitatis est quod existentia actualis in idea montis aurei non continetur; contra vero in idea entis summe perfecti necessario includitur, ut ostendimus: ergo etc.

Demonstrationem ex idea Dei petitam alio modo proponit *D. De La Mennais* (1): Theista, nomine Dei, intelligit ens essentialiter existens, quod proprie dicere potest, *Ego sum qui sum:* undo vel atheus eodem modo Deum sibi repraesentat, vel non: si prius, illius existentiam negare non potest, quin sibi contradicat; diceret enim: Qui est non est; vel, Qui essentialiter existit, non existit. Si vero Deum alio modo sibi exhibeat, tunc theistae non adversatur, nec doctrinam ejus vere impugnat: ergo etc. Vide ipsum auctorem (2).

Caeterum haec probatio ad demonstrandam Dei existentiam minime necessaria est: non desunt aliae captui hominum melius accomodatae, et ab omnibus admissae.

ARGUMENTUM TERTIUM.

Ex propria existentia nostra.

Quacumque facta hypothesi, de existentia nostra dubitare non possumus: unde sic unusquisque procedere potest: Existo: atqui non existo necessitate naturae meae; nam tunc essem aeternus, independens, et summe perfectus; sum, e contra, limitatus, imperfectus, dependens, infirmus, et miser. Non formatus sum ab iis, qui dicuntur parentes mei; ignorant enim quid sim, quomodo fuerim constitutus, facultatibus exornatus, progressibus amplificatus, etc. aliunde parentes mei non magis seipsos constituere potuissent, quam ego meipsum: ergo semper requiritur causa independens, et perfecta, cujus voluntate, et efficacia existentiam possideam: ergo etc.

(1) *In nota ad caput XIV de l'Existence de Dieu.*
(2) *T. 2, p. 79, et seq.*

ARGUMENTUM QUARTUM.

Ex creatione materiae.

Constat ex dictis in Logica, et ex confesso atheorum sicut, et theistarum, existere corpora, seu materiam extensam: dicunt athei illam esse aeternam, et necessariam, negant theistae, contenduntque eam fuisse creatam, et Creatoris existentiam arguere.

PROPOSITIO.

Ex creatione materiae demonstratur Deum existere

Prob. Existit Deus, si admittendus sit materiae creator: id confitentur athei; atqui necessario admittendus est materiae creator: vel enim admittendus est materiae creator, vel materia necessitate naturae suae existit; ita adhuc fatentur athei: atqui dici non potest materiam necessitate naturae suae existere; nam tunc esset ens necessarium, independens, et summe perfectum: atqui materia non est, etc. nam ens hujusmodi supponi non potest non existere, aut alio modo existere, aut novas formas, novosque modos ab externa causa accipere: atqui materia supponi potest non existere, aut alio modo existere; quotidie novas formas, novosque modos ab externa causa accipit, ut neminem latet; perfectior supponi potest, et saepe variis operationibus perficitur; sic perfectior est domus, quam acervus lapidum, et lignorum quibus conflatur, perfectior tabella, quam diversae materiarum portiunculae quibus conficitur, perfectior statua quam moles marmoris, etc. ergo absurdum est dicere materiam esse ens necessarium, independens, et summe perfectum, ergo etc.

Hinc, admisso Deo, materiae existentia, ipsius formae, et mutationes facile explicantur, licet modus divinae operationis nos prorsus lateat; dum in hypothesi contraria manifestae prodeunt absurditates, quas adversarii evitare nequeunt. Summa igitur cum laetitia legere debemus sequentia verba in capite Geneseos scripta: *In principio creavit Deus coelum, et terram*, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Creatio est impossibilis: ergo creator materiae non est admittendus.

R. Nego ant. Facile enim concipitur substantia contingens, quae ex natura sua, tam existere quam non existere, potest; ergo non repugnat illam existere: atqui existere non potest quin adsit creatio; cum enim ad existendum sit indifferens, e non-existentia ad existentiam transire non potest, nisi per creatricem potestatem: ergo etc.

Praeterea, ideo creatio diceretur impossibilis, quia illius pos-

sibilitatem non novimus: atqui dici non potest creationem esse impossibilem, quia ipsius possibilitatem non novimus · numquid cognoscimus qua ratione manus et pedes ad nutum voluntatis moveantur? quomodo alimenta in stomachum demissa coquantur, dividantur in chylum, bilem, pituitam caeterosque humores, in sanguinem, carnem, nervos, ossa, etc. convertantur? Attamen non dicimus ea esse impossibilia, sed ea libenter admittimus ut facta. Similiter non quaerimus qua ratione materia creari possit, sed utrum creata fuerit: porro demonstravimus illam fuisse creatam, quia non est ens necessarium: ergo etc. Unde auctor sacer, modum et rationem praetermittens, solum factum creationis simpliciter enuntiat: *Dixit Deus*: *Fiat lux*, *et facta est lux.... Fiat firmamentum*, etc. (1). Athei igitur demonstraro deberent non obscuritatem creationis respectu intelligentiae nostrae, sed modum, quo secluso Deo, materiae existentia rationabiliter explicari possit, quod certe nunquam facient.

Inst. 1.° Quod nullo modo existit, fieri non potest existens: ergo creatio est impossibilis.

R. Nego ant. Multae enim percipiuntur res mere possibiles: atqui non repugnat res possibiles fieri existentes; ad hoc enim requiritur causa, quae illas ad existentiam determinet: porro hujusmodi causa assignari potest, nempe suprema potestas entis necessarii, et infiniti; repugnaret enim potestatem infinitam producere non posse quidquid possibile est: ergo etc.

Aliunde res eaedem perciperentur simul possibiles, et impossibiles; possibiles quidem, utpote nullam repugnantiam involventes, et simul ut impossibiles si ad existentiam nullo modo transire possent: ergo etc.

Inst. 2.° *Ex nihilo nihil fit*; tale est palmare Aristotelis, et discipulorum ejus principium: ergo quod nullo modo existit, fieri non potest existens.

R. Dist. axioma Ex nihilo nihil fit. tanquam ex causa materiali vel efficiente, *conc.* eo sensu quod substantia non existens fieri non possit existens, *nego.* Etenim certum est nihilum fieri non posse causam materialem vel efficientem alicujus rei; id patet: non minus certum est causam finitam, quales sunt homines, nihil operari posse nisi habeat materiam circa quam operationes exerceat. At inde concludi non potest substantiam non existentem transire non posse ad existentiam; ad hoc enim sufficit actio potentissimae causae, quae id omne quod possibile est facere possit: ergo etc.

Obj. 2.° Causa continere debet quidquid est in effectu: atqui repugnat materiam in ente necessario fuisse contentam: ergo ect.

(1) *Gen. 1, 3.*

R. 1.° Semper eadem recurrit difficultas, scilicet modum creationis nos latere, et intelligentiam nostram superare; idem ergo solutionis principium sufficit.

R. 2.° *Dist. maj.* Causa continere debet quidquid est in effectu, aliquo modo, *conc.*; secundum propriam formam, vel modo nobis cognito, *nego maj.* Fateor quidem causam debere aliquo modo continere quidquid est in effectu, ut supra notavimus pag. 8; sed nego illam necessario continere effectum juxta propriam formam, alioquin architectus totam distributionem domus, quam aedificat in se complecteretur; vel modo nobis cognito, quia inde concludendum foret intelligentiam nostram esse mensuram totius operationis possibilis, quod est cumulus absurditatis: ergo etc. Hinc *Bergier* (1). *Materiam creare, illam prehendere non est, ubi non erat sed eidem dare esse est, quo carebat. Quum sententiam, motum producimus, eos minime prehendimus, illos, ubi non erant, collocamus, potentiae essentia, in hoc posita est; ut creetur quod non existebat.*

Obj. 3.° Si mundus fuisset creatus, Deus per totam aeternitatem mansisset otiosus: atqui id repugnat: ergo etc.

R. Nego maj. Nam 1.° tempus nihil aliud est quam, mensura durationis; ante creationem nulla erat duratio, proindeque nullum tempus. Haec formula *ante creationem*, aliquo sensu est impropria respectu Dei; nam in ente necessario, et aeterno nulla sunt momenta: ergo respectu illius non est *ante*, nec *post*, nec praeteritum, nec futurum, sed tantum praesens. 2.° Affirmari non potest Deum per totam aeternitatem mansisse otiosum, tum quia otiositas aliquid vitii exprimere videtur, tum quia nescimus quid sit, apud ens necessarium, agere. quiescere, in otio esse, etc. Certum est quidem Deum per totam aeternitatem extra se non egisse, sed continuo interius egit seipsum contemplando, et parfecte diligendo: ergo dici non potest illum fuisse otiosum.

Quaedam aliae proponi solent difficultates, quae potius sunt cavillationes; v. g. quaeritur ubi fuerit Deus ante creationem, quid fecerit, quo motivo ad creandum determinatus fuerit, cum per aeternitatem sibi suffecerit; unde ideam mundi sumpserit, an intra se, an extra se typum ejus invenerit, etc.; nemo autem non videt, quam haec insulsa sint, et sapienti Philosopho indigna.

(2) *T.* 2, *p. 278*: « *Créer la matière, ce n'est point la prendre où elle n'était pas; c'est lui donner l'être qu'elle n'avait pas. Quand nous produisons une pensée ou un mouvement, nous ne les prenons point, nous les mettons où ils n'étaient pas. L'essence du pouvoir actif est de faire exister ce qui n'existait pas* ».

COROLLARIUM.

Procul rejicienda est igitur doctrina Academicorum. Peripateticorum, aliorumque veterum philosophorum, qui decebant materiam esse aeternam. Plerique tamen supremam agnoscebant intelligentiam, quae informem componens materiam, aspectabilem hunc mundum effecisset; quamvis ergo materiae aeternitatem admiserint, inter atheos non computandi sunt.

ARGUMENTUM QUINTUM.

Ex necessitate primi motoris.

Certum est existere motum infinitis formis varium, in aqua, in aere, in corporibus terrae, et in tota machina mundi: dicunt athei illum ab ipsa materiae natura derivari; contendunt vero theistae illum a materia oriri non posse, sed primarium motorem a materia distinctum evidenter supponere.

PROPOSITIO.

Ex necessitate primi motoris demonstratur Deum existere.

Prob. Existit Deus si admittendus sit primarius materiae motor: atqui admittendus est primarius materiae motor; vel enim admittendus est primarius materiae motor, vel dicendum est motum ex proprietatibus materiae necessario fluere ipsique essentialem esse: atqui multiplici ratione demonstratur motum ex proprietatibus materiae necessarie non fluere; nam,

1.° Proprietates materiae, nobis cognitae, sunt extensio, divisibilitas, *configurabilitas*, et mobilitas: atqui patet has proprietates esse passivas, et motum ex iis derivari non posse: ergo adversarii aliam exhibere debent materiae proprietatem, ex qua motus necessario sequatur.

2.° Si motus cum proprietatibus materiae necessario esset colligatus, materia concipi non posset sine motu: atqui materia concipi potest sine motu; non possumus quidem mundum praesentem, ut talem nobis exhibere sine motu, sed percipimus mundum aliter dispositum, atque motu destitutum non repugnare; facile nobis repraesentamus corpora, ut quiescentia, et plura quiescere judicantur: ergo etc,

3.° Si motus ex natura materiae necessario flueret, ipsius directio, et celeritas pariter necessariae forent, secus requireretur causa, quae talem directionem prae alia, talem celeritatis gradum prae alio determinaret; ac proinde corpora in suo motu respectivo nullam mutationem subire possent. At quotidie videmus motum novas subeuntem mutationes: eadem corpora modo velocius, modo lentius, modo ad orientem, modo ad occidentem, modo ad dextram, modo ad sinistram moventur: ergo

gradum, et directionem motus non a se ipsis habent, sed a causa externa accipiunt; ergo et ipsum motum.

4.° Corpora quiescientia non moventur, nisi vi externa impellantur, et eo major requiritur vis, quo major est eorum moles, vel major desideratur motus celeritas: unde omnes physici fatentur materiam ex natura sua esse inertem: ergo corpora gradum, et directionem motus, proindeque motum ipsum a causa sibi extrinseca accipiunt; ergo etc.

Libenter fatemur multa circa motus originem, naturam, et communicationem mentis nostrae aciem fugere, et argumenta soluta difficillima inde petita nobis proponi posse; verum numquid motus existentia ideo negari debet, vel affirmandum illum sine causa existere? Neutrum concedere possunt athei; nisi ergo motus, existentiam rationabiliter explicent, nihil contra nos probant, difficultates congerendo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Fieri potest corpora per successionem infinitam alia ab aliis moveri: ergo primarius non requiritur motor.

R. Nego ant. Probavimus enim seriem infinitam entium contingentium sibi succedentium esse impossibilem: at successio infinita corporum, quae alia ab aliis motum acciperent, non minus repugnat; esset enim collectio effectuum sine causa: ergo etc.

Praeterea corpora in ea hypothesi moverentur necessario, ergo invariabiliter, tum in directione, tum in celeritate, quod evidenter contrarium est experientiae: ergo etc.

Obj. 2.° Corpora, quae videntur quiescere, motu insensibili revera moventur; ergo motus ipsis est essentialis.

R. 1.° *Nego ant.* Nemini enim persuadere poterunt athei lapides in terra jacentes, vel parietem domus constituentes, motu perpetuo agitari: rapiuntur quidem cum terra, tum motu diurno, tum motu annuali; sed motus ille ipsis non est proprius, nec de illo loquuntur athei: ergo etc.

R. 2.° *Nego conseq.* Etiamsi enim concederetur omnia corpora motu insensibili continuo agitari, non sequeretur motum ipsis essentialem esse, 1.° quia nihilominus concipi possent sine motu, aut aliter mota; 2.° quia multa corpora revera mutantur quoad motum, et motus directionem, ac celeritatem: id tantum ergo inferretur, scilicet, causam infinitam ea sic costituisse; ergo etc.

Obj. 3.° Omnia corpora versus centrum gravitatis necessario feruntur: ergo essentialiter moventur.

R. Nego conseq. Nam 1.° quamvis omnia corpora ad centrum gravitatis ferantur, non tamen continuo moventur, ut experientia constat; 2.° etiamsi versus centrum gravitatis continuo mo-

verentur, non idcirco motus ipsis foret essentialis; non enim a corporum natura pendet centrum gravitatis, sed a libera Dei voluntate. Aliunde, si materia, ut talis, aliam materiam ad se essentialiter traheret, omnia corpora se invicem traherent, et eo ipso nullum esset centrum gravitatis: ergo lex gravitatis repetenda est a voluntate primi motoris, qui libere eam instituit; ergo probat Deum existere.

ARTICULUS SECUNDUS

DE ARGUMENTIS PHYSICIS.

Argumenta physica ex inspectione orbis, et ex mirabili ordine in eo relucente deducuntur. Mirabilem hunc ordinem negare non possunt athei, sed illum casui fortuito tribuunt, vel aeternum esse dicunt: primum locum inter eos tenent Epicurei, quorum systema breviter refellemus; deinde argumenta physica Dei existentiam astruentia exponemus.

§. I. — *De systemate Epicuri.*

Epicurus, in Graecia anno 342 ante Christum natus, percelebris exstitit philosophus, et plus quam trecenta scripsit volumina, referente Diogene Laertio. Non praecise negabat esse Deos; sed contendebat illos huic mundo esse extraneos, in otio jacere, et res humanas indifferentibus oculis cernere.

Doctrinam atomorum, quas Leucippus, et Democritus excogitaverant, ordinare, et propagare studuit. Sic originem mundi explicabat: Duo, inquit, omnium rerum sunt principia, scilicet, 1.° ab aeterno existit inane, id est, spatium purum, circumquaque expansum, immensum, et infinitum; 2.° in magno inani aeterna existit materia, non quidem in unum corpus compacta, sed in primas sui ipsius particulas minutatim secta. Partes illas vocat atomos, quia juxta ipsum dividi nequeunt.

Atomorum autem hae sunt proprietates: 1.° varias habent formas; aliae sunt oblongae, aliae sphaericae, aliae triangulares, et aliae instar hamorum inflexae; 2.° sunt necessariae, et aeternae; 3.° sunt indivisibiles, licet extensae, ob perfectam duritiem, qua pollent; 4.° a summo deorsum per vacuum necessario moventur, juxta lineas rectas, et perpendiculares.

His positis, sic mundus coepit existere: a summo deorsum ab aeterno ferebantur atomi: forte autem contigit, ut a linea recta declinantes, in se invicem impegerint, et sibi ob varias formas adhaerentes, varia efformaverint corpora, ex quibus totus coalescit orbis. Absurdum illud systema elegantibus versibus exornavit Lucretius, poeta Latinus, centum circiter annis ante Christum vivens, audacia adversus divinitatem notissimus.

PROPOSITIO.

Absurdum est systema Epicuri.

Prob. Ut absurdum rejiciendum est systema cujus principia sunt arbitraria, absurda, et contradictionibus plena, et cujus insuper consecutiones sunt falsae : atqui tale est systema Epicuri.

1.° *Principia ejus sunt arbitraria;* nullam enim affert rationem cur atomi existant, cur sint necessariae, cur essentialiter moveantur, cur diversas habeant formas, etc. gratis igitur haec omnia supponit.

2.° *Principia Epicuri sunt absurda ;* Atomi enim concipi possunt non existentes, vel alio modo existentes, immobiles, vel aliam directionem sequentes ; quod autem alio modo concipi potest, jam non est necessarium, sed externam supponit causam, qua determinatum fuerit ad hunc, vel illum existendi modum : ergo etc.

3.° *Contradictionibus sunt plena ;* Dicit enim Epicurus, 1.° atomos juxta lineam rectam essentialiter moveri, et tamen quodam casu ab illa rectitudine declinasse ; 2.° supponit vacuum immensum, et simul admittit atomos numero infinitas, quae proinde totum inane implere debuissent ; 3.° in vacuo infinito summum, et deorsum distinguit; 4.° suas atomos extensas esse contendit, et tamen indivisibiles : porro haec omnia evidenter sibi contradicunt : ergo etc.

4.° *Falsae sunt consecutiones* quas Epicurus ex principiis suis deducit ; ex principiis enim suis deducit originem mentium nostrarum, formationem omnium corporum, structuram mundi, et illius conservationem ; at illae consecutiones ex principiis Ep curi recte deduci non possunt.

1.° Origo mentium nostrarnm ex fortuito atomorum concursu deduci non potest : quis enim sibi persuadere poterit quemdam partium extensarum motum, aliquam materiae configurationem vel *agglomerationem*, cogitationem, et ipsum cogitationis subjectum producere ? Nulla enim est connexio inter cogitationem, et proprietates materiae nobis cognitas. Insuper alibi demonstrabimus subjectum cogitans a materia esse distinctum : ergo etc.

2.° In formatione variorum corporum, praesertim organis instructorum, maxima relucet intelligentia : omnes partes admirabili connexu inter se devinciuntur, perfecta harmonia ad totum concurrunt : atqui perabsurdum est ordinem tam perfectum ex caeca atomorum concursione prodiisse : ergo etc.

3.° Multo magis repugnat orbem universum aliam non habuisse causam ; nam ubi deprehenditur ordo conspicuus, et dispositio partium admirabilis, ibi adfuisse causam intelligentem, et sapientem necesse est. Quis, videns domum bene ordinatam quo-

ad portas, fenestras, cubicularia, caminos, caeterasque partes, persuasum habebit eam casu fortuito sic factam esse? Idem dici potest de statua, tabella, libro, etc. ergo a fortiori de mundo.

4.° Conservatio perfectae hujus rerum dispositionis absurdius adhuc fortuito atomorum concursui tribueretur; quod enim est fortuitum, nullam habet firmitatem: si in uno instanti aliquis videatur ordo, in posteriori momento nova commotione destruitur: at ex pluribus annorum millibus orbis in eadem mirabili dispositione constans remanet, et nulla mutationis apparentia in eo deprehenditur: ergo etc. aliunde etc. insuper etc. ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Per totam aeternitatem infinitae esse potuerunt atomorum in sese incurrentium dispositiones: atqui inter illas dispositiones praesens rerum universitas continetur: ergo etc.

R. 1.° *Nego maj.* Tales quippe atomorum compositiones ad summum *potentia*, non vero actu infinitae essent: ergo admitti non potest eas in numero infinito extitisse.

R. 2.° *Nego min.* Nam 1.° existunt in mundo spiritus: atqui spiritus nulla ratione inter varias atomorum dispositiones continentur. 2.° Aliqua debet esse proportio inter causam, et effectum: atqui nulla est proportio inter fortuitum atomorum concursum, et perfectum ordinem, qui in orbe conspicitur; quis enim serio dixerit oculos temerario casu factos esse ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, pedes ad ambulandum, etc.? 3.° Ordo mundi est constans; terra, luna, et cuncta sidera easdem subeunt conversiones; eodem modo plantae se reproducunt, animalia sese regenerant, et species diversae non confunduntur: porro tanta rerum stabilitas mera caecarum atomorum productio esse non potest: ergo etc.

Obj. 2.° Quotidie plurima nascuntur animalia ex sola corruptione, v. g. vermes in carnibus: ergo similiter corpora nunc existentia ex limo terrae, vel ex fortuito atomorum concursu oriri potuerunt.

R. *Nego ant.* Apud omnes enim historiae naturalis peritos nunc constat nulla produci animalia sine semine: cum autem semen in varia loca saepe asportetur ibique diversis causis nobis incognitis foveatur, hinc accidit, ut plurima nascantur animalia, quorum non facile originem detegimus; non ideo tamen corruptioni tribuenda sunt: v. g. nulli vermes nascuntur in carnibus, quando muscae ova sua in eas deponere non potuerunt: ergo etc.

Multis aliis rationibus systema Epicuri refelli posset; verum tot manifestis absurditatibus scaturit, ut quae jam diximus abunde sufficiant. Vide *Fénelon* (1), et opus exquisitis versibus Latinis scriptum, cui titulus: *Anti-Lucretius.*

(1) 2e *Partie.*

Non necesse est systema recentium atheorum, in nefandis operibus, et praesertim in execrabili libro inscripto *Système de la nature*. exposita singulatim refellere. Illorum absurditas ex dictis patet, et ex dicendis evidentius patebit. Utiliter legetur opus dictum: *les Helleriennes, etc.* auctore *Barruel* (1), et aliud cui titulus: *Examen du Matérialisme*, D. *Bergier.*

§. II. — *Exponuntur argumenta physica Dei existentiam astruentia*

Tot confici possent argumenta physica ad demonstrandam Dei existentiam, quot sunt partes in orbe universo; sed duo tantum proponemus, unum generale, ex inspectione orbis petitum, et alterum speciale, ex formatione corporis nostri depromptum.

ARGUMENTUM PRIMUM.

Ex inspectione orbis petitum.

PROPOSITIO

Ex mirabili dispositione orbis demonstratur Deum existere.

Prob. Ut ex orbis inspectione demonstretur Deum existere, duo sufficiunt, nempe 1.° ut in eo mirabilis existat ordo, et 2.° ut ille ordo soli Deo tribui possit: atqui haec duo constant.

1.° *Mirabilis existit ordo.* Ubi enim conspicimus multiplicitatem entium omnis generis, mirabilem inter ea concentum, accuratam omnium partium illarum consensionem, demirandam specierum fecunditatem, et perpetuam rerum conservationem, ibi mirabilem adesse ordinem fatendum est: atqui tales perfectionis characteres ubicumque videmus in orbe.

1.° *Multiplicitatem omnis generis entium*: a lucentibus enim corporibus, quae supra nos volvuntur, usque ad ultimas materiae particulas, quot species diversae entium! quis eas dinumerare posset? Stupendi coelestes globi capitibus nostris suspensi suo splendore nos delectant, sua multitudine nostram mirationem excitant, sua distantia prope infinita, sua mole ingenti nos stupefaciunt: terra, respectu illorum, est velut punctum vix sensibile; innumeras tamen multitudines animalium, plantarum, et mineralium super illam circumspicimus; quanta enim dici possent ab elephante ad vermiculos, ab aquila ad musciculas, ab enormibus cetis usque ad pisciculos, vel minimas conchas, ab altissimis cedris ad humiliores herbas! ergo etc.

2.° In tanta multiplicitate entium *mirabilis adest concentus*: stellae, velut exercitus mirifice compositus, stant in firmamento, sol, et luna alternis vicibus nos perlustrant, mare inter limites sibi assignatos fideliter sistit, profundae illius aquae plurimo sale miscentur, et saepe vehementer agitantur, ne corrumpantur, et putrescant; sustinendis, deferendisque navibus in-

(1) T. 1. et 2.

serviunt, et plagas, atque gentes a se longe distantes quasi adunant. Immensa aeris substantia ad conservationem vitae animalis omnino necessaria, terram circumcingit, et cunctorum constitutioni optime est accommodata: si tenuior esset, eis non sufficeret; si crassior, ea suffocaret. Solida est terra, ut nos aliaque entia gravia sustineat: si multo foret mollior, in ipsa sicut in aquas immergeremur; si paulo durior, nec fodi nec coli posset. Radii solis superficiem maris calefacientes, aquas dilatant, ab extraneis substantiis separant, in subtiles vapores reducunt, qui sursum elevati, nubes componunt, atmosphaeram temperant, pluviam in terram distillant. Pro diversis animalibus, sive in aquis natantibus, sive in aere volantibus, sive in terra degentibus, varia parantur alimenta; singulae eorum species suos habent mores, quos non mutant; ad specialem finem destinatae, ab illo non recedunt, ot ergo 2.° etc.

3.° *Singularis est consensio inter varias* uniuscujusque entis partes, et inter *partes totius orbis*. Quam mirum est plantarum artificium! singulae enim constant tubulis, et canalibus, quorum alii ad excipiendum aerem, et alii ad succos nutritios, e visceribus terrae extrahendos destinantur. Quid mirabilius corporibus organicis? quam perfecta ordinatio inter diversa eorum membra, inter partes singula membra constituentes! Quis, v. g. accuratam oculi, auris, cordis, nervorum, fibrarum, arteriarum, venarum, etc. constructionem attente considerans, optimam eorum in cunctis individuis proportionem demirans, statim non exclamaret manifestos ibi adesse infinitae sapientiae characteres? Adhuc mirabilior est istiusmodi ordo in animalculis, quae ope microscopiorum nunc deteguntur: in aqua communi, v. g. infinitae multitudines hujus generis entium existunt, vivunt, et natant, sicut magni pisces in mari; adeo sunt parva, ait *Malzieu*, ut vermiculi casei vigesies septies millies millium (27,000,000) eis sint majores. Arenula igitur est respectu illorum sicut globus terrae respectu nostri; verumtamen reperiuntur in eis cuncta organa, cum debita proportione, caro, et ossa, nervi, et musculi, stomachus, et viscera, sanguis, et alii humores, etc. Vide *Valmont-de-Bomare*, art. *Animalcule*.

Haec mirabilis consensio in individuis existens, in speciebus, in generibus, et in toto orbe conspicitur: omnia sunt concatenata, ordinata, ad eumdem finem tendentia, totum ex innumeris partibus diversis mirabiliter conflatum efficiunt, sicut variae colorum, et umbrarum distributiones unam tabellam, multae cohortes militum unum exercitum, diversae rotae, aliaeque partes unum horologium, innumerae litterae quodam ordine dispositae unam concionem, vel unum poema componunt: ergo 3.° etc.

4.° Non minus *demiranda est entium in mundo existentium foe-*

cunditas et conservatio; species enim, juxta genus suum, sese perpetuant sine mutatione essentiali. Inter animalia, alia sunt vivipara, alia ovipara, alia varias sebeunt metamorphoses; plus vel minus vivunt, deinde moriuntur, et semper eadem reperiuntur; plantae sese reproducunt, aliae per grana certo modo foecundatą ope sexuum, ut in animalibus; aliae per taleas (*bouture*), aliae per radices, v. g. *les pommes-de-terre*, etc. Dies et noctes, menses, et anni eodem modo sibi succedunt: easdem directiones tam constanter sequuntur sidera, ut in immensis spatiis, quae percurrunt, motus, et reditus eorum exacte computari et certo praedici queant: ergo 4.° etc. aliunde etc. Ergo 1.° perfectus ordo existit in mundo: est factum patens quod a nemine in dubium revocari potest.

II. *Ille ordo mirabilis soli Deo tribui potest.* Vel enim a Deo fuit institutus, vel necessario existit, vel a casu fortuito prodiit: atqui duo posteriora dici nequeunt. 1.° *Non existit necessario*: nam aliter constitui non potuisset: atqui non repugnat illum aliter fuisse constitutum. Insuper demonstravimus materiam non esse necessariam: ergo nec ordo in ea relucens necessarius est. 2.° *A casu fortuito non prodiit*; nam 1.° materiae elementa necessaria, et aeterna essent, quod repugnat; 2.° casus fortuitus est nomen sensu vacuum; in ea vero hypothesi mirificus, et constans ordo sine causa intelligenti existeret: atqui hoc repugnat; ubi enim sunt fines evidenter intenti, et media ad eos assequendos apta, ibi praefuisse causam intelligentem, et sapientem necesse est: at in mundo multi conspiciuntur fines evidenter intenti, et media ad eos assequendos aptissima: sic oculi aptiori loco positi sunt ad videndum, aures ad audiendum, etc. Numquid casu fortuito contigit pisces habere squamas, et aves plumas? Numquid temerario naturae ludo animalia manducant, bibunt, crescunt, multiplicantur, et easdem species semper servant? haec fateri coguntur athei; sed quis tales absurditates patienter audire posset? Nonne qui videt palatium, statuam, tabellam, librum, horologium, etc. statim judicat adfuisse opificem, qui haec fecerit? attamen haec opera multo inferiora sunt operibus naturae; domus non generat domos, statua non producit statuas ejusdem naturae, formae et speciei, sicut plantae et animalia: stolidissimi ergo sunt qui affirmare non erubescunt mirabilem ordinem in mundo relucentem supremae sapientiae opus non esse; ergo etc. aliunde etc. Ergo 2.° etc.

Unde jubilantes exclamare debemus cum Psalmista: *Coeli enarrant gloriam Dei: et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (1); vel atheos practicos redarguere, cum citato Paulo (2),

(1) *Ps.* XVIII.
(2) *Rom. 1, 20.*

dicentes : *Invisibilia ipsius* (Dei) *a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas , ita ut sint inexcusabiles.*

Circa praesens argumentum , ex mirabili ordine mundi petitum , legi possunt : Cicero de Natura Deorum etc. (1).

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Plures insipientiae characteres deprehenduntur in mundo : ergo ex mirabili ejus structura demonstrari non potest Deum existere.

R. Nego ant. Affirmare enim non possumus insipientiae characteres conspici in mundo , nisi cognoscamus supremam intelligentiam ea facere, aut permittere non potuisse, quae minus ordinata nobis videntur : atqui certe non percipimus supremam intelligentiam ea facere etc. ad hoc enim necesse foret, ut limites supremae potentiae nosceremus : atqui hoc manifeste repugnat : ergo, ex apparentibus insipientiae characteribus, qui conspiciuntur in mundo , unum inferri potest , scilicet multa nos latere ; porro nemo non videt quam immerito inde concluderetur , vel mirabilem non existere ordinem in mundo , vel ordinem istum supremi Gubernatoris existentiam non arguere. Quis enim , inspiciens horologium, in quo nonnullarum rotularum utilitatem non perciperet , concluderet illud sine opifice factum fuisse ? Quanto magis insanus est, qui contendere non erubescit mundum supremae intelligentiae opus non esse , quia plurima sunt, quorum utilitatem vel destinationem non advertit ! Unde eleganter poeta jam citatus (2).

Suspicioni tam tenui , nunquid homo censes ,
Sub solio , tua quod mens judex erigit altum ,
Responsum tibi quaerenti jam reddere curret
Praeceptor tuus auscultans ! turbaverit unum
Verbum te , proh caece relator ; nil modo cernis

(1) Libro 2 ; *Nieuwentyt* , *l' Existence de Dieu démontrée par les merveilles de la nature* , 1. vol. in-4.° ; *Fènelon* , *Existence de Dieu* ; *Pluche* , *Spectacle de la nature* ; *Duguet* , *Explication de l' ouvrage des six jours* ; *Racine* , *Poème de la Religion* ; *Bernardin de S.-Pierre* , *Etudes de la Nature* ; *Cousin Despréaux* , *les Leçons de la nature* , 4. vol. in-12 ; *de Châteaubriant* , *Génie du Christianisme* , ete. etc.

(2) Chant 1 , v. 265.
Et tu crois ô mortel ! qu' à ton moindre soupçon ,
Au pied du tribunal qu' érige ta raison ,
Ton maître obéissant doit venir te répondre !
Accusateur aveugle , un mot va te confondre ;
Tu n' apercois encor que le coin du tableau ,

Quam tabulae partem ; tibi condita caetera subsunt
Obscuro penetrali : jam decernere totum
Velis opus : prudentem ingratae , manum (tibi prodest)
Intueor , quae prorsus retrahit haec mala , quibus
Assidue quereris. Petit ars opes ipsa veneni.

Inst. 1.° Pluvia aliquando decidit in mare, in deserta , in terras incultas, steriles, aut jam nimis madefactas , dum alibi segetes prae siccitate pereunt ; multa sunt insecta , plantae et herbae, quae noxia sunt : ergo plures insipientiae sunt characteres in mundo.

R. Nego conseq. Deus enim creando mundum nonnullas instituit leges constantes, et uniformes, juxta quas iidem effectus in iisdem circumstantiis producuntur : sic aqua maris sole calefacta distillatur , a materiis extraneis separatur, in tenuem vaporem reducitur, cum aere commixta seorsim elevatur, in nubes convertitur ; nubes ventis agitantur, huc atque illuc impelluntur, et in varias plagas salutares effundunt aquas. Vi autem sapientis hujusmodi legis nonnunquam accidit, ut pluviae in mare, in rupes , in terras desertas incidant , dum alibi segetes siccitate marcescunt ; sed quid inde ? numquid inferendum est institutionem pluviae non esse sapientem , aut casu fortuito contingere?

Insuper dici potest Deum voluisse, ut nostram ab ipso dependentiam agnosceremus , eumque supplices deprecaremur; alios fines nobis ignotos sibi proponere potuit.

Praeterea , ex animalibus venenosis, ex plantis, et herbis noxiis efficacia conficiuntur remedia. Aliunde summa Creatoris sapientia tam mirabiliter in his substantiis emicat quam in aliis, videlicet ratione constructionis, propaginis, nutritionis, etc. ergo etc.

Hinc concludit *Racine* (1).

Omnis mundi ea constans est concordia discors:
Pellitur illius aetereo discordia coelo:
Omnia conspirant nobis, simul aequora, montes,
Atque astrum radians, aeris saevique tyranni.
Pax ea mortales possit regnare per omnes.

Le reste t' est caché sous un épais rideau ,
Et tu prétends déja juger de tout l' ouvrage.
A ton profit , ingrat , je vois une main sage.
Qui ramène ces maux dout tu te plains toujours.
Notre art des poisons même emprunte du secours.

(1) *Loco citato , v. 303.*
Tel est de l'univers la constante harmonie ,
De son empire heureux la discorde est bannie.
Tout conspire pour nous , les montagnes , les mers ,
L'astre brillant du jour, les fiers tyrans des airs.
Puisse le même accord regner parmi les hommes !

Quanta ergo est absurditas in atheorum ratiocinio : Quaedam in mundo nos latent: ergo nullus est ordo, nulla sapientia, vel omnia casui fortuito tribui possunt!

Inst. 2.° Quidam insoliti nascuntur effectus, qui vocantur monstra: atqui tales effectus insipientiao sunt characteres: ergo etc.

Nego min. Nam 1° effectus qui consectaria sunt legum sapienter institutarum reputari non debent insipientiae characteres: atqui effectus insoliti, qui nobis objiciuntur, consectaria sunt legum etc. conceptio enim, nutritio, et nativitas faetus secundum leges sapienter institutas fieri solent : si quaedam accidentalia naturalem hanc ordinationem deturbent, Deus miraculum operari non tenetur, ne monstruosum nascatur individuum. 2° Tanta sapientia relucet in monstris, ut casui fortuito tribui nequeant ; quis enim, v. g. serio dicet hominem a nativitate gibbosum, claudum, caecum, etc. casu fuisse formatum? 3° Etiamsi non perciperemus cur Deus permiserit evenire monstra, evidenter inde concludere non liceret ipsum non existere, aut ipsius existentiam mundum non arguere, aut sapientem ordinem in mundo non conspici, vel casu contigisse : ergo etc. Hinc D. *De Polignac* (1).

O ratio humanae mentis ,quam caeca superbis!
Haec in mente Dei si quondam, carcere rupto,
(Atque utinam) aspiceres, proh! quam tibi justa repente.
Cuncta viderentur, quae nunc male cognita damnas!

ARGUMENTUM SECUNDUM

Ex formatione corporis nostri.

PROPOSITIO

Ex formatione corporis nostri demonstratur Deum existere.

Prob. Certum est corpus nostrum, mirabiliter constitutum, casu fortuito non existere : ergo a solo Deo formatum est ; vel enim a solo Deo formatum est, vel a matre, vel a materia, vel a natura : atqui tria posteriora dici nequeunt. 1° *Non a matre*; constat enim corpus humanum in utero matris formari, volvi, crescere, ipsa ignorante quomodo haec singularis operatio fiat. 2° *Non a materia* ; materia quippe est iners, et caeca ; nullum habet in se principium activitatis : atqui corpus humanum tot partibus diversis mira proportione inter se colligatis constans, ex causa caeca, inerte, et omni cognitione destituta oriri non potest. 3° *Non a natura:* nam vel natura, abstractive sumpta, est ens aliquod, vel non: si prius, ens istud omnia formans, et ordinans.

(1). Anti-Luc. 1. 9:

est supremum, a se existens, summe intelligens, et independens, proindeque Deus; si posterius, ergo corpus nostrum e nihilo prodiit, sine causa existit, quod est absurdum: ergo etc.

Nullum est ens organis instructum, et vivens circa quod simile confici non possit argumentum.

ARTICULUS TERTIUS

DE ARGUMENTIS MORALIBUS.

Argumenta moralia sunt illa, quae ex ordine morali, v. g. ex consensu hominum eruuntur. Plurima proponi solent, sed duo seligemus, unum ex consensu populorum, et alterum ex stimulis conscientiae deductum.

ARGUMENTUM PRIMUM

Ex consensu populorum deductum.

Hoc argumentum, licet in natura humana fundatum, et simul ex perpetua traditione depromptum, apud SS. Patres, S. Th. aliosque celebriores Theologos non reperitur. Minime igitur necessarium est ad existentiam Dei optime astruendam, et nulla est ratio illud ante caetera proferre tanquam solidius, ut quidam recentiores praetenderunt.

PROPOSITIO

Ex consensu populorum invicte demonstratur Deum existere.

Prob. Ut ex consensu populorum invicte demonstretur Deum existere, duo sufficiunt, nempe 1.° omnes populos fuisse unanimes in admittendo supremo Numine; et 2.° hunc consensum invictum esse veritatis argumentum: atqui haec duo certa sunt.

1.° *Omnes populi fuerunt unanimes in admittendo supremo Numine:* hoc enim factum testimonio scriptorum omnium gentium, et temporum etiam remotissimorum constat.

Praetermittimus Moysen, omnium scriptorum antiquissimum, Job, aliosque auctores sacros, qui perfectam tradunt doctrinam de Deo, et ejus attributis.

Cicero (1): « Ex tot generibus nullum est animal, praeter » hominem, quod habeat notitiam Dei: de ipsisque hominibus » nulla est gens tam immansueta, tamque fera, quae non, etiamsi » ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum esse » sciat ».

Seneca (2): « Multum dare solemus praesumptioni omnium

(1) *De Legibus, l. 1, n. 24.*
(2) *Epist. 117.*

» hominum. Apud nos veritatis argumentum est aliquid omnibus » videri. Tanquam Deos esse sic colligimus quod omnibus de Diis » opinio insita sit, nec ulla gens usquam est adeo extra leges, » moresque projecta, ut non aliquos Deos credat ».

Plutarchus (1): « Et si terras obeas, invenire possis urbes » muris, litteris, legibus, domibus, opibus, numismate caren- » tes, gymnasiorum, et theatrorum nescias: urbem templis, » Diisque carentem, quae precibus, jurejurando, oraculo non » utatur, non bonorum causa sacrificet, non mala sacris aver- » tere nitatur, nemo unquam vidit; sed facilius urbem condi » sine solo posse puto, quam, opinione de Diis penitus sublata, » civitatem coire, aut constare ».

Alii auctores antiquissimi testantur opinionem divinitatis apud omnes gentes extitisse. Herodotus, aliique scriptores historici mentionem faciunt de religione apud populos quorum historiam describunt recepta; Homerus, Hesiodus, et alii poetae celebrant Deos; Lucretius laudat Epicurum ex eo quod primus contra *horribilem religionis aspectum* insurrexerit (2). Constat denique eamdem opinionem jugiter viguisse apud Hebraeos, Chaldaeos, Ægyptios, Persas, Indos, Arabes, Graecos, Romanos, Germanos, etc.

Ubique praeterea occurrunt signa, et monumenta universalem hanc de divinitate opinionem testantia, scilicet, leges religionem spectantes, caeremoniae praescriptae, sacra plus minusve solemnia, dies festorum indicti, templa erecta, sacerdotes instituti, etc. haec merito sic exprimit Racine (3).

Unanimes sane intueor pios undique cultus,
Templaque, presbyteros venerandos, victimas, aras.

Eadem opinio nunc viget, et monumenta ejusdem generis reperiuntur apud omnes populos etiam barbaros, in sylvis degentes, et incultos, qui saltem aliquod numen agnoscunt, ut historiis authenticis, et relationibus viatorum fide dignissimis constat: ergo 1.° etc.

2.° Unanimis ille populorum consensus invicte probat Deum existere, si facile explicetur in sententia theistarum, et in opinione atheorum nullo modo possit explicari; atque res ita se habet.

1.° *In sententia theistarum facile explicatur.* Deus enim in prima rerum origine se hominibus manifestavit, sui existentiam in

(1) *Adv. Colotem, p. 1125, edit. in-fol. an. 1624.*
(2) *L. 1, v, 64.*
(3) *Chant. 1er, v. 331.*
Oui, je trouve partout des respects unanimes,
Des temples, des autels, des prêtres, des victimes.

cunctorum cordibus quodam modo impressit, sua attributa in creaturis, et in ordine mundi depicta omnium oculis conspicienda fecit: primi homines hanc fidem, qua imbuti erant, ad sequentes generationes transmiserunt, easque docuerunt supremum conditorem, et omnium moderatorem in toto orbe relucentem videre: sed, decurrentibus saeculis, homines naturam, praesentiam, vel operationes Dei explicare volentes, in varios inciderunt errores: hinc idolatria, quae omnem supremi Numinis notitiam nunquam penitus extinxit, ut ex infra dicendis patebit: ergo 1.° etc.

2.° In atheorum opinione unanimis populorum consensus de existentia Dei, nullo modo explicari potest. Celebriores enim athei, inter quos poeta Lucretius, illum tribuunt, vel praejudiciis, et educationi, vel formidini occasione terribilium naturae phaenomenorum excitatae; vel ignorantiae, quae mirabiles effectus in mundo existentes explicare non valens, eos attribuit causae occultae, quam Deum vocavit; vel politicae arti principum, qui Deum excogitarunt, ut subditos terrerent, eosque facilius subderent: atqui nihil horum rationabiliter dici potest. 1.° Dici non potest fidem universalem in existentiam Dei *ex praejudiciis*, *et educatione* ortam esse, quia haec non sunt universalia, et constantia; examini subjecta, facile excutiuntur, et mutantur; cum recta ratione conciliari non possunt: contra vero fides in Deum est universalis, constans, eo firmior evadit, quo strictiori subjicitur examini, et sub omni respectu rectae rationi optime congruit: ergo 1.° etc.

2.° *Non ex formidine*; alioquin haec de existentia divinitatis sententia non esset tam universalis, constans, et uniformis: insuper Deus, in ea hypothesi, ut formidabilis tyrannus haberetur, et tamen ubique repraesentatur ut bonus, et beneficius: sic ipsimet Scythae, licet barbari, Alexandrum alloquuntur (1) *Si Deus es*, *tribuere mortalibus beneficia debes*, *non sua eripere:* ergo 2.° etc.

3.° *Non ex ignorantia*: nam 1.° homines omnium locorum, et temporum, docti sicut et indocti, mirabiles effectus in orbe conspectos Deo non ita tribuissent, si nullam illius ideam habuissent, et in tali sententia omnes ita perseverare non potuissent, etiam post maximum adhibitum examen. 2.° Si Deus non existat, assignanda est causa mirabilium hujusmodi effectuum, quod certe rationabiliter non faciunt athei. 3.° Sententia, quae eo firmior fit, quo magis in cognitione rerum naturalium proficimus, ignorantiae adscribi non potest: atqui talis est opinio de divinitatis existentia, ut observat *Bacon*, celebris philosophus Anglus,

(1) *Quint. Curt. lib. 7, n. 35.*

natus anno 1561 (1) « Deus nunquam edidit miraculum ad athe-
» ismum convincendum, quoniam opera ejus ordinaria huic rei
» sufficiunt : verum est tamen parum philosophiae naturalis ho-
» mines inclinare ad atheismum, at altiorem scientiam eos ad
» religionem circumagere. Etenim intellectus humanus, dum cau-
» sas secundas intuetur sparsas, interdum eis aequiescere potest,
» nec ulterius penetrare ; verum, eum tandem eatenam earum
» connexarum inter se, et confoederatarum contemplari pergat,
» necesse habet confugere ad providentiam, et Deitatem. »

4.° *Non ex arte politica*, et quidem ob multiplices rationes : 1.° enim auctores omnium aetatum qui originem artium nobis referunt, de origine theismi, et religionis nihil dicunt ; 2.° repugnat omnes principes, et legislatores in hujusmodi figmento tam perfecte sibi consensisse ; si Deus non existit, est impossibilis, cum ab alio ente existentiam accipere non possit : quomodo ergo principes ideam rei impossibilis habere potuerint ? 3.° Multo magis adhuc repugnat eos talem ideam repugnantem, ex hypothesi, et cupiditatibus adversam, cunctis gentibus persuasisse. 4.° Quidquid arbitrarium, et a solis hominibus statutum est, non est firmum, et perseverans : « Opinionum enim commenta delet » dies, naturae, judicia confirmat, » ait Cicero (2) 5.° Fides in divinitatem viget apud populos agrestes, qui nullas habent leges, nullosque principes politicos, saltem qui artem fingendi ab aliis principibus ediscere potuerint : etc. aliunde etc. Ergo etc.

Quis sensatus non videt hos, aliosque similes atheorum conatus meras esse argutias seria confutatione indignas ? ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Constat relationibus viatorum fide dignis plures extitisse. et etiam nunc existere populos barbaros qui nullum agnoscunt Deum : ergo consensus populorum in admittendo supremo Numine non est unanimis.

R. 1.° *Nego ant.* Non facile enim adhibenda est fides relationibus viatorum : 1.° quia saepe non satis diu morati sunt apud populos, ut veram opinionem eorum de Deo agnoscerent ; 2.° quia idioma eorum non callebant, nec idcirco sermonem de Deo et religione cum illis habere poterant : revera contigit aliquos populos exhibitos fuisse, ut atheos, qui postea deprehensi sunt Deum agnoscere, et venerari. 3.° Communiter viatores crediderunt praedictos populos nullum venerari Deum, quia nec templa, nec altaria, nec ulla sacra apud eos viderunt ; at fieri potest, ut populus incultus, barbarus, vagos, et palabundus, sine domibus et tectis existens, nulla templa, altaria aliaque signa religionis publica habeat, et tamen aliquam divinitatem admit-

(1) *De Atheismo, pag. mihi 185, edit. in-fol. ann. 1658.*
(2) *De Natura Deorum, l. 2, n. 5.*

tat : ex templorum, sacerdotum, aut sacrorum rituum existentia recte concluditur populum agnoscere Deum : ex illorum vero defectu inferri non potest populum aliquem ideam Dei non habere. 4.° Quia fieri potest, ut illi viatores, mala fide, falsa narraverint. Ergo etc.

R. 2.° *Nego conseq.* Etiamsi enim concederetur quosdam extitisse, et etiam nunc existere populos barbaros, qui nullum agnoscerent Deum , non ideo concludendum foret consensum populorum circa Dei existentiam non esse moraliter unanimem : tales quippe gentes incultae , et barbarae pro nihilo aestimandae sunt respectu totius generis humani ; habendae sunt sicut infantes , et amentes usu rationis carentes : Deum propter defectum attentionis, aut tarditatem ingenii ignorant, non vero proprie negant: ergo etc. Eamdem difficultatem sibi proponit, sicque eam diluit poeta Gallicus pluries citatus (1).

Haec nemora oras prorsus spissa tegentia vastas ,
Oceano quae nostris sejunguntur ab alto ,
Dicitur , includunt homines , cunctosque , quietos ,
Qui nulli numquam tollunt altare Deorum.
Quumque viatores istaec figmenta renarrent ,
Testibus anne fidem darem tam non fide dignis ?
Interea supponimus horum certa relata ,
Quomodo ego reliquis hominum proponere possem
Attonitum , sylvestrem , nec non sorte vagantem ,
Effigiem nostrae servantem vix modo formae ,
Gentes , et miseras in saltibus undique sparsas
Absque statu simul absque magistris , legibus , urbe ?
Quam temnendi , libertini , merito sitis ,
Quum petitis vestrum similes in saltibus hisce ?

---

(1) *Chant. 1er , v. 375.*
Ces épaisses forêt qui couvrent des contrées
Par un vaste océan des nôtres séparées
Renferment , dira-t-on , de tranquilles mortels
Qui jamais à des dieux n' ont élevé d' autels.
Quand d' obscurs voyageurs racontent ces nouvelles ;
Croirai-je des témoins tant de fois infidèles ?
Supposons cependant tous leurs rapports certains :
Comment opposerais-je au reste des humains
Un stupide sauvage errant à l' aventure ,
A peine de nos traits conservant la figure:
Un misérable peuple égaré dans les bois
Sans maitres , sans états , sans villes, et sans lois.
Qu' à bon droit , libertins , vous êtes méprisables ,
Lorsque dans ces forêts vous cherchez vos semblables ?

Inst. 1.° Tota *litteratorum* secta apud Sinenses aperte profitetur atheismum ; ergo etc.

R. 1.° *Retorqueo argumentum.* Tota secta Sadducaeorum apud Judaeos immortalitatem animae negabat : ergo populus Judaicus vitam futuram non admittebat. Numerosa erat secta Epicureorum apud Romanos : ergo Romani erant athei.

R. 1.° *Nego ant.* Communiter enim litterati apud Sinenses summo in honore habent Confucium, et ipsius libros, quos vocant canonicos : porro libri Confucii fidem unius Dei omnium conditoris, et moderatoris sine ulla ambiguitate faciunt: ergo etc. Vide *P. du Halde* (1).

R. 3.° *Nego conseq.* Dicimus enim consensum omnium populorum circa Dei existentiam esse moraliter, non vero metaphysice unanimem : porro quaedam atheorum sectae non impedirent quin consensus populorum circa Dei existentiam esset moraliter unanimis : ergo etc.

Inst. 2.° Ut consensus populorum circa Dei existentiam sit moraliter universalis, debet esse omnium temporum, et omnium locorum: atqui praesagire non possumus quaenam futura sit opinio populorum circa divinitatem, nec quid nunc sentiant populi ignoti : ergo etc.

R. 1.° Non necesse est ad futura tempora attendere ; eo ipso enim quod hucusque omnes populi crediderint Deum existere, illorum consensus est universalis, et constans, atque firmum veritatis argumentum, ut ostendimus.

R. 2.° *Nego min.* Quae enim natura fundantur, semper sunt eadem : atqui opinio populorum circa divinitatis existentiam natura fundatur ; omnes namque homines sic consentire non potuerunt in admittenda tali opinione sensibus impervia, et cupiditatibus adversa, nisi ipsis tradita fuerit, et ad eam natura duce impellantur : per analogiam igitur judicare debemus eamdem opinionem apud populos nobis ignotos vigere, et in futuris saeculis perseveraturam sicut in praeteritis extitit : ergo etc.

Obj. 2.° Omnes populi fuerunt unanimes in admittenda deorum multiplicitate : atqui deorum multiplicitas est cumulus absurditatis : ergo a pari, quamvis etc.

R. Nego maj. Tota enim gens Hebraea unicum agnoscebat, et venerabatur Deum ; nobiliores philosophi unitatem Dei agnoscebant, et inter gentes saltem multi supremum credebant Deum, cui caeteri Dii erant subditi. Vide exquisitum opus inscriptum, *Religionis naturalis, et revelatae principia* (auctore *Hooke*) (2).

R. 2.° *Nego consequentiam, et paritatem.* Nam 1.° consensus popu-

(1) *Description de la Chine*, t. 3, p. 1. *et seq.*

(2) T. 1, p, 228 ; *Essai sur l'indifférence*, etc. t. 3, c. 24, etc.

lorum circa Deorum multiplicitatem non erat unanimis; varii erant Dii pro variis temporibus, regionibus, et familiis; unanimis vero fuit circa divinitatis existentiam. 2° Illae opiniones a praejudiciis, vel cupiditatibus oriri poterant; sic plures Deos finxerunt idolatrae, qui unicum Deum omnibus simul providentem animo non capiebant; libido causa fuit cur altaria Veneri erigerentur, etc. at consensus circa divinitatis existentiam a praejudiciis non oritur, quia praejudicia non sunt tam universalia, tam constantia, et uniformia; non a cupiditatibus, cum e contra fides in divinitatem cupiditatibus adversetur: ergo etc.

Inst. 1.° Credere Deum aliter quam est, idem est ac si non crederetur: ergo polytheistae revera Deum non agnoscebant. Ita *d' Alembert* (1).

R. Nego ant. Ingens enim datur discrimen inter existentiam alicujus rei cognoscere, et proprietates ejus recte comprehendere; quod optime sic explicat *Barruel, ipsum d' Alembert premens* (2). *Supponimus, duo hominum millia philosophum quem refello, vidisse mihi referrent: alii eum arbitrantur sapientissimum, moderatissimum, religiosum, bonum, clarissimum atque altissimum metaphysicum; alii e contra levissimum, captiosum, obscurum, jactatorem, versatum, irreligiosum, superficialissimum. An idcirco* Alembert *non existere crederem? at dices quod credere academicum hunc, qualis ipse revera non est, idem propemodum sit quam si illum non existere credatur? Minime. Quamvis omnes hi testes mihi praebere auctoritatem nequirent pronunciandi de qualitatibus sui propriis, mihi saltem perquam explorata esset ejus existentia; et in quo resedit, vide, vis probationis moralis, aut omnium consensus de Dei existentia.* Hac via solum demonstratur Deum existere, non ero quid sit: ergo etc.

Inst. 2.° Admittere principium quo tollitur divinitas, idem est

(1) *Elemens philosophiques, p. 63 et 66.*

(2) *T. 2, p. 136.*

« *Supposons que deux mille personnes me disent avoir vu le philosophe que je réfute: les uns en font un homme trèssavant, très-modeste, religieux, débonnaire, trés-clair et très-profond métaphysicien; selon les autres, c' est un homme très-léger, pointilleux, entortillé, glorieux, rusé, irréligieux, et très-superficiel. Croirai-je peur cela qu' il n' existe point de d' Alembert? et dirai-je que croire cet académicien ce qu' il n' est pas, c' est à peu prés la méme chose que de ne pas croire qu' il existe? Non sans doute. Quoique tous ces divers témoignages ne puissent m'autoriser à prononcer sur ses qualités personnelles, je serai au moins très-assuré de son existence, et voilà pecisément sur quoi tombe la force de la preuve morale, ou le consentement de t' univers sur l' existence de Dieu* ».

ac si Deus non admitteretur : atqui multiplicitas Deorum tollit ipsam divinitatem, ait Tertull. (1) ergo etc

R. Dist. maj. Admittere principium quo etc. idem est ac si Deus non admitteretur, si consectarium hujus principii advertatur, *conc.* si non advertatur, *Nego maj.* Eodem sensu *distincta minore*, *nego conseq.* Fateor equidem Deorum multiplicitatem tollere ipsam divinitatem, quia prorsus impossibile est Deum esse multiplicem, vel duplicem, ut volebat Marcio ; talis est sensus verborum Tertulliani : at consectarium hujus principii non advertebant nec concedebant gentiles : ergo etc.

ARGUMENTUM SECUNDUM

Ex stimulis conscientiae petitum.

PROPOSITIO

Ex stimulis conscientiae probatur Deum existere.

Prob. Unusquisque, post scelus patratum, aliquos conscientiae stimulos experitur: *Hae sunt impiis assiduae, domesticaeque furiae, quae dies, noctesque parentum poenas a consceleratissimis filiis repetant*, inquit Tullius (2) at constantes illi conscientiae stimuli probant Deum existere ; probant enim Deum existere, si a solo Deo proveniant : atqui praedicti conscientiae stimuli a solo Deo oriuntur ; vel enim a Deo oriuntur, vel ab anima, vel ab alio ente a mente distincto, quod non sit Deus. Atqui duo posteriora dici nequeunt : 1.° non ab anima nostra ; nam tunc orirentur necessario, vel libere ; si necessario, omnes homines sive nocentes, sive innocentes, eos similiter experirentur ; si libere, nunquam inviti eos pateremur : atqui utrumque est falsum : ergo 1.° etc. 2.° non ab alio ente ab anima nostra distincto quod non nisi sit Deus; nam praeter animam, nihil admittere volunt athei nisi materiam: atqui manifeste repugnat materiam extensam, inertem, caecam, esse causam efficientem stimulorum, qui solos excruciant nocentes : ergo 2.° etc. aliunde etc. ergo etc.

Stricte loquendo, haec demonstratio ad universalem de existentia Dei persuasionem reducitur.

Nota. Si una ex praecedentibus demonstrationibus seorsim sumpta plenam tantae veritatis convictionem in mente nostra imprimat, quantam lucem omnes adunatae generare debent ! Certe quilibet in societate educatus, a cupiditatibus liber, et recta ratione utens non magis Dei, quam solis existentiam negare potest.

(1) *Lib. 1. contra Marcionem*, *c. 3.*
(2) *Orat. 2. pro Sext. Roscio*, *n. 67.*

QUÆSTIO SECUNDA

QUID SIT DEUS, SEU QUÆNAM SINT EJUS ATTRIBUTA.

Nomine *attributi* id intelligitur, quod de alio praedicatur, seu dicitur : cum autem Deus sit ens perfectissimum, nihil de illo dici, aut affirmari potest nisi habeat rationem perfectionis : unde attributa Dei idem sonant, ac ejus perfectiones.

Multa olim subtilissime disseruerunt metaphysici, et theologi circa Dei essentiam, et ejus attributa in genere.

DE ASEITATE, SEU EXISTENTIA A SE.

Communius assignant, ut primarium Dei attributum, caeterorum fontem, et differentiam ejus specificam, *aseitatem*, seu existentiam a se, et quidem merito ; nam 1.° ipse Deus hanc qualitatem, ut specialem suum, et incommunicabilem characterem assignat, dicens Moysi (1) nomen ejus quaerenti : *Ego sum qui sum : sic dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos:* sensus est, qui est a semetipso, qui sum a meipso, quod omnes SS. Patres, et Scripturae interpretes adverterunt. 2.° Sancti Patres, et doctores *aseitatem* exhibuerunt, ut primarium attributum, et aliarum perfectionum divinarum fontem : *Si bonum*, inquit S. Bernardus, de Consid. (2), *si magnum*, *si beatum*, *si sapientem*, *vel quidquid tale de Deo dixeris*, *in hoc verbo instauratur, quod est*, EST. *Nempe hoc est ei esse*, *quod haec omnia esse*. 3.° *Aseitas*, seu existentia a se est attributum quod apprehenditur a mente, ut primarium, ut fons omnium perfectionum, per quod Deus a caeteris entibus discrepat : quaerenti enim cur Deus sit justus, sit verax, sit omnipotens, etc. respondebitur, quia est a se; petenti vero cur sit a se, nihil responderi potest. Ergo etc.

DE ATTRIBUTORUM DEI DISTINCTIONE.

Duplex agnoscitur distinctio : una *realis*, quae rebus inest, et existit independenter a mente, ut distinctio inter paternitatem, et filiationem; et altera *rationis*, quae tota est in mente, ut distinctio inter sapientem, et ejus sapientiam.

Inter attributa Dei alia sunt *absoluta*, quae tribus personis sunt communia, ut omnipotentia, sapientia, scientia; et alia *relativa*, quae uni personae sunt propria, ut innascibilitas Pa-

(1) *Exod.* III, *14.*
(2) *L.* V, *cap. 6. T. 1*, *p. 449.*

tri, generatio Filio, spiratio Spiritui sancto. De solis attributis absolutis nunc acturi sumus.

Aetius, et Eunomius ejus discipulus, in IV saeculo, ut Verbi divinitatem, quam negabant, facilius tollerent, contenderunt nullam in Deo admittendam esse distinctionem, nequidem rationis, sed Deum quoad totam naturam suam essentialiter concipi a mente, ut ingenitum: unde inferebant Filium, qui dicitur genitus, non esse Deum.

Quidam Gualterus, de quo celebris Augustinus Niphus, circa annum 1473 in Italia natus, volebat, e contra, attributa Dei absoluta tum a se invicem, tum ab essentia divina realiter esse distincta, et tamen Deum esse simplicem.

Palamitae, in XIV saeculo, sic dicti a Gregorio Palamo, primum monacho, deinde Thessalonicensi Episcopo, dicebant etiam realem dari distinctionem inter essentiam Dei, et ejus operationes, per quas intelligebant attributa. Volebant existere lumen increatum ab essentia Dei distinctum, quo divinitas velut pallio tegitur; et arbitrabantur se, caput, et mentum pectori, vel umbilico certo modo deprimentes, lumen istud videre.

In concilio Lateranensi IV, anno 1213 celebrato, damnatus fuerat libellus abbatis Joachim, qui aliquam admittebat distinctionem inter essentiam divinam, et personas divinas.

In saeculo praecedenti Gilbertus Porretanus (1), Pictaviensis Episcopus, dicebat divinitatem non esse Deum, sed formam qua Deus est; sicut humanitas non est homo, sed forma, qua homo est. In concilio Remensi, cui assistebat S. Bernardus anno 1148, fuit damnatus.

Constat igitur realem admittendam non esse distinctionem inter attributa Dei, sive absoluta, sive relativa, et ejus essentiam; neque inter attributa absoluta relative ad se invicem. Idcirco de Verbo divino legitur apud Joannem (2): *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem.* Christus de seipso dixit (3): *Ego sum via, veritas, et vita;* et B. Joannes (4): *Deus charitas est.* In quibus testimoniis, attributa a Verbo, a Christo, vel a Deo non separantur.

Restat ergo sola distinctio rationis de qua inter catholicos disputari potest, et acriter olim disputatum est in scholis, inter *Nominales*, qui solam nominum distinctionem admittendam esse inter attributa Dei volebant; *Scotistas*, qui pro distinctione reali, et formali fortiter decertabant; et *Thomistas*, qui distinctionem rationis ratiocinatae, et virtualem admittebant.

(1) *Gilbert de la Poirée.*
(2) *I, 9.*
(3) *Ibid.* XIV, *6.*
(4) *I*, IV, *16.*

Has tantummodo indicamus subtilitates, quae nunc ab omnibus merito spernuntur, velut prorsus inutiles. Certum est mentem nostram sub diversis conceptibus sibi exhibere posse divina attributa; v. g. omnipotentiam, et sapientiam, bonitatem, et justitiam, aeternitatem, et immensitatem, scientiam, et providentiam; ac proinde quamdam dari distinctionem in mente, licet realis non existat in re. Hoc sufficit.

Itaque de attributis Dei seorsim spectatis disserentes, quaedam dicturi sumus, tum ad augendam ejus notitiam, tum ad diluenda incredulorum objecta.

Dicemus ergo 1.° de unitate Dei, 2.° de aeternitate, 3.° de immutabilitate, 4.° de libertate, 5.° de independentia, et omnipotentia, 6.° de simplicitate, 7.° de immensitate, 8.° de intelligentia, et scientia, 9.° de sapientia, 10.° de sanctitate, et veritate, 11.° de bonitate, et beatitudine, 12.° de justitia, 13.° de providentia.

CAPUT PRIMUM

DE DEI UNITATE.

Multiplicitatem Deorum admiserunt pagani. Duo esse principia necessaria volebant Manichaei, unum summe bonum, et alterum summe malum. Principium malum excogitaverant, quia originem mali in mundo existentis sub unico ente summe bono explicare non poterant. praesens igitur caput in tres articulos dividemus: primus erit de Dei unitate, adversus gentiles; secundus, de duobus Manichaeorum principiis; et tertius, de origine mali sub unico ente summe bono.

ARTICULUS PRIMUS

DE DEI UNITATE ADVERSUS GENTILES.

Quamvis apud gentes communius creditum fuerit supremum existere Deum, a quo omnia penderent, multi tamen simul admissi sunt Dii inferiores, quibus divinus exhibebatur cultus soli verae divinitati debitus: tantus fuit eorum numerus ut Hesiodus, poeta Graecus, qui nongentis annis circiter ante Christum vixisse creditur, triginta millia iam recenseret. Omne ferarum genus et ipsa hortorum legumina divinis honoribus prosequebantur Ægyptii, de quibus Juvenalis lepide ait:

Porrum, et coepe nefas violare ac frangere morsu:
O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis
Numina! (*Satira 15.*)

PROPOSITIO

Deus est unicus, non vero multiplex, ut aiunt gentiles.

Prob. 1.° *ex Scriptura sacra*, in qua ex principio usque ad finem Deus exhibetur, ut unicus; v. g. Deuteron. (1). *Audi, Israel; Dominus Deus noster Dominus unus est. Videte quod ego sim solus, et non est alius Deus, praeter me* (2); *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, et pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.*

Prob. 2.° *ex ratione:* Deus est ens necessarium, et infinitum: atqui unicum est ens necessarium, et infinitum. 1.° *Unicum est ens necessarium:* ideo enim concluditur dari ens necessarium, quia repugnat omnia entia esse contingentia; porro unicum ens necessarium sufficit, ut caetera existere possint, si unicum sufficit, caetera supponi possunt non-existentia; si supponi possint non-existentia, non sunt necessaria · ergo unicum est ens necessarium. 2.° *Unicum est infinitum*, si enim plura essent infinita, aliqua inter ea daretur limitatio: ubi autem adest limitatiò, adest perfectionis carentia: ergo si plura existerent entia necessaria, nullum in omni genere perfectionum esset infinitum: ergo etc.

3.° Vel hujusmodi dii necessario essent determinati, vel non: si prius, non essent liberi, nec proinde perfecti; si posterius, multiplex voluntatum distinctio existeret: atqui haec cum notitia divinitatis conciliari non possunt: ergo etc.

4.° Mirabilis ordo existens in mundo, mirificus omnium entium concentus, perfecta inter omnes partes harmonia, unicum creatorem, gubernatorem, et conservatorem orbis arguunt: tam perfecta enim totius harmoniae unitas, unicum arguit Dominum, sive unicam intelligentiam mentis praesidentem: ergo unicum esse Deum demonstrat; ergo etc.

ARTICULUS SECUNDUS

DE DUOBUS MANICHÆORUM PRINCIPIIS.

Manichaei sic vocantur a *Mane*, ex Persia oriundo, in initio tertii saeculi vivente. Duo admittebant summa omnium rerum principia, de quibus longe jam disseruerat Plutarchus in tractatu *de Isi, et Osiri*. Illorum existentiam admiserat Cerdo: *Manes* igitur, et ejus asseclae eamdem amplexi sunt doctrinam, ut existentiam mali facilius explicarent. Singularis haec secta perdiu extitit, et identidem fuit renovata.

(1) VI, 4.
(2) *Ib.* XXXII, 39. *Eph.* IV, 5.

Petrus *Bayle*, anno 1647 natus, in secta Calviniana educatus, ad communionem Romanam conversus, deinde Calvinista factus, et postea famosissimus incredulorum pater, multis congestis argumentis duo Manichaeorum principia defendere conatus est, aut saltem quaesiit ostendere mali originem sub unico Ente summe bono explicari non posse (1).

PROPOSITIO

Duo Manichaeorum principia omnino repugnant.

Prob. 1.° Duo Manichaeorum principia deberent esse necessaria, summe perfecta, summe beata, et omnipotentia: atqui repugnat duo existere principia necessaria, summe perfecta, summe beata, etc.

1.° *Repugnat duo esse principia necessaria;* modo enim probavimus unicum esse ens necessarium.

2° *Non essent summe perfecta*, tum quia seipsa limitarent, et unum non haberet perfectiones alterius; tum quia principium malum, non summe perfectum, sed potius summe imperfectum foret; et cum omnis perfectio sit aliquid positivum, imperfectio ei opposita est negatio: ergo principium malum esset summa negatio, seu summum nihilum. Quid absurdius dici potest?

3° *Non summe beata;* nam essentialiter sibi forent opposita; bona contristarent principium malum, et mala excruciarent principium bonum; nec tamen principium malum impedire posset bona, nec principium bonum repellere posset mala; utriusque igitur vota essent irrita: cum autem supponantur aeterna, et ex natura sua ad bonum, vel ad malum determinata, nulla spes quietis ipsis affulgeret: ergo non beata, sed miserrima essent.

4° *Non omnipotentia*, cum principium bonum malo frustra obsisteret, et principium malum bono adversaretur, et illud impedire non posset: ergo etc. Aliunde etc. ergo etc.

Prop. 2° In mundo multa sunt mala permixta bonis, et bona permixta malis: at in hypothesi Manichaeorum haec bonorum, et malorum commixtio non existeret; vel enim duo principia sibi forent aeqalia, vel non: si aequalia, nec bonum, nec malum existeret in mundo; nam vires oppositae, et aequales sese mutuo elidunt: si vero inaequalia, aut unice bonum, aut unice malum existeret, prout bonum, vel malum principium praevaleret; principium enim inferius esset finitum; ergo ab altero vinceretur. Insuper, principium finitum a se non existeret; ostendimus enim ens a se necessario infinitum esse, imo et necessario summe perfectum, quod hypothesim principii summe mali evidenter subvertit: ergo duo Manichaeorum principia repugnant,

(1) T. 3 de ses oeuvres, p. 634, et in variis aliis locis.

Bayle ipse, gravibus adversariorum ratiociniis vehementer pressus, confessus est dogma duorum principiorum a cunctis hominibus sensatis abjiciendum esse (1).

Dices. Forte duo principia, cum viderent se nihil proficere posse, inter se pactum inierunt vi cujus unum aliquid de jure suo in gratiam alterius cessit: ergo, duobus principiis suppositis aequalibus, commixtio boni, et mali in mundo existentis facile explicatur. Ita *Bayle* (2).

R. Nego ant. Nam 1° in ea hypothesi homo nulla libertate gauderet, siquidem, juxta conditiones pacti inter utrumque principium initi, necessario determinaretur; 2° haec duo principia supremam non haberent potestatem, cum principium bonum impedire non posset malum, nec principium malum impedire bonum; 3.° istiusmodi pactum est absurdum; supponitur enim duo principia ad bonum, vel ad malum ex natura sua esse determinata: atqui repugnat duo principia ex natura sua sic determinata aliquid de jure suo cessisse; 4.° si principium bonum in tale pactum, illaesis suis attributis, consentire potuisset, jam non repugnat illud mali existentiam permisisse: inutile est ergo ad hypothesim principii summe mali recurrere, ut origo malorum in mundo existentium assignetur: ergo etc.

Eodem modo, post citata Scripturae testimonia unicum esse Deum asserentia, argumentabantur contra Marcionitas, et Manichaeos Tertull., S. Athanasius, S. Aug., S. Epiph. aliique Patres, et doctores tam Graeci, quam Latini.

ARTICULUS TERTIUS

DE ORIGINE MALI SUB UNICO ENTE SUMME BONO.

Existentia mali sub unico ente summe bono semper visa est intellectu difficillima. Sed, estiamsi nullo plausibili argumento ostendere possemus quomodo mala, quae in mundo sunt, sub unico Deo summe bono existere possint, neganda non esset ipsius unitas: non mirum est enim si profunda sapientiae ejus arcana mente non capiamus.

Attamen non improbabiles afferuntur rationes ad ostendendum malum quodcumque sub unico ente summe bono existere posse; triplicis enim generis distinguitur malum, scilicet, *malum naturae*, quod dicitur metaphysicum, *malum morale*, seu peccatum, et *malum physicum*, id est, poena hujus vitae: at non repugnat triplex illud malorum genus sub unico ente summe bono existere, ut per partes monstraturi sumus.

(1) *Diction. Eclaircissement sur les Manichèens, T. 4, p. 620.*
(2) *Dict.* art. *Manich.* n. 2.°

PRPOSITO PRIMA.

Malum metaphysicum sub unico ente summe bono existere potest.

Prob. In eo consistit malum metaphysicum, quod creatura plus minusve a summa perfectione deficiat: atqui non solum possibile, sed necessarium est omnem creaturam a summa perfectione plus minusve deficere, siquidem creatura summe perfecta esset necessaria, aeterna, Deo aequalis, et jam non creatura. Insuper necesse est, ut creaturae a se invicem differant, alioquin tolleretur varietas, et ordo, quem demiramur in mundo, v. g. si omnia corpora essent liquida, vel omnia solida, etc. numquid utiliora, pulchriora vel perfectoria forent? si omnes humanae mentes sibi essent aequales, numquid ideo *ordinatior* foret societas? nonne virtutes uberiores, et magis nitentes ex inaequalitate conditionum, et perfectionum naturalium eruuntur? nonne hinc praecipua societatis vincula? numquid concipi potest societas inter homines sub omni respectu aequales? qui ergo malum metaphysicum repugnare asserunt, nesciunt quid dicunt: ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. Deus aequaliter suas diligit creaturas: ergo aequalia dona eis conferre debet.

R. Nego ant. Creaturae enim nihil habent ex se: Deus igitur propria dona in eis diligit: porro non repugnat Deum inaequaliter dona sua creaturis conferre, seu inaequales eas condere. Hinc minus perfectionis est in lapide, quam in brutis, minus in brutis, quam in hominibus, minus in hominibus, quam in Angelis: ergo non repugnat Deum species diversas inaequaliter diligere.

Inst. Saltem cunctos homines Deus bonus aequaliter diligeret. ergo easdem mentis, et corporis perfectiones illis conferret.

R. Dist. ant. Cunctos homines aequaliter diligeret, habita ratione uniuscujusque meritorum, *con. secus*, *nego ant.* Deus enim videt in singulis hominibus dona quae contulit, et merita quae acquisierunt: ut summe perfectus, eos aequaliter diligit, habita ratione donorum, et meritorum; sub hoc respectu *non est personarum acceptor* (1). Sed cunctos homines aequaliter diligere non tenetur eo sensu quod plus perfectionis uni, quam aliis conferre nequeat; a sola enim voluntate Dei libera accipiunt homines quidquid habent: ergo sine ulla injustitiae umbra Deus potest eos perfectiores, vel minus perfectos facere, sicut figulus ex eodem luto vas pretiosum, et vas ignobile pro nutu suo plasmat, et ita eos necessario facere debuit, vel ad societatem illos non destinasset: ergo etc.

(1) *Act.* x, 34.

PROPOSITIO SECUNDA.

Malum morale, seu peccatum sub unico Deo summe bono existere potest.

Nota. Hic supponimus mentes humanas vera libertate gaudere, et Deum esse sanctum, bonum, justum, sapientem, etc.

Prob. 1° Demonstravimus Deum esse unicum; aliunde constat peccatum existere: ergo, etiamsi nulla ratione explicari posset quomodo sub unico ente summe bono peccatum existat, utraque veritas nihilominus firmiter tenenda esset.

Prob. 2° Ideo peccati existentia cum fide unius Dei conciliari non posset, quia Deus optimus peccatum impedire teneretur: atqui Deus licet optimus peccatum impedire non tenetur; si enim ad id teneretur, vel propter suam sanctitatem, vel propter suam justititiam, vel propter suam bonitatem, vel propter suam sapientiam: atqui nihil horum dici potest.

1° *Non propter suam sanctitatem:* santitas enim divina in eo consistit, quod Deus peccato non maculetur, et illud odio habeat: at, licet Deus peccatum permittat, illo non maculatur. ut patet, illudque odio habet, siquidem illud absolute prohibet ab illo efficacioribus motivis avertit, et commissum, atque non expiatum gravissimis poenis plectit: ergo 1° etc.

2° *Non propter suam justitiam:* nam justitia Dei exigit tantum, ut homines in statu ex se bono constituat, eosque peccantes ultra culpam non puniat: atqui Deus constituit homines in statu ex se bono, idque negari non potest, et Manichaei certe non demonstrabunt illum peccantem, et in peccato perseverantem poenis dignum non esse, aut poenis culpa gravioribus esse puniendum: ergo 2° etc.

3° *Non propter suam bonitatem;* ad hoc enim sufficit, ut illaesa bonitate sua, concedere potuerit homini libertatem ad bonum, et malum flexibilem: atqui Deus, illaesa bonitate sua, concedere potuit etc. Deus namque illud concedere potuit homini, quod est bonum, tum in se, tum in mente concedentis: atqui libertas ad bonum, et malum flexibilis est bona, tum in se, tum etc. 1.° *in se*, cum sit principium omnium virtutum, et, ea sublata, homines, brutis ratione destitutis similes, nullum meritum proprie dictum acquirerent; 2°. *in mente concedentis*; certum est enim Deum libertatem hominibus non concessisse, ut illa abuterentur, bene vero, ut bonum eligerent, merita acquirerent, et aeterna praemia consequerentur: ergo 2°. etc.

4° *Non propter suam sapientiam.* In eo enim suprema Dei sapientia consistit, quod nihil faciat, quin finem bonum sibi proponat, et aptiora media ad hunc finem conducentia semper eligat; igitur probandum foret illum sibi proponere non potuisse redde-

re hominem beatum coronando in ipso virtutes libere acquisitas, aut hominem ab omni abusu libertatis speciali assistentia efficaciter avertere debuisse: atqui manifestum est neutrum probari posse: imo beatitudo sic obtenta naturae intellectuali valde congruens videtur, et ex facilitate labendi, excellentia virtutis magis elucet: ergo 4°. etc. aliunde etc. ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Deus nihil permittere potest sine legitima causa: atqui nullam habere potuit legitimam causam permittendi peccatum: ergo etc.

R. Nego min. Nam 1°. impie diceretur Deum, cujus infinita est intelligentia, legitimam hujusmodi causam nos latentem cognoscere non posse. 2°. Permittere peccatum nihil aliud est quam concedere libertatem ad bonum, et malum versatilem: at Deus, illaesis suis attributis, concedere potuit libertatem ad bonum, et malum versatilem, ut ostendimus: 3°. Deus cultu liberae electionis honorari voluit a creaturis: atqui non solum bonus, sed optimus est ille finis: ergo etc.

Inst. 1°. Deus efficere potuisset, ut homines cultu liberae electionis ipsi servirent, et nunquam peccarent: ergo legitimam non habuit rationem permittendi peccatum.

R. Nego conseq. Quaestio enim non est an Deus hominem in statu perfectiori creare potuisset, hoc a nemine negatur: sed an illum in praesenti statu, cum libertate ad bonum, et malum versatili, creare potuerit: adversarii autem contrarium minime probant, nec probare possunt, quia secreta sapientiae Dei penetrare nequeunt, ergo etc.

Inst. 2°. Tam bonus est Deus, ut non melior excogitari possit: at, si quodcumque peccatum efficaciter impediret, melior esset: ergo etc.

R. Dist. min. Melior esset respectu creaturarum, *conc.* in se, *nego min.* Deus quidem melior esse potuisset respectu creaturarum, majora dona eis impertiendo: at secundum omnem bonitatem suam agere non tenetur, nec potest; tunc enim creaturas infinitas facere deberet, quod repugnat. Si autem secundum omnem bonitatem suam agere non teneatur, in aliquo gradu sistere potest: porro hunc gradum ex solo beneplacito suo determinat, et, sive majorem, sive minorem eligat, non minus bonus, et perfectus est in se: ergo etc.

Obj. 2.° Deus concedendo homini libertatem, praevidit multos ea abusuros esse: atqui repugnat Deum summe bonum homini concessisse libertatem cujus praevidebat abusum: ergo etc.

R. Nego minorem: si enim, per impossibile, Deus abusum libertatis non praevidisset, illam homini concedere potuisset: atqui ipsius praevisio in abusum non influit: ergo etc.

Inst. 1.° Deus optimus constituere non potuit homines in statu, qui ipsis pejor est, quam non-existentia: atqui status hominum libertate sua abutentium ipsis pejor est, quam non-existentia: ergo etc.

R. Dist. maj. Deus optimus constituere non potuit homines in statu, qui ipsis ex natura sua pejor est, quam non-existentia, *conc.* qui eorum culpa ipsis pejor fit, quam non-existentia, *nego maj.* Eodem sensu *distincta minore*, *nego conseq.* Itaque fateor Deum constituere non posse homines in statu, qui ex natura sua ipsis pejor esset quam non-existentia; id bonitati ejus manifeste contrarium esset. At constituere potest homines in statu bono, qui ex eorum culpa tantum ipsis pejor fit, quam non-existentia, quia detrimentum inde proveniens ipsis, et non Deo tribuendum est: porro status in quem incidunt homines libertate abutentes ipsis, et non Deo tribuenda est: ergo etc.

Inst. 2.° Status cui homines anteferunt non-existentiam, si optio ipsis daretur, pejor est non-existentia: atqui non-existentiam homines statui libertatis ad bonum, et malum versatilis anteferrent, si optio ipsis daretur: ergo etc.

Nego min. Nam libertas ex natura sua bona est, ope illius multa acquiri possunt merita, quae in alia hypothesi existere non possent: ergo quisque sapiens eam statui non-existentiae sine ulla haesitatione anteferret. Si tamen aliquis aeternam damnationem certo praevideret, nullum est dubium, quin non-existentiam horribili huic statui anteponeret; sed in ea extremitate non consideranda est libertas, ut de illius natura recte judicetur, cum hujusmodi malum ex sola culpa hominis proveniat: ergo etc.

Inst. 3.° Principium homini infensissimum libenter concederet libertatem cujus abusum praevideret: ergo Deus summe bonus eam cum tali praevisione concedere non potest.

R. Dist. ant. Principium homini infensissimum libenter concederet libertatem cujus abusum praevideret, sed ad nocendum, *conc.* secus, *nego ant.* Verum Deus libertatem non concedit homini in ipsius perniciem, sed ut ea bene utens, et merita acquirens, vitam aeternam obtineat: idcirco peccatores ad meliorem frugem amica sollicitatione invitat, patienter expectat, eos poenitentes benigne excipit, praeterita delicta condonat, a futuris avertit, dimicantes adjuvat, et perseverantes remunerat: ergo etc.

Inst. 4.° Medicus qui daret venenum aegroto, praevidens illum inde moriturum, pater, qui praestaret gladium filio, sciens illum se occisurum, mater, quae duceret filiam in locum ubi corrumpenda foret, non bonos, sed crudeles sese exhiberent: ergo, a pari Deus constituens hominem in statu in quo certe peccaturus est, non bonum, sed crudelem se exhibet.

R. Nego conseq. et paritatem: plures sunt rationes disparitatis.

1.° Deus cuncta bona possibilia creaturis conferre non tenetur; ergo quemlibet voluerit gradum illis concedere potest; contra vero lex naturalis praescribit medico, ut ea non praebeat aegroto, quae ipsi noxia forent, praescribit patri, ut saluti filiorum invigilet, et matri, ut periculum peccandi a filia removeat. 2.° Facultas peccandi ad naturam hominis pertinet: unde si Deus omne peccatum impedire teneretur, hominem in praesenti statu constituere non potuisset: porro nihil hujusmodi est in exemplis medici, patris, et matris. 3.° Deus, cujus intelligentia est infinita, legitimas habere potuit rationes concedendi hominibus facultatem peccandi, etsi eas non perciperemus. 4.° Ex permissione peccati praestantissima sequuntur bona, nempe virtutes, et aeterna praemia; in allatis vero exemplis, ex malo permisso nullum sequitur bonum. Ut ergo comparationes allatae forent accuratae, supponendum esset Deum libertatem solis hominibus ea abusuris concessisse: at non est ita; libertatem omnibus concessit, praevidens multos illa bene usuros, alios vero abusuros esse: numquid locum merendi, et praemia consequendi bonis auferre debuisset, propter aliorum perversitatem? hoc fateri non audent adversarii; ergo id unum concludere licet, nempe rationes ob quas Deus peccatum permiserit forte nos latere; ergo etc. Unde audiamus *Bayle* ipsum (1)

Peccati permissio, et peccati consequentiae sunt mysteria supra rationem; ideoque a ratione incomprehensibilia; adeo ut nostrae naturales ideae praestare nequeunt communem mensuram bonitatis, atque sanctitatis divinae, bonitatis, atque santitatis humanae: quum inter finitum, et infinitum nulla sit proportio, licitum fieri non oportet, eadem ulna metiri Dei rationem, et hominum rationem; itaque quod hominum bonitate atque sanctitate incompatibile est, Dei bonitate atque sanctitate compatibile est, etsi debilitas nostrorum oculorum hanc compatibilitatem dispicere nequeant.

Obj. 3.° Multi homines, Deo ita disponente, parentes habent

---

(1) OEuvres, t. 5, p. 997.

« La permission du péché et les suites du péché sont des mystères au-dessus de la raison et par conséquent incompréhensibles à la raison: de sorte que nos idées naturelles ne peuvent point être la mesure commune de la bonté et de la sainteté divine, de la bonté et de la sainteté humaine; n'y ayant point de proportion entre le fini et l'infini, il ne faut point se permettre de mesurer à la même aune la conduite de Dieu et la conduite des hommes; et ainsi ce qui serait incompatible avec la bonté et la sainteté de l'homme est compatible avec la bonté et la sainteté de Dieu, quoique nos faibles lumière ne puissent pas apercevoir cette compatibilité.

praemio benefacti illum remunerari, cui malefacti potestas non erat! Quid! causa hominem detinendi ne nequam esset, instinctui illum derelinquere, belluamque efficere oportebat? Minime, Deus animae meae, nunquam tibi exprobabo, quod illum ad tui imaginem fecisti, ut liber, bonus, beatus, sicut tu, esse possim.

Obj. 4.° Deus infinito odio prosequitur peccatum: ergo illud impedire tenetur.

R. Nego conseq. Eodem modo enim Deus amat virtutem quo odit peccatum: atqui omnes virtutes possibiles efficaciter producere non tenetur: ergo nec omne peccatum efficaciter impedire. Praeterea odium quo prosequitur peccatum sufficienter innotescit ex minis, et poenis, quibus plectit peccatores, et ex bonis quibus remunerat virtutem. Ergo etc.

PROPOSITIO TERTIA

Mala physica sub unico ente summe bono existere possunt.

Prob. Mala physica, nempe dolores, tristitia, aerumnae, angustiae, morbi, paupertas, et omnis generis miseriae, consectaria sunt praesentis hominum status; atqui Deus, illaesis suis attributis, praesentem hominum statum constituere potuit; nam 1.° Bona, generaliter loquendo, praestant malis, cum miseriores ordinarie timeant mortem, et eam quantum possunt refugiant. Si forte contingit nonnullos plura experiri mala, quam bona, id evenit per accidens, sicut formantur monstra: Deus autem legibus sapienter institutis derogare non tenetur, ut particularia haec incommoda impediat. 2.° Mala physica efficiunt, ut homo a cupiditatibus se eximat, a peccatorum maculis se abstergat, amore rerum sensibilium minus detineatur, et ad Deum omnis verae felicitatis fontem magis accedat. 3.° Praestantissimae virtutes ex miseriis naturae suam ducunt originem, nempe patientia, et longanimitas in tribulationibus, liberalitas erga miseros, effusio charitatis erga afflictos, et infirmos, perfecta sui abnegatio ad subveniendum aliis. 4.° Saepe mala physica ex malis moralibus, id est, ex propriis culpis proveniunt: quot enim homines morbis affliguntur, doloribus excruciantur, praemature fiunt paralytici, debiles, infirmi, meditationis incapaces, multis denique replentur miseriis propter intemperantiam, vo-

dans notre nature, et donner le prix d'avoir bien fait à qui n'avait pas le pouvoir de mal faire! Quoi! pour empêcher l'homme d'être méchant, fallait-il le borner à l'instinct et le faire bête? Non, Dieu de mon âme, je ne te reprocherai jamais de l'avoir faite à ton image, afin que je puisse être libre, bon et heureux comme toi.

luptates, aliosque hujusmodi graves excessus: porro ejusmodi mala in Deum refundere non licet: Hinc *Rousseau* (1).

Si statu praesenti nostrae existentiae contenti viveremus, haud haberemus quod nostram sortem deploremus; sed desiderio quaerendae beatitudinis immaginariae, quamplurima mala realia nosmetipsis consciscimus. Qui parvum malum ferre nescit, magnum perpeti profecto debuerit. Quum quidam dissolute vitam agens suam constitutionem vitiatus est, eam cum remediis pristinum in statum restituere cupit; malo, quo afficitur, illud accedit, quod metuitur: mortis praesensio hanc formidabilem facit, atque accelerat, quo magis omnia experiuntur, eo magis adest illa, et infirmus per omnem vitam metu consumitur murmurans in malorum naturam, quae sibi nocens conscivit. Homo, mali auctorem quaerere noli; tumetipse auctor es.

Dices. Saepe probi, religiosique homines cunctis miseriis hujus vitae afficiuntur, dum improbi, et supremi Numinis contemptores multis deliciis affluunt: atqui tanta inversio ordinis sub unico Deo summe bono existere non posset: ergo etc.

R. Nego min. Alibi enim demonstratur alteram post praesentem existere vitam summe beatam pro bonis, et summe miseram pro malis: hac autem veritate supposita, praedicta inversio ordinis sufficienter compensatur; qui enim tribulationem propter Deum patienter sustinuerint, proportionatam remunerationem in coelesti patria recipient: mala igitur physica viris religiosis, et christiane viventibus per scipsa non nocent, sed e contra prosunt, siquidem pro momentanea, et levi tribulatione *aeternum gloriae pondus* operantur in ipsis (2): ergo etc.

Nota. Dogma peccati originalis est fundamentum religionis christianae: atqui, hac veritate posita, existentia mali physici sub unico ente summe bono facile explicatur; est enim poena peccati.

(1) *Emile t. 2, p. 51.*

« *Si nous nous contentions d'être ce que nous sommes, nous n'aurions point à déplorer notre sort; mais pour chercher un bien-être imaginaire, nous nous donnons mille maux réels. Qui ne sait pas supporter un peu de souffrance, doit s'attendre à souffrir beaucoup. Quand on a gâté sa constitution par une vie déréglée, on la veut rétablir par des remèdes; au mal qu'on sent, on ajoute celui qu'on craint: la prévoyance de la mort la rend horrible et l'accélère; plus on veut fuir, plus on la sent, et l'on meurt de frayeur durant toute la vie, en murmurant contre la nature des maux qu'on s'est faits en l'offensant. Homme, ne cherche pas l'auteur du mal: cet auteur, c'est toi-même.* »

(2) *II Cor.* IV, *17.*

CAPUT SECUNDUM

DE ÆTERNITATE DEI

Deus, cum sit ens necessarium, nec initium habuit, nec finem habiturus est: ergo est aeternus. Unde in Scriptura semper exhibetur, ut aeternus; v. g. Deut. (1) *Vivo ego in aeternum*; (2) *Tu autem, Domine, in aeternum permanes;* (3) sic orat sacerdos Nehemias: *Domine Deus omnium creator, terribilis, et fortis, justus et misericors; qui solus es bonus rex, solus praestans, solus justus, et omnipotens et aeternus.* At circa naturam ipsius aeternitatis non ita omnes sibi consentiunt: quidam enim dicunt illam esse *successivam*, seu ex infinitis momentis sibi succedentibus coalescentem; alii vero contendunt eam esse velut punctum indivisibile omnia tempora simul complectens. Ita veteres Academici, et nunc communius auctores cum divo Thoma. In duplici propositione stabiliemus 1.° aeternitatem Dei non esse successivam, et 2.° eam soli Deo esse propriam.

PROPOSITIO PRIMA

Æternitas Dei non est successiva.

Prob. 1°. Ante creationem solus Deus existebat: atqui solus Deus existens nullam experiebatur successionem; nam vel ista successio ipsi fuisset extrinseca, vel intrinseca: atqui neutrum dici potest: non extrinseca, cum nihil praetor ipsum existeret; non intrinseca, quia repugnat ens necessarium aliquam subire mutationem sibi intrinsecam: ergo aeternitas Dei ante creationem non erat successiva: porro ipsius natura per creationem non fuit mutata. Varias igitur successiones subeunt creaturae relative ad se invicem ex voluntate Creatoris: sed Creator successionem operibus tribuendo, eam sibi dare non potuit: ergo etc.

Prob. 2°. Si aeternitas esset successiva, dicendum foret effluxisse momenta, et secula numero infinita, et tamen hanc infinitatem quotidie augeri: atqui successio infinita, quae tamen augetur, est contradictio: ergo etc.

Hinc aeternitas est velut punctum simplicissimum et prorsus immutabile circa quod omnes creaturae versantur; singulae, licet brevi tempore existant, toti aeternitati aliquo sensu respondent, et Deus, omnis successionis expers, habet tamen relationes ad creaturas in variis quos subeunt statibus: cognoscit futuras et possibiles; videt praesentes, et praeteritas nunquam obliviscitur. Idem dicendum est de factis.

(1) XXXII *40.*
(2) *Ps.* CI, *13.*
(3) *II. Mach. 1, 24.*

Sed in ipso nihil est futurum, aut praeteritum, nec unquam de illo recte dici potest, *Erat*, *fuit*, *erit*, *vidit*, *videbit*, *ante*, *post*, etc. quia hujusmodi locutiones assimilant Deum creaturis. Unde *Fénelon*, (1).

In Deo nihil non fuit, nihil non erit; sed omne est. Rescindimus itaque quoad illum omnes quaestiones, quas habitudo, atque imbecillitas nostri spiritus, qui infinitum suo arbitratu limitatum atque mutilatum complecti vult, habere me tentarent. An dicam, mi Deus, ante meam creationem aeternitatem existentiae in te jam fuisse, reliquamque quoque aeternitatem post meam creationem tibi esse, in qua semper existis? Istaec verba ante, post *illius, qui est, indigna sunt. In te nihil praeteriti, nihil futuri pati potes. Tuam aeternitatem partiri velle, quae indivisibilis est permansio, insania est.*

PROPOSITIO SECUNDA

Æternitas soli Deo est propria.

Prob. Probavimus unicum existere ens necessarium; si ergo aeternitas soli Deo non esset propria, non repugnaret creatura aeterna: atqui repugnat creatura aeterna; quod enim fuit creatum, initium habuit, et quod initium habuit, non est aeternum: ergo etc. Itaque in textu II Mach. citato dicitur de Deo: *Qui solus es bonus rex, solus praestans, solus justus, et omnipotens, et aeternus*; et in Symbolo S. Athanasii: *Unus omnipotens, et unus aeternus.*

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Creatio ab aeterno fuit possibilis: ergo creatura aeterna non repugnat.

R. Nego conseq. Nam creatio fuit possibilis pro tempore, non autem pro aeternitate.

Inst. 1°. Possibili posito in actu, nihil sequitur absurdi: ergo, si ab aeterno creatio sit possibilis, creatura aeterna non repugnat.

(1). *pag.* 251. *edit. anni 1820*:

« *EnDieu rien n'a été, rien ne sera; mais tout est. Supprimons donc pour lui toutes les questions que l'habitude et la faiblesse de l'esprit fini, qui veut embrasser l'infini à sa mode étroite et raccourcie, me tenteraient de faire. Diralaise, je, ô mon Dieu, que vous aviez dejà une éternité d'existence en vous-meme avant que vous m'eussiez créé, et qu'il vous reste encore une autre éternité aprés ma création où vous existez toujours? Ces mots*, déjà *et* aprés, *sont indignes de celui qui est. Vous ne pouvez souffrir aucun passè ni aucùn avenir en vous. C'est une folie que de vouloir divisser votre èternitè qui est une permanence indivisible.*

R. Nego conseq. Ut valeret enim consequentia, non tantum sufficeret creationem ab aeterno fuisse possibilem, sed requireretur, ut creatura aeterna foret possibilis: sed dici non potest creaturam aeternam esse possibilem: implicat enim aliquid creatum esse aeternum: ergo etc.

Inst. 2°. Non repugnat dari effectum causae suae coaevum: ergo etc.

R. Dist ant. Non repugnat dari effectum causae suae coaevum, in iis quae necessario producuntur, *conc.* in liberis, *nego ant.* Porro creaturae non necessario producuntur; necessitas enim, et creatio in eodem subjecto evidenter repugnat: ergo etc.

His rationibus refellitur D. *Cousin*, qui (1) tradit Deum ut necessario creantem (2): *Suus eminens caracter*, ait, *quum sit vis absoluta creatrix, quae ad actum non transire nequit, sequitur, non solum creationem possibilem esse, verum etiam illam necessariam esse; sequitur, Deo creante sine intermissione, et infinite, creationem inexauribilem esse, et se constanter praestare.*

CAPUT TERTIUM

DE IMMUTABILITATE DEI.

PROPOSITIO

Deus est prorsus immutabilis.

Prob. 1°. Script. sacra. Malach. (3): *Ego Dominus, et non mutor.* Jacobi (4): *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

Prob. 2°. Si Deus mutabilis esset, vel ratione perfectionum, vel ratione decretorum: atqui neutrum dici potest.

1°. *Non ratione perfectionum;* suas enim perfectiones ab alio ente non accepit, nec eas sibi donavit, sed eas necessario possidet: porro repugnat eas esse simul necessarias, et mutabiles: ergo 1°. etc.

2°. *Non ratione decretorum*: mutari enim non potest ratione

(1) *Cours d'hist. de la Phil. Leçon 5, p. 26. et suiv.*

(2). « *Son caractère éminent*. dit-il *étant une force créatrice absolue qui ne peut pas ne pas passer à l'acte, il suit, non que la création est possible, mais qu'elle est nécessaire; il suit que, Dieu créant sans cesse et infiniment, la création est inépuisable, et se maintient constamment.*

(3): III, 6.

(4): I, 17.

decretorum, nisi vel quia ab aeterno ea non tulisset, vel quia lata revocare posset: at utrumque repugnat. 1°. Repugnat Deum sua decreta ab aeterno non tulisse; tunc enim dicendum foret illum mansisse suspensum, aut ignarum fuisse: atqui haec in Deo summe perfecto admitti nequeunt. 2.° Repugnat Deum decreta sua revocare posse: si enim ea revocaret, aut mutaret, vel propter nova motiva sibi occurrentia, vel ex levitate: atqui nova motiva Deo occurrere non possunt, nec ulla levitas in eo admittenda est: ergo etc. ergo 2°. etc. aliunde etc. Ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Deum facti sui olim poenituisse legitur in Gen. (1): ergo etc.

R. Dist. ant. Deum facti sui olim poenituisse metaphorice, *conc.* proprie, et stricte, *nego ant.* Legitur quidem in Scriptura Deum facti sui poenituisse, sed haec, aliaque similia Scripturae verba sensu metaphorico intelligenda sunt; ut enim captui nostro sese accomodet Scriptura, perfectiones, et operationes Dei exprimens, figuratis utitur locutionibus: sic oculos ei tribuit ad pingendam infinitam ejus scientiam, brachia ad significandam fortitudinem, et omnipotentiam illius; loquitur de ipsius dextera, de sede, de tabernaculo, quamvis dexteram non habeat, sedere, aut in tabernaculo habitare nequeat. Sic pariter per metaphoram tribuit illi iram, dolorem, poenitentiam, quia divinae ipsius operationes quamdam similitudinem habere videntur cum actibus hominum his animae sensibus affectorum: ergo etc.

Obj. 2°. Deus pluries sua decreta revocavit, v. g. decreta de morte Ezechiae (2), de Ninivitarum destructione (3): ergo etc.

R. Nego ant. Nam decreta de quibus hic agitur, erant tantum conditionata: porro Ezechias, et Ninivitae conditionem apposuerut; scilicet, Ezechias vitam cum lacrymis postulavit, et Ninivitae poenitentiam egerunt: ergo Deus decreta sua proprie non revocavit.

Inst. Ille decreta sua mutat, qui eumdem hominem modo amat, et modo odit, prout justus, vel injustus est: atqui Deus eumdem hominem modo etc. ergo etc.

R. Nego maj. Nam Deus ab aeterno amat hominem quatenus justum, et ab aeterno eum odit quatenus injustum: unde si idem homo sit modo justus, et modo injustus, ab aeterno Deus eum dilexit in ordine ad justitiam, et odio ad peccatum: ergo mutatio est in homine, et non in Deo, ergo etc.

Obj. 3°. Deus de non creante factus est creans: ergo aliquam subiit mutationem.

(1) VI, 6.
(2) *IV Reg.* XX.
(3) *Jon.* III.

R. Nego ant. nam Deus ab aeterno habuit voluntantem creandi ; vi hujusmodi voluntatis ab aeterno existentis mundus instanti praefixo e nihilo prodiit: ergo Deus titulum creatoris acquisivit, sed idem semper remansit in se : ergo etc.

Inst. Deus proprie factus est creans , quando mundus coepit existere : ergo reipsa de non creante factus est creans.

R. Nego ant. Deus enim proprie factus est creans , quando tulit decretum efficax de mundi existentia : atqui decretum illud tulit ab aeterno : ergo solummodo titulum creatoris accepit in tempore.

CAPUT QUARTUM

DE LIBERTATE DEI.

Duplex distinguitur libertas in genere , videlicet , libertas a *coactione* , et libertas a *necessitate.*

Libertas *a coactione* est immunitas ab omni vi externa contra voluntatem illata ; v. g. foras exire volo , sed aliquis fortior me januam tenet occlusam , coactus sum ; januam aperit, liber sum a coactione.

Libertas *a necessitate* est immunitas a qualibet invincibili determinatione, seu est facultas eligendi, diciturque libertas *electionis.*

Duplex iterum libertas a necessitate , una quae dicitur contrarietatis , et altera contradictionis. Libertas *contrarietatis* est facultas unum ex duobus contrariis eligendi, v. g. bonum, vel malum. Libertas *contradictionis* est facultas alterutrum ex duobus contradictoriis faciendi , v. g. agendi, vel non agendi , hoc bonum, vel istud operandi.

Duplicis generis actus distinguuntur in Deo , interni scilicet , et externi : actus *interni* sunt illi , qui Deum ipsum habent pro objecto, ut se cognoscere, et se amare; *externi* vero ii sunt, qui externis, ut ita dicam , prodeunt , sicut creatio , creaturarum conservatio , mutatio , destructio , etc.

Certum est 1.° Deum esse liberum a coactione ; cum enim sit necessarium , a nullo alio ente cogi potest.

Certum est 2.° Illum in actibus internis liberum non esse a necessitate ; necessario enim se cognoscit , et amat. Item necessaria est generatio Verbi , et processio Spiritus sancti.

Certum est 3.° Deum libertatem contrarietatis non habere, siquidem repugnat illum eligere posse malum.

Tota igitur quaestio est , an Deus in actibus externis habeat libertatem contradictionis , et ita mundum creaverit. ut eum potuisset non creare, vel perfectiorem, aut minus perfectum facere.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Deus est immutabilis : atqui non potest esse simul immutabilis , et liber : ergo etc.

R. Nego min. Nam 1.° demonstravimus Deum esse immutabilem ; nunc probamus illum esse liberum : atqui veritates clare demonstratas negare non licet , quia vinculum quo inter se connectuntur non advertimus. 2.° Immutabilitas in eo consistit quod Deus decreta semel lata non mutet ; libertas vero in eo sita est, quod haec decreta ex electione ferantur : at inter utrumque nulla est contradictio : ergo etc.

Consulto abstinemus a variis systematibus quae excogitaverunt olim Philosophi ac Theologi, ut libertatem Dei cum ejus immutabilitate conciliarent; quia sufficit, ut ostendamus nullam demonstrari nec percipi repugnantiam.

Inst. Deus ab aeterno determinatur ad ea quae facturus est in tempore : ergo non est liber.

R. Nego conseq. Ille enim est liber , qui semper exsequitur consilia quae libere iniit : atqui Deus, agens in tempore , semper exsequitur consilia, quae libere iniit, licet ab aeterno; nunc quidem impossibile est , ut ea non exsequatur ; sed impossibilitas ista ex libera ipsius determinatione oritur : ergo libertati ejus non officit.

Obj. 2°. Actus liberi sunt contingentes : atqui nihil contingens esse potest in Deo utpote necessario : ergo etc.

R. Nego min. Si enim actus contingentes in Deo existere non possent , certe quia imperfectionem arguerent : atqui hujsmodi actus nullam imperfectionem arguunt in Deo ; ab aeterno enim Deus libere sese determinavit , sua iniit consilia pro tempore ; ea simul inita mutare non potest , quia nova ipsi occurrere non possunt motiva aliter sentiendi, volendi, et agendi : ergo hujusmodi actus nullam arguunt in Deo ignorantiam , nec levitatem , nec quamlibet aliam imperfectionem ; sed maximam , e contra , supponunt perfectionem , videlicet libertatem : ergo etc.

Obj. 3°. Perfectiones Dei sunt necessariae : sed actus Dei externi , ut creatio , conservatio etc. sunt perfectiones : ergo etc.

R. Dist. min. Actus externi ostendunt Deum esse perfectum, *conc.* perficiunt , *nego min.* Etiamsi nihil extra se fecisset Deus , non minus perfectus esset , ut patet : facultas creandi , aliaque opera externa faciendi est in eo perfectio necessaria, et infinita, non vero actus hujus facultatis. Res illustratur exemplo : peritia in homine est perfectio , sed opus peritiam manifestat , et opificem non perficit , nisi forte eum peritiorem reddat : ergo etc.

Obj. 4°. Ille non est liber qui tenetur ad optimum : atqui Deus tenetur ad optimum : ergo etc.

R. Nego min. Nam 1°. omnes creaturae magis, ac magis perfectae esse possunt; eas igitur perfectissimas, et infinitas Deus facere teneretur: atqui creaturae perfectissimae, et infinitae repugnant. 2°. Repugnat mundum esse necessarium: ergo Deus eum libere condidit; si libere eum condidit, eo ipso perfectiorem, vel minus perfectum condere potuit. 3°. In ea hypothesi mundus esset perfectissimus, atque imperfectus evaderet si vel una animalium, aut plantarum species deesset, aut adderetur, si astra ab occidente ad orientem moverentur, etc. atqui haec dici nequeunt: ergo etc.

Inst. Deus est sapientissimus, atqui non esset sapientissimus, si optimum non eligeret: ergo etc.

R. Nego min. Id unum postulat suprema Dei sapientia, scilicet, ut bonum tantum faciat, et aptiora eligat media ad assequendum finem sibi propositum: atqui Deus innumeros fines sibi proponere, et aptissimis mediis ad eos tendere potest; sic aliud sibi proposuit creando solem in firmamento, et aliud formando vermiculum in terra, et tamen non minus sapiens est in isto, quam in illo: ergo etc.

Hic summatim exponenda sunt systemata *Leibnitz*, et P. *Mallebranche* circa *optimismum*.

Leibnitz indigne ferens atheos atque deistas bonitatem, et providentiam Dei continuiis blasphemiis impetere propter mala quae in mundo sunt, vel apparent, consueto ingenii acumine quaesiit medium difficultates ab eis excogitatas radicitus evertendi: ut finem hunc obtineret, sequentia statuit principia (1).

1°. Deus, utpote sibi sufficiens, perfecte est liber in se: potest ergo creare, vel non creare, hoc statuere, vel non statuere, juxta beneplacitum suum.

2°. Verum, ex hypothesi quod agere velit, optimum eligere tenetur: ad unum enim prae caeteris se determinare non potest sine ratione sufficienti, qua moveatur, alioquin a suprema sapientia deflecteret: porro nulla excogitari potest ratio, cur unum prae caeteris eligeret, nisi major perfectio: ergo etc.

3°. Ut opus Dei deprehendatur perfectissimum, non considerandae sunt partes ejus seorsim sumptae, sed earum consensio, et ordo generalis; ubi enim de toto agitur, certum est hujusmodi consensionem perfectionem ejus constituere.

4.° Cum praesens mundus a Deo creatus sit, sequitur illum esse perfectissimum: quae igitur mala esse videntur, sunt velut umbrae in tabella, et a natura rerum, non vero a libera Dei

(1) *Essai de Thèodicèe sur la bontè de Dieu, la libertè de l'homme, etc. 2 vol. in-8°.*

voluntate fluunt: ergo vanae, ac futiles sunt objectiones incredulorum ex malis physicis vel moralibus petitae.

P: Mallebranche, in libro scripto *Traité de la nature, et de la grâce*, systema *Leibnitz* adoptavit, et perficere voluit; dicebat, et ipse, 1°. Deum esse omnino liberum ad agendum, vel non agendum: 2°. nihil facere posse quin accurata sit proportio inter opus, et ipsius actionem, quae infiniti est pretii, 3°. in hypothesi creationis *incarnationem* unius e personis divinis fuisse necessariam, quia secus conveniens non extitisset proportio inter opus finitum, et actionem divinam; 4°. ipsum non potuisse creare mundum nisi ob majorem suam gloriam: cum autem gloria ejus magis luceat in mundo perfectissimo quam in mundo minus perfecto, inde sequitur hunc mundum esse perfectissimum; 5°. perfectionem mundi ex simplicitate, et foecunditate legum quibus administratur, aestimandam esse: si ergo nonnulli deprehendantur defectus in orbe, non tribuendi sunt Creatori, sed legibus generalibus, ab ipso institutis, et quas interrumpi suprema sapientia ejus vetat.

Manifestum est utrumque hoc systema gratuitis suppositionibus fundari, atque praecedentibus responsis ad objectiones solide confutari.

CAPUT QUINTUM

DE INDEPENDENTIA, ET OMNIPOTENTIA DEI.

1°. Deus est ens necessarium, infinite perfectum, unicum: caetera entia ab ipso creata sunt; omnia igitur ab illo pendent, et ipse a nullo: ergo est summe independens.

2°. Est omnipotens; qui enim omne possibile facere potest, merito dicitur omnipotens: atqui Deus omne possibile facere potest, nam repugnat aliquid esse simul possibile, et impossibile: at si Deus omne possibile facere non posset, aliquid esset simul possibile, et impossibile: esset possibile, ut supponitur, et impossibile, siquidem ad existentiam determinari non posset: ergo etc.

Praeterea, Deus creavit coelum, terram, et omnia quae in eis sunt: atqui creatio omnipotentiam arguit in Deo; sola enim voluntate sua Deus creaturas e nihilo eduxit, sicut ait Psalmista: *Ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt* (1): si autem sola voluntate sua mundum e nihilo eduxerit, quidquid possibile est, similiter educere potest; nulla quippe est ratio, cur

(1) *Ps.* XXXII, 9

unum possibile potiusquam aliud divinae voluntati resisteret: ergo etc.

Non dicimus tamen Deum posse de facto adducere ad existentiam quidquid possibile est, quia collectio entium possibilium actu completa est quid impossibile: quantacumque supponatur creatio, sive ratione perfectionum, sive ratione numeri entium, semper augeri potest.

CAPUT SEXTUM

DE SIMPLICITATE DEI.

Illud dicitur simplex quod ita unum est, ut in partes dividi nequeat.

Gentiles, Deorum multiplicitatem admittentes, saepe eos corporeos esse fingebant. In quarto saeculo nonnulli extiterunt viri praesertim monachi in Ægypto, ultra modum simplices, qui verba Scripturae vultum, manus, pedes, etc. Deo tribuentis, ad litteram sumentes, eum sub hominis figura sibi repraesentabant, et ideo *Anthropomorphitae* dicti sunt. De iis mentionem faciunt S. Epiphanius *Haeresi 70*, et S. Aug. *Haeresi 50.*

Spinosa, Amstelodami Batavorum, anno 1632, ex patre Judaeo natus, primo religionem Judaicam professus, deinde Christianam-reformatam, postea nullam, sic fingebat esse Deum: 1.° dicebat unicam esse substantiam in mundo, infinitam, et aeternam; 2.° duo primaria illius substantiae esse attributa, ex quibus caetera fluere concipiuntur, nempe *extensionem*, et *cogitationem*; 3.° omnia corpora ex quibus coalescit mundus totidem esse modos unicae illius substantiae quatenus extensae; quatenus vero est cogitans, ipsius modos esse mentes humanas. 4.° contendebat universam hanc substantiam esse Deum.

His praenotatis, in duplici propositione 1.° confutabimus Spinosam; et 2.° demonstrabimus Deum esse substantiam omnino simplicem.

Iisdem rationibus omnes simul confutabuntur pantheistae, sive veteres, sive recentiores: plures namque, praesertim apud Indos, Deum a mundo non distinguebant, et quidam recentiores tam obscure de Deo, et operibus ejus locuti sunt, ut eum non exhibeant purum, et a creaturis prorsus distinctum.

PROPOSITIO PRIMA

Absurdum est systema Spinosae.

Prob. Absurdum est systema Spinosae, si falsum sit unicam esse substantiam, et hanc substantiam esse Deum: atqui utrumque falsum est.

1.° *Falsum est unicam esse substantiam* ; nam 1.° ea substantia esset necessaria, et aeterna, seu ens necessarium: atqui hoc repugnat ; nihil quippe contingens esse potest in ente necessario : multa tamen videntur in mundo, quae evidenter sunt contingentia. 2.° Quaecumque existunt in mundo, totidem essent modi hujus substantiae : atqui illud dici non potest ; quae enim sese mutuo excludunt, modi ejusdem substantiae esse nequeunt: atqui multa sunt in mundo, quae sese mutuo excludunt, v. g. cogitatio et extensio, motus et quies, etc. 3.° Spinosa definit substantiam, *id quod per se subsistit* : unde, vel intelligit ens necessario existens, et nullam causam efficientem agnoscens, vel ens non indigens subjecto cui inhaereat : si prius, falsa est definitio substantiae ; nam multa sunt in mundo quae concipi possunt non existere, aut aliter existere, quae igitur necessaria non sunt : si posterius, falsum est unicam esse substantiam in mundo ; multa sunt enim qnae nullo indigent subjecto, cui inhaereant ; tales sunt homines, sol, luna, planetae, etc. ergo etc. Ergo 1.° etc.

2.° *Dici non potes magnam substantiam Spinosae esse Deum* ; Deus enim, utpote ens necessarium, est summe perfectus: atqui substantia Spinosae non esset summe perfecta, cum quidquid imperfectum, et vitiosum est tum in corporibus, tum in spiritibus, ad ipsam pertineret. Insuper, illa substantia esset varia, et multiplex, laeta cum laetis, tristis cum tristibus, beata cum beatis, misera cum miseris, ebria cum ebriis, jejuna cum jejunis, in fluviis liquida, in lapidibus dura, in circulo rotunda, in quadrato angulis proeminens, etc. esset simul materia, et spiritus, brutum et homo, equus et leo, Petrus et Paulus, sanctus et impius, theista et atheus, vinceret et vinceretur, occideret et occideretur, viveret et moreretur, etc. porro nihil absurdius fingi potest : ergo 2.° etc. aliunde etc. Ergo etc.

Multis aliis rationibus confutari posset systema Spinosae, sed adeo absurdum est, ut fusius de illo disserere supervacaneum esset. (1). *Haec hypothesis summopere monstruosa est, quae excogitari possit, summopere absurda, atque opposita e regione notionibus nostri spiritus perquam evidentibus. Dicetur Providentia peculiare sumpsisse supplicium ab audacia hujus auctoris, quum hunc adeo obcaecaret, ut is causa vitandi difficultates, quae philosophum intricare poterant, se in tricas conjecerit maxime inexplicabiles, adeoque sensibiles, ut spiritus ratione praeditus eas nunquam non noscere potuerit.*

(1) C'est la plus monstrueuse hypothèse qui se puisse imaginer, la plus absurde, et la plus diamétralement opposée aux notions les plus évidentes de notre esprit. On dirait que la Providence a puni d'une

Quamvis Spinosa unicam substantiam a se excogitatam vocaverit Deum, merito tamen reputatur atheus, quoniam tale monstrum Deus esse non potest. Qui absurdam ipsius doctrinam fusius confutatam videre cupierit, plurima, et solidissima inveniet hac de re opera, inter quae celebrantur *Arcana atheismi revelata*, auctore *Cuper; Dissertations sur l'existence de Dieu*, auctore *Jacquelot; Existence de Dieu*, a *Fénelon*.

PROPOSITIO SECUNDA

Deus est substantia omnino simplex.

Prob. 1.° *Scriptura sacra* (1) *: Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu, et veritate oportet adorare* (2) : *Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Ergo 1.° etc.

Prob. 2.° *ratione.* 1.° Quod est compositum dividi potest; quod dividi potest non est unicum : atqui Deus est unicus: ergo etc.

2.° Ens divisibile non est sub omni respectu infinitum ; nam singulae partes post divisionem existentes essent finitae : partes autem finitae simul junctae ens sub omni respectu infinitum componere nequeunt : atqui tamen Deus, utpote ens necessarium, sub omni respectu est infinitus : ergo etc.

3.° Si Deus esset corporeus, vel totam complecteretur materiam, vel aliquam portionem ejus tantum : atqui neutrum dici potest : 1.° non totam complectitur materiam, alioquin esset monstrum a Spinosa excogitatum, cujus absurditatem demonstravimus ; 2.° non aliquam materiae portionem tantum, nam tunc foret limitatus, quod repugnat. Aliunde, haec portio materiae esset simul necessaria, et contingens : necessaria quidem, quatenus ad essentiam Dei pertineret; et nihilominus contingens, quia ipsius limites arguerent causam, a qua sic fuissent determinati : ergo etc.

Dices 1.° Nullam habemus ideam substantiae simplicis : ergo affirmare non possumus Deum esse substantiam simplicem.

R. Dist. ant. Nullam habemus ideam substantiae simplicis, id est, sub nulla imagine sensibili illam nobis exhibere possumus, *conc.* nullo modo eam percipimus, *nego ant.* Etenim illam

façon particulière l'audace de cet auteur, en l'aveuglant de telle sorte que, pour fuir des difficultés qui peuvent faire de la peine à un philosophe, il se soit jeté dans des embarras infiniment plus inexplicables, et si sensibles que jamais un esprit droit ne sera capable de les meconnaître. » Bayle, *Dict.* art. *Spinosa)*.

(1) *Joan.* IV, *24*.

(2) *II Cor.* III, *17*.

substantiam percipimus, cujus existentiam demonstramus, et quam ab omni alia substantia secernimus: atqui Deum sic percipimus, ipsius existentiam demonstravimus; illum a quolibet alio ente secernimus; et invicte nunc probamus illum corporeum non esse: ergo concludendum est illum esse substantiam simplicem, licet imperfecte sciamus quid sit substantia simplex.

Pessime ergo ratiocinatur auctor nefandi operis jam citati, *Système de la nature*, quando concludit (1) omnia tolli media quibus existentia Dei demonstrari possit, asserendo illum sensibus nostris omnino impervium esse; simili argumento enim probaretur materiam electricam, vim magnetis, etc. non existere.

Cum tamen sufficientes non habeamus voces, quibus de Deo semper accurate loquamur, saepe per metaphoram tribuimus illi membra humana, et affectiones affectionibus nostris similes; haec autem ad genuinum sensum reducta, simplicitati, et immutabilitati ejus minime nocent.

Dices. 2.° Deus est infinitus: ergo complecti debet quidquid existit et possibile est.

R. Dist. conseq. Complecti debet aliquo modo quidquid existit, et possibile est, *conc.* physice, seu juxta singulorum objectorum formam, *nego conseq.* Fatemur equidem Deum, utpote infinitum, omnia aliquo modo complecti entia etiam corporea, id est habere virtutem ea producendi. et destruendi, sicut architectus habet virtutem construendi aedificium; sed repugnat Deum haec omnia juxta propriam formam continere, iisque identificari, alioquin non esset perfectus, sed horrendum monstrum. Ergo etc.

CAPUT SEPTIMUM

DE IMMENSITATE DEI.

Illud dicitur immensum quod mensurari non potest, vel quod nullis limitibus circumscribitur. Inter philosophos et theologos christianos, alii dicunt Deum esse immensum *ratione operationis*, quia ubique operatur, vel operari potest, quod quidem constat ex dictis; alii contendunt illum esse immensum *ratione scientiae*, quod etiam verissimum est, ut patebit ex dicendis; alii docent praeterea illum esse immensum *ratione substantiae*. Haec posterior sententia admittenda est.

PROPOSITIO

Deus est immensus, id est, ubique praesens ratione substantiae.

Prob. 1.° *ex Scrip.* (2) *Scito hodie, et cogitato in corde tuo*

(1) *T. 2, c. 4.*
(2) IV. *39.*

quod Dominus ipse sit Deus in coelo sursum, et in terra deorsum, et non sit alius (1): *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in coelo, tu illic es: si descendero in inferno, ades*, etc. Apud (2) Sophar dicit de Deo: *Excelsior coelo est, profundior inferno, longior terra mensura ejus, et latior mari*. Ergo etc.

Prob. 2.° *ex ratione*. Vel Deus est ubique praesens ratione substantiae, vel quibusdam limitibus circumscribitur: atqui nullis limitibus circumscribitur; ubi enim sunt limites, ibi est negatio entis ulterioris: ubi est negatio entis ulterioris, ibi est imperfectio: si ergo Deus quibusdam limitibus circumscriberetur, esset imperfectus, sed dicere Deum esse imperfectum, est blasphemia; ergo nullis limitibus circumscribitur; ergo est ubique praesens ratione substantiae; ergo dici non potest illum esse limitibus circumscriptum.

Insuper, vel ubique est praesens ratione substantiae, vel quibusdam locis tantum, vel nulli loco: atqui duo posteriora dici nequeunt. 1.° Dici non potest Deum quibusdam locis tantum esse praesentem; nulla enim est ratio cur his potiusquam illis adsit, et tamen nulla causa extranea illum sic restringere potuisset. 2.° Dici non potest illum nulli loco esse praesentem; nam si nulli loco sit praesens, saltem aliquo modo, nonne concludendum est illum non existere? Ergo etc.

Aliunde, Deus ubique cognoscit, et operatur, vel operari potest: porro ipsius scientia, et operatio a substantia separari non possunt · ergo ubique est praesens ratione substantiae.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Deus est simplex: atqui non potest esse simul simplex, et ubique praesens: ergo etc.

R. Nego min. Deus, e contra, non potest esse corporeus, et ubique praesens; nam si corporeus esset, una pars substantiae ejus uni loco responderet, et altera pars alteri loco, et sic nullo loco totus esset praesens: atqui tamen, cum non possit esse divisus, totus est ubique praesens: ergo, nedum ipsius simplicitas immensitati noceat, ad illam necessario praerequiritur.

Inst. Deus singulis locis praesens esse non potest, quin aliquo modo eis respondeat: atqui substantia simplex locis compositis respondere non potest: ergo etc.

R. Dist. min. Locis compositis respondere non potest ad modum corporeum, *conc.* modo spiritibus proprio, *nego minorem*. Corpora respondent locis per materialem extensionem, ita ut

(1) *Ps.* CXXXVIII, 7.
(2) *Job* XI, 8.

una pars corporis uni parti loci, et altera pars alteri parti loci respondeat. Certum est substantiam simplicem hoc modo locis correspondere non posse: sed inde non concludendum est, quod nullo modo locis correspondere valeat; cum enim naturam substantiae simplicis, et essentiam loci non nisi imperfecte noscamus, imprudenter affirmaremus nullam inter utrumque possibilem esse relationem. Quare enim substantia simplex modo sibi proprio locis adesse non posset? nullam sane validam rationem afferre possemus: ergo etc. Imo evidentibus rationum momentis astruitur Deum esse simplicem; ex altera parte demonstratur illum ubique esse praesentem: unde concludere debemus substantiam simplicem modo nobis impervio locis compositis praesentem esse posse.

Philosophi autem varia excogitarunt systemata, ut explicarent modum, quo Deus sit simplex, et immensus.

Acriter circa hoc punctum inter se disputabant Thomistae, et Scotistae.

Thomistae, sic dicti a S. Thoma Aquinate, cujus doctrinam se profiteri gloriabantur, dicebant Deum esse virtualiter extensum, id est, ita in se divisum, et unicum, ut omnibus tamen corresponderet locis, sicut simplicissimum sphaerae centrum cunctis tamen radiis, licet numero infinitis, respondet.

Asserebant vero *Scotistae*, a subtili doctore *Scot* sic vocati, immensitatem Dei non esse distinctam a spatio, in quo recipiuntur corpora, eamque *incorporaliter* esse extensam, et sic universis rebus, tum existentibus, tum possibilibus, correspondere.

Sed in prima opinione non explicatur quomodo Deus omnibus locis realiter sit praesens, in secunda non sufficienter intelligitur, quid sit extensio incorporea, et indivisibilis! Nonne melius est ignorantiam nostram confiteri, quam rem obscuram intricatis suppositionibus explicare?

Audiamus clarissimum *Fénelon* (1): *Ille nullo loco praesens est, non magis quam nullo tempore: nam propter suum* esse *absolutum atque infinitum, nullam Ille habet relationem locis, et temporibus, quae circumscribunt* esse, *atque contrahunt. Quaerere, an Ille trans universum sit, an hujus extremitatem superet in longitudine, latitudine, et altitudine, est in quodam sensu quaestio-*

---

(1) Pag. 261: « Il n' est en aucun lieu, plus qu' il n' est en aucun temps: car il n' a, par son être absolu, et infini, aucun rapport aux lieux, et aux temps, qui ne sont que des bornes, et des restrictions de l' être. Demander s' il est au-delà de l' univers, s' il en surpasse les extrémités en longueur, largeur, profondeur, c'est, dans un sens, faire une question aussi absurde que de demander s' il était avant que le monde fût, et s' il sera encore après que

nem habere ita absurdam, ut si postuletur, an Ille ante erat, quam mundus esset, an quoque post erit, quam mundus interierit. Ut in Deo esse non potest, nec praeteritum, nec futurum, ita in ipso nec ultra, nec citra esse potest. Ut permansio absoluta omnem successionis mensuram excludit, ita immensitas ne excludit quidem omnem extensionis mensuram. Ille nec fuit, nec erit, sed est. Item, Ille, ut proprie loquatur, nec est hic, nec illic, nec ultra talem limitem, sed omnino est. Omnes hae dictiones Illum referunt alicui termino, quae eum in quodam loco defigunt, impropriae sunt, atque indecentes. Ubinam ergo est? Ille est, atque ita est, ut sit valde cavendum, ne postuletur ubi. *Quod non est, nisi ad medium, nisi cum limitibus, adeo quoddam est, ut non sit, nisi id scilicet. Ille est* esse, *vel ut rectius loquatur, simplicioribus verbis* ille est, *nam quo minora sunt verba, eo majores sunt sententiae. Ille est; cavete, ne nihil aliud addatis.*

Obj. 2.° Repugnat. Deum esse praesentem in locis sordibus pollutis, et in flagitiosissimis peccatoribus: ergo non est ubique praesens.

R. Nego ant. Nam Deus prorsus impassibilis est; nullum igitur patitur detrimentum, nec ullo modo maculatur, quamvis sit *substantialiter* praesens in locis pollutis, et in peccatoribus foetidis. Sic radii solis foedissima illuminant loca, nec ideo cessant esse mundi, puri, et nitidi: ergo etc.

CAPUT OCTAVUM

DE INTELLIGENTIA, ET SCIENTIA DEI.

Intelligere, judicare, ratiocinari, et scire sunt operationes diversae in nobis, quia mens nostra, utpote finita, diverse ope-

le monde ne sera plus. Comme il ne peut y avoir en Dieu ni passé ni futur, il ne peut y avoir aussi en lui au-delà ni en-deçà. Comme la permanence absolute exclut toute mesure de succession, l'immensité n'exclut pas moins toute mesure d'étendue. Il n'a point été, il ne sera point, mais il est: tout de même à proprement parler, il n'est point ici, il n'est point là, il n'est point au-delà d'une telle borne; mais il est absolument. Toutes ces expressions qui le rapportent à quelque terme, qui le fixent à un certain lieu, sont impropres, et indécentes. Où est-il donc? Il est, et il est tellement qu'il faut bien se garder de demander où. Ce qui n'est qu'à demi, ce qui n'est qu'avec des bornes, est tellement une certaine chose, qu'il n'est que cette chose précisément: pour lui, il n'est précisément aucune chose singulière. Il est l'Être, ou pour dire encore mieux, en disant plus simplement, il est: car moins on dit de parolcs plus on dit de choses. Il est, gardez-vous bien d'y rien ajouter. »

ratur circa objecta. Verum unico intuitu Deus omnia conspicit, et penetrat: apud ipsum intelligere, et scire sunt quid unum, et idem.

Deum esse summe intelligentem clamant aperto ipsius opera, Scripturae, et Patrum testimonia; v. g. *Deus scientiarum Dominus est, et ipsi praeparantur cogitationes* (1). Absit ut dubitemus quod ei notus sit omnis numerus, *cujus intelligentiae*, ut in Psalmo canitur, *non est numerus* (2) ».

Hinc plurima apud omnes habentur ut certa; nempe:

1.° *Certum est* Deum perfectissima scientia seipsum videre, et cognoscere; nec tamen suam cognoscibilitatem exhaurire, quia sub omni respectu est infinitus, et quod est infinitum nulla ratione exhauriri, aut limitari potest. Unde sibi soli ita notus est, et nulla alia intelligentia eum sic comprehendere potest; quod sic exprimit B. Paulus (3), *Quae Dei sunt, nemo cognovit nisi spiritus Dei*.

2.° *Certum est* Deum omnia praeterita cognoscere: quod enim Deus vidit, oblivisci non potest, alioquin mutaretur, et imperfectus esset: atqui praeterita vidit, siquidem in conspectu ejus facta sunt.

3.° *Certum est* Deum praesentia, etiam secretissima, ut occultas mentis nostrae cogitationes cognoscere: nam *Omnia corda scrutatur Deus, et universas mentium cogitationes intelligit* (4): *Scrutans corda, et renes Deus* (5). Aliunde, cum sit ubique praesens, nihil ex iis, quae existunt, ipsum latere potest.

4.° *Certum est* Deum omnia possibilia noscere: nam *Domino Deo antequam crearentur omnia sunt cognita* (6): *et vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt* (7). Praeterea possibilia operari potest, alioquin essent simul possibilia, et impossibilia; at ignota operari non posset. Aliunde si ea actu non cognosceret, nunquam ea cognoscere posset, nulla enim excogitari potest causa, a qua talem notitiam acciperet: Insuper perfectus non esset, cum limitaretur in scientia, nec immutabilis, siquidem novas acquireret notiones, novaque iniret consilia.

5°. *Certum est* etiam Deum futura necessaria cognoscere: ea quippe dicuntur futura necessaria, quae ex legibus a Creatore statutis necessario fluunt, ut tempestates, pluvia, tonitrua, etc.

(1) *I Reg.* II, *3.*
(2) *S. Aug. de Civ. Dei, l. 12, cap. 18, t. 17, p. 317.*
(3) *I Cor.* II, *11.*
(4) *I Paralip.* XXVIII, *9.*
(5) *Ps.* VII, *10.*
(6) *Eccli.* XXIII, *29.*
(7) *Rom.* VI, *17.*

Atqui dici non potest Deum futuros hujusmodi effectus ex legibus ab ipso conditis profluentes ignorare, aut aliquando ignorasse.

Cuncta haec libenter nobiscum admittunt deistae: at plurimi scientiam futurorum contingentium in Deo cum humana libertate conciliari non posse arbitrantes, horum notitiam Deo abnegarunt, ut imprimis Cicero, quem S. Aug. scite, pro more suo, in opere de Civ. Dei confutat; vel docuerunt Deum futura libera conjecturaliter tantum cognoscere, quia haec veritatem determinatam non habent. *Ita Sociniani*. Alii, e contra, ut Joannes *Hus*, dixerunt praescientiam Dei, cum sit infallibilis, libertatem hominis tollere.

Alii insuper distinguunt inter futura libera absoluta, id est quae certo extitura sunt, et futura conditionata, quae scilicet, posita conditione, existerent, et defectu conditionis, nunquam de facto extitura sunt; v. g· si tu in tali circumstantia positus fuisses, haec aut illa fecisses, etc.

Catholici unanimi voce docent, tanquam de fide, Deum optime cognoscere futura libera, tum absoluta, tum conditionata.

PROPOSITIO PRIMA

Deus ab aeterno infallibiliter cognoscit futura libera absoluta.

Prob. 1° *ex Scrpt. sacra* (1): *Intellexisti cogitationes meas de longe; semitam meam, et funiculum meum investigasti, et omnes vias meas praevidisti.* Apud Daniel. (2) Susanna injuste accusata, dicit Deo: *Deus aeterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis quoniam falsum testimonium tulerunt contra me.* (3) *Sciebat ab initio Jesus, qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum.* Ergo 1°. etc.

Prob. 2.° *ex SS. PP.* Tertull. adversus Marcionem (4) « De » praescientia vero quid dicam? quae tantos habet testes, » quantos fecit *(Deus)* prophetas. S. Aug. de Civ. Dei (5) » Ciceronem confutans, ait; Nos adversus istos sacrilegos ausus » atque impios, et Deum dicimus omnia scire, antequam fiant, » et voluntate nos facere quidquid a nobis non nisi volentibus » fieri sentimus, et novimus. Ergo 2°. etc.

Prob. 3°. *ex ratione*. 1°. Ex probatis, Deus est summe perfectus, et immutabilis, atqui talis non esset, si futura libera non nosceret; quotidie enim novas cognitiones acquireret, sicque

(1) Ps. CXXXVIII, 3.
(2) XIII, 42.
(3) Joan. VI, 65.
(4) L. 2, cap. 5, p. mihi 384.
(5) L. 5, cap. 9. t. 7, p. 125.

perficeretur, et mutaretur. Insuper ille non est summe perfectus, quo alter perfectior excogitari potest: at, si Deus futura libera certo non cognosceret, aliud ens ipso perfectius excogitari posset: nempe ens cuncta futura cognoscens; si enim futurum per conjecturam praevidere perfectio sit in homine, quanto magis perfectum est omnia futura libera infallibiliter cognoscere: ergo etc.

2.° Quidquid ex natura sua cognoscibile est, Deus illud certo cognoscit; si quid enim cognoscibile a Deo non nosceretur, a nemine cognosci posset, et tunc simul esset cognoscibile, et non cognoscibile: atqui futura libera sunt certo cognoscibilia; sunt enim certo cognoscibilia, si sint certo futura: atqui certo futura sunt, licet libera: suppono, v. g. quod Petrus cras laqueo se suspendat: verum erat heri, nudio tertio, a mense, ab anno, a saeculis, et ab aeterno, illum tali die, tali hora, et tali modo se suspensurum esse: ergo ab aeterno illa actio fuit cognoscibilis: ergo etc.

3.° Consensus unanimis, et constans populorum, qui a praejudiciis, vel cupiditatibus oriri non potuit, est motivum certum judicandi: atqui omnes populi admiserunt Deum cognoscere futura libera; nam omnes habuerunt oracula divina, quibus futura libera praenuntiabantur; et ille consensus oriri non potuit a praejudiciis, quae ita generalia esse non potuissent, nec a cupiditatibus, cui praescientia Dei adversatur: ergo etc.

Similiter, et propter easdem rationes, Deus ab aeterno infallibiliter cognoscit cogitationes hominum praesentes, et futuras.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Quod a Deo praevidetur, necessarium est: ergo Deus futura libera non praevidet, aut non sunt libera.

Hic in mentem revocandum est quod pluries notavimus, scilicet, veritates clare demonstratas non ideo negandas esse, quia eas secum conciliare non possumus: atqui probavimus Deum futuras actiones, et cogitationes hominum infallibiliter cognoscere; demonstrabimus infra hominem vera libertate gaudere: ergo concludere debemus futuras actiones hominum esse simul certo praevisas, et tamen liberas.

R. Nego ant. Quod enim a Deo praevidetur, non ideo necessarium est, si praescientia Dei actionibus praevisis nullam imponat necessitatem: atqui praescientia Dei etc; non ideo enim actiones hominum futurae sunt, quia Deus eas praevidit, sed Deus eas praevidet, quia futurae sunt, et quia futurae sunt liberae, sic eas futuras esse praevidet: ita S. Hieronymus (1). « Non » enim ex eo quod Deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est;

(1) *Cap.* XXVI *Jeremiae t.* 3, *p.* 655.

» sed quia futurum est, Deus novit, quasi praescius futurorum, ergo etc.

Inst. 1°. Illud necessarium est quod non potest non evenire: sed quod Deus praevidit, non potest non evenire: ergo etc.

R. Nego min. Ut enim quod Deus praevidit, possit non evenire, sufficit ut in agente remaneat potestas ab actu praeviso abstinendi: atqui, non obstante divina praescientia, remanet in agente potestas ab actu praeviso abstinendi; nam divina praescientia non laedit libertatem, sed illius exercitium supponit. Imo, ut observat S. Augustinus (1), nedum praescientia Dei libertatem nostram destruat, aut laedat, illam, e contra, quodam modo assecurat; praevidet enim Deus nos haec, vel illa libere acturos esse: atqui praescientia Dei falli non potest: ergo certum est nos in his, vel in illis actionibus futuros esse liberos: ergo etc.

Inst. 2°. Deus falli non potest: ergo quod praevidit futurum, non potest non evenire.

R. Nego conseq. Deus enim falli non potest, quin ipsius praescientia desinat esse objecto suo conformis: atqui, licet quod Deus praevidit, possit non evenire, non ideo ipsius praescientia desinit esse objecto suo conformis: nam ipsius objectum est actio libere futura, id est, quae ita futura est, ut posset non esse: ergo etc.

Inst. 3°. Si actus praevisus non eveniret, falleretur Deus: ergo si possit non evenire, falli potest Deus.

R. Nego conseq. et paritatem. Si enim actus a Deo praevisus non eveniret, praescientia divina desineret esse objecto suo conformis; contra vero, quamvis actus praevisus possit non evenire, non ideo praescientia divina cessat esse objecto suo conformis, ut modo dicebamus: ergo nulla est paritas.

Inst. 4°. Si quod Deus praevidit, possit non evenire, supponi potest non evenire: at in ea hypothesi falleretur Deus: ergo si quod praevidit, possit non evenire, falli potest.

R. Nego maj. Nam duae hypotheses sese mutuo destruentes admitti nequeunt: at quod Deus praevidit futurum, supponi non potest non evenire, quin admittantur hypotheses sese mutuo destruentes; nam idem actus supponitur simul futurus, et non futurus; futurus quidem, cum a Deo praevideatur, et tamen non futurus, cum ex altera parte non eventurum esse supponatur: ergo etc.

Inst. 5°. *Possibili posito in actu, nihil sequitur absurdi:* ita fert axioma ab omnibus receptum: ergo si actus a Deo praevisus possit non evenire, supponi potest illum reipsa non evenire.

R. Dist. axioma. Possibili posito in actu, nil sequitur absur-

(1) *de Libero Arb. L.* 3, *c.* 3,

di, modo contraria hypothesis non praecesserit, *conc.* secus, *nego.* Itaque, cum duae hypotheses contrariae admitti nequeant, si semel admissum sit actum fuisse praevisum ut futurum, jam supponi non potest illum non eventurum, quamvis possit non evenire; sic, v. g. possibile est Petrum non ambulare: at supposito quod deambulaturus sit, supponi non potest illum deambulaturum non esse: ergo etc.

Inst. 6°. Potentia quae in actu supponi non potest sine absurditate, non est vera potentia: ergo etc.

R. Dist. ant. Non est vera potentia, si independenter a qualibet hypothesi, in actu supponi non possit sine absurditate, *conc.* si haec impotentia ab anteriori hypothesi posteriorem destruente veniat, *nego ant.* Ratio distinctionis patet ex dictis. Porro res ita se habet; ideo enim potentia ab actu praeviso abstinendi supponi non potest in actu, quia actus oppositus jam supponitur: ergo etc.

Obj. 2°. Haec scientia Deo tribui non debet, ex qua sequeretur socordia hominum circa salutem: at si admittatur Deum futura libera certo cognoscere, inde sequetur etc. ergo etc.

R. Nego min. Nam scientia Dei speculativa est, et in futuras hominum actiones non influit, ut probavimus: ergo etc.

Inst. Posita infallibili Dei praescientia, sic unusquisque ratiocinari potest: Deus ab aeterno praevidit me salvatum, vel damnatum iri: at si prius, quidquid fecerim, salvabor; si posterius, quidquid egerim, damnabor: ergo etc.

R. 1°. Absurdum illud argumentum non tantum circa salutem, sed circa quaslibet res futuras, et ab operibus nostris pendentes similiter confici potest. Sic ratiocinabitur aegrotans: Deus certo praevidit me sanitatem recuperaturum, vel non recuperaturum esse: si prius, etiamsi venenum haurirem, sanabor; si posterius, quidquid tentaverim; non convalescam: valeant ergo medici, et medicamenta; pereant pharmacopolae. Ex eodem principio arator terram non coleret, miles non pugnaret, mercator otiosus maneret, etc. atqui nemo non videt quam haec sint absurda: ergo etc.

R. 2.° *Nego min.* Ideo quippe ab aeterno salvandus, vel damnandus praescitus sum, quia simul praescitus sum bene, vel male victurus: praescitus sum autem bene, vel male victurus: quia bonum vel malum ex libera electione amplexurus sum: si ergo libertate bene utar, salvus ero; sin autem damnabor: standum est igitur huic B. Petri monito: *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem, et electionem faciatis* (1).

(1) *II. Epist.* 1, 10.

PROPOSITIO SECUNDA

Deus ab aeterno infallibiliter cognoscit etiam futura conditionata.

Prob. ex Scriptura sacra, Patrum testimoniis, et ratione.

1°. *Ex Script. sacra.* (1) David, cum rescivisset Saulem propositum habere cum exercitu veniendi ad Ceilam, ubi tunc erat, Dominum consuluit, dicens: *Domine Deus Israel, audivit famam servus tuus, quod disponat Saul venire in Ceilam, ut evertat urbem propter me: si tradent me viri Ceilae in manus ejus, et si descendet Saul, sicut audivit servus tuus, Domine Deus Israel, indica servo tuo. Ait Dominus: Descendet... tradent.* Ibi certe agebatur de futuro conditionato, si nempe ex hypothesi quod Saul descenderet, viri Ceilae traderent David in manus ejus.

Sap. IV, 11: *Raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.* Noverat ergo Deus mutationem, et fictionem futuram fuisse in justo, si longius vixisset.

Matth. XI, 21: *Vae tibi, Corozain, vae tibi, Bethsaida, quia si in Tyro, et Sidone factae essent virtutes quae factae sunt in vobis, olim in cilicio, et cinere poenitentiam egissent.* Sciebat ergo Christus quid contigisset in hypothesi quae locum non habuit. Ergo 1.° etc.

2°. *Ex testimoniis Patrum*, qui hanc scientiam in Deo omnes, data occasione, agnoverunt. Sic S. Aug. lib. de Dono Persev. cap. 9. (2) ubi ostendit absurdum esse dicere judicandos esse mortuos de peccatis, quae perpetraturi fuerant, si vixissent, dicit: » Certe poterat illos Deus, praesciens esse lapsuros, antequam » id fieret, auferre de hac vita. » Ergo supponit Deum perfecte noscere futura etiam conditionata. Ergo 2°. etc.

3°. *Ex ratione.* 1.° Deus utpote infinitus in scientia, cognoscere debet quidquid cognoscibile est: at futura libera conditionata sunt cognoscibilia, siquidem repraesentari possunt in mente ut cognita. 2.° Si Deus ea non cognosceret, ipsius scientia non esset infinita, cum sub eo respectu limitaretur, et perfectior fingi posset, videlicet quae talia futura non ignoraret. 3.° Dicendum foret Deum praevidere non posse quid acturi essent homines, si haec vel illa naturae, aut gratiae praestaret auxilia, si eos in talibus, vel talibus circumstantiis constitueret, si diutius viverent, etc. quod evidenter perfectioni Dei repugnat: ergo 3°: etc. aliunde etc.

Objicitur. Haec futura non habere veritatem determinatam, cum pendeant a conditione nunquam ponenda; at *respondetur* ea

(1) *I. Reg.* XXIII, *10.*
(2) *t. 10. p. 831.*

habere veritatem conditionalem, id est verum esse, ea futura esse, si conditio poneretur, ac consequenter Deum ea videre inter futura a tali, vel tali conditione dependentia.

De medio scientiae Dei.

Quamvis homines etiam doctiores prorsus ignorent modum propriae scientiae suae, v. g. quomodo, in quo medio videant objecta physica, in quo objecta pure intellectualia, determinare tamen voluerunt modum scientiae Dei, aliaque subtilissima captum nostrum longe superantia. Quaedam tantum hic paucissimis verbis annotare volumus per modum historiae potius quam doctrinae.

1.° Aliud est rem aliquam cognoscere in se; aliud est eam cognoscere per aliud: sic propriam existentiam nostram cognoscimus in se, et Dei existentiam per creaturas.

2.° Deus seipsum cognoscit in se, et non per aliud: proprias perfectiones videt immediate.

3.° Res existentes videt in se ipsis; quia omnia quae sunt, ipsius oculis nuda, et aperta sunt.

4.° Quoad res possibiles quidam volunt Deum eas cognoscere in sua omnipotentia; alii in sua essentia, vel in ideis suis; quae sunt velut omnium rerum archetypus; alii in Verbo suo, per quod omnia facta sunt, et in quo omnia possibilia sunt; alii denique in scipsis, quia res mere possibiles habent per se veritatem, et cognoscibilitatem.

5.° Circa futura necessaria nulla movetur difficultas: omnes consentiunt Deum ea in decretis suis conspicere.

6.° De futuris liberis absolutis non sic unanimiter affirmant Theologi. ***Thomistae*** volunt Deum ea videre in decretis suis praedeterminantibus, quibus ita moturus est voluntates, ut eas efficaciter determinet ad libere volendum. ***Molinistae***, a Ludovico ***Molina***, e Societate Jesu, anno 1535 in Hispania nato, sic dicti, praemotionem physicam, ut libertati humanae adversam rejicientes tenent Deum ea videre in seipsis tanquam futuris, quia sub hoc respectu habent veritatem determinatam. ***Augustiniani***, ita vocati, quia doctrinae S. Augustini se adhaerere profitentur, dicunt Deum praevidere supernaturalia libera in suis decretis de danda gratia efficaci, et naturalia in scipsis, seu in libera voluntatis determinatione. Alii, contendentes omnia quocumque modo futura, eo ipso quod futura sint, aeternitati correspondere, inferunt Deum totam aeternitatem contemplando, praeterita, praesentia, et certo futura unico intuitu videre tanquam sibi praesentia, quia respectu ipsius nihil est praeteritum, aut futurum.

7.° Ubi agitur de assignando medio, quo Deus cognoscit futura

conditionata, longiores adhuc, et obscuriores sunt Theologorum disputationes, quas hic nec referendas esse judicamus. Legant, qui voluerint, *Tournely*, aliosve Theol.

Sequentia S. Aug. (1) verba semper retineamus, et dicamus cum illo: « Apud quem summa potestas est, summa, et secreta » cognitio est. Tribuamus hoc Deo, laudantes Deum non audea» mus dicere: Quomodo novit Deus..... hoc solum dico, non » sic cognoscit ut homo, non sic cognoscit ut Angelus: et quo» modo cognoscit dicere non audeo, quoniam, et scire non pos» sum ».

De divisione scientiae Dei.

Scientia Dei, respectu ipsius intelligentiae spectata, est unica, simplex, et invariabilis: ratione vero objectorum quae attingit, plures admittit divisiones.

Dividitur 1.° in necessariam, et liberam. *Necessaria* habet pro objecto Deum ipsum, rerum essentias, seu omnes veritates aeternas, et invariabiles. Scientia *libera* respicit contingentia.

Dividitur 2.° in scientiam *approbationis*, qua Deus cognoscit bona, quae approbat; et scientiam *improbationis*, qua novit mala, quae improbat.

Dividitur 3.° in scientiam *simplicis intelligentiae*, quae versatur circa possibilia; et scientiam *visionis*, quae attingit res existentes, aut extituras.

Quoniam autem haec divisio scientiam futurorum conditionatorum complecti non videtur, plurimi Theologi aliud excogitarunt scientiae genus, cui nomen *scientiae mediae* imposuerunt: haec quippe scientia quasi medium tenet locum inter simplicem intelligentiam, et visionem, quia futura conditionata sunt plus quam mere possibilia, et minus quam realiter existentia.

De hac scientia acriter, et fuse olim disputatum est inter Thomistas, qui eam negabant, et alios Theologos qui eam totis viribus tuebantur. Ex utraque parte multa scripta sunt valde subtilia, obscura, et prorsus inutilia, quae certe nec volumus indigitare. Si quis harum disputationum aliquam obtinere desideraverit notionem, consulat *Tournely*, v. g. et *Billuart* adversus eum pugnantem.

De usu scientiae Dei.

Hic quaerere solent Theologi, an et, quomodo scientia Dei sit causa rerum.

Notant eam duplici modo in existentiam rerum influere posse, videlicet *directive*, aut *effective*: *directive*, potentiam agentem illuminando, et in operibus suis dirigendo; vel *effective*, imperando, et rebus existentiam tribuendo.

(1) *Enar. in Ps.* XLIX, *t. 4*, *p.* 454.

Thomistae, opinantes res omnes, etiam liberas determinationes nostras, ideo futuras esse quia Deus eas influu suo praedeterminat physice, affirmant illum eas ab aeterno videre in suis decretis visione seu scientia approbationis, efficaci, et in tempore fixo existentiam tribuenti, aut determinanti: sicque, juxta ipsos, scientia Dei est causa rerum *effectrix*.

Alii vero omnes docent hanc scientiam esse duntaxat causam rerum directricem.

Quidquid sit, certum est Deum caeco impulsu non agere, sed omnia perfecte cognoscere antequam ea faciat, eaque scite et sapienter, secundum beneplacitum suum, facere. Unde Psalmista (1), *Quam magnificata sunt opera tua, Domine. Omnia in sapientia fecisti;* et (2) *Qui fecit coelos in intellectu.*

CAPUT NONUM

DE SAPIENTIA DEI.

PROPOSITIO

Deus est summe sapiens.

Prob. 1.° Sapientia, quantum eam cognoscere possumus, in eo consistit, ut finis bonus semper intendatur, et media ad hunc finem assequendum aptissima eligantur: atqui hujusmodi sapientiam in gradu infinito Deus necessario possidet; Deus enim est summe perfectus: porro sapientia sic intellecta vera est perfectio; quicumque enim inter agendum nullum sibi proponeret finem, aut insulsa eligeret media ad hunc finem assequendum, certe non haberetur ut perfectus: ergo etc.

2.° Ille est sapiens qui evidentissimos sapientiae characteres in cunctis operibus suis impressit: atqui Deus evidentissimos sapientiae characteres etc.; ubique enim videmus in mundo fines intentos, et media ad eos consequendos aptissime disposita: porro sapientia Dei finita, et imperfecta esse non potest, quia nulla esse potest ratio cur limitaretur: ergo concludendum est Deum esse summe sapientem, et sic perpetuo exhibetur in Scriptura, ut sapientissimus, et fons omnis sapientiae: *Si quis autem vestrum indiget sapientia*, inquit B. Jacob (3), *postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter.*

(1) *Ps.* CIII, 24.
(2) *Ps.* CXXXV, 5
(3) *I*, 5.

CAPUT DECIMUM

DE SANCTITATE, ET VERITATE DEI.

PROPOSITIO

Deus est summe sanctus, et verus.

Prob. 1.° *Scrip. sacra.* Exod. (1) *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* (2) *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum*, etc. Ergo 1.° etc.

Prob. 2.° *ratione.* Ille summe est sanctus, qui peccato numquam commaculari potest, illudque summo odio prosequitur; et verus, qui nunquam falli, aut fallere potest: atqui hoc utrumque attributum Deus necessario habet. 1.° *Nullo peccato commacuari potest;* non concipitur enim peccatum nisi quatenus est rebellio erga Deum; et illud summo odio prosequitur, quia ordinem moralem necessario diligit: ergo etc. 2.° *Nec falli, nec fallere, potest:* si enim falleretur, limitatus esset, ac proinde imperfectus; si falleret, vitiosus esset, quia fallacia, juxta omnes, est vitium: porro dici non potest, Deum esse vitiosum: ergo etc.

CAPUT UNDECIMUM

DE BONITATE, ET BEATITUDINE DEI.

PROPOSITIO

Deus est summe bonus, et beatus.

Prob. 1.° *ex Scrip. sacra.* Ubique in paginis sacris bonitas Dei celebratur, et Propheta regius, praesertim (3), iterum atque iterum invitat omnes ad confitendum Domino *quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia ejus:* (4) Deus dicitur beatus: *Secundum Evangelium gloriae beati Dei* (5). Item ejusdem Epistolae: *Beatus, et solus potens, rex regum, et Dominus dominantium.* Ergo 1.° etc.

Prob. 2.° *ex ratione.* 1.° *Deus est summe bonus:* qui fons est omnis bonitatis, est summe bonus: atqui Deus est fons omnis bonitatis, solus enim est ens necessarium, et quaelibet alia en-

(1) XIX, *2.*
(2) VI, *3.*
(3) *Ps.* CXXXV.
(4) *I Tim.* I, *11.*
(5) *Item* VI, *15.*

tia ab ipso procedunt ; nulla igitur possibilis est bonitas , nisi quatenus est in Deo : ergo infinite est bonus. Praeterea , ille est bonus qui libere et sine ulla utilitate propria creaturas innumeris beneficiis cumulat : atqui Deus etc. innumeris beneficiis creaturas cumulat , ut patet ; libere sic agit, cum in actibus suis externis nulla necessitate sit constrictus , sine ulla utilitate propria ad haec beneficia concedenda sese determinat, quia sibi sufficit , et a quolibet alio ente est independens : ergo revera bonus est. Sed quidquid est in Deo , est infinitum ; Deus igitur est summe bonus , quamvis ipsius bonitas finite tantum in creaturis luceat.

2.° *Deus est summe beatus* · beatitudo enim consistit in placida fruitione boni ; qui ergo placide summo bono fruitur , summe est beatus : atqui Deus summo bono placide fruitur ; summum bonum quippe habet in se , et nulla causa eum in fruitione infiniti hujus boni perturbare potest : ergo etc.

CAPUT DUODECIMUM

DE JUSTITIA DEI.

Essentiale dari discrimen inter bonum et malum morale demonstrabimus infra ; nunc autem hac veritate iterum supposita, sit

PROPOSITIO

Deus est summe justus.

Prob. 1.° *ex Scrip. sacra.* Nihil crebrius legitur in Scriptura quam hujusmodi veritas , scilicet Deum esse justum , criminis ultorem, et virtutis remuneratorem. *Reddet unicuique secundum opera ejus* (1).

Prob. 2.° *ex ratione.* Justitia Dei , prout eam apprehendimus, in eo sita est, ut bonos, et malos pari oculo non cernat, sed pro meritis, vel culpis eos remuneret, aut puniat : atqui certum est Deum indifferenti oculo bonos , et malos non cernere , sed pro meritis, aut culpis eos remunerare, vel punire; justitia enim sic intellecta certe est perfectio : atqui omnis perfectio est in Deo modo infinito : ergo Deus summe est justus , ac proinde ipsius judicia respectu nostri sunt *abyssus multa* (2).

(1) *Matth.* XVI , 27, *et ad Rom.* II , *11.*
(2) *Ps.* XXXV , 7.

CAPUT DECIMUM TERTIUM

DE DIVINA PROVIDENTIA.

Nomine divinae Providentiae intelligitur actus, quo Deus universitati rerum jugiter est praesens, eamque regit, ac gubernat, tum in ordine physico, tum in ordine morali.

Plures religionis hostes, Deum negare non audentes, ipsius Providentiam sustulerunt, et ita cupiditatibus tam libere potuerunt indulgere quam athei. Sic 1.° Epicurei, qui mundum fortuito atomorum concursui tribuebant, et tenebant Deum actiones hominum utpote majestate sua indignas non curare; 2.° Stoici, qui cuncta ipsumque Deum immani fato subjiciebant; 3.° Marcionitae, et Priscillianistae apud Christianos, plurimi recentiores deistae, variis de causis aut sine causis divinae Providentiae influxum, praesertim in res humanas, negarunt. Philosophi, et Theologi christiani divinam admittunt Providentiam, et, ea admissa, quaerunt 1.° quomodo Deus res omnes conservet; 2.° quomodo actiones hominum liberas dirigat. Praesens igitur caput in tres articulos dividemus: primus erit de divinae Providentiae existentia, secundus de rerum omnium conservatione, et tertius de influxu Dei in liberas hominum actiones.

ARTICULUS PRIMUS

DE DIVINÆ PROVIDENTIÆ EXISTENTIA.

Sic alloquentem Epicureum inducit Cicero (1): « Imposuistis » cervicibus nostris sempiternum Dominum quem dies, et noctes » timeremus; quis enim non timeat omnia providentem, et co- » gitantem, et animadvertentem, et omnia ad se pertinere pu- » tantem, curiosum, et plenum negotii Deum? » Talis est adhuc ratio cur deistae nostri divinam Providentiam rejiciant, dicentes cum omnium temporum impiis: *Quid enim novit Deus? Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines coeli perambulat* (2).

PROPOSITIO

Existit divina Providentia ad omnia etiam vilissima sese extendens.

Probatur ex Scriptura sacra, ex SS. PP. et ex ratione.

1.° *Ex Scriptura sacra* (3). *Attingit a fine usque ad finem for-*

(1) *De Natura Deorum, l. 1, n. 54.*
(2) *Job, XXII, 14.*
(3) *Sap. VIII, 1.*

titer, et disponit omnia suaviter (1). *Non enim est alius Deus quam tu cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium.*

Matth. (2): *Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; et Pater vester pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis* (3)? *Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem capilli capitis vestri numerati sunt. Nolite ergo timere; multis passeribus meliores estis vos.*

Multa alia citari possent, ex quibus manifeste constat divinam existere Providentiam ad omnia se extendentem, omnibus invigilantem, omnia dirigentem, etiam liberos actus hominum, v. g. Prov. (4) *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus* (5). *A Domino diriguntur gressus viri.* Haec tamen Providentia libertati humanae non nocet, quia naturae uniuscujusque rei se accommodat, et ipsum malum vertere potest in bonum. Unde Joseph ad fratres suos (6), *Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, ut exaltaret me, sicut impraesentiarum cernitis.... Ego pascam vos et parvulos vestros.* Ergo 1.. etc.

2.° *Ex SS. Patribus* Innumera eorum allegari possent testimonia. Tertull- Apol. (7) veri Dei existentiam demonstrans, illum repraesentat ut omnibus providum: « Vultis ex operibus ipsius tot ac talibus quibus continemur, quibus sustinemur, qui» bus oblectamur, etiam quibus exterremur? vultis ex animae » ipsius testimonio comprobemus? quae licet carcere corporis » pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidi» nibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis Diis exancilla» ta, cum tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut » ex aliqua valetudine, et sanitatem suam potitur, Deum no» minat, hoc solo nomine, quia proprio Dei veri. Deus ma» gnus, Deus bonus, et, quod Deus dederit, omnium vox est. » judicem quoque contestatur, illum Deus videt, Deo commen» do, et, Deus mihi reddet, O testimonium animae naturaliter » christianae! »

S. Aug. lib. de utilitate credendi (8) « Si enim Dei Providentia » non praesidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum ».

(1) *Ibid.* XII, *13.*
(2) VI, 26.
(3) *Ibib.* X, *29.*
(4) XVI, *9.*
(5) *Ibid.* XX, *24.*
(6) *Gen.* L, *20.*
(7) *Cap. 17. p. 17.*
(8) *Cap. 16. t. 8, p.* 67.

Lactantius, Inst. divinarum (1) cui titulus, *de Providentia*, etc. Salvianus toto opere in octo libros diviso, sub inscriptione *de Gubernatione Dei*. Ergo 2.° etc.

1.° *Ex ratione*. 1.° Universi populi Deum agnoscentes, nunquam illum sibi finxerunt, sicut Epicurus, otiosum, et rebus humanis extraneum; semper arbitrati sunt, e contra, illum cuncta regere, et gubernare, non solum in ordine physico, sed et in ordine morali, modo libertati nostrae accommodato: « Si enim est Deus, inquit Lactantius (2) utique providens est; alterum » sine altero, nec esse prorsus, nec intelligi potest: » porro » unanimis haec populorum consensio non minus invictum est veritatis argumentum circa Dei Providentiam, quam circa ipsius existentiam, quia non minus est cupiditatibus adversa: ergo etc.

2.° Ex mirabili totius mundi concentu demonstratur Deum existere; atqui praeclarus ille concentus non solum Dei existentiam, sed supremam ipsius Providentiam evidenter arguit; quis enim videns duos exercitus secum pugnantes, non credet ibi adesse duces qui eorum motus respective dirigant? quis naves super fluctus maris navigantes, et a portu, ad portum recte tendentes conspiciens, sibi persuadere poterit eas casu fortuito sic impelli? Non ex earum directione tam evidenter concludet ibi adesse rectorem, quam ex earumdem compagine inferet adfuisse opificem qui eas construxerit? Atqui mirabilis ordo, ubique relucens in mundo, multo clarius ostendit praepotentem, et sapientissimam ibi adesse causam quae omnia disponat, regat, ac gubernet: quod luculenter, pro more suo, describit Cicero (3): ergo etc.

3.° Si cunctis rebus Deus non provideret, vel quia non posset, vel quia nollet: atqui neutrum dici potest: non prius, quia est omnipotens; non posterius, nam si cunctis rebus providere nollet, maxime quia tanta cura ipsi fastidiosa, gravis vel indecora esset, ut quidam deistae clamitare non dubitant: atqui id admitti non potest; cum enim Deus sit infinitus, unico, et simplicissimo actu voluntatis omnibus simul providet, magnis et parvis, nec magis divinam ipsius majestatem dedecet omnia sic administrare, quam omnia fecisse: ergo etc.

4.° Deus creando mundum, et utrumque ordinem physicum et moralem constituendo, aliquem finem necessario sibi proposuit; impie namque diceretur Deum temere et sine ullo proposito egisse: atqui omnes creaturas earumque actus, et effectus ad finem sibi propositum per media ipsis proportionata ducere debet; secus enim dicendum foret illum, aut finem a se intentum

(1) Lib. 1, cap. 2.
(2) De Ira Dei, cap. 9.
(3) L. 2. de Natura Deorum, n. 73. et seq.

serio non voluisse, aut difficultates occurrentes non praevidisse, aut eas superare non posse: porro nihil horum dici potest, ut patet: ergo etc.

Hinc. 1.° variae circumstantiae in quibus singuli constituuntur homines sunt effectus divinae Providentiae, quae *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.*

Hinc 2.° Qui libertate sua male utuntur, Providentiam non ideo fallunt, quia Deus actus eorum ab aeterno praevidit, et bona, vel mala eis retribuere statuit, sicque finem a se intentum infallibiliter obtinet, libertate humana prorsus illaesa.

Hinc 3.° facta politica, eventus belli, foedera pacis, prosperitates, et calamitates nationum, etc., jugi Providentiae divinae imperio subjiciuntur modo humanae libertati accommodato: unde omnes populi Deum ante hujusmodi eventus deprecantur, et, post exitus felices, gratias illi rependunt.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° I Cor. (1): *Numquid de bobus cura est Deo?* Ergo etc.

R. Nego conseq. Sensus enim verborum Apostoli est Deum, prohibendo ne os bovi terenti in area ligaretur (2), boves non respexisse, sed homines, et ostendere voluisse operarios mercede sua non esse fraudandos: unde B. Paulus concludit fideles debere temporalia iis, qui seminant spiritualia: ergo etc.

Obj. 2.° Si Deus summe bonus omnibus sapientissime provideret, non permitteret pios ipsius cultores multis vexari miseriis, dum impii, et perditi homines cumulantur beneficiis, affluunt deliciis: ergo etc.

R. Nego ant. Nam 1.° Deus, illaesa bonitate sua, existentiam mali, sive moralis, sive physici, permittere potuit, ut contra Manichaeos ostendimus. 2.° Demonstrabimus infra alteram post praesentem existere vitam, beatam, vel miseram, prout quisque bene, vel male se gesserit: at, supposita alterius vitae existentia, Deus permittere potest pios ipsius cultores miseriis vexari, dum impii deliciis affluunt; nam praestantissimae virtutes, v. g. patientia, constantia, magnitudo animi, charitatis prodigia, etc. ex hujusmodi miseriis ortum ducunt: nemo autem negare potest, Deum alios fines aeque sapientes sibi proponere potuisse: ergo etc.

Obj. 3.° Si Deus omnibus provideret, nihil esset fortuitum in mundo: atqui tamen multa sunt fortuita in mundo: ergo etc.

R. Dist. min. Multa sunt fortuita in mundo, respectu nostri, *conc.* in se, vel respectu Dei, *nego min.* Illud dicitur fortuitum

(1) IX, 9.
(2) *Deut.* XXV. 4.

vult eas in existentiam perseverare, vel ab eis existentibus abstrahit: atqui ab illis abstrahere non potest, quia nulla est abstractio in Deo: ergo etc.

3.° Deus creaturas suas e nihilo producens in voluntate sua omnia simul complectitur momenta, quibus exstiturae sunt: atqui generalis haec voluntas post creationem non cessat, cum nulla sit mutatio apud Deum, sed tamdiu perseverat quamdiu durat creatura, sicque creatio, et conservatio ex parte Dei sunt unus, et idem actus; ergo etc.

Ut ergo creaturae desinant existere, sufficit quod Deus cesset earum existentiam actu positivo velle; statim evanescunt, sicut lapis in aere suspensus proprio pondere labitur, si vis eum positive detinens cesset, si funiculus, v. g. abscidatur: quod sic exprimit S. August. (1). « Creatoris potentia, et Omnipotentis » virtus causa subsistendi est omni creaturae, quae virtus ab » eis, quae creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul, » et illorum cessaret species, omnisque natura concideret ». Illa autem cessatio ipsa aliquo sensu esset actus voluntatis Dei positivus, quia supponi non potest Deum oblivisci, aut abstrahere.

Dices. Res in aliquo statu constituta in eo remanet, donec per causam externam inde depellatur: v. g. corpus quiescit, donec ab alio moveatur; opificium subsistit, donec destruatur, etc. ergo a pari creaturae e nihilo semel eductae per seipsas subsistunt.

R. Nego conseq. et paritatem. Ratio disparitatis est, quod situs corporis, opificia, aliaque hujus generis opera sint tantum qualitates, vel modificationes substantiarum, quarum naturam sequuntur: contra vero agitur in creatione de ipsismet substantiis, quae sola Dei voluntate producuntur, et eadem voluntate in existentia perseverant. Positiva Dei conservatione supposita, facile concipitur quomodo substantiarum modificationes permaneant, donec destruantur; cum enim nihil sint a substantiis distinctum, in ipsis existere pergentibus remanebunt, donec ab aliqua causa reformentur. Sed inde concludi non potest creaturas positiva Dei conservatione non indigere: ergo etc.

ARTICULUS TERTIUS

DE INFLUXU DEI IN LIBERAS HOMINUM ACTIONES.

Examinabimus 1.° an Deus in ipsas actiones liberas hominum influat; 2.° qualis sit ille influxus.

§. I. — *An Deus in liberas hominum actiones influat.*

Videtur primo intuitu Deum liberas actiones hominum guber-

(1) *De Genesi ad litteram, l. 4, et 12, t. 3, 1 parte, p. 167.*

nare non posse, quin humanam laedat libertatem, ideoque sub hoc respectu providentiam ejus restringendam esse: attamen sit

PROPOSITIO

Deus in cunctas actiones hominum liberas positive influit.

Prob. 1.° Omnes populi semper, et ubique Deum invocant ad obtinendos, aut avertendos quosdam eventus, non solum physicos, sed et morales, qui a libera hominum determinatione omnia pendent; v. g. quotidie petitur a Deo, ut recte sapere nos faciat, ut bona consilia nobis infundat, ut optimos nos reddat, ut proposita inimicorum nostrorum confundat, ut strenuos magistratus, beneficos principes, etc. nobis concedat; si autem Deus in liberas actiones hominum non influeret, haec omnia frustra postularentur ab ipso: ergo persuasum habent populi Deum in cunctas actiones hominum liberas positive influere, siquidem nullam admittunt exceptionem; ergo etc.

2.° Determinationes, et actiones hominum a Deo summopere pendere debent; absurdum quippe foret aliquid existens a Deo non pendere: attamen determinationes, et actiones hominum a Deo non penderent, si positive in eas non influeret. Insuper, Deus adducere non posset homines illaesa eorum libertate, ad fines quos vellet: atqui hoc repugnat, et universali hominum persuasioni adversatur: ergo etc.

3.° Nulla dari potest perfectio realis, quae a Deo non veniat: at, nisi Deus in actiones hominum liberas positive influeret, dicendum foret realem dari perfectionem ab ipso non venientem: nam in ea hypothesi virtutes etiam praestantissimae, non Dei, sed solius hominis essent opus: atqui tamen illae virtutes sunt perfectiones: imo quilibet actus voluntatis quamdam rationem bonitatis habet, hominemque suo modo perficit: ergo etc.

4.° Costat, ex supra dictis, divinam Providentiam ad actus liberos se extendere, atque ordinem moralem sicut ordinem physicum regere: porro inde sequitur illam in liberas hominum determinationes influere; secus eas non regeret. Quomodo autem hoc fiat illaesa nostra libertate? ignoramus; sed 1.° ob aliquam obscuritatem tenuitati nostrae impenetrabilem veritates rejici non debent; 2.° Deus, qui mentes humanas creavit liberas, eas in cunctis actibus tam sapienter gubernare potest ut eorumdem libertati minime noceat: ergo etc. Vide *Bosuet*, *Traitè du libre arbitre.*

§. II. — *Qualis sit ille divinae Providentiae influxus in actiones hominum liberas.*

Nulla unquam fuit quaestio in tota philosophia, et theologia, quae tam longas, tam acres, tamque interminabiles genuerit disputationes

in scholis. Ut supremum Dei dominium in actiones hominum cum ipsorum libertate conciliaretur, varia excogitata sunt systemata. Duo praecipue celebrantur, quae fama sua totum repleverunt mundum, scilicet, systema Molinistrarum, et systema Thomistarum.

Molinistae admittunt Deum in actus voluntatis nostrae liberos directe, et positive influere, non vero in ipsamet voluntatem quam non movet, nec determinat, nec ad actum applicat, sed tantum juvat, atque cum illa ad quemlibet actum perficiendum concurrit. Dicunt concursum esse generalem, vagum, ad producendam talem, vel talem actionem, bonam, vel malam, honestam, vel inhonestam, indefferentem, et sic voluntas humana, justa ipsos, illum pro nutu ad quemlibet actum flectere potest. Cum autem systema istud sufficienter enuntiare non videatur Deum in cunctas mentis humanae determinationes reipsa influere. *Suarez*, celebris ex societate Jesu religiosus, quoddam ei addidit supplementum; dicebat Deum, naturam mentis, ejusque propensiones perfecte noscentem, eam per ambientes circumstantias, quas juxta beneplacitum suum disponit, quo vult inclinare, et tamen libertati ejus non nocere, quia moralibus tantum utitur mediis, fere similibus iis, quibus uti solent homines, cum alios ad rem aliquam inclinare, vel ab aliqua determinatione retrahere sibi proponunt, v. g. exhortando, consulendo, excitando, etc. Hinc *Molinistae* vocati sunt etiam *Congruistae*, propter media libertati nostrae congruentia quibus volebant Deum nobiscum concurrere.

Thomistae contra Molinistarum opinionem fortiter insurrexerunt, contendentes eos supremum Dei dominium nimis restringere. Non tantummodo in actiones, sed in ipsamet determinationes nostras, inquiebant, Deus positive influat necesse est, ut nihil positivum, et reale existat, quod ab ipso non proveniat. Haec igitur docuerunt, et propugnaverunt principia; scilicet, 1.° concursum Dei cum creaturis suis liberis debere esse praevium, non quidem tempore, sed natura, et ratione, sicut causa prior est effectu; 2.° illum non tantum moralem, ad sensum *Suarez*, sed physicum esse, id est, efficaciter producere quidquid entis et perfectionis est in actibus nostri liberis; idcirco eum vocant praemotionem physicam; 3.° illum esse specialem, et mentes nostras ad singulos actus afficaciter applicare, et tamen libertati nostrae non officere, quia expedita potestas ad oppositum semper remanet in nobis etiam agentibus.

Omnes scholae, per multos annos, inter duo haec systemata valde fuerunt divisae: clamabant Thomistae Molinistas libero arbitrio nimium concedere; respondebant Molinistae Thomistas humanam libertatem tollere: acriter utrinque, et privatim, et

in publicis exercitiis pugnabatur; ingentes compositi sunt libri, qui nunc in pulvere dormiunt.

Hujusmodi disputationes vanas esse judicantes, eas praetermittimus; fieri enim potest, ut utrumque systema pariter sit falsum, et Deus alio modo nobis ignoto ad actus liberos concurrat. Certum est eum positive, et efficaciter in actus nostros influere; non minus certum est, ut infra ostendemus, nos esse liberos: has veritates firmiter teneamus, de naturali illarum connexione parum solliciti.

PARS SECUNDA

PNEUMATOLOGIÆ.

DE ANGELIS.

Angelus est vox graeca idem significans ac nuntius, et ex natura sua officium exprimens: unde S. Joannes-Baptista, apud Malachiam (1), vocatur Angelus, quia Christum annuntiaturus mittitur. Usu tamen receptum est, ut per Angelos intelligantur substantiae spirituales hominibus superiores, quarum ministerio Deus communiter utitur ad voluntates suas hominibus nuntiandas.

De hujusmodi substantiis ratio sibi derelicta nihil affirmare potest, praeter earum possibilitatem: at fides multa nos docet. Dicemus itaque 1.° de Angelorum existentia; 2.° de eorum numero; 3.° de variis eorum ordinibus; 4.° de illorum essentia; 5.° de illorum intellectu, voluntate, et locutione; 6.° de eorum peccatis, et poenis; 7.° de eorum ministeriis; 8.° de eorum potentia,

CAPUT PRIMUM

DE ANGELORUM EXISTENTIA.

Olim Sadducaei apud Judaeos dicebant *non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum* (2) Nonnulli antiqui Philosophi, et omnium temporum materialistae in eadem opinione versantur. Caeteri vere Judaei, Christiani, et Mahumetani Angelos esse firmiter credunt.

(1) *III*, I, *et Matth.* XI, *10.*
(2) *Act.* XXIII, *8.*

PROPOSITIO

Existunt Angeli.

Illa propositio tenenda est, quae est de fide, probatur Scriptura sacra, SS. Patrum testimoniis, et traditione: atqui ita est propositio nostra.

1.° *Est de fide*; sic enim definitum est in Concilio Lateranensi III (1) « Unus est Deus indivisus in essentia, et discretus in » personis; Creator omnium... Is ab initio tempori utramque de » nihilo condidit creaturam, corporalem, et spiritualem, angeli» cam scilicet, et mundanam: deinde humanam quasi commu» nem, ex spiritu, et corpore constitutam: » ergo 1.° etc.

2.° Prob. *ex scrip. sacra.* In multis locis, tum Veteris, tum Novi Testamenti, fit mentio de Angelis, v. g. (2) *Cumque invenisset eam* (Agar) *Angelus Domini.* (3) *Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere.* (4) *Ecce ego mittam Angelum meum...* (5) *Et in Angelis suis reperit pravitatem.* (6) *Angelorum esca nutrivisti populum tuum.* (7) *An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum;* etc. Ergo 2.° etc.

3.° Prob. *ex SS. PP.* Innumera eorum citari possent testimonia; nam in hoc articulo sunt unanimes; v. g. S. Cypr. vel potius Firmilianus (8), « Adunatio et pax, et concordia non so» lum hominibus fidelibus, et cognoscentibus veritatem, sed et Angelis ipsis coelestibus voluptatem maximam praestat ».

S. Aug. Enarr. (9) « Quamvis non videamus apparitionem » Angelorum.... tamen esse Angelos novimus ex fide, et multis » apparuisse scriptum legimus, et tenemus; nec inde dubitare fas nobis est. » Ergo 3.° etc.

4.° Prob. *traditione.* Non solum enim Christiani omnes Mahumetani, et Judaei, sed et plures Philosophi, ut Platonici, Angelos, seu substantias spirituales creatas agnoverunt: at talis opinio non ita potuit esse generalis, et constans nisi ex primaeva revelatione, vel ex Scripturae sacrae notitia ortum habuerit; aliter certe explicari non potest. 4.° etc. Aliunde etc. ergo etc.

(1) *Anno 1215, can. I.*
(2) *Gen.* XVI, *7.*
(3) *Ibid.* XIX, *1.*
(4) *Exod.* XXIII, *20.*
(5) *Job,* IV, *18.*
(6) *Sap.* XVI, *20.*
(7) *Matth.* XXVI, *53.*
(8) *Epist. 75. ad Cypr. p. mihi 42.*
(9) *In Ps.* CIII *t. 4, p. 1140.*

Angeli autem existere non potuerunt nisi per creationem, alioquin Deo essent coaeterni, quod manifeste repugnat. Unde S. Aug. de Civit. Dei (1) « Opus Dei esse Angelos hic etsi non » praetermissum, non tamen evidenter expressum est (ubi de » creatione mundi agitur): sed alibi hoc sancta Scriptura cla- » rissima voce testatur ». Deinde notat S. Doctor in hymno trium Puerorum apud Danielem, et (2) Angelos inter opera Dei numerari: ergo etc.

De tempore creationis Angelorum.

Disputant inter se Theologi an Angeli ante mundum corporeum fuerint creati, vel simul cum ipso mundo. S. Thomas (3), docet ut probabilius eos simul cum mundo fuisse creatos, quia ad perfectionem universi erant destinati, velut nobilior pars ad totum; et eo sensu intelligenda esse haec Geneseos verba: *In principio creavit coelum, et terram*, subintelligendo, et omnia quae in eis sunt. Multo communius Theologi huic divi Thomae sententiae adhaeserunt; nitunturque 1.° his Ecclesiastici verbis (4), *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul*; 2.. canone Concil. Lateran. supra citato, ubi legitur (5) « Qui sua omnipotenti vir- » tute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam.... » 3.° Auctoritate S. Aug. qui eamdem opinionem docet pluribus in locis, et praesertim (6): item S. Epiphanii Theodoreti, etc.

Verum plerique antiqui Patres, ut Origenes, S. Basilius, S. Greg. Nazianz., S. Joannes Damasc., S. Hilarius, S. Ambros. Cassianus, tenuerunt coepisse quidem Angelos, sed jam extitisse quando hic mundus factus est. Iis suffragari videntur haec verba Dei ad Job (7): *Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae... cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?* Per *filios Dei* intelligendi sunt Angeli, ut patet ex cap. 1 (8) ejusdem libri, et expresse habent Septuaginta interpretes.

Quidquid sit, quaestio manet dubia.

(1) *L. 11, cap. 9. t. 7, p. 278.*
(2) *In Ps.* LXXVIII.
(3) *I part. q. 61, art. 3.*
(4) XVIII, *1.*
(5) *Labbe, t.* II, *p. 142.*
(6) *Lib. 11. de Civ. Dei, cap. 32.*
(7) *Job.* XXXVIII, *3. et 7.*
(8) *ỿ. 6.*

CAPUT SECUNDUM

DE NUMERO ANGELORUM.

Certum est maximam existere Angelorum multitudinem : 1.° *ex Scriptura* : (1) *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Juxta omnes, ibi agitur de Angelis thronum Dei circumstantibus, eique ministrantibus. (2) *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae coelestis laudantium Deum, et dicentium.* (3) *Vidi et audivi vocem Angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum; et erat numerus eorum millia milium.* Ergo 1.° etc.

2.° *Ex SS. PP.* S. Hieron. in Isaiam proph. (4) « Universa gentium multitudo supernis ministeriis comparata, et Angelorum » multitudini, pro nihilo ducitur. » S. Aug. de Civ. Dei (5), dicit, loquendo de Angelis: *Quorum numerus ignoratura nobis. S. Thom.* (6) dicit, post Dionys. quem citat, Angelos omnem multitudinem materialium specierum transcendere.

3.° Ex doctrina infra exponenda, quae tenet singulos homines suos habere Angelos custodes : ergo saltem tot sunt Angeli quot existunt, aut, ex praevisione Dei, simul extituri sunt homines.

Dico *saltem*, quia, praeter Angelos custodes, alii sunt multi ad alia ministeria deputandi.

CAPUT TERTIUM

DE VARIIS ANGELORUM ORDINIBUS.

1.° Varia esse Angelorum nomina aperte docent sacrae Scripturae, et omnes in hoc sunt concordes. Angelos enim, et Archangelos frequenter nominant paginae sacrae: Cherubim, et Seraphim in pluribus locis Pentateuchi, et Prophetarum designantur ; v. g. (7) etc. B. Paulus, ad Eph. (8) nominat Principatum, Potestatem, Virtutem, et Dominationem ; et ad Coloss. (9)

(1) *Daniel.* VII, *10.*
(2) *Luc.* II, *13.*
(3) *Apoc.* V, *11.*
(4) *Cap.* XL. *t.* III, *p. 505.*
(5) *Lib. 15. t.* VI, I *p. 379.*
(6) *I p. q. 50. art. 3.*
(7) *Gen.* II, *24 ; Eccli.* XLIX, *10; Is.* VI, *2 ; Ezech.* X, 7.
(8) I, *21.*
(9) I, *16.*

omittit Virtutes, sed Dominationibus, Principatibus, et Potestatibus jungit Thronos. Novem igitur sunt in Scripturis sacris spirituum coelestium nomina, videlicet Angeli, Archangeli, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Throni, Cherubim, et Seraphim. Eo praeciso ordine haec nomina a S. Greg. Magno describuntur (1).

2.° Summa consensione graeci, et latini Patres arbitrantur his nominibus certos designari Angelorum ordines, ut S. Ignatius, S. Irenaeus, S. Athanasius, S. Cyril. Hierosolym., S. Basilius, S. Epiph. S. Greg. Naz., S. Greg. Nyss., S. Chrysost., S. Ambros., S. Hieronym., S. Aug., Cassianus etc.

3.° S. Dionysius Areopagita, seu potius auctor libri *de coelesti Hierarchia*, qui V saeculo prodiit, et S. Dionysio fuit attributus, ac post eum communiter Doctores catholici, omnem Angelorum multitudinem in novem ordines, seu choros distinctam, ad tres revocant hierarchias, quarum unaquaeque tres habet ordines: in prima, juxta Dionys. (2) sunt Throni, Cherubim, et Seraphim; in secunda, Potestates, Dominationes, et Virtutes; et in tertia, Angeli, Archangeli, et Principatus.

Distributio Angelorum in novem ordines, seu choros certa est et ab omnibus tenenda, utpote expressis Scripturae locis a Patribus interpretatis fundata: sed hierarchiarum distinctio, et divisio non ita constat, quia neque Scripturae, neque Patrum testimoniis apertis fulta videtur.

4.° Doctissimus P. *Pétau* quid per varia Angelorum nomina intelligendum sit, explicat (3): videlicet

Seraphim, id est, juxta vim nominis, ardentes, vel incendentes, sic vocantur, quia vel amore Dei flagrant, vel illum in cordibus aliorum excitant.

Cherubim, id est plenitudinem scientiae habentes, ut communiter volunt Patres, et Scripturae sacrae interpretes.

Throni, sic vocati, quia sublimem tenent locum, et Deum quodammodo portare videntur.

Dominationes hoc nomen habent ob potentiam, qua quinque inferioribus choris supereminent, ut ait S. Bernardus, *de consid.* (4),

Virtutes sic appellantur ob singularem suam fortitudinem; et quia praecipuum tenent locum in *exercitibus* Domini; de quibus Isaia (5): et alibi.

Potestates, ita vocatae, quia continue sunt ordinatae, ad ex-

(1) *Homil. 34, in Evang. n. 7.*
(2) *Cap. 6.*
(3) *De Angelis, lib. II, cap. 3,*
(4) *L. V, cap. 4.*
(5) *Is. VI, 3.*

cipienda, et exsequenda divina mandata paratae, ac spiritibus malignis salutis nostrae hostibus superiores.

Principatus hoc nomen obtinent, quia supremam Dei majestatem praecipue imitantur, et ducatum inferioribus praestant.

Angeli sic dicuntur, quia a Deo mittuntur ad exercenda quaedam officia; item et *Archangeli*, qui insuper aliquo modo Angelorum sunt principes, ut fert ipsorum nomen. Qui minima » nuntiant, *Angeli*, inquit S. Greg., et qui summa annuntiant » *Archangeli*, vocantur ».

Notandum quosdam Patres docuisse plures esse quam novem Angelorum ordines, annumerantes videlicet inter illos *Æones*, et alia spirituum genera: imo nonnulli, inter quos S. Joannes Chrysost. homil. 4. de incomprehensibili Dei natura (1), sentiunt infinitos esse beatorum spirituum ordines mortalibus incognitos, et hos B. Paulum significavisse dicentem (2) *Supra omnem Principatum, et Potestatem, et Virtutem; et Dominationem et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro;* quod sufficienter indicat alia esse inter beatos spiritus nomina nunc ignota, quae in futuro saeculo tantum revelabuntur.

CAPUT QUARTUM

DE ANGELORUM ESSENTIA.

Praecipua quaestio in hoc capite movenda, est, an Angeli puri sint spiritus ab omni materia secreti, an corporei sint.

Plures antiqui Patres arbitrati sunt eos esse corporeos, vel corporibus alligatos, ut S. Justinus, S. Clemens Alexandrinus, Methodius, Origenes, et probabiliter S. Basilius apud Graecos; Tertull., S. Ambros., et dubie S. Aug. apud Latinos. At sibi non consentiebant in assignanda natura hujus corporis, quod plerique tamen volebant ex tenuissimo aere, ex purissimo igne, vel ex alia subtilissima materia constare.

Alii vero Patres, ut S. Ignatius, S. Greg. Thaum., S. Greg. Nyss., S. Greg. Nazianz., S. Epiph., S. Chrysost., Theodoret., Procopius, S. Joannes Damasc., apud Gsaecos, et fere omnes Latini semper tenuerunt Angelos esse substantias omnino incorporeas; quibuscum sit

PROPOSITIO

Angeli sunt omnino incorporei.

Prob. Scriptura sacra, concilio Lateranensi IV, et traditione. 1.° *Scriptura sacra.* B. Paulus ad Hebr. (3) *Nonne omnes sunt*

(1) *T.* 1, *p.* 473.
(2) *Ad Eph.* 1, 21.
(3) *I.* 14.

administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui haereditatem capient salutis? Ibi Apost. loquitur de Angelis, eosque vocat simpliciter Spiritus. Ad Eph. (1) *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitae in coelestibus.* Alibi daemones dicuntur immundi spiritus, v. g. apud Luc. (2): ergo 1.° etc.

2.° *Concilio* Lateran. III cap. *Firmiter* supra citato, p. 223, in quo dicitur Deum esse creatorem omnium visibilium et invisibilium, spiritualium, ac corporalium: » Qui de nihilo condidit » creaturam spiritualem, et corporalem, angelicam videlicet, et » mundanam; ac deinde humanam quasi communem ex corpore » et spiritu constitutam » Natura spiritualis Angelorum clarius exprimi non potest.

Merito tamen observat Petavius hanc propositionem non esse de fide catholica, quia hic potius supponitur quam expresse definitur, siquidem Patres Concil. Lateran. in eo capite novos condemnare volebant Manichaeos negantes Deum unicum esse creatorem omnium visibilium, et invisibilium. Nihilominus haec propositio, licet indirecte tantum definita, habenda est ut certissima. Ergo 2.° etc.

3.° *Traditione.* Judaei, ut fidem faciunt Philo, Maimonides, Aben-Ezra, contendunt Angelos neque corpore, neque materia aliqua constare, sed substantias esse ab utroque separatas: eumdem habuerunt sensum plerique Patres, ut notavimus, et idem nunc ubique docetur in Ecclesia, ac in variis societatibus christianis. Ergo 3.° etc. Aliunde etc. ergo etc.

Addi posset ratio convenientiae: sicut Deus fecit substantias materiales sine spiritu, et substantias spirituales cum materia unitas, sic congruentissime facere debuit substantias spirituales ab omni materia segregatas.

Hinc. 1.° Angeli sunt incorruptibiles: corruptio enim alicujus substantiae fit per dissolutionem partium: ergo Angeli, qui nullas habent partes, corrumpi nequeunt.

Hinc. 2.° sunt immortales ab intrinseco, id est perire non possunt, sicut corpus nostrum, per dissolutionem partium. Procul dubio Deus, qui eos creavit, et conservat, eos pariter annihilare posset: sed constanti traditione, et universali persuasione constat nunquam de facto ad nihilum reducendos esse. Non defuerunt tamen antiqui opinantes, et dicentes, Angelos non esse immortales, quia, ex B. Paulo (3), immortalitas tribuitur Deo

(1) VI. *12.*
(2) VI. *18.*
(3) *I Tim.* I, *17.*

tanquam ipsi propria: sed, ut optime dicit S. Hieron. in Epist. ad Tit. sub initio (1), hoc intelligendum est eo sensu, quod solus Deus immortalitatem habeat ex se, Angeli vero ex largitione Dei eam consequantur.

Hinc. 3.° Angeli non resident, nec moventur in loco, modo corporibus proprio, cum partes non habeant, quibus diversis locorum partibus correspondere possint. Dici tamen non potest eos nulli loco esse praesentes, quia tunc non existerent; nec eos esse simul ubique, quod soli Deo convenit. Concludendum est igitur illos hic vel illic praesentes fieri, moveri, seu de locis ad loca transire modo spiritibus competenti, nobis ignoto, et absque mora sensibili.

Hinc. 4.° Angeli sunt invisibiles, et nulla ratione sub sensibus nostris cadere possunt, quia substantia omnino spiritualis sensus corporeos afficere non potest.

Hinc. 5.° habenda sunt ut fabulae dicta antiquorum Patrum Angelos corporibus praeditos esse arbitrantium, et narrantium eos carnale habuisse cum filiabus hominum commercium, ex quo nati essent gigantes, atque eo sensu intelligendos esse primos versus (2) Geneseos, praesertim haec verba: *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.* Sacrae Scripturae interpretes per *filios Dei* hujusce loci communiter intelligunt, non Angelos, ut volebant antiqui, sed filios Seth in cultu veri Dei permanentes; et per *filias hominum*, filias ex Cain descendentes, et perversas. Ex hujusmodi connubiis ob solam voluptatem initis magna, et universalis exorta est corruptio, proptor quam Deus dixit: *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est.*

DE APPARITIONE ANGELORUM.

Certum est Angelos, licet incorporeos, saepe hominibus apparuisse, et locutos fuisse: innumera citari possent exempla ex Scripturis sacris deprompta.

Duplici modo apparere, et loqui potuerunt, nempe 1.° per visionem sensus externos, et internos, vel solum internos commovendo, et eodem modo afficiendo, ac si corporeum objectum, et sensibilis sonus existerent. Sic *Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens* (3).

2.° In realitate corporis ab hoc assumpti · communissime docent auctores plures Angelorum apparitiones aliter explicari non posse,

(1) *T.* IV, *part. I, p. 410.*
(2) *Cap.* VI.
(3) *Matth.* II. *3.*

videlicet quando tales fuerunt apparitiones, ut plures personae ratione, et sensibus praeditae unanimiter, et constanter judicarent vera adesse corpora, alioquin illae personae in invincibilem conjicerentur errorem, Deo ita ordinante, siquidem Angeli haec agere nequeunt nisi ex concessione Dei: atqui hoc repugnat: ergo etc. Tales judicandae sunt apparitiones trium Angelorum excidium Sodomae et Gomorrhae nuntiantium Abrahae, et praesertim Archangeli Raphaelis filium Tobiae comitantis sub nomine Azariae.

Communius sentiunt Doctores corpora sic ab Angelis assumpta ex aere densato, vaporibus diversorum generum immixto, coloribus induendis apto, a Deo, vel ab ipsis Angelis praeparato, et, obtento fine, statim dissolvendo fuisse composita. Certum est aliquam existere unionem inter Angelum, et corpus sic assumptum, alioquin ipsa assumptio subsistere non posset; sed haec unio non est personalis, seu hypostatica: patet ex dictis. Quid sit ergo; in quo praecise sita est natura ejus? ignoramus.

Probabilius videtur Angelos hujusmodi corporibus utentes, functiones vitales reipsa non exercere, v. g. non manducare, non bibere, non dormire, etc. nam tales functiones hypostaticam, id est, personalem supponunt unionem. Unde S. Raphael apud Tob. (1) ait: *Videbar quidem vobiscum manducare, et bibere: sed ego cibo invisibili, et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.*

CAPUT QUINTUM

DE ANGELORUM INTELLECTU, VOLUNTATE, ET INTER SE LOCUTIONE.

De intellectu Angelorum.

Angeli semper exhibentur in Scriptura, et in traditione, ut intelligentes: aliunde substantiae mere spirituales, et non intelligentes contradictionem implicarent. Unde nullum hic movetur dubium.

Non minus certum est Angelos, quantumvis perfectos, omnia, praeterita, praesentia, futura, existentia, et possibilia non cognoscere, alioquin essent infiniti, et Deo similes. Quid ergo cognoscere, vel non cognoscere possunt? exquirunt theologi. Ac 1.° certum est eos seipsos cognoscere, sicut mens humana seipsam cognoscit, id est certo scire se esse, et cogitare. An propriam

(1) XII 19.

substantiam videant; an vero eam per abstractionem tantum cognoscant, sicut nos mentem nostram, non sibi consentiunt auctores. Probabile tamen videtur eos intuitiva visione seipsos cognoscere.

2.° Certum est eos cognoscere res existentes in genere, et multas in specie, ut ex variis Angelorum apparitionibus, locutionibus, et actionibus in Scriptura relatis patet: an singuli Angeli omnes res creatas, et singulas earum partes simul cognoscant, definire non valemus.

3.° Certum est eos cognoscere Deum per creaturas, quae ipsius existentiam Angelis perspicacitate longe superioribus sicut et nobis aperte manifestant, juxta haec Apostoli verba (1) *Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur.* Hinc innumera, et mirabilia Dei opera nobis ignota, non ideo judicanda sunt inutilia, quia, seclusis aliis rationibus, multae coelestium intelligentiarum multitudines ea contemplari et ex illis Deum glorificare possunt.

4.° Certum est Angelos beatos Deum etiam cognoscere per visionem intuitivam; nam *Angeli eorum*, inquit Christus (2) *in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est.* Probabilius est aliquod supernaturale auxilium ipsis necessarium esse ad beatissima hac visione fruendum, non autem ad abstractam Dei notitiam per creaturas assequendam.

5.. Dubitari non potest, quin Angeli se invicem cognoscant: legitur enim (3) *Seraphim clamabant alter ad alterum, et dicebant: Sanctus*, etc. (4) *Millia millium ministrabant ei*; (5) *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae coelestis laudantium Deum et dicentium*, etc. Porro supponi non potest tales cantores et ministros secum agentes, se invicem non cognoscere: ergo etc. Quomodo vero se invicem cognoscant, nescimus: probabiliter per visionem intuitivam.

6.° Angeli secretas hominum, et caeterorum Angelorum cogitationes non cognoscunt: nam (6) habetur: *Omnia enim corda scrutatur Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit*: (7) *Tu enim solus nosti corda filiorum hominum*; (8) *Pravum est cor omnium et inscrutabile: quis cognoscit illud? Ego*

(1) *Apud Rom.* I, *20.*
(2) *In Matth.* XVIII, *10.*
(3) *In Isaia* VI, *3.*
(4) *In Daniel* VII, *10.*
(5) *In Luc.* II, *13.*
(6) *In I Paralip.* XXVIII, *9.*
(7) *In II. Paralip.* VI, *30.*
(8) *In Jerem.* XVII, *9.*

Dominus scrutans cor et probans renes. Peculiare est igitur Deo secretas mentium cogitationes, et voluntates investigare, et certo cognoscere: ergo haec facultas non tribuenda est Angelis.

7.° A fortiori futuras, et liberas hominum determinationes certo praevidere non possunt: sequitur ex dictis: insuper Deus (1) dicit: *Ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei, annuntians ab exordio novissimum, et ab initio, quae necdum facta sunt.*

Si Quid ergo Angeli per seipsos de secretis hominum aliorumve Angelorum cogitationibus, aut futuris determinationibus liberis sciant, praenuntient, id fit tantum per conjecturam, ut facere solent sagaciores homines, minime vero per intuitionem, aut aliam cognitionem certam.

8. Certum videtur omnes Angelos cognitionibus non esse aequales: inter eos enim varii sunt ordines et varii gradus; ergo et diversi intelligentiae modi, saltem secundum diversos ordines. An individua ejusdem ordinis inter se differant aliter quam numero, nescimus.

De Angelorum voluntate.

Substantiae intelligentes concipi non possunt sine activitate, nec activitas sine voluntate. Praeterea Angeli nobis exhibentur in Scriptura, ut agentes: agere non possunt sine voluntate: ergo habent voluntatem.

Angeli, utpote intelligentes, cognoscunt quid bonum, aut malum, quid eligendum, vel omittendum: ex ea autem cognitione, in substantia activa, nascitur facultas eligendi, seu liberum arbitrium quod omnes theologi unanimiter tribuunt Angelis.

Hinc evidenter sequitur in Angelis esse facultatem amandi et odio habendi, id est, bonum prosequendi, et malum aversandi. Angeli autem seipsos, et Deum necessario diligunt, quia nullam videre possunt rationem seipsos, aut Deum odio directe habendi. Si daemones sui destructionem exoptent, non ex odio, sed potius ex amore sui, quia aestimant melius sibi non esse quam in tantis versari suppliciis: si Deo maledicant, non quia judicant illum esse odio dignum, sed propter rigorosam ejus justitiam.

De Angelorum locutione.

Locutio in genere est cogitatio unius substantiae intelligentis alteri certo indicio manifestata: hinc homines secum loquuntur per verba, per scripta, per alia signa, qui sic diversis modis suas cogitationes aliis manifestant.

(1) *Per Is.* XLVI, *9.*

Certum est Angelos expeditam habere facultatem loquendi: in pluribus enim Scripturae locis repraesentantur ut hominibus, vel aliis Angelis alloquentes; v. g. *Seraphim clamabant alter ad alterum* (1): *Si linguis hominum loquar, et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum* etc. (2): ergo Angeli, sicut homines, habent linguam sibi propriam.

Admitti non potest Angelos cogitationes aliorum Angelorum sicut suas videre: nam 1.° secretas hominum cogitationes non vident; cur magis aperte viderent, quod in caeteris intelligentiis geritur? 2.° Si res ita esset, nulla inter eos existeret locutio, quod Scripturae adversatur. Ergo, quemadmodum homines secretas cogitationes suas pro nutu his, aut illis, non vero aliis manifestant; sic et Angeli modo sibi proprio facere possunt, sive respectu hominum, sive respectu caeterorum Angelorum.

Quis autem sit iste modus, quomodo exerceatur, subtilissime agitant Theolohi, et definire nequeunt.

Quod de locutione Angelorum diximus, animabus humanis a corporibus separatis applicari potest.

CAPUT SEXTUM

DE CULPA, ET POENA ANGELORUM.

De fide est Angelos peccare potuisse, et multos de facto peccasse. Sic enim Christus (3) ait: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, et Angelis ejus.* Apud Luc. (4) legitur: *Et mulieres aliquae, quae erant curatae a spiritibus malignis:* (5) *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni destractos in tartarum tradidit cruciandos.*

Multis in aliis locis fit mentio de diabolo, de daemoniis tanquam de spiritibus malignis, et universa, clara, ac constans Judaeorum, Christianorum, et Mahumetanorum traditio, apud ipsos infideles saepe non obscure reperta, tenet malos existere Angelos: porro Deus eos non fecit malos: ergo peccaverunt, et culpa sua facti sunt mali, ac miseri, quia, Deo sic ordinante, gravissimas subeunt poenas peccato suo debitas, ut patet ex verbis Christi et B. Petri superius citatis, ex his P. Iudae (6) *An-*

(1) *Is.* VI, *3.*
(2) *1. Cor.* XIII, *1.*
(3) *Apud Matth.* XXV, *41.*
(4) VIII, 2.
(5) *II. Petr.* II, *4.*
(6) *v. 6.*

gelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservavit.

Communius docetur primum Angelorum peccatum fuisse actum superbiae, qui sibi super excellentia propria placentes, honorem Deo debitum non reddebant; et haec communis sententia nititur, 1.° verbis Scripturae; v. g. (1) *In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio* (id est in superbia): (2) *Initium omnis peccati est superbia*; (3) sub figura regis Babylonis loquitur ad diabolum, juxta multorum sententiam dicens *Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer?.. qui dicebas in corde tuo...* quibus verbis alludere videtur Christus, dicens apud Lucam (4) *Videbam Satanam sicut fulgur de coelo cadentem.* 2.° Unanimi Patrum, et Doctorum consensu: v. g. S, Hieron. (5) « Novi apud te et apud matrem tuam superbiam, per quam diabolus cecidit, penitus locum non » habere: » S. Aug. de Civ. Dei (6), « Qui cum praesciret Angelos quosdam per elationem... tanti boni desertores futuros, » etc. 3.. Quia non videtur quomodo purae intelligentiae aliter peccare potuissent. Ergo, etc.

Sequitur ex dictis Angelos creatos fuisse beatos, saltem beatitudine naturali, quae in perfecta Dei cognitione, et amore consistebat; 2.° non fuisse in beatitudine supernaturali consummata, id est visione Dei intuitiva non fruitos fuisse, alioquin non peccassent, nec peccare potuissent; 3.° eos beatitudine supernaturali inchoata seu gratia sanctificante donatos esse, hoc generaliter admittunt Patres, et Doctores; 4.° multos non perseverasse, et gravibus suppliciis esse affectos; 5.° multos alios perseverasse, merita acquisiisse, et pro remuneratione in beatitudine supernaturali per visionem intuitivam consummata constitutos fuisse.

Quaerunt insuper auctores, an Angeli gratiam sanctificantem in primo creationis instanti habuerint, an eodem gradu, an gratia actuali indiguerint, quanto tempore in gratia perseveraverint, quanto numero fuerint praevaricatores, an major, vel minor numero fidelium, etc. Cunctae hujus generis quaestiones certo definiri non possunt, cum divina revelatio circa eas siluerit: ergo inutiliter agitantur.

(1) *Tob.* IV, *14.*
(2) *Eccli.* X, *15.*
(3) *Is.* XIV, *12.*
(4) X, *18.*
(5) *Epist. 18, t.* IV, *part. 2, p. 40.*
(6) *L. 22, capt 1. t.* VII, *p. 655.*

CAPUT SEPTIMUM

DE ANGELORUM MINISTERIIS.

Paucis verbis hic dicendum occurrit, 1.° de missione Angelorum in genere, 2.° de Angelis custodibus, et 3.° de impugnatione ex parte malorum Angelorum.

De missione Angelorum in genere.

De fide est Angelos ad ministerium esse destinatos, ut fert ipsorum nomen genericum: sic enim habetur in Scriptura (1), *Ecce ego mittam Angelum meum qui praecedat te et custodiat in via;* (2) *Tempus est ergo*, inquit Raphael, *ut revertar ad eum qui me misit;* (3) *Mittet Filius hominis Angelos suos;* (4) *Missus est Angelus Gabriel a Deo*, etc., etc. Sic etiam unanimiter Patres, et totius Ecclesiae fides; ergo etc.

Videtur, ex Daniel. (5) inter Angelos, alios ministrare, et alios Deo assistere: *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Hinc inferunt doctores, cum S. Thom. (6) solos inferiores Angelos, ex lege communi, mittendos esse, superiores vero nonnisi ex speciali commissione, ob specialem, et gravem causam, v. g. ad ducendum juniorem Tobiam, ad exterminandum Sennacherib exercitum, ad annuntiandum Incarnationis mysterium, etc. Nihilominus dicere licet cum B. Paulo, ad Hebr. (7) *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi?*

De Angelis custodibus.

1.° De fide credendum est hominibus datos esse Angelos custodes: nam 1.° id evidenter docet Scriptura (8), *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis;* (9) *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis quia Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei qui in coelis est:* et in aliis pluribus locis. 2.° Circa hoc punctum unanimes sunt Patres. 3.° Praxis totius Ecclesiae est docere Angelos custodes existere, honorandos, et invocandos esse. Ergo etc.

(1) *Exod.* XXIII, *20.*
(2) *Tob.* XII, *20.*
(3) *Matth.* XIII, *41.*
(4) *Luc.* I, *26.*
(5) VII, *10.*
(6) I *parte*, *q. 112. art. 2.*
(7) I, *14.*
(8) *Ps.* XC, *11.*
(9) *Matth.* XVIII *10.*

2.° Cum illae rationes sint generales, et nullam admittant exceptionem, sequitur omnes homines, sive justos, sive injustos, sive fideles, sive infideles, in statu innocentiae, et in statu naturae lapsae Angelos custodes ab ortu suo semper habuisse, et nunc habere. Disputant Theologi, an infantes in utero matris adhuc exstantes speciales jam habeant Angelos custodes, an vero custodiae Angeli matris committantur: pars affirmans probabilior videtur, quia infantes semel animati jam sunt individua rationabilia.

3.° Attamen, inter veteres, nonnulli docuerunt Angelos custodes solis destinatos esse fidelibus, et non dari ante baptismum; alii duos tribuebant Angelos unicuique homini, unum bonum et unum malum: alii, confitentes omnes homines sub custodia Angelorum esse constitutos, negant unumquemque specialem Angelum suum habere, aut saltem dicunt non constare plures curae ejusdem Angeli non esse commissos. Fatendum est igitur Angelorum custodum existentiam in dubium revocari non posse, sed multa alia ad hanc veritatem attinentia non ita esse liquida.

4.° Certum nihilominus, aut saltem longe probabilius videtur singulos homines singulis commissos esse Angelis: nam 1.° in (1) puella annuntiante Petrum esse ad januam, qui domi erant responderunt: *Angelus ejus est;* 2.° S. Hieron. (2) sic habet: » Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu na» tivitatis in custodiam sui Angelum delegatum. » 3.° Universalis est fidelium persuasio unumquemque suum habere Angelum custodem, ac proinde saltem tot esse Angelos bonos quot simul extituri sunt homines in terra: porro talis persuasio a nullo pastore reformata, est signum veritatis: ergo etc.

5.° Praeter Angelos custodes singulis hominibus a nativitate deputatos, communiter docent Theologi alios esse praepositos imperiis, regnis, provinciis, regionibus, civitatibus, dioecesibus, parochiis, sodalitiis, ecclesiis, imo et singulis sacerdotibus missam celebrantibus, ut supponunt haec Canonis verba: *Jube haec perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum.*

6.° Angelorum autem custodum praecipua officia erga nos sunt 1.° intellectum illuminare, veritates capacitati ejus aptando vel sub congruis imaginibus praesentando, aut bonas cogitationes suggerendo; 2.° voluntatem adjuvare, eam ad bonum excitando, exhortando occasiones bene faciendi subministrando, male agendi removendo; 3.° preces nostras Deo afferre, non ut eas cognoscat, sed ut ratas habeat, et exaudiat; 4.° damna externa avertere, in periculis, v. g. in bello, in naufragio, in insidiis, in casu, in morte juvare; morbos, pestilentias fugare, etc.

(1) *In Act.* XII, *15.*
(2) *In Cap.* XVIII *Matth. t.* 1, *I part. p. 85.*

7.° Angeli custodes nunquam, juxta S. Th. (1), suos clientes penitus deserunt, quia sunt divinae Providentiae ministri, et nullus homo divinae Providentiae penitus subtrahi potest; sed interdum eos deserunt secundum quid, permittendo scilicet, ut libero suo arbitrio male utentes, in tribulationem cadant, in peccata labantur, etc.

De malorum Angelorum impugnatione.

Mali Angeli vocantur diaboli, daemones, maligni spiritus: habent principem, qui in pluribus Evangelii locis vocatur *Beelzebub*, v. g. Matth. (2): *Non ejicit daemonones nisi in Beelzebub principe daemoniorum*; et Marc. (3): *Beelzebub habet, et in principe daemoniorum ejicit daemonia.* Dicitur etiam simpliciter 1.° *diabolus*, id est detractor, vel calumniator, quia male de Deo locutus est Evae, et probabiliter Angelis ut eos in suam apostasiam adduceret; 2.° *Satanas*, seu adversarius, quia nobis adversatur; *Lucifer*, quia, secundum plerosque Patres, et doctores (4) innixos, ante peccatum suum inter caeteros Angelos eminebat, sicut stella, quae appellatur Lucifer, eminet inter alias stellas; 4.° *Serpens antiquus*, et *Draco*, quia sub forma serpentis apparuit Evae, et velut serpentes ac dracones horrorem excitat.

Certum est de fide homines viatores diversis modis a daemonibus vexari, tentari, ad peccatum, et aeternam damnationem saepissime induci: hoc enim patet seductione Evae, tentatione Job, et Christi; expressis Scripturae verbis, v. g. Eph. (5): *Non est nobis colluctatio adversus carnem, et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare* (6): *Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret; cui resistite fortes in fide*, etc. Ergo etc.

Cur autem Deus permiserit nos a daemonibus sic vexari, et tentari, quare periculosum, et definire temerarium foret. Sciamus hoc monitum Apostoli (7) *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed facit etiam cum tentatione proventum ut possitis sustinere.* Quemadmodum enim Angeli

(1) *Part. 1, q. 113, art. 6.*
(2) XII, *24.*
(3) III, *22.*
(4) *Cap.* XIV *Is. et* XXVIII *Ezech.*
(5) VI, *12.*
(6) *I Petr. v. 8.*
(7) *1. Cor* x. *13.*

custodes sua assistentia libertatem humanam non laedunt, nec diaboli tentantes necessitatem imponunt.

Ostendimus bonos Angelos per se non certo cognoscere secretas mentium cogitationes, nec futura libera: ergo a fortiori nec daemones, nisi per conjecturas.

Plures, ut Origenes, S Greg. Nyss., Cassianus, censuerunt unumquemque hominem suum habere daemonem sicut, et Angelum custodem: verum haec opinio communiter rejicitur quia ex superstitione gentilium duos genios unicuique homini tribuentium oritur, et nullum habet fondamentum, neque in Scriptura, neque in traditione, neque in ratione.

CAPUT OCTAVUM

DE ANGELORUM POTENTIA.

Quando Angeli nomine Dei, et velut ipsius ministri agunt, omnia possunt, quia non propria, sed infinita omnipotentis Dei efficacia operantur, et sunt tantum causae instrumentales. Verum petitur quid possint, vel non possint virtute potentiae sibi naturalis.

Certum est eos nihil ex se habere, sed omnem suam potentiam, virtutem, et efficaciam a Deo tenere, ac proinde supremae ipsius voluntati semper esse subjectos. Hinc potestatem non habent dictatricem, nec aliquid possunt contra generales naturae leges a Deo conditas; quia repugnat Deum eis concessisse facultatem omnia turbandi. Omnes inde concludunt Angelos potestate sibi naturali non posse mortuos suscitare, solem sistere, eclipsem tempore plenilunii patrare, morbos solo nutu curare, etc.

At, quemadmodum mentes humanae quamdam ex virtute sibi naturali exercent potestatem, sive physice, sive occasionaliter, ut infra dicetur, in proprium corpus, et, mediante suo corpore, in materiam extraneam sibi proportionatam, quaeritur an Angeli aliquam habeant potestatem naturalem in materiam, vi cujus quaedam operari valeant prodigia vires humanas superantia.

Circa hanc quaestionem multum inter se dissentiunt Philosophi, et Theologi christiani.

1.° Jacobus *Serces*, ecclesiae anglicanae presbyter, in speciali de Miraculis tractatu, anno 1729 edito, contendit daemones nulla hujusmodi patrare posse prodigia, etiamsi boni Angeli id possent, quod aestimat probabile. Praecipuae ejus rationes sunt: 1.° quia verisimile est potestatem eorum naturalem, in poenam suae defectionis, omnipotentia Dei, vel bonorum Angelorum ministerio coerceri; 2.° quia, in eà hypothesi, divina miracula a

diabolicis secerni non possunt, nisi per doctrinam, sicque miracula per doctrinam, et doctrina per miracula probarentur, quod est circulus vitiosus, ut advertit, Rousseau (7).

Hinc concludebat magorum Pharaonis prodigia meras fuisse fraudes humanas: *Custodiebant*, inquit, *serpentes quadam arte incantatos, et eos tam solerter virgis substituebant, ut astantes eas in tot serpentes versae judicarent: ranas aliunde accersitas prodebant, sanguinem in aquam fundebant*, etc. Idem sentiendum esse volebat de caeteris prodigiis, quae apud paganos celebrabantur. Vel tot erant fabulae, vel humanae fraudes. Hanc opinionem amplexus est *Bergier*, in opere dicto *Traité de la Religion* (2).

2.° *Clarche* (3), docet Angelos, sive bonos, sive malos, potestate sibi naturali multa, et vera operari posse miracula, Deumque permisisse ea abusos fuisse potestate ad confirmandum errorem, quod exemplo magorum Ægyptiorum, aliorumque incantatorum probare intendit.

3.° Doctissimus *Cudwort*, Alter Anglus, in opere cui titulus, *Système intellectuel de l'univers contre les athées*, et ejus interpres *Mosheim*, Theologus, et praedicator lutheranus, ex Germania oriundus, affirmant etiam Angelos bonos, necnon daemones vera operari posse, modo supra dicto, prodigia. Sententiam nostram per sequentes manifestaturi sumus propositiones:

PROPOSITIO PRIMA

Probabilius videtur Angelos potestate sibi naturali vera operari posse prodigia vires humanas superantia.

Prob. Ad hoc quippe duo tantum requiruntur, videlicet, 1.° ut Angeli naturalem habeant potestatem in materiam, et 2.° ut haec potestas ipsis sufficiat ad dicta prodigia: atqui haec duo saltem probabilia sunt.

1.° Probabile est Angelos naturalem habere potestatem in materiam; certum est enim, tum ex Scriptura sacra, tum ex traditione, eos saepissime in materiam egisse: at verisimile est eós ex potestate sibi naturali id fecisse. Nam Deus mirabilem instituit ordinem inter omnes creationis partes: substantiae excellentiores quamdam potestatem in inferiores naturaliter exercent: sic animantia quodam modo creaturis inanimatis dominantur; homo cunctis animantibus dominatur; mens humana corpori suo immediate dominatur, et, eo mediante, potestatem in materiam sibi subjectam naturaliter exercet. Cum autem dubi-

(1) *Emile*, l. 4.
(2) *T.* 5, *ed. in-12*, *anni 1786.*
(3) *Existence de Dieu*, *chap.* 9.

tare non liceat, quin Angeli sint substantiae spirituales, mente humana longe praecellentes, nonne saltem probabile est eos quamdam habere potestatem sibi naturalem in materiam?

Quidquid in contrarium objicitur, id unum probat, scilicet nos mente capere non posse quomodo haec potestas spiritualis in objectum materiale exercetur: sed modum quo Deus simplicissimus mundum corporeum creavit, illum gubernat, et conservat; modum, quo membra nostra ad voluntatis imperium moventur, vel quiescunt, prorsus ignoramus, ut tamen ista negari non possunt quia incomprehensibilia sunt. Ergo a pari etc.

Praeterea omnes populi persuasum semper habuerunt Angelos multa in natura corporea operari posse: porro haec universalis persuasio est argumentum saltem probabile veritatis: ergo 1.° etc.

2.° Haec potestas sufficit ut Angeli vera operari possint prodigia modo supra dicto intellecta: illa enim prodigia ad tres revocari possunt species, videlicet ad transformationes, alterationes, et translationes. Per transformationes intelligimus novas organisationes, quibus fit ut corpora non sint intrinsecus eadem, v. g. si virga in serpentem mutetur; per alterationes designantur mutationes qualitatum sensibilium, v. g. coloris, saporis, figurae ' etc: translationes autem consistunt in mutatione situs, et loci. Porro ad operanda tria haec prodigiorum genera sufficere videtur in Angelis potestas naturalis in materiam, nam haec potestas naturae eorum excellenti participat; conjuncta est fortitudini, scientiae, praevisioni, solertiae, experientiae, aliisque facultatibus, quae vires nostras longe superant, agilitati, quae distantias nescit, et forte aliis dotibus nobis incognitis. At potestas in materiam cum hujusmodi facultatibus conjuncta mirabiles effectus viribus humanis longe superiores operari potest; sive per transformationes, partes unius corporis partibus alterius corporis substituendo; sive per alterationes, radios solis detorquendo, vel oculos laedendo, etc. sive per translationes, corpora ex uno loco in alium locum celerrime portando, alteri invisibiliter substituendo, etc. Ergo 2.° etc. Aliunde etc. ergo etc.

Non tamen inde concludendum est haec prodigia vera esse miracula, seu derogationem consuetis naturae legibus; fiunt enim, ex hypothesi, per causarum secundarum applicationem. At conforme est naturae, ut causis secundariis applicatis, effectus producantur, v. g. qualitates corporis mutentur, sicut artis chymicae periti quotidie eas suo modo mutant.

PROPOSITIO SECUNDA

Probabile est daemones quaedam etiam operari posse prodigia vires humanas superantia.

Prob. Constat daemones ejusdem esse naturae, ac Angelos, et

solummodo a justitia, et beatitudine culpa sua excidisse: porro fieri potuit, ut justitiam amittendo et a beatitudine decidendo, vires suas naturales totaliter non amiserint. Homines enim a primaeva justitia delapsi, viribus suis naturalibus non sunt omnino expoliati; ergo a pari, etc. Haec autem possibilitas ad maximum transit probabilitatis gradum, si spectentur Scriptura sacra, traditio, et ratio.

1.° Scriptura sacra. De Magis enim aegyptiis legitur in Exodo, (1) *Projeceruntque singuli virgas suas quae versae sunt in dracones;* et postquam Moyses aquam fluminis vertit in sanguinem, dicitur de magis, *feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis:* et (2) *feceruntque autem, et malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram.* Unde sic: vel haec facta vera erant prodigia ope daemonis patrata, vel humanae solertiae effectus: at posterius dici non potest; 1.° quia vera prodigia clariori modo exprimi non potuissent; 2.° quia dicitur magos *similiter* fecisse, id est prodigia prodigiis Moysis similia; 3.° *eduxerunt ranas super terram Ægypti*, proindeque extra aulam Pharaonis: at talis operatio excludit humanum prodigium; 4.° tria haec prodigia immediate, sine intervallo, et coram multis testibus operati sunt magi: quomodo, antea non moniti, praeparare potuissent media humana requisita, ut numeroso coetui tam efficaciter illuderent? 5.° Sciniphes producere voluerunt, et non potuerunt (3). Si autem praevidissent se talem effectum producere non posse, contemptui, et ludibrio Ægyptiorum se non tradidissent: attamen si per solertiam, et fraudem tantummodo egissent, ignorare non potuissent sibi deesse necessaria ad tales producendos effectus. Ergo etc.

Dicitur quidem eos per incantationes egisse, id est per quasdam parationes externas, quibus daemones opem suam adnectere solent, non vero quia oculos astantium per fraudes fallebant.

Aliunde Antichristus venturus est *secundum operationem Satanae, in omni virtute, et signis et prodigiis mendacibus*, juxta Apost. (4). Porro haec verba naturali sensu accepta non designant meras fraudes humanas. Ergo 1.° si spectetur Scriptura sacra, saltem valde probabile est: etc.

2.° Item si consideretur *traditio*: innumera enim deferuntur prodigia apud paganos in idolatriae ejusque superstitionum confirmationem patrata: gentiles non suspicabantur ea meras esse

(1) VII. *12. et 22.*
(2) VIII. 7.
(3) *Exodi* VIII. *18.*
(4) *II. Thess. II. 9.*

fraudes humanas: Patres Ecclesiae, et scriptores ecclesiastici ea, sine ulla haesitatione, tribuebant diabolo. Nonne repugnat omnes populos, omnesque scriptores, tum profanos, tum ecclesiasticos, ita jugiter delusos fuisse? Hanc sententiam fortiter tuitus est P. Baltus, e societate Jesu, contra *Fontenelle*, per opus cui titulus *Rèponsè à l' Histoire des Oracles.* Ergo 2.° etc.

3.° Si consulatur *ratio*, idem constare videtur. Ideo enim adversarii veritatem prodigiorum a daemonibus patratorum negant, quia, juxta ipsos, Deus permittere non potest, ut diabolus potestate naturali homines sic decipiat: sed diffiteri nequeunt Deum, illaesis suis attributis, permittere posse, ut perversi homines, et daemones naturali sua abutantur potestate, non solum ad decipiendos, sed etiam ad inducendos homines in scelera, in caecitatem spiritualem, in obdurationem, et damnationem. Ergo similiter permittere potest, ut daemones vera opereutur prodigia in confirmationem erroris; sufficit ut omnibus convenientia tribuat media seductionem praecavendi. Ergo 3.° etc. Aliunde etc. Insuper etc. Ergo etc.

Hinc facile explicantur miracula in honorem diaconi *Paris* tantopere recantata, ex hypothesi quod effectus fraudis humanae non fuerint.

PROPOSITIO TERTIA

Naturalis Angelorum, et daemonum potestas, qua operantur prodigia, intra certos limites valde constricta est.

Prob. Eorum enim potestas valde constricta est, si solus Deus leges naturales suspendere, aut eis derogare possit: atqui res ita se habent, et probatur Scriptura sacra, traditione, et ratione.

Scriptura sacra; (1) *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.* (2) *Quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia.* (3) *Qui facit mirabilia magna solus.* Potestas operandi mirabilia, seu vera miracula (ibi enim agitur de prodigiis quae Deus patraverat in egressu populi de Ægypto) exaltatur tanquam Deo propria; ergo 1.° etc.

2.° *traditione.* Multi SS. Patres inter quos Origines, Theodoretus, S. Aug. negant realitatem prodigiorum olim a magis patrata in Ægypto, dicentes ea mera fuisse praestigia, quia supponunt vera miracula virtutem Angelorum superare. Vide S. Aug. de Trinitate, (4). Praetera omnes populi semper arbitrati

(1) *Pals.* LXXI. *18.*
(2) *Psal.* LXXVI. *15.*
(3) *Psal.* CXXXV. *4.*
(4) *L.* III. *c. 9.*

sunt potestatem leges naturae suspendendi divinitati esse propriam : miracula a supremo Deo petebant, gratias ei pro miraculis patratis agebant. Ergo persuasum habebant, etc. Ergo 2.° etc.

3.° *Ratione* Miracula proprie dicta fiunt sine interventu causarum secundarum, id est solo nutu voluntatis : at solus Deus sic agere potest, 1.° quia solus instituit leges quibus reguntur corpora, illarumque est dominus ; 2.° quia illae leges nihil aliud sunt quam divina voluntas perseverans : porro nulla creatura naturalem habet potestatem voluntati supremae derogandi. 3.° Si Angeli, et praesertim si daemones naturalem haberent potestatem legibus naturae derogandi, naturam corpoream mutare, corrumpere, et subvertere possent, v. g. frigus continuum inducendo, pluvias supprimendo, solem obscurando, terram e loco suo in alium locum transferendo, motum ejus consuetum invertendo, etc. Atqui haec admitti nequeunt. Ergo 3.° etc. Aliunde etc. Ergo etc.

Hinc 1.° Sicut homines moles materiae viribus suis proportionatas, non alias, movere possunt : ita Angeli, sive boni, sive mali, quasdam massas, et non alias transferre queunt.

Hinc 2.° formas corporum mutare, aut alterare non possunt, nisi applicando causas naturales ad hos producendos effectus idoneas.

Hinc 3.° novas species rerum corporearum creare nequeunt, et reipsa nullae species novae ab origine mundi creatae sunt, ut observatores rerum naturalium fatentur.

Hinc 4.° magi Pharaonis virgas in veros serpentes non mutarunt, aquam in sanguinem non verterunt, ranas e nihilo non eduxerunt : sed daemones ope incantationum oculos aspectantium fascinaverunt, vel serpentes modo celerrimo, et invisibili virgis substituerunt, colorem sanguineum in aquas fuderunt ; ranas e paludibus vicinis in terram sparserunt, vel alio modo sibi naturali, nobis incognito, operati sunt. Nec dici potest hanc explicationem textui sacro esse oppositam ; nam, in ea hypothesi, nullum erat discrimen exterius inter prodigia Moysis, et prodigia magorum : revera magi faciebant *similiter per incantationes suas*, quod naturaliter dici non potuisset, si per fraudem astantes sic delusissent.

Hinc 5.° non timendum est ne daemones, potestate sua abutendo, ordinem phxsicum, vel moralem perturbare valeant : 1.° quia inter limites determinatos stricte coercentur ; 2.° quia naturalis eorum potestas potius imminuta, quam aucta est per peccatum ; 3.° quia boni Angeli eis adversantur, eosque inter statutos limites coercent ; 4.° quia nihil possunt, nisi Deo permittente : porro Deus non permittet eos sua potestate sic abusuros esse.

Hinc 6.° daemones eadem forsan non possunt in omnibus circumstantiis, et erga omnes homines, quia, vel boni Angeli magis obsistunt, vel Deus non permittit, vel aliud intercedit impedimentum: sic Satan petivit a Deo licentiam nocendi Job (1).

PROPOSITIO QUARTA

Angeli, et daemones quosdam praedicere possunt eventus intelligentiam humanam superantes.

Notandum duplicis generis futuros eventus distingui posse, alios scilicet, qui in causis naturalibus nullo modo praevideri possunt, si nempe a libera Dei, vel hominum voluntate pendeant, et alios, qui ex causis naturalibus secuturi sunt. Constat Angelos, et daemones eventus primi ordinis praevidere, et certo praedicere non posse: cum enim tales eventus a liberis Dei, vel hominum actibus pendeant, nulla creatura, etiam perfectissima, eos certo prospiccre potest, nisi Deo revelante, ergo non facultate sibi naturali. Sensus ergo propositionis est Angelos, et Daemones eventus secundi ordinis praedicere posse.

Prob. Traditione, et ratione. 1.° *Traditione*: multa celebrata sunt oracula apud paganos: plurima quidem fuerunt ficta, alia obscura, aut ambigua; sed impossibile videtur contendere omnia fuisse humanas fraudes, quod satis solide ostendit P. Baltus in opere supra citato, et quod plerique SS. Patres admiserunt, vel supposuerunt, ut certum. Ergo 1.° etc.

2.° *Ratione.* Ut enim Angeli, sive boni, sive mali, tales praedicere valeant eventus, sufficit, ut potestate sibi naturali, eos praevidere, et suam praevisionem hominibus manifestare possint: atqui haec duo saltem probabilia sunt. 1.° Angeli, et Daemones intelligentiam humanam valde superant naturali sua perspicacitate, indefessa attentione, annosa experientia, incessabili rerum investigatione, tenaci memoria, incorporali subtilitate, qua simul, aut brevissimo tempore multa in variis locis penetrant: quis ergo negare potest eos potestate sibi naturali multos eventus futuros nos prorsus latentes cognoscere, vel cum omnimoda certitudine, vel cum majori, vel minori probabilitate, habita ratione motivorum, quibus fundantur conjecturae? 2.° Non repugnat eos talem praevisionem hominibus manifestare posse, vel humanam vocem imitando, vel quamdam visionem menti praesentando, vel somnium in imaginatione excitando, etc. Ergo etc.

Notandum tamen praedictiones ab Angelis, vel a daemonibus factas non esse communiter certas, sed tantum probabiles: vel enim eventus futuri a libero hominum arbitrio pendent, et non

(1) *Job.* I *et* II.

nisi per conjecturas plus minusve probabiles spiritibus creatis innotescunt; vel ex causis naturalibus secuturi praevidentur, sed Deus has causas semper invertere, aut suspendere potest. Ergo etc.

Non ideo boni Angeli falluntur, quia, seclusa speciali revelatione, ab absoluto judicio se continent. Probabile est, e contra, daemones non tantum esse deceptores, sed frequenter mutitione excaecatos, furore abreptos, vel non satis attendentes, in suis conjecturis decipi.

Notae, quibus judicatur prodigia, vel oracula, ex hypothesi quod existant, daemonibus esse tribuenda.

Merito pronuntiatur prodigium, vel oraculum esse diabolicum, 1.° si sit inutile, ridiculum, indecorum, aliquid crudelitatis, obscoenitatis, fraudis, alicujusve criminis mixtum exhibeat, sive ipsa in operatione, sive in effectibus externis: Deus enim non agit, ut meras perficiat nugas, quia *sanctus est in omnibus operibus suis* (1). Hinc daemoni tribuenda sunt certa paganorum prodigia, ex hypothesi quod sint vera; v. g. aqua in cribro delata, cos novacula incisa. Item quae tendunt ad solam curiositatem, ostentationem, superbiam, quales fuisse refertur ascensionem Simonis magi per aerem coram Nerone, *convulsiones* intercedente diacono *Paris* factas, etc. 2.° Si praxis illicita usurpetur, quia Deus per media illicita operari non potest. 3.° Si prodigiorum auctores alienatione mentis laborent, ut olim aruspices, et sibyllae, aut sub daemonis potestate per possessionem, vel obsessionem visibiliter constituantur: repugnat enim Deum per hujusmodi vias se manifestare. 4.° Si prodigia aliis prodigiis evidenter divinis superentur, ut contigit coram Pharaone, quando virga Moysis comedit virgas magorum in serpentes versas, vel quando magi, qui aquam verterant in sanguinem, et ranas produxerant, sciniphes educere non valentes, coacti sunt dicere: *Digitus Dei est hic* (2). 5.° Si doctrina prodigiis, vel oraculis confirmata evidenter sit absurda, aut falsa: certissimum est enim Deum absurditatem, aut falsitatem confirmare non posse. Hinc SS. Patres universa paganorum prodigia, et sibyllarum oracula affirmabant esse diabolica, ex eo quod nomine falsorum deorum fierent. Pariter signa, quae operaturus est Antichristus, *in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus* (3), statim erunt rejicienda, tanquam revelationi jam existenti contraria.

Multa alia curiose expendi solent in scholis; v. g. an omnes

(1) *Psal.* CXLIV, *13.*
(2) *Exod.* VIII, *19.*
(3) *II Thess.* II, *9.*

Angeli praevaricatores in infernum fuerint detrusi, an statim post peccatum, an aequaliter torqueantur, qualia subeant tormenta, an majora post ultimum judicium toleraturi sint, quomodo licentiam habeant carcere suo exeundi, per aerem, et circa nos vagandi; an nihilominus sic vagantes poenas inferni patiantur, et secum trahant, sicut boni Angeli nos custodientes faciem Patris coelestis vident, etc. Sed cum hujusmodi quaestiones certo solvere non valeamus, eas consulto praetermittimus.

PARS TERTIA PNEUMATOLOGIÆ.

DE MENTE HUMANA.

Pars Metaphysicae, quae de mente humana tractat, dicitur *psychologia*, a duobus verbis Graecis ψύχη, *anima*, et λογος.

Certum est nos cogitare, id est, intelligere, judicare, ratiocinari, et velle; subjectum autem in quod recipiuntur cogitationes nostrae, vocatur mens humana. Igitur mens humana est principium in nobis cogitans. Per hanc definitionem naturam mentis explicare non intendimus, sed tantum assignare objectum de quo nobis tractandum est, illudque a quovis alio ente secernere.

Ut a magis notis ad minus nota per ordinem gradiamur, requiremus mentis nostrae facultates, deinde ejus naturam, postea ipsius unionem cum corpore, et tandem illius destinationem. Hanc igitur partem in quatuor dividemus capita: primum erit de mentis humanae facultatibus; secundum, de ejus natura, seu spiritualitate; tertium, de ipsius unione cum corpore, et quartum de ejusdem destinatione; quintum subjungemus caput de belluis.

CAPUT PRIMUM

DE FACULTATIBUS MENTIS HUMANÆ.

Quadruplici modo mens considerari potest, nempe ut sentiens, ut intelligens, ut deliberans, et ut volens; in illa igitur distinguuntur sensibilitas, intellectus, libertas, et voluntas.

De sensationibus quaedam breviter dicemus in capite tertio; de voluntate autem, quae circa bonum eligendum, et malum fugiendum versatur, praecipue agemus in Morali: nunc igitur in duplici articulo tractabimus de intellectu, et de libertate.

ARTICULUS PRIMUS

DE INTELLECTU

Intellectus est illa mentis facultas, quae circa verum cognoscendum versatur. Variae sunt hujus facultatis operationes: vel enim mens objecta simpliciter percipit, vel ad ea specialiter attendit, vel nonnullas eorum qualitates generaliori modo considerat, vel ab una ad aliam attendens transit, vel objecta secum comparat, ut eorum convenientiam, vel disconvenientiam detegat, eaque postea jungit, vel disjungit, hinc perceptio, seu idea, attentio, abstractio, reflexio, comparatio, judicium, ratiocinium, de quibus locuti sumus in Logica. Complexio omnium hujusmodi mentis operationum dicitur *ratio*, praesertim ubi de rebus ad mores spectantibus agitur.

Quia fusius disseruimus in Logica de regulis quibus operationes intellectus dirigi debeant in inquisitione veritatis, nunc pauca supersunt nobis dicenda, 1.° de idearum origine, 2.° de earum causa efficiente, 3.° de earum natura, et 4.° de earum expressione, seu de linguarum institutione.

§. I. — *De origine idearum.*

Celebris *Bacon*, anno 1561 in Anglia natus, experientiam admittebat, ut cunctarum cognitionum humanarum fundamentum; ideas igitur ex sensibus oriri faciebat.

Locke (1) supponit mentem e manibus Creatoris prodire, velut tabulam rasam (2) sensationibus, ideis, aliisque characteribus omnino destitutam. Ope sensuum primo nascuntur in ea sensationes, imagines corporum, et qualitatum earum sensibilium repraesentationes. Mens deinde in sensationes suas reflectens, ideas operationum suarum acquirit, v. g. ideas perceptionis, cogitationis, dubii, etc. Hinc, juxta hunc philosophum, et ejus asseclas, omnes ideae ex sensibus, et ex reflexione in sensationes oriuntur.

Condillac, doctrinae *Locke* subscribens, eam perficere sibi proposuit: contendit omnes ideas mentis humanae esse sensationes

(1) *L.* II, *c. I.*

(2) *Aristoteles et post eum S. Th.*, *Ia parte*, *q. 79. art. 2, jam repraesentaverunt mentem velut tabulam rasam*, *in qua nihil est scriptum.*

in se spectatas, vel diversis modis *transformatas*; sic sensatio, variis operationibus, fit successive attentio, comparatio, judicium, etc. (1) *Sensatio*, inquit, *per varias transformationes transit aequaliter, ut fiat judicium.* Systema istud multis postea arrisit.

Descartes, et celebres doctrinae ejus defensores, inter quos *Bossuet*, *Fénelon*, *d' Aguesseau* et multi alii, contendunt mentem humanam essentialiter cogitare; nomino *cogitationis* intelligunt sensationes, et varias mentis operationes: unde concludunt illam in ipso creationis suae instanti saltem quibusdam ideis a Deo instrui, quales sunt sensus propriae existentiae, idea Dei, idea justi, et injusti in genere, etc.: has ideas vocant *innatas*, quia illas, licet diu sopitas, semper habemus, et, data occasione, apud nos invenimus. Ut sententiam suam astruant, plurima congerunt argumenta, quae ad veram demonstrationem sufficere nobis non videntur; idcirco, quamvis posterior haec opinio, bene intellecta, probabilior, et homine dignior nobis appareat, Lockianos tamen, et Cartesianos secum contendentes deserimus. Quoniam vero doctrina *Condillac* prorsus falsa est, contra illam sit

PROPOSITIO

Omnes ideae, et operationes mentis non oriuntur a sensibus, ut Condillac, *et asseclis ejus placuit.*

Prob. 1.° Dantur ideae rerum omnino intellectualium, ut idea Dei, et ideae principiorum generalium: atqui hujusmodi ideae a sensibus non oriuntur; si enim a sensibus orirentur, vel immediate, vel mediate: atqui neutrum dici potest: 1.° non immediate, cum talium idearum objecta sensus afficere nequeant; 2.° non mediate: a sensibus enim mediate oriri non possunt, nisi in quantum ope reflexionis ex sensationibus educerentur: atqui nulla ratione mens, ope reflexionis, ideas rerum omnino intellectualium ex sensationibus educere potest; quantumvis enim mens in sensationes reflectat, educere non potest ex eis quod in ipsis non continetur: porro ideae rerum omnino intellectualium in sensationibus non continentur, ut patet: ergo etc.

Prob. 2.° Si cunctae operationes mentis ex sensationibus oriantur, dicendum est attentionem, comparationem, judicium, reflexionem, ipsumque ratiocinium totidem esse sensationes transformatas, ut expressis verbis habet *Condillac* (2). Verum nemo non videt quanta sit differentia inter hujusmodi operationes, quae

(1) *La sensation, passe également par différentes transformations pour devenir l' entendement Logique, 2. part. c. 8.*

(2) *Logique, 1. part. c. 7.*

sunt *activae*, et saepissime, si non semper, a libera mentis voluntate pendent, ut sensus intimus evidenter testatur, et meras organorum impressiones mentem afficientes; in percipiendis namque hujusmodi sensationibus mens plerumque non est libera, quia impressionibus organicis plerumque se subtrahere non potest. At si ex suspiriis, clamoribus, aliisque indiciis judicem hunc, vel illum hominem acerbos pati dolores, quis credat judicium merum veram esse doloris sensationem? Ex quibus sensationibus ortum duxerunt sublimes Demosthenis, Ciceronis, *Bossuet*, etc. conciones; altissima *Pascal*, *Newton*, *Euler*, etc. argumenta? Imo non admittimus sensationis perceptionem ex sensibus oriri: sensus enim eorumque impressiones sunt quid corporeum, divisibile pluris, vel minoris capax; dum sensationis perceptio est mentis affectio prorsus indivisibilis, nullam habens proportionem cum organis sensuum, et ad quam mens saepe cooperatur libere, v. g. respiciendo, auscultando, olfaciendo, gustando, palpando. Ergo etc.

Prob. 3.° Admisso quod universae operationes mentis ex sensationibus eruantur, dicendum est omnes facultates nostras ad facultatem sentiendi revocandas esse; id adhuc fatetur auctor in eodem capite, cujus titulus est, *Analyse des facultés de l'âme (1). Oportet ergo*, inquit, *ut ad animum studium adhibeatur; oportet, ut facultates omnes, quibus illa capax est, detegamus. At ubinam eas detegimus, nisi in sentiendi facultate? Profecto istaec facultas illas omnes involvit, quae cognoscere possumus.* Atqui haec non tantum obscura, sed evidenter falsa sunt: licet enim verbum *sentire* latiori sensu forte sumi possit, quam *sensatio*, certum est tamen illud non nisi abusive cunctas animi facultates, v. g. facultates comparandi, judicandi, ratiocinandi, desiderandi, volendi, etc. exprimere. Imo nullam proprie loquendo exprimit facultatem; nomine *facultatis* enim intelligitur potestas aliquid operandi, porro sentire, et operari sunt duae functiones omnino diversae; ergo etc. Undique ergo ruit systema *Condillac*. Non immerito forsitan pluribus visum est abjectae Materialistarum doctrinae nimis favere, quamvis auctor materialista non fuerit; omnem etenim mentis activitatem tollere, ipsamque nimium sensibus subdere videtur.

(1) *Il faut donc, que l'âme s' étudie; il faut que nous découvrions toutes les facultès dont elle est capable. Mais où les découvrirons-nous, sinon dans la facultè de sentir? Certainement cette faculté enveloppe toutes celles qui peuvent venir à notre connaissance.*

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Mens ad primas sensationes attendens, objecta externa cognoscit; ea non existere sine causa advertit; hinc ideam Dei, et causae necessariae sibi efformat: ergo etc.

R. Nego ant. Nam 1.° attentio mentis est actus a sensationibus prorsus distinctus; ab illis ergo oriri non potest; 2.° ut ex contemplatione objectorum externorum ad ideam Dei assurgamus, necesse est nos jam habere ideam causae, et connexionis inter effectum, et causam: at ideae istae non sunt sensationes; 3.° existentia Dei habet quidem connexionem cum objectis externis; sed ipsius idea in visione dictorum objectorum non continetur; ergo visio hujusmodi objectorum ideam Dei excitare potest, non vero proprie eam efformare: ergo etc.

Obj. 2.° Qui sensibus externis penitus orbantur, nullas habent ideas: ergo omnes ideae mediate, vel immediate a sensibus oriuntur.

R. Nego conseq. Nam in praesenti constitutione nostra mens ita unitur corpori, ut in exercitio facultatum suarum ab ipso pendeat; fieri ergo potest eam mala conformatione ejus adeo impediri, ut facultates suas nullo modo exercere queat: sed inde concludi non potest omnes ideas ex sensibus oriri; probationes enim a nobis allatae totam vim suam retinent. Datis sensibus, mens primo sentit si velis; deinde, occasione sensationum, ideas sui ipsius, Dei, rerum spiritualium, et mere intelligibilium in se invenit, vel acquirit: ergo etc.

Hinc quaedam ideae immediate oriuntur a sensibus, scilicet, ideae corporum nos circumstantium; aliae vero ex sensibus mediate tantum veniunt, nempe ideae corporum sensibus nostris nunquam subjectorum, quae per similitudinem nobis repraesentamus: at multae sunt ideae, quae neque immediate, neque mediate a sensibus proveniunt.

Laromiguière refellit etiam, variis in locis, doctrinam *Condillac*, et novum postea excogitavit systema circa originem idearum: contendit eas oriri ex attentione mentis in sensationes, in se, et suas operationes, ac facultates, in respectus idearum inter se, et in sensum moralem: hinc quatuor ordines idearum distinguit quoad originem; fons earum, vel principium est sensus (*sentiment*), et causa est attentio mentis. Vide auctorem (1).

Non magis hoc systema, quam alia praecedentia, admittendum esse videtur.

D. *de Bonald* contendit ideas intellectuales, et morales a Deo in mentibus humanis imprimi, ope locutionis, divinitus in pri-

(1) *T. 2, p. 52, deuxième leçon.*

ma rerum origine institutae, nobis, et aliis manifestari; sicque suam ducere originem a Deo. Videbimus infra, de institutione linguarum agendo, quid de hac opinione sentiendum sit.

§. II. — *De causa efficiente idearum nortrarum.*

Quaerere solent philosophi per quam causam generentur ideae in mente nostra, an ab objectis prodeant, an a mente nostra efficiantur, an ab aliis hominibus ope signorum externorum transmittantur, an denique a Deo quacumque via in nobis imprimantur.

PROPOSITIO

Deus est causa efficiens idearum nostrarum.

Prob. Vel enim Deus est illarum causa efficiens, vel mens nostra, vel objecta externa: atqui duo posteriora dici nequeunt. 1.° *Non mens nostra*, nam vel objecta jam cognoscit, vel non: si prius, jam habet ideas, siquidem objecta per ideas cognoscuntur; si posterius, non magis objecta sibi repraesentare potest, quam pictor rem ignotam in tabella pingere posset. Ergo 1.° etc.

2.° *Non objecta externa*, Nam saepe habemus ideas rerum intellectualium, et mere possibilium: atqui tales ideae ab objectis externis oriri nequeunt. Aliunde, si objecta externa ideas procrearent in mente, omnes ideae imagines essent corporeae; nihil enim nisi corporeum venire potest ab objectis corporeis: atqui hoc falsum est: ergo etc.

Unde distinguendae sunt ideae primitivae, quae a Deo primis parentibus revelatae sunt, et ope traditionis ad nos transmittuntur, vel, mediantibus sensibus, in nobis imprimuntur; et ideae factitiae, quae ope aliarum idearum jam habitarum a mente efformantur, v. g. idea fluvii lactis, idea montis aurei, etc.

Certum est Deum in ideas nostras etiam factitias positive influere: id sequitur ex dictis pag. 105.

Non minus certum est, ex altera parte, illum non esse causam efficientem, et totalem operationum intellectus nostri, v. g. attentionis, comparationis, judicii, et ratiocinii, nam in his operationibus mens agit: porro si Deus esset causa efficiens, et totalis hujusmodi operationum, mens in his non ageret, sed tantum passiva esset. Sola igitur restat idea, seu objecti repraesentatio in mente impressa, et perceptio, quae proprie idearum est visio, et quaeritur an Deus illius sit causa efficiens, et totalis. Plerique philosophi, cum P. *Mallebranche*, partem affirmantem tenent, et sententiam suam probare nituntur alias opiniones confutando; alii vero negant, et nihil solidum stabilire possunt. Nos autem nec affirmare, nec negare volumus: malumus ignorantiam nostram fateri.

§. III. *De natura idearum.*

Ideae sunt repraesentationes objectorum in mente. Objecta autem sunt corporea, vel incorporea, seu pure intellectualia. Objecta intellectualia a mente sine ulla imagine percipiuntur: objecta vero corporea per quasdam imagines repraesentantur. Quaeritur ergo cujus naturae sint hujusmodi imagines, et in quo videamus objecta, sive corporea, sive intellectualia, an in seipsis, an in Deo, an alio modo.

Arbitrabantur Peripatetici quasdam materiales corporum imagines ab objectis externis ad oculos nostros transmitti, ab oculis ad cerebrum pervenire ibique imprimi: unde illas vocabant species impressas. Docebant insuper corporeas hujusmodi species in cerebro impressas ab intellectu agente excudi, in formas spirituales converti et in intellectu patiente recipi. Quam falsa, et absurda sit talis doctrina, nemo non videt.

Acris olim exorta est controversia circa hoc punctum inter duos praestantissimos Galliae nostrae philosophos, nempe P. *Mallebranche*, et doctorem *Arnauld*.

Perceptionem ab idea distinguit *Mallebranche.* Perceptio, juxta ipsum, intimus est ille sensus quo mens sibi conscia est se aliquid cognoscere; idea vero est imago, seu forma externi objecti, quatenus nobis exhibetur. Illa forma vere est extensa, siquidem corporea objecta in statu naturali repraesentat; non tamen est materialis, quia repugnat substantias materiales juxta physicam naturam suam in mente nostra existere: species igitur quae nobis exhibetur, spiritualis est, licet extensa, et nihil aliud quam ipsa corporum essentia, aeterna, immutabilis, in Deo existens, et a Deo non distincta, quia Deus rerum omnium archetypos in substantia sua continet: ideae ergo sunt realiter existentes, aeternae, et immutabiles, ac proinde non ipsae, sed solus earum sensus seu perceptio modificatio mentis esse potest.

Quaruplicem cognoscendi mudum distinguit subtilis, et simul ornatissimus philosophus noster. Rem enim quamlibet, iniquit, cognoscimus vel in seipsa, vel in ipsius forma archetypa; vel de illius existentia per sensum intimum admonemur, vel denique per conjecturas illam esse advertimus.

1.° Solum Deum in seipso immediate cognoscimus, quia solus per seipsum intelligibilis est, sicut sol proprio lumine videtur, ei ipsius splendore caetera objecta manifesta fiunt.

2.° Quoniam res corporeae nullam habent proportionem cum mente nostra, eas in seipsis nec percipire, nec videre possumus, sed tantum in formis archetypsis apud Deum existentibus, quas *extensionem intelligibilem* vocat. Hinc, domos, civitates, solem, sidera, non in seipsis, sed in aeternis eorum typis, et in essentia divina conspicimus.

3.° Nec in seipsa, nec in forma archetypa mentem nostram cognoscimus, quia Deus hanc ideam apud se ab aeterno existentem nobis in praesenti vita manifestare noluit; de existentia vero, et facultatibus ejus per sensum intimum admonemur.

4.° Animas caeterorum hominum non videmus in seipsis, nec in formis archetypis, nec per sensum intimum eas novimus; sed per conjecturas, vidilicet, observando in eis easdem operationes, quas fieri in nobis sentimus (1).

Contra hanc doctrinam fortiter insurrexit *Arnauld* in lib. cui titulus: *Des vraies et des fausses idées.* Totis viribus contendit 1.° ideam esse ipsummet objectum mentis praesens, a perceptione non esse distinctam, proindeque perceptiones ex natura sua objectorum esse repraesentatrices; 2.° non tantummodo corporum imagines, sed ipsamet corpora immediate videri; 3.° non solum mentis nostrae existentiam, sed et ipsius naturam nos cognoscere, licet imperfecte.

Ut assertiones istas contra adversarium suum tueatur, multa et saepe subtilissima congerit argumenta. Nos vero neutram opinionem amplecti, et propugnare volentes, haec duo asserere non dubitamus, scilicet, corporea objecta certissime in mente nostra repraesentari, sed modum quo percipiantur nos latere. Fateamur ergo nos originem, causam efficientem, et magis adhuc naturam idearum nostrarum ignorare: frustra idcirco allaboraremus in solvendis innumeris quaestionibus, quae in abstrusa hac materia olim exortae sunt.

§. IV. — *De expressionibus idearum, seu de linguarum institutione.*

In triplici sectione dicemus 1.° de significatione vocum quibus linguae componuntur; 2.° de inventione linguarum, et 3.° de inventione scripturae.

SECTIO PRIMA

De significatione vocum, quibus linguae componuntur.

Petitur an omnes voces quibus, constant linguae, signa sint arbitraria, ita ut nullam habeant connexionem necessariam cum ideis, quas manifestant.

Certum est quosdam esse sonos, qui plus minusve naturam imitantur, et eo ipso aptiores sunt ad exprimendas ideas, et affectiones mentis: inde nascitur harmonia imitatrix, quae omnibus speciosa videtur, et gratissima est; absentia enim, et insensibilia objecta aliquo modo pingit vocibus, et quasi vivida ante oculos sistit.

(1) *De la recherche de la vérité, 1. 3. 2. par. c. 7. p. 113.*

Attamen voces istae essentialem non habent connexionem cum ideis, quas significant, nam si talem connexionem haberent, ideas apud diversos populos semper excitarent, sicut risus, gemitus, et lacrymae eosdem affectus mentis ubique exprimunt: atqui nullae sunt voces, quae easdem ideas apud diversos populos semper, et ubique excitent, imo nullae sunt, quae aliquam mutationem ab initio mundi non subierint, remanentibus iisdem ideis: ergo arbitraria est earum significatio.

Plurima hic observanda sunt, videlicet:

1.° Supposita quarumdam vocum significatione determinata, maxime convenit, ut pro similibus objectis, similes instituantur voces, quae ex primis vocibus, tanquam e radicibus suam ducant originem; v. g. significatione vocis *tres*, et vocis *angulus* semel determinata, figura, vel corpus tribus angulis, et tribus lateribus constans vocari debet *triangulum*, et insulse appellaretur *circulus*, vel *quadrangulum*. Hujusmodi nomina dicuntur derivata et in omnibus linguis sunt usitata; sed praesertim in Hebraica et Graeca, in quibus omnia sunt sibi concatenata, et a paucis radicibus accurata generatione descendunt. Verum naturalis haec derivatio vocum non impedit, quin earum significatio sit arbitraria sensu supra exposito.

2.° Ideae simplices proprias habent voces, quibus exprimuntur: sed ideae compositae numero praestant vocibus ad eas significandas excogitatis: ideo plures ideae eidem voci annexae fuerunt, diversaeque admissae sunt figurae, tum verborum, tum cogitationum, et diversi modi easdem voces pronuntiandi, vel in sermone ponendi, sicque varios status animi exprimendi. Hinc, v. g. in usu communi, aliud est dicere: *Falsum loqueris*, et aliud, *Mentiris*; vox enim *mentiris* quamdam ideam contemptus primae significationi addit, unde fit, ut auditor plus offendi soleat. Aliud etiam est dicere sono vocis moderato, et vultu sereno, *Recede a me*, et aliud eadem verba sono vehementi, et cum iracundiae signis proferre; aliud iterum, *Non adeo miserum est mori*, aliud vero, cum poeta, *Usque adeone mori miserum est?* (1). Igitur linguae, praesertim veteres, et mortuae, perfecto edisci nequeunt, nisi assidua optimorum auctorum lectione.

3.° Quamvis significatio vocum sit arbitraria, nihilominus quaedam natura sua sunt obscoenae, et turpes, quia ex communi usu aliqua ipsis annexa est impudentiae, et protervitatis idea: de rebus obscoenis loqui, vel disserere per seipsum quidem non esse illicitum patet exemplo theologorum, concionatorum, medicorum etc. res enim istiusmodi per selectas voces honeste exprimi

(1) *Virg. Æn.* XII, v. 646.

possunt: at per alias voces, aut per easdem voces, cum nonnullis adjunctis prolatas, turpiter semper exprimerentur. Quicumque ergo honestatis est amans, verbis, ac locutionibus, decentia morum communiter reprobatis, nunquam utetur, sub praetextu quod ex seipsis nihil mali habeant.

SECTIO SECUNDA

De inventione linguarum.

Certum est. 1.° una lingua semel inventa, vel traditione accepta homines potuisse linguam suam perficere, novas voces instituere, innumeras verborum compositiones (*combinaisons*) efformare, et ita sine sensu alias, atque alias linguas procreare, id enim jugi experientia confirmatur, et a nemine in dubium revocatur.

Certum est. 2.° homines primam linguam de facto non invenisse, sed eam ab ipso Creatore accepisse: ex historia quippe Genesis, fide dignissima, constat primos totius generis humani parentes usum sermonis habuisse; Adam enim cum Deo loquitur, Eva audit serpentem illique respondet, Cain, et Abel secum conferunt, etc. Nullum igitur fuit tempus in quo aliqua non extiterit lingua.

Tota igitur quaestio est, an homines primam linguam adinvenire potuissent.

Affirmat *Condillac:* imo, variis in locis, et praesertim in Grammatica sua (1), et in Logica (2) supponit primam linguam ab hominibus fuisse inventam; describit enim naturalem methodum, quam primi homines sequi debuerunt ut suam instituerent linguam: 1.° iniquit, de praesentia objectorm externorum per sensationes admoniti sunt; 2.° per naturalia, aut arbitraria signa suas affectiones aliis communicaverunt, et tunc fuit locutio actionum; 3.° deinde quosdum coeperunt emittere sonos, quibus nonnullos naturae effectus, v. g. tonitrua, ventus, mugitus boum, hinnitus equorum imitarentur, etc. 4.° a rebus sensibilibus ad res spirituales transierunt, easque sonis articulatis per analogiam expresserunt; 5.° postea suas sensationes, suasque ideas secum comparantes, novas deprehenderunt respectus, novas experti sunt necessitates, quas ut exprimerent, novas excogitaverunt voces, ac locutiones, sicque paulatim formatae sunt linguae. Multi recentiores hanc amplexi sunt doctrinam.

Rousseau (3) supponit homines aliquando fuisse sylvaticos, et nullam habuisse societatem in prima origine, nisi cum feris; et

(1) *1. part. c. 8.*

(2) *2. part Lectures. indiquées, c. 2.*

(3) *Discours sur l'origine, et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes*, 1. part.

tamen, cum sibi occurrit quaestio de inventione linguarum, sic concludit, pag. 67.

Quod ad me spectat (1), *perterritus ab increbescentibus difficultatibus, et convictus de impossibilitate quasi demonstrata, linguas oriri, atque cum mediis pure humanis stabiliri, potuisse, libenter aggressuro discussionem hujus ardui problematis relinquo ; quod omninò necessarium fuerit societati jam connexae cum linguarum institutione, aut linguis jam inventis pro constitutione societatis ?*

De Bonald (2). recte notat homines habere posse sensationes et rerum sensibilium imagines distinctas, easque signis manifestare, sicut omnes infantes, sola duce natura, facere consueverunt: at simul contendit homines non solum primam linguam per seipsos invenire non potuisse, sed nec ullam ideam rerum pure intellectualium habere sine nominibus eas exprimentibus. Suam opinionem sic probat.

1.° Nihil cognoscimus, nisi objecta per characteres sibi proprios distinguamus; objecta sensibilia per circumstantias, quibus terminantur, distinguimus; sed objecta intellectualia a se invicem distingui non possunt, nisi propriis nominibus donentur: ergo etc.

2.° Cogitare, est nobismetipsis interius loqui: porro nobismetipsis interius loqui non possumus nisi per verba interna: ergo ideas rerum intellectualium habere non possumus, quin propria earum nomina habeamus, id est, quin simul eas verbis expressas apud nos videamus.

3.° Quotidie intra nos quaerimus ideas olim habitas, easque non obtinemus, nisi illarum expressiones simul habeamus. Qui linguam ignotam, latinam, v. g. vel graecam in linguam notam convertit, et facit quod vulgo dicitur *versio*, quaerit ideas verbis ignotis sub oculis suis positis affixas, et eas nunquam invenit, quin verbis istis voces sibi notas substituat: ergo etc.

4.° Homines ex natura sua destinati sunt ad societatem, ut alibi demonstrabimus: quod igitur ab ipsorum inventione pendet, ad societatem necessarium esse non potest: atqui tamen

(1) » *Quant à moi, effrayé des difficultés qui se multiplient, et convaincu de l'impossibilité presque démontrée que les langues aient pu naître et s'établir par des moyens purement humains, je laisse à qui voudra l'entreprendre la discussion de ce difficile problème: Lequel a été le plus nécessaire, de la société déjà liér à l'institution des langues, ou des langues déjà inventées à l'établissemente de la société ?* » Vide *l'Encyclopédie*, art. *Langue*.

(2) *Législation primit. Discours préliminaire*, t. *1*. c. 1. *et t. 3. Dissert. sur la pensée de l'homme et son expression ; Recherches philosophiques*, c. *8*.

linguae necessarium esse non potest: atqui tamen linguae necessariae sunt ad societatem; impossibile est enim concipere homines in societate viventes, et nullam linguam habentes: ergo etc.

5.° Plurima facta hanc opinionem confirmare videntur: 1.° surdi a nativitate non tantum sunt muti, sed nullam ideam rerum intellectualium, aut absentium habere videntur; ubi vero per gestus, et signa haec objecta apud ipsos exprimuntur, illa concipiunt, et modo sibi proprio manifestant; 2.° qui extra consortium hominum a tenera infantia vixerunt, vere similes sunt bestiis agrorum; non loquuntur, nihil percipere videntur, nulla rationis indicia exhibent, ut patet exemplo puellae casu repertae, de qua *Racine* (1).

Quemadmodum igitur objecta in cubiculo ex omni parte occluso contenta sunt, respectu oculorum, quasi non existerent, et, aperta fenestra, statim manifesta fiunt; sic est intellectus noster, inquit auctor: nullam habet perceptionem, seu visionem, neqnidem sui ipsius, nisi illuminetur: at si verbum humanum in ipsum descendat per auditum, sicut radii solis in dictum penetrant cubiculum, tunc quasi vocatae occurrunt ideae, et dicunt, *Adsumus*.

Hinc. 1.° dantur ideae innatae rerum intellectualium, et moralium in mentibus nostris a Deo impressae, quae quasi sopitae remanent donec, ope luminis per verbum accepti, eas percipiamus, et velut scriptas legamus.

Hinc. 2.° concludendum est facultatem loquendi hominibus esse naturalem, et loquelam esse acquisitam, Deus illam primis parentibus nostris concessit, societas eam conservat, et velut haereditatem perpetuo transmittit. Artes igitur, scientias, et quidquid habemus in ordine morali, a societate, et mediante societate, ab ipso Deo accipimus.

Talis est in substantia sublimis doctrina D. *de Bonald* circa linguarum originem. Ea admissa, funditus ruunt varia systemata a recentioribus philosophis excogitata, quibus omnia falso tribuuntur homini, et nihil Deo.

Non intendimus tamen affirmare eam omni ex parte solide esse probatam, et ab omnibus necessario suscipiendam.

SECTIO TERTIA
De inventione scripturae.

Quaeritur an modus cogitationes mentis per scripturam exprimendi ab hominibus fuerit inventus.

Solis naturae viribus, existente loquela, adinvenire potuerunt

(1) *Épître sur l' homme, vers. 26. note et éclaircissement, etc. pag.* mihi *301.*

homines prima expressionis idearum monumenta, quibus usi sunt, figuras depictas, funiculos innodatos, quibus Peruviani utebantur, lapides numeratos, fragmenta lignorum aliquo ordine disposita, hieroglyphos olim percelebres, et ipsos characteres ideas singulatim exprimentes, quales eos adhuc retinent Sinenses.

Verum controvertitur inter eruditos, an modus scribendi apud nos usitatus ab hominibus fuerit inventus, an vero divinitus fuerit concessus.

Contendit. D. *de Bonald*, speciali hac de re dissertatione (1) perfectissimam hujusmodi artem cunctas vires humanas omnino superasse, proindeque ab ipso Deo concessam fuisse Moysi, vel, ante Moysen, Hebraeis, et ab Hebraeis ad alias nationes transiisse. Praecipuae rationes, quibus nititur, sunt.

1.° Aliquam linguam scribere non potuissent homines, nisi sonos articulatos resolvendo, et exprimendo: atqui sonos articulatos sic resolvere, et exprimere non potuissent; nam illos sic resolvere, et exprimere per characteres, aut per nonnullorum characterum compositionem, jam ipsa est ars scribendi: quemadmodum ergo sermo necessarius fuisset ad excogitandum sermonem; sic et ars scribendi ad inveniendam scripturam.

Et vero, qui audiret Anglos, Germanos, Indos, Sinenses, etc. propriam linguam loquentes, eam ignorans, certe sonos sic articulatos resolvere, et exprimere non posset: ergo a fortiori etc.

2.° Scriptura inveniri non debuit nisi longe post formationem linguarum: attamen jam perfecta erat tempore Moysis, qui sexcentum annis ante Homerum vivebat: unde concludunt philosophi illam non paulatim crevisse, sed completam statim, sicut lumen, oriente sole, apparuisse: porro tam subita perfectio cum consuetis hominum adinventionibus conciliari non potest: ergo etc.

3.° Universae traditiones originem scripturae populo Hebraeo tribuunt, aut populis ab Hebraeis descendentibus, vel cum Hebraeis conjunctis: suadent ergo Deum hanc artem populo Israelitico cum lege sua, vel ante legem suam concessisse.

Plures alias rationes exponit illustris auctor; sed nec illas nec istas velut tot demonstrationes tradere audemus, quamvis sententia ejus certe admitti possit.

ARTICULUS SECUNDUS

DE LIBERTATE HUMANA.

Plurima de libertate in genere supra notavimus, pag. 79.

(1) *Recherches philosophiques*, c. 3.

Non de libertate *a coactione* hic agitur, sed de libertate a necessitate, quae dicitur libertas *electionis.*

Vocatur etiam libertas *indifferentiae*, quia mens ante electionem tam unum, quam alterum assumere potest: non tamen requiritur, ut aequaliter ad utrumque feratur; namque, licet gravioribus motivis, vel majori propensione ad unum inclinetur, quam ad alterum, est nihilominus libera, si expeditam habeat facultatem ad oppositum se convertendi: essentia igitur libertatis in aequilibrio virium hinc et inde oppositarum non consistit, ut quibusdam placuit.

Notandum est aliud esse voluntarium, et aliud liberum. Illud est *voluntarium,* quod fit secundum voluntatis inclinationem, sive sit necessarium, sive non: illud vero est *liberum,* quod ex vera electione procedit. Unde omne liberum est voluntarium, sed omne voluntarium non est liberum. In pluribus affectionibus mentis non sumus liberi, quia expeditam non habemus facultatem ab illis abstinendi; v. g. externis objectis in sensus nostros agentibus, gratas, vel ingratas sensationes experimur, quae voluntariae sunt, vel involuntariae, non vero liberae, nisi in quantum habemus potestatem objecta externa removendi, aut fugiendi. Item ubi de bono in genere agitur, non sumus liberi; solum enim nihilum bono in genere, seu absoluto, opponitur: atqui mens eligere non potest inter totum, et nihil. Hinc felicitatem nostram in genere necessario quaerimus. Si ergo supremum bonum sub omni respectu nosceremus, nulla ratione ab illo divelli possemus, et ideo nunquam operaremur malum. At cum, in praesenti rerum ordine, multis involvamur tenebris, et felicitatem nostram in diversis objectis ponere valeamus, petitur an in ordinariis voluntatis nostrae actibus simus liberi, an vero aliqua necessitate constringamur.

Plurimi contendunt nos in cunctis actibus nostris necessitate esse constrictos. Sic 1.° inter veteres, Stoici, qui tenebant omnia, ne divinitate quidem excepta, ineluctabili fato esse subjecta. Eamdem fatalitatem admiserunt Spinosa, *Hobbes,* et quidam alii inter recentes: idem etiam nunc ferme tenent Mahumetani.

2.° Manichaei, qui docebant nos bonum, aut malum necessario agere, prout principium bonum, aut principium malum praevalet;

3.° Astrologi judiciarii, qui somniarunt nos influxu siderum necessario determinari;

4.° Protestantes aliique haeretici volentes nos ad bonum per gratiam, vel ad malum per concupiscentiam semper praedeterminari;

5.° Quidam recentes physiologistae asserentes cunctas actiones nostras a nonnullis dispositionibus physicis necessario pendere.

Ita inprimis doctor *Gall*, qui, licet saepe sugillatus, praetendit tamen se, calvarium inspiciendo, et tangendo, uniuscujusque habitus morales infallibiliter cognoscere. Nonnulli libertatem, et spiritualitatem mentis humanae cum illius doctrina conciliare volunt. Sic imprimis *Damiron* (1).

6.° Denique omnes materialistae libertatem communiter tollunt; materia enim semper concipitur passiva, nunquam vero activa, et eligens.

Nota. Certum est Deum potuisse nos libertate destitutos creare: quaestio est igitur, an facultatem eligendi revera nobis concesserit.

PROPOSITIO

Mens humana vere est libera.

Prob. Hoc factum certo admittendum est, quod est de fide, constat Scriptura sacra, Patrum testimoniis, sensu intimo, consensu populorum, absurdis *fatalismi* consectariis, et argumento ad hominem: atqui his momentis existentia humanae libertatis constat. Omittimus canones concil. Trid., testimonia Scripturae sacrae, et SS. Patrum, quae in tractatu de Actibus humanis referuntur. Praesentem igitur propositionem hic probaturi sumus sensu intimo, consensu populorum, etc.

1.° *Sensu intimo:* namque sensu intimo de praesenti statu animae nostrae infallibiliter judicamus: ita certi sumus nos existere, cogitare, sentire, judicare, et ratiocinari; quicumque has veritates negaret, ut insanus ab omnibus haberetur, nec cum illo disputandum esset: atqui non minus clare sentimus nos in multis actionibus esse liberos, quam sentimus nos existere, cogitare, etc. Sic aperte sentio penes me esse velle sedere, vel surgere, ambulare, vel stare, brachium ad dexteram, vel ad sinistram movere, manducare, vel jejunare, etiam dum esurio, etc. ergo etc.

Et vero, si in nullis actionibus gauderemus libertate, nullum daretur discrimen inter actiones deliberatas, et affectiones indeliberatas, cum nulla esset deliberatio: atqui evidenter sentimus ingens dari discrimen inter actiones deliberatas et affectiones indeliberatas; v. g. ferrum candens manum meam tangit, eam statim retraho; sentio hunc actum non esse liberum: sed amicus concertationem ludi mihi proponit; delibero, haesito, et tandem precibus ejus accedo, vel non accedo; ad utrumque me liberum esse sentio, etc. ergo etc.

Praeterea, nullus est, qui post actiones indeliberatas, con-

(1) T. 1er.

scientiae remorsus experiatur: quis enim se accusat, quod in febri, vel in somno injuriosa protulerit verba? quis, e contra, se non condemnat, si, usu facultatum suarum gaudens, aliquem occiderit, si sacrilegium fecerit, si pecuniae summam sustulerit etc.? porro hujusmodi distinctio inter actiones nostras ex ipso libertatis sensu provenit: ergo etc.

Unde d'*Alembert*, vir incredulis non suspectus, sic habet (1): ***Entia vere libera suam libertatem non magis vive sentirent, quam nos***; ***credere ergo debemus nos liberos esse.***

2.° *Consensu populorum.* Unanimis enim consensus populorum, omnium temporum, et locorum, invictum est veritatis argumentum, quia ex sola hominis natura provenit: atqui omnes populi omnium temporum, et locorum, persuasum semper habuerunt se in multis esse liberos; in ea persuasione instituerunt leges, et foedera, poenas, et munera; in usu habuerunt minas, preces, adhortationes, etc. hoc historiae punctum *fatalistae* non negant, sed volunt unanimem illam persuasionem a necessitate etiam procedere: at in eo casu totum genus humanum ab ipso Creatore ineluctabiliter deciperetur, quod manifeste repugnat: ergo 2.° etc.

3.° *Absurdis* fatalismi *consectariis.* Nisi enim homines libertate gaudeant, sunt omnes velut automata irrationabilia, quae huc illucque a causis necessariis impelluntur; nulla igitur est ratiocinatio, nulla proprie dicta deliberatio, nulla prudentia, nulla activitas in mente; vanae sunt artium regulae, nulla est boni, et mali distinctio, nulla sunt crimina, nullae virtutes; philosophi, poetae, oratores, historici necessitate libros confecerunt, sicut rosarium producit rosas, et pirus dat pira; nullam gratitudinem parentibus, et benefactoribus debemus; cura medici in morbo, diligentia, et pigritia in studendo ex stricta necessitate contingunt: at quis talia consectaria non refugit indignans? ergo 3.° etc.

4.° *Argumento ad hominem.* Hodierni sophistae, qui libertatem hominis impugnant, frequenter postulant, ut plena ipsis concedatur libertas, libertas cogitandi, ut ajunt, libertas agendi, libertas scribendi, libertas eundi, et redeundi, libertas quidquid libuerit faciendi: si quaedam constituantur leges, ut ipsorum aliorumve cohibeantur libidines, statim conqueruntur libertatem indebite coerceri; contra magistratus, contra principes, et ipsos reges furiosi inclamant, illos habentes ut tyrannos, et totidem libertatis philosophicae oppressores: attamen in ipsorum principiis

(1) *Mélanges de littérature*, *t. 4*, *n.° 7.* : « *Des êtres véritablement libres n'euraient pas un sentiment plus vif de leur liberté que celui que nous avons de la nôtre ; nous devons donc croire que nous sommes libres* ».

haec omnia indeliberata, et necessaria sunt: imo, si quis eos verberet, bonis spoliet, in carcerem conjiciat, trucidare intendat, fateri coguntur haec ex aeternis fati decretis contingere, ac proinde nihil esse quod agenti exprobari queat: atqui nemo sanae mentis non videt quam ista, aliaque similia sint absurda: ergo 4.° etc. aliunde etc. ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Mens nostra libera esse non potest, quin sit activa: atqui demonstrari non potest illam esse activam: ergo etc.

R. Nego min. Illud enim velut demonstratum haberi debet quod sensu intimo omnium hominum innixum ostenditur: atqui, sensu intimo omnium hominum constat mentem nostram esse activam; illa enim est activa, quae non solummodo impressiones a causis externis suscipit, sed attendit, abstrahit, comparat, judicat, ratiocinatur, seipsam determinat; atqui mens humana haec omnia saepe facit; ergo constat illam esse activam.

Inst. 1.° Fieri potest, ut eadem necessitate qua determinamur, judicemus nos esse causam efficientem determinationum nostrarum, licet *passivi* tantum simus: ergo non constat mentem nostram esse activam.

R. Nego ant. Tunc quippe universum genus humanum in gravissimum errorem ab ipso Creatore ineluctabiliter induceretur, siquidem universalis ille consensus ab ipsa natura prodiret: atqui id dici non potest; si enim a natura in uno puncto deciperemur, nulla esset ratio, cur in aliis punctis similiter non deciperemur, et tunc omnis tolleretur certitudo: porro haec consectaria admitti nequeunt: ergo etc.

Itaque si volitiones nostrae a Deo, vel ab alia causa antecedenti determinarentur, eas quidem pariter sentiremus, sed non judicaremus invincibiliter nos esse causam illarum efficacem, nec expeditam sentiremus facultatem oppositum eligendi. Imo ineluctabilis determinatio, et tale sensus intimi testimonium sese mutuo excludunt. Unde caloris, et frigoris sensationes experimur; sed invincibili propensione non ferimur ad judicandum eas esse liberas: ergo etc.

Inst. 2.° Nihil deliberate mens agit sine motivo, quo determinetur: ergo seipsam non determinat, nec proinde est activa.

R. Dist. ant. Nihil deliberate mens agit sine motivo, quo determinetur, id est, propter quod se determinet, *conc.*, quo efficaciter sicut ab agente externo determinetur, *nego ant.* Mens quidem deliberate non agit sine aliquo motivo quo innitatur: sed motivum istud non est principium determinationis nostrae; nam sensus intimus apud omnes testatur hanc determinationem ex propria voluntate procedere. Aliunde, motivum quo innitimur

saepe est ipsum libertatis exercitium; ad hoc quippe, vel ad illud ideo nosmetipsos determinamus, quia volumus, et ita pro ratione stat voluntas: ergo etc.

Inst. 3.° Eadem motiva eodem modo semper determinant homines in similibus circumstantiis; ergo motiva efficaciter mentem determinant.

R. Nego ant. Frequenter enim videmus homines in iisdem circumstantiis constitutos, eumdem finem sibi proponentes, et tamen diversa media ad hunc finem assequendum eligentes: v. g. tres fratres in domo paterna adhuc existentes, divitias sibi comparare volunt; unus eligit negotium, alter quamdam exercet artem, et tertius aliam professionem amplectitur: tres viri eruditionem acquirere exoptant, ut apud omnes habeantur docti; nihil aliud sibi proponunt; sed unus litteraturae, alter linguis, et alius historiae operam dabunt, etc. Ergo eadem motiva non semper eodem modo mentem determinant. Similiter ob diversa motiva eadem fit determinatio: sic hodie domi maneo, quia studere volo; cras manebo quia litteras scribam; die sequenti, quia amicum exspectabo, etc. Unde apparet determinationem nostram aliunde provenire, quam ex motivis.

Inst. 4.° Saepe praevidetur, et infallibiliter judicatur, quid in his, aut in illis circumstantiis acturi sint homines, et in hac praevisione fundatur scientia politica: ergo circumstantiae, et motiva homines reipsa determinant.

R. 1.° *Nego ant.* Semper enim nonnulli reperiuntur, qui sicut alii facere nolunt: ergo non infallibiliter, sed ex conjecturis tantum praevidetur quid acturi sint.

R. 2.° *Nego conseq.* Non enim necessitate agendi, sed usu futuro libertatis fundatur haec praevisio; ex experientia, et cognitione eorum, quae communiter accidere solent, eruitur: ergo libertati non nocet. Constat ita dispositos esse homines, ut gravi motivo sibi oblato communiter non resistant, quamvis sentiant se facultatem habere non acquiescendi: hinc, habita ratione indolis, morum, educationis, religionis, etc. sive hominum in genere, sive specialiter populorum, et nationum, facile praevidetur paucos ex magna multitudine poenas civiles, aut capitales esse contempturos, bona temporalia, honores, divitias, voluptates esse aspernaturos, nisi gravibus motivis ab illis divellantur; sicque viri rerum politicarum periti convenientes statuunt leges, et quaeque negotia prudenter ducunt. Attamen evidentia, omnium sensu, et testimonio certum est haec nullam imponere necessitatem, ergo etc.

Inst. 5.° Infallibiliter judicatur plerosque homines his motivis determinandos fore: ergo illorum determinatio cum dictis motivis necessariam habet connexionem.

R. Nego conseq. Propter rationem allatam; illud enim judicium,

licet infallibile, non connexione inter determinationem, et motiva existente innititur, sed consueta agendi ratione hominum: si de uno tantum ageretur, non nisi probabiliter praevideri posset quid in tali circumstantia acturus esset: si de pluribus quaestio moveretur, probabilius judicaretur aliquos hoc, vel illud acturos esse; si vero de multis, tunc non solum probabiliter, aut probabilius, sed infallibiliter pronuntiari potest plerosque hoc, vel illud facturos, vel non facturos esse, quia alioquin subverterentur leges, quibus intelligentiae humanae reguntur: ergo etc. Nihil tamen inde adversus libertatem humanam sequitur. Res illustratur exemplo: si unus testis factum aliquod referat, ipsius testimonium erit duntaxat probabile, quia timendum est, ne deceptus fuerit, aut decipere velit; si plures testentur se idem factum vidisse, testimonium eorum plus minusve probabile erit, secundum circumstantias: si autem multi in eodem testimonio sint concordes, tunc non amplius probabilitas, sed omnimoda habetur certitudo: ergo a pari etc.

Inst. 6.° Ille motivis determinatur, qui ex duobus aequalibus alterutrum, et ex duobus inaequalibus minus perfectum eligere non potest: atqui homo ex duobus etc. ergo etc.

R. Nego min. Testatur enim sensus intimus nos in utroque casu perfectam habere facultatem eligendi: ergo etc.

Inst. 7,° In utroque casu veram eligendi facultatem non habemus, si quod melius nobis videtur amplecti semper teneamur: atqui res ita se habet; ergo etc.

R. Nego min. Ad illud enim nulla necessitate constringimur quod saepe non facimus: atqui saepe quod melius nobis videtur non eligimus; omnes enim speculative judicant melius esse libidines coercere, vitia fugere, virtutes colere; et quot tamen, non obstante illo judicio, libidinibus inserviunt, propria bona dissipiant, famam et honorem postponunt, sanitati corporis graviter nocent, diversa poenarum genera sibi parant! quot fortiter persuasum habent aeterna supplicia peccatores manere, et innumeris se coinquinant peccatis! Quot denique merito dicere possint, sicut Medea apud Ovidium (1):

> . . . . . *Video meliora, proboque,*
> *Deteriora sequor.*

Verum est tamen voluntatem quod practice melius sibi videtur semper eligere, ex ipsamet electione patet: ergo etc.

Inst. 8.° Felicitatem nostram necessario quaerimus: ergo quod melius nobis videtur, amplecti semper tenemur.

R. Distinguo consequens. Quod sub omni respectu melius nobis videtur, amplecti tenemur, *concedo*; quod melius nobis videtur

(1) *Metamorphoseos l. 7, v. 19. et 28.*

sub aliquo respectu tantum, *nego consequens et consequentiam*. Equidem contra naturam hominis est eligere malum praecise ut malum; necesse est igitur, ut quod melius sub omni respectu nobis videtur, semper amplectamur: at non ita tenemur amplecti quod sub aliquo respectu tantum melius nobis videtur; nam eo ipso quod non sit melius sub omni respectu, mens aliud bonum, reale, aut fictum, ei opponere potest, sicque deliberare, et alterutrum pro nutu eligere. Porro, in praesenti rerum ordine, nullum est bonum adeo respectu nostri absolutum, ut aliquid mali non exhibeat: sic castitas, temperantia, aliaeque virtutes christianae praestantia promittunt bona, sed actuales imponunt privationes; unusquisque ergo eas spectare potest, vel prout bona promittunt, vel prout aegrae sunt, et apud se deliberare utrum eas excoluerit, an vere ab illis recesserit: ergo etc.

Inst. 9.° Nunquam voluntas deliberate ad unum potius quam ad aliud determinatur sine ratione sufficienti: atqui nulla est ratio sufficiens, cur ex duobus aequalibus unum eligat, et ex duobus inaequalibus minus perfectum amplectatur: ergo etc.

R. Nego min. Non enim spectanda est voluntas velut ens passivum, quod ab externa causa movetur: in eo casu duae vires oppositae, et aequales nullum producunt effectum: si vero sint inaequales, fortior alteram destruet: id in motibus corporum constanter observamus. Verum mens humana non est mere passiva, sed activa, et in seipsa principia determinationum suarum habet; quando igitur duo ipsi offeruntur bona aequalia, vel duo illi occurrunt media similia ad eumdem finem assequendum, non magis ad unum quam ad aliud inclinabitur, et tamen alterutrum pro libitu eliget: si sint inaequalia, ad perfectius majori propensione forsitan feretur; attamen minus perfectum assumere poterit, sine ulla ratione externa, praecise quia vult, quia sibi placet; et interroganti, cur ita faciat, respondebit: Quia volo, stat pro ratione voluntas.

Expeditam in nobis hanc esse facultatem omnes tam evidenter sentiunt, ut subtilioribus sophistarum argutiis obrui, sed non persuaderi possint, sicut per quaelibet sophismata non adducerentur ad credendum se non existere, se lucem non videre, etc. Quis enim, v. g. credat se ad oppidum ire non posse, quia duae sibi occurrunt viae perfecte aequales, aut si inaequales sint, longiorem, et asperiorem se eligere non posse? quis fatebitur se, nulla vi impeditum, ambulare non posse? Si vitium argumenti, juxta dialecticae regulas, detegere nequeat, nonne statim ibit, redibit, stabit, sedebit, surget, et sic ostendet se habere facultatem ambulandi, vel standi? Sic Diogenes subtilitatibus Zenonis adversus existentiam motus respondit, saltando, et deambulando: ergo etc.

Inst. 10.° Voluntas est facultas caeca judicium intellectus prae-

supponens, juxta axioma, *Nihil est volitum, nisi praecogitatum*: atqui judicium intellectus est necessarium: ergo et determinatio voluntatis.

R. Dist. min. Judicium speculativum est necessarium, *transeat*: judicium practicum, *nego minorem.* Itaque non nego judicium speculativum esse necessarium, saepe enim convenientia, aut disconvenientia idearum tam vivide nos afficit, ut a ferendo judicio temperare nequeamus; sic necessario judicamus circulum, et quadratum inter se differre, bis duo dare quatuor, etc. Sed nego judicium practicum esse necessarium; illud enim judicium non est necessarium quod electionem supponit: atqui judicium practicum, quo, scilicet, de re praesenti facienda, vel fugienda pronuntiamus, electionem supponit: diversa enim objecta, aut eadem sub diversis respectibus consideramus, et apud nos decernimus, quid utilius, quid jucundius sit, quid nobis magis placeat, quae pars a nobis hic, et nunc sit amplectenda; porro hujusmodi judicium est ipsummet libertatis nostrae exercitium, ut patet: ergo etc.

CAPUT SECUNDUM

DE NATURA MENTIS HUMANÆ, SEU DE SPIRITUALITATE EJUS.

Magna fuit varietas opinionum inter veteres Philosophos circa naturam mentis nostrae, ut videre est apud Ciceronem (1). Alii enim dicebant illam esse sanguinem cordi infusum, alii quamdam cerebri partem, alii ignem puriorem, vel aerem subtilem, vel aquam tenuem, vel aetheris portionem. » Plato triplicem » finxit animam, cujus principatum, id est, rationem in capi» te sicut in arce posuit, et duas partes separare voluit, iram, » et cupiditatem quas locis disclusit, iram in pectore, cupiditatem » subter praecordia locavit. » Sunt verba Ciceronis in loco citato, n. 20. Aristoteles, quamvis negaverit ex quatuor elementis humanam mentem conflari potuisse, finxit tamen eam esse genus aliquod elementis longe perfectius, quod idcirco quintam essentiam vocat (2). Idem Cic. postquam diversas Philosophorum opiniones sic retulit, ait, n. 23: » Harum sententiarum » quae vera sit, Deus aliquis viderit; quae verisimillima mag» na quaestio est. »

Inter recentiores, *Locke* sic se habet: (3): *Ideas habemus de materia, et de cogitatione; at fieri potest, fore nos nunquam ut cognoscere*

(1) *Tuscul. quaest. l. 1. n. 19. et seq.*
(2) *ibid. n. 22.*
(3) *Essai sur l'entendement humain, l. 4. c. 3. n. 6.* « *Nous avons des idées de la matière et de la pensée.*

possimus, an ens pure materiale cogitet nec ne, propterea quod nobis impossibile est, ut pro contemplatione nostrarum idearum sine revelatione resciscamus, utrum Deus alicui congeriei materiarum dispositarum, quales apposite invenit, non tribuerit percipiendi, et cogitandi potentiam, an materiae ita dispositae conjunxerit adjeceritque substantiam immaterialem cogitantem. Ex his verbis, licet dubitando prolatis, patet hunc auctorem a materialistarum doctrina non satis recessisse, quamvis ipse variis in locis ejusdem operis expresse dicat, mentem esse substantiam a corpore prorsus distinctam.

De La Mètrie, medicus, inter plurima tenebrarum opera, duò praecipue congessit, ad probandum nihil esse in homine praeter corpus, sub his titulis: ***l' Homme machine**; et **l' Homme plante**.*

Voltaire in opere dicto, *Lettres philosophiques*, hoc profiteri non veretur (1): *Cogito, et sum corpus, nihil praeterea cognosco.*

Helvetius, in execrabili opere, *de l' Esprit d' Holbach*, vel *Boulanger*, vel alius, in libro portentis, et absurditatibus famoso, *le Système de la nature; Diderot, Naigeon, Cabanis*, aliique ejusdem scholae Philosophi, et plures hodierni physiologistae, contendunt mentem a corpore non esse distinctam; ideas, judicia, ratiocinia aliasque ejus operationes explicare conantur per medullae fluxum, cerebri mollitiem, aut duritiem nervorum, atque fibrarum commotiones, sanguinis, et humorum commixtiones, etc.

Primo intuitu videtur quam incohaerens, absurda, et contemptibilis sit hujusmodi doctrina. Perpauci illam publice profiteri audent; fere omnes nomen materialistae velut opprobrium refugiunt. Quoniam tamen dogma spiritualitatis animae totius moralis, ac religionis est fundamentum, maxime juvat, ut illud solide invicteque in sequenti propositione astruamus.

PROPOSITIO

Mens humana est substantia a corpore distincta, et omnino simplex.

Prob. prima pars, scilicet, mentem esse substantiam a corpore distinctam, Scriptura sacra, concilio Lateran. IV. et SS.

mais peut-être ne serons-nous jamais capables de connaître si un être purement matèriel pense ou non, par la raison qu'il nous est impossible de dècouvrir, par la contemplation de nos propres idèes, sans rèvèlation, si Dieu n' a point donné à quelques amas de matières disposées comme il le trouve à propos, la puissance d' apercevoir et de penser, ou s' il a joint et uni à la matière ainsi disposée une substance immatérielle qui pense: »

(1) « *Je pense et je suis corps, je n'en sais pas davantage* ».

Patrum auctoritate, consensu populorum, indivisibilitate, et identitate principii cogitantis.

1.° *Scriptura sacra.* (1): *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae; et factus est homo in animam viventem.* Ergo sunt duae partes in homine, corpus, et spiraculum vitae, seu anima. Ecclesiastae (2) *Et revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Pluribns in locis anima hominis vocatur *spiritus*, v. g. (3) etc. Ergo 1.° etc.

2.° *Auctoritate Concilii Lateran.* IV, cap. *Firmiter* supra citato, in quo definitur Deum *ex nihilo utramque condidisse creaturam, spiritualem, et corpoream, et humanam quasi communem ex corpore, et spiritu constantem.* Ergo 2.° etc.

3.° *Auctoritate SS. Patrum*, qui in hoc puncto sunt unanimes.

4.° Consensu populorum: (4) *Spiritualitas animae aeque,* inquit *Bergier, ac existentia Dei, fides universalis, testimonium constans est, quod sibimet praestat humanitas; ita credit humanum genus....... Antequam essent Philosophi, ulla gens, ullum esse ratione praeditum, haud persuasum erat, materiam posse cogitare; nondum quisque illam movere ipsammet posse putarat. Non auditis Epicuri sophismatis, spiritualitas entis cogitantis est dogma generaliter evulgatum perinde ac in primis mundi temporibus. Si veritas est, quam natura, et conscientia omnes homines docent, est discrimen inter spiritum, et materiam; cuique genti alia desunt verba, quibus has describunt.* Atqui certe talis consensus veritatis est argumentum: ergo etc.

5.° *Indivisibilitate principii cogitantis.* Quantumvis enim attente illud consideremus, semper advertimus esse individuum: totus ego sentio, totus cogito, totus judico, totus desidero, totus

(1) *Gen.* II. 7.
(2) XII, 7.
(3) *Ps.* XXX, *6; I Cor.* II, *11,*
(4) *La spiritualité de l' âme, t. 3 in-12 p. 40, aussi bien que l' existence de Dieu, est une croyance universelle, un témoignage constant que l' humanité se rend à elle-même; c' est la foi du genre humain... Avant qu' il y eût des philosophes, aucun peuple, aucun être raisonnable ne s' était persuadé que la matière pût penser; aucun même n' avait imaginé qu'elle pût se mouvoir. Malgré les sophismes d' Epicure, la spiritualité de l'être pensant est un dogme aussi généralement répandu que dans les premiers âges du monde. S' il y a une vérité que la nature, et la conscience dictent à tous les hommes, c' est la différence entre l'esprit et la matière; aucun peuple qui n' ait des termes divers pour les désigner ».

volo, etc. non vero aliqua mei pars. Si crus, si brachium mihi amputetur, si morbo, vel incedia dimidiam partem substantiae corporeae amitto, principium in me cogitans non minuitur; ergo a corpore est distinctum: ergo etc.

6.° *Identitate ejusdem principii.* Idem enim nunc sum qui olim fui, qui cogitavi, volui, et plurima opera feci: verumtamen partes corporis mei sunt in perpetuo fluxu; novae quotidie acquiruntur, et aliae deperduntur, ita ut, post breve tempus, nihil ex prioribus maneat: ergo conscientia identitatis meae non residet in corpore, sed in alia substantia a corpore distincta. Ergo etc.

Prob. secunda pars, scilicet mentem nostram esse omnino simplicem: idque constat ex Scrip. et conc. Lateran., ex sensationibus, ex natura cogitationis, ex facultate judicandi, ex libertate mentis, et ex ipsius operationibus.

Prob. 1.° *ex Scriptura, et Concilio Lateran.* Nam anima expresse dicitur spiritualis, opponitur corpori: ergo ejusdem non est naturae.

Prob. 2.° *ex ipsismet sensationibus, quas materialistae tribuunt organis sensuum.* Ut enim varias experiamur sensationes, scilicet visus, auditus, olfactus, gustus, et tactus, commovenda sunt quidem organa sensuum: at non ideo sensationes sunt effectus organorum. Nam 1.° commotiones organorum sunt necessariae, ut sensationes existant, sed non sufficiunt: requiritur insuper ut mens eas advertat. Unde commotiones leves, aut graves tempore somnii, syncopae, distractionis, nullas producunt sensationes. 2.° Effectus causarum corporearum debent esse corporei: procul dubio organa sunt corporea; sensationes autem nihil habent corporeum; non possunt enim videri, audiri, odorari, gustari, palpari, extendi, comprimi, moveri, dividi. 3.° Cum organa sint prorsus distincta, si sensationes effectus eorum essent, deberent esse distinctae, neque in eodem subjecto identificarentur; attamen varias sensationes mens simul experitur; v. g. concentum audit, situm aspectabilem multis diversisque objectis distinctum considerat, has aliasque sensationes comparat, judicat an ista, vel illa magis delectetur. Unusquisque sensus proprias habet functiones exclusive; oculus non videt sonos, nec auris audit colores: mens autem simul, et eodem instanti videt, audit, olfacit, gustat, tangit; diversas sensationes comparat, conclusiones ex illis deducit, regulas agendi statuit, etc. porro haec cum objecto extenso incompatibilia sunt. Ergo etc.

Hoc argumentum tanti ponderis visum est ipsimet Bayle, ut dicere non dubitaverit (1) *Dici potest, hoc argumentum esse demonstrationem aeque confirmatam, ac illam geometrarum, nisi vero*

(1) *T.* 1, *p.* 110. *On peut dire que cette preuve est une démonstration aussi assurée que celle des géomètres, et si tout le monde*

ejus evidentiam sentiant omnes homines, *id in causa est quod nemo*, *vel potuit*, *vel voluit se trans rudem* imaginationem *evehere*. Ergo 3.° etc.

Prob. 3.° *ex natura cogitationis.* Mens enim humana est simplex, si cogitatio residere non possit in subjecto composito: atqui cogitatio residere non potest in subjecto composito; nam tunc, vel tota cogitatio in singulis partibus hujus subjecti simul esset, vel una pars cogitationis in una parte, et altera pars in altera parte ejusdem subjecti resideret, vel denique tota cogitatio in una parte tantum esset: atqui nihil horum dici potest.

1.° Dici non potest totam cogitationem in singulis partibus subjecti cogitantis residere, nam tunc non una, sed multiplex esset cogitatio: atqui certum est non plures simul esse cogitationes de eodem objecto in mente, sed unicam: ergo 1.° etc.

2.° Non una pars cogitationis in una parte subjecti cogitantis, et altera pars in altera parte residere potest; nam tunc dicendum foret cogitationes varias habere partes, esse altas, vel profundas, longas, vel breves, largas, vel contractas, etc. habere figuram cubicam, quadratam, sphaeralem, etc. atqui cogitationes mentis nullam hujus generis habent qualitates, ut manifestum est; quod sic aunotat *Bergier* (1): *Nunquam materialista vehementer delirans dicere ausus est : dimidium*, *vel quadrans meae cogitationis*, *primum*, *vel secundum punctum mei judicii*, *pollex*, *vel pes cubicus ratiocinationis*, *frustum*, *vel segmen voluntatis.* Insuper singulae partes subjecti cogitantis conscia esset solius partis cogitationis sibi correspondentis, non vero aliarum partium sibi extranearum; nulla pars igitur totius cogitationis esset conscia: atqui tamen subjectum in nobis cogitans totius cogitationis indivisibiliter est conscium, ut sensus intimus apud omnes constanter testatur; ergo 2.° etc.

3.° Nec pariter dici potest totam cogitationem esse in una parte tantum subjecti cogitantis; cur enim illa pars prae caeteris cogitatione afficeretur? Praeterea, vel pars illa esset simplex, vel composita: si prius, ergo subjectum cogitans est simplex, et causam obtinemus; si posterius, eaedem redeunt difficultates superius expositae: ergo 3.° etc. aliunde etc. insuper etc. ergo etc.

n'en sent pas l'évidence, c'est à cause que l'on n'a pu ou que l'on n'a point voulu s'élever au-delà d'une imagination grossière.

(1) *Traité de la religion*, l. 3, p. 26, et *Examen du matérial.* t. 2. p. 156: « *Jamais le matérialiste, au plus fort de son délire, n'a osé dire, La moitié ou le quart de ma pensée, le premier ou le second instant de mon jugement, un pouce ou un pied cube de reisonnement un morceau ou unefraction de volonté* ».

Aliunde quomodo formae rerum mere intellectualium, Dei, Angeli, boni, affirmationis etc. in ente corporeo esse possent?

Prob. 4.° ex facultate judicandi. Principium enim in homine cogitans judicat, et ratiocinatur: atqui principium compositum judicare, et ratiocinari non posset, ad judicandum enim, et ratiocinandum necesse est ut plures ideae simul habeantur, et secum conferantur: atqui principium extensum plures ideas secum comparare non posset; repugnat enim unam, et eamdem partem subjecti compositi plurium idearum simul consciam esse. Aliunde, haec pars deberet esse omnino simplex, ut omnium idearum simul conscia esset: porro absurdum est dari partem simplicem in subjecto composito, et insuper inde sequeretur operationes mentis in subjecto simplici necessario residere: ergo 4.° etc.

Prob. 5.° ex libertate mentis. Corpora, fatentibus materialistis (1) non habent in se principium motus, et actionis, sed omnis materia essentialiter est iners, et impressionibus a corporibus acceptis obedire semper parata est: atqui mens humana habet in se principium actionis; probavimus enim illam libertate electionis donari.

Praeterea, vel cogitatio materiae competeret, ut tali, vel quatenus organis est instructa: atqui neutrum dici potest. Non prius, alioquin omnis materia essentialiter cogitaret, et absque cogitatione concipi non posset, quod evidenter absurdum est: non posterius, *organisatio* enim est duntaxat quaedam dispositio partium relative ad se invicem: porro talis dispositio facultatem cogitandi tribuere non potest; nunquam per seipsam tribuit motum: ergo a fortiori nec etc. ergo etc.

Prob. 6.° ex operationibus ejus. Corpora agere nequeunt nisi in corpora praesentia, et per tactum: atqui mens nostra agit in objecta absentia, incorporea, quae tangi non possunt, v. g. recordatur praeterita, praevidet futura, considerat tempora et saecula, abstrahit, comparat, reflectit, generaliora scientiarum principia discernit, in proprias cogitationes se convertit, eas a se invicem distinguit, etc. ergo non est corporea.

Aliunde si esset corporea, omnes illius operationes forent tantummodo effectus mechanici: atqui id admitti non potest; effectus enim mechanici accuratam semper habent proportionem cum causis eos producentibus, easdem sequuntur regulas in similibus circumstantiis, ita ut periti, exactis computationibus factis, eos determinare valeant: atqui nulla est hujusmodi proportio inter operationes mentis, et causas physicas in eam agentes; quae enim proportio inter verba submissa voce

(1) *Système de la nature t. 1, p. 163, et seq.*

prolata, et effectus inde subsequentes ? v. g. dico inferiori meo: Vade huc, tale opus fac, et deinde redeas, statim it, facit, et redit. Eadem profero verba coram alio homine mihi parere non obligato, aut nolente, et nihil obtineo: dico alteri forte mihi occurrenti: Curre cito, salva temetipsum, quia ecce viri armati te capturi, et occisuri sunt; mox ille tremebundus currit, fugit, et in ictu oculi jam longe est: si vero alius nihil timeat aut mihi haec verba proferenti non credat, nec pedes movebit; et ita in sexcentis: ergo etc.

Denique, omnes qualitates materiae, scilicet, extensio, figura, divisibilitas, gravitas, celeritas, absentia, etc. de mente humana negari possunt; ergo mens non est corporea: ergo est substantia simplex.

COROLLARIUM

Ex argumentis supra expositis sequitur Deum, licet omnipotentem, efficere non posse ut congeries materiae, sive magna, sive parva, cogitet: omnipotentia enim Dei facere non potest ea quae sese mutuo destruunt, v, g. circulum quadratum, extensionem simplicem, divisibilitatem indivisibilem, figuratum sine figuris, etc. at cogitatio, ex dictis, essentialiter requirit subjectum simplex, et indivisibile, materia vero, prout nobis nota est, essentialiter est extensa, et divisibilis; ergo materia, et cogitatio sese mutuo excludunt: ergo Deus, licet omnipotens, efficere non potest ut congeries materiae, etiam minima, vel tenuissima cogitet. Falsa igitur assertio Philosophi Angli superius citati, qui aliunde plurimis in punctis evidenter sibi contradicit, ut luculenter ostendit Seguy (1).

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Variae nervorum commotiones ab objectis excitatae ad cerebrum transmittuntur, et sensationes imprimunt; sensationes ibi elaboratae, sicut alimenta in stomacho, ideas, volitiones aliasque mentis functiones producunt: ergo mentis operationes non probant illam esse incorpoream. Ita quidam recentes physiologistae.

R. Nego ant. Experientia constat quidem substantiam in nobis sentientem, et cogitantem a diversis corporis nostri partibus esse dependentem, commotiones nervorum, et cerebri dispositionem in sensationes affectionesque nostras multum influere: at inde concludere non licet nervos, aut cerebrum ipsam esse substantiam sentientem, et cogitantem; eadem quippe recurrunt argumenta jam exposita; sensationes dividi nequeunt: ergo in subjecto divisibili non resident: id unum igitur physiologistae ex observationibus suis concludere debent, nempe strictissimam, licet inex-

(1) *T. 2, p. 512.*

plicabilem, existere connexionem inter corpus, et substantiam in nobis cogitantem.

Et vero, variae nervorum, et cerebri commotiones nihil aliud sunt quam materiae motus: verum mentis operationes effectus motus esse nequeunt; nam 1.° motus est ipsamet materia de loco in locum transiens; vel novos situs acquirens: mens autem sic moveri non potest. 2.° Motus aliquam directionem habet, aliquem celeritatis, vel tarditatis gradum, ac consequenter est divisibilis; sed operationes mentis nullo modo dividi possunt. 3.° Uniformes regulas in iisdem circumstantiis sequitur motus, accuratam semper habet proportionem cum sua causa impulsiva, tot gradus celeritatis admittit, quot aliis materiae partibus communicat; juxta eamdem directionem pergit, donec ab ea per aliam causam deturbetur: porro mens in operationibus suis has regulas minime sequitur. 4.° In sola praesentia corpora motus agit, non vero absentia, et multo minus in objecta omnino incorporea, qualia sunt praeterita, futura, numeri, abstractiones, mera possibilia, etc. atqui tam facile haec omnia mens attingit, quam praesentia corpora: ergo mentis operationes effectus motus esse nequeunt.

Inst. 2.° Si durius, vel mollius sit cerebrum, tunc vel obstinatio aderit, vel nulla connexio inter ideas; si arctius sit caput, si calvaria male sit conformata, aut casu contundatur, multo impeditiores sunt mentis facultates; si organa, sive externa, sive interna sint vitiata, operationes intellectus eodem modo apud omnes cohibentur: hinc in quibusdam familiis habetudo animi, sicut defectus physici, a parentibus ad liberos transmittuntur: denique mens omnes vices corporis sequitur, cum illo pueraseit, adoleseit, et senescit: atqui haec omnia non ita fierent si mens a corpore prorsus esset distincta: ergo etc.

R. 1.° Facta hic nobis objecta non unanimiter ab omnibus admittuntur; plures enim testantur cerebrum in amentibus non semel repertum esse eodem modo dispositum ac in sanis, hanc partem laedi, minui ac fere destrui posse, sensationibus, et praesertim actibus voluntatis remanentibus integris; parva aut male conformata capita non ideo minus expeditas cogitandi, et ratiocinandi facultates habent: anatomistae, et physiologistae non sibi consentiunt circa intellectuales operationes quas eadem dispositio organica producere debet: sic *Cabanis*, et *Gall* sibi contradicunt in explicando effectus humoris aquosi in cerebro existentis. Vide opus recens, *Doctrines des rapports du physique, et du moral*, auctore *Bèrard*, medico (1).

R. 2.° *Nego min.* Etiamsi facta in objectione citata vera es-

(1) 1.° v. in-8.°

sent, id unum concludi posset, scilicet principium in nobis cogitans strictissimam habere connexionem cum corpore, et in exercendo facultates suas summe ab illo esse dependentem; sed inferri non posset hoc principium a corpore non esse distinctum; semper enim eadem recurrit difficultas quam adversarii non solvunt: operationes mentis sunt simplices: atqui operationes simplices in subjecto composito residere non possunt: ergo etc.

Hinc concludendum est duplicem in nobis adesse substantiam omnino distinctam, unam corpoream, alteram vero spiritualem, et utramque mirabili nexu inter se devinciri, ita ut una ab altera maxime pendeat. Hac unione semel admissa, facile explicatur quomodo mens, licet a corpore distincta, cum illo tamen puerascere, adolescere, senescere aliasque vices ejus sequi videatur. Si corpus recte constituatur, multo liberius facultates suas mens exercet, multo facilius hanc machinam, cui alligatur, regit; jubet, et membra ipsi obediunt: si vero corpus male se habeat, mens dolore afficitur, et ingratis sensationibus quasi obruitur; si tenuiora adhuc sint membra, ut in pueris, mens veluti sopita judicatur; si debilitentur membra, ut in senibus, mens senescere videtur; si quidam in corpore dominentur humores, mens ad nonnulla magis inclinatur vitia; v. g. ad ebrietem, luxuriam, etc. sed vires ad ea vincenda sufficientes ipsi roganti, et satagenti nunquam desunt, etc. ergo etc.

Iisdem rationibus plures aliae solvi possunt difficultates, quas nobis objiciunt materialistae; dicunt enim facultates animi, ipsosque mores hominum, non solum ab organorum compositione, verum etiam a climate, a qualitate cibi, et potus, a temperantia, vel intemperantia, ab obesitate, vel macio corporis, ab aetate, et sexu pendere.

Sed 1.° haec facta multas admittunt exceptiones, in quacumque enim regione reperiuntur homines ingenio similes, licet longe dissimilem sequantur vivendi regulam. 2.° Independenter ab alimentis, a statu corporis et a sexu, eaedem sunt apud omnes saltem praecipuae morum notiones, eadem scientiarum principia; ubique inveniuntur viri, et mulieres eximiarum virtutum capaces. 3.° Semper admittendum esset operationes simplices a principio composito venire, et in substantia extensa residere; porro contrarium evidenter demonstravimus: si ergo quaedam mentis affectiones praevalere videantur apud nonnullos populos; si mulieres sensibilitate, et elegantia sermonis saepius praestant viris, dum ingenio, constantia, et fortitudine ab illis communiter superantur, id quidem denotat physicam viri constitutionem exercitio intellectualium facultatum ordinarie plus favere; at nihil ultra inde sequitur.

Obj. 2.° Illa substantia est corporea, in qua recipiuntur ideae

compositae: atqui in mente humana recipiuntur ideae compositae: ergo etc.

R. Nego min. In mente nostra recipiuntur quidem ideae rerum compositarum, nempe ideae corporum existentium, et possibilium: at illae ideae non sunt corporeae; nam 1.° tota mens idearum compositarum simul conoscia esse non posset, quia una pars ideae unam partem animae, et altera pars alteram partem afficeret; 2.° sentimus ideas rerum compositarum adeo esse unicas, ut dividi non possint: 3.° si ideae rerum compositarum modo corporeo in mente nostra existerent, dici posset eas esse rotundas, quadratas, cubicas, longas, aut breves, albas, vel nigras, sicut corpora externa ab ipsis repraesentata: atqui hoc est absurdum: ergo etc.

Praeterea, ideae corporum materialiter in mente esse non possunt, nisi secundum propriam formam, vel secundum formam breviorem: atqui neutrum dici potest: non prius, alioquin arbores, domus, civitates, ipsa terra, tota immensitas coeli, in mente nostra existerent, quando de his cogitamus: atqui hoc dici non potest. Non posterius; tunc enim idea objecto suo longe minor, illud repraesentare non posset: ergo impossibile est ideas rerum compositarum in mente materialiter existere; certum est tamen illas aliquo modo existere: ergo praesens objectio invicte demonstrat, quod impugnat, scilicet, mentem esse simplicem.

Inst. Plures mentis affectiones, v. g: dolor, amor, odium, varios suscipiunt gradus: ergo sunt compositae.

R. Nego conseq. Ut enim probaretur has affectiones esse compositas, ostendendum foret unam seorsim sumptam, v. g. actum amoris, vel odii, in partes dividi posse: atqui id non ostenditur, nec ostendi potest; insulse namque dimidia, tertia, aut quarta pars sensationis, vel ideae peteretur.

Ex iis principiis altera similiter refellitur objectio petita ex eo quod nonnulli spiritus plus quam alii cogitent. Fatemur enim quosdam spiritus multo plures habere ideas, plura advertere objecta, vel plures ejusdem objecti respectus attingere, quam alios: sic animae *Bossuet*, et *Pascal* eo sensu plus cogitabant, quam anima rustici scientiis prorsus extranei: at singulae hujusmodi ideae in partes dividi non possunt: ergo residere non possunt in subjecto composito.

Unde haec ingeniorum differentia oriatur? an ex solis dispositionibus corporis, et varietate educationis, ut multi volunt; an vero ex ipsa voluntate Creatoris, qui animas inter se multis modis discrepantes sicut, et corpora facit, ut plures contendunt, definire non audemus: neutra hypothesis repugnat.

Obj. 3.° Vel una affectio totam replet animam, vel non: si

prius, unicam simul habere possumus affectionem, quod falsum est; si posterius, ergo divisibilis est anima.

R. Nego suppositum. Quod enim est simplex, nec replere, nec repleri potest: porro contendimus mentem nostram esse simplicem; adversarii ergo probare debent, non vero supponere, mentem velut vas quoddam repleri posse: attamen in praesenti objectione gratuito illud supponunt: ergo etc.

Qua autem ratione tot objecta diversa simul exhibeantur in mente, quomodo tot affectiones oppositae simul existentes sese non destruant, explicare non aggredimur; certum est eas materialiter simul existere non posse: hoc nobis sufficit: ergo etc.

Obj. 4.° Mens non potest esse in corpore, quin habeat partes; atqui mens est in corpore: ergo etc.

R. Nego min. Mens enim in corpore residere non potest, quin habeat partes diversis corporis partibus respondentes: ergo iterum supponunt adversarii, quod ipsis probandum est.

Igitur dici non potest, stricte loquendo, mentem esse in corpore, vel intra, vel extra corpus; omnes enim locutiones istae quamdam affinitatem cum spatio, et corpore semper indicant: atqui mens nullam habet affinitatem cum spatio, et corpore, siquidem remanet probatum illam esse omnino simplicem; hoc solum igitur affirmandum est, scilicet, strictissimam dari unionem inter mentem, et corpus, quamvis natura hujus unionis nos lateat, ut infra monstrabimus: ergo etc.

Obj. 5.° Mens agit in corpus, et corpus in animam: atqui substantia omnino simplex agere non potest in substantiam compositam, nec vice versa: ergo etc.

R. Dist. maj. Mens agit in corpus, et corpus in animam, aliquo modo utrique substantiae proprio, nobis ignoto, *conc.* per tactum sicut corpora agunt in corpora, *nego maj.* Eodem sensu *distincta minore*, *nego conseq.* Nihil enim clarius constat quam illa *reciprocitas* actionis mentis in corpus, et corporis in mentem, sed naturam ejus ignoramus; scimus illam per tactum exerceri non posse, quia demonstravimus mentem, utpote simplicem, nec tangi, nec tangere posse. Praeterea si per tactum illud commercium exercereiur, physica semper esset proportio inter volitiones mentis, et motus corporis: atqui talis proportio non existit: ergo etc.

Semper supponunt adversarii id quod ipsis probandum esset; haec igitur, aliaque similia objicientes nihil proficiunt.

Obj. 6.° Cunctas materiae proprietates non noscimus: ergo temere affirmamus illam cogitationis incapacem esse.

R. Nego conseq. Clare enim percipimus cogitationem incompatibilem esse cum proprietatibus notis materiae, cum extensione, et divisione: atqui proprietates materiae, quas non novimus, proprietates notas minime destruunt, ut patet: ergo non temere affirmamus etc.

Inst. 1.° Dici potest materiam ex simplicibus elementis coalescere, ut placuit *Leibnitz*: ergo, licet cogitatio sit simplex, non sequitur illam in materia non residere.

R. 1.° Totum concedi potest argumentum, et nihil obtinent materialistae; volunt enim animam a corpore non esse distinctam, ac consequenter materiam, ut extensam, cogitationis esse capacem: at, in sensu praesentis objectionis, subjectum in nobis cogitans esset simplex: ergo causam obtinemus.

R. 2.° *Negari potest ant.* In ea enim sententia, omnia corpora nunc existentia ex elementis simplicibus coalescerent: atqui illud repugnare videtur; pars enim simplex cum parte simplici juncta totum extensum componere nequit. Quoniam tamen multi celebriores Philosophi, ac Theologi docuerunt prima materiae elementa esse simplicissima, controversiam dirimere non intendimus.

R. 3.° *Nego conseq.* Nam cogitatio supponit in nobis principium activum: atqui meteriae elementa etiam simplicissima, ut supponitur, non essent activa; materia enim, quatenus est extensa, essentialiter est iners: at sola divisio activitatem illi tradere non potest: ergo etc.

Inst. 2.° Deus convertere potest materiam in substantiam cogitantem: ergo non repugnat materiam cogitationis esse capacem.

R. 1.° Hoc iterum argumentum est extra causam; supponit enim principium in nobis cogitans a corpore esse distinctum, quod adversarii negant.

R. 2.° *Nego ant.* Deus potest quidem materiam destruere, et substantiam cogitantem loco ejus creare; id a nemine in dubium revocatur. Verum substantiam cogitantem ex materia naturam suam retinente conflare non potest, sicut artifex opus suum conficit; Deus enim, licet omnipotens, impossibilia facere nequit: at impossibile est materiam, ut talem cogitare: ergo etc. Non ideo limites omnipotentiae Dei ponimus, ut asserit *Locke*; omnipotentia quippe Dei ad possibilia tantum extenditur, et non ultra, quia nihil est ultra.

Obj. 7.° Veteres Philosophi, ipsique primi Patres Ecclesiae docuerunt mentem humanam esse corpoream: atqui ille consensus est argumentum veritatis: ergo etc,

R. 1.° Omnes Philosophi, solis Scepticis, et Epicureis exceptis, tenuerunt alteram post praesentem esse vitam, proindeque mentem corpori dissoluto manere superstitem: ergo credebant illam a corpore esse distinctam, sed tantum in assignanda natura ejus errabant; porro talis doctrina materialistis directa fronte adversatur: ergo haec difficultas sententiae nostrae minime nocet.

R. 2.° *Nego maj.* et quoad veteres philosophos, et quoad Patres: 1.° *Quod veteres philosophos*: Plutarchus enim (1) postquam

(1) *de Placitis philosophorum*, *l.* 4. *c.* 3.

praecipuos philosophiae magistros nominavit, videlicet, Thalem, Pythagoram, Platonem, Aristotelem, etc. subjungit: « Omnes » hi, quos nominavi, corporis expertem animam statuunt, naturam ei tribuentes, quae moveatur a seipsa, et mente sit » instructa. »

Ideo Aristoteles animum vocat *entelechiam*, id est, perfectionem, et quasi quintam essentiam, quia persuasum habebat quatuor elementorum genera, ex quibus omnia oriri dicebat, nempe ignem, aerem, aquam et terram, nullo modo posse « cogi» tare, et providere, et discere, et docere, et invenire aliquid, » et tam multa alia meminisse, amare, odisse, cupere, timo» re, angi, laetari. » (1).

Ipse Cicero, quamvis definire non audeat in quo natura mentis consistat, de illa tamen sic eleganter loquitur (2): « Dubi» tare non possumus, nisi plane in physicis plumbei simus, » quia nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil co» pulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cum ita » sit, certe, nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec dis» trahi potest, nec interire igitur, » etc.

Quam illae sententiae a vili abjectaque hodiernorum materialistarum doctrina longe distant! ergo 1.° falsum est veteres philosophos, etc.

2.° Multo evidentius est *primos Ecclesiae Patres* non docuisse animam esse corpoream; nonnulli quidem singulares exposuerunt, vel admiserunt opiniones circa naturam substantiae cogitantis; id proveniebat ex subtili philosophia qua plerique in juventute fuerant imbuti, vel ex difficultate quaestionis; accuratae enim locutiones, quae nunc sunt in usu, nondum erant receptae: mirum ergo videri non debet si quaedam reperiantur obscuritates in operibus eorum circa naturam rei sensibus imperviae; verum omnes professi sunt mentem esse substantiam a corpore sejunctam, et immortalem; frustra igitur auctoritatem eorum sibi vindicare conarentur increduli: ergo etc.

Inter scriptores ecclesiasticos duo videntur dixisse animam ex partibus conflari, scilicet, Tatianus, et Tertullianus; at plures alios docuerunt errores, qui ab aliis Patribus, et a tota Ecclesia fuerunt proscripti: etiamsi ergo purum *materialismum* a nobis impugnatum docuissent, quod evidenter falsum est, ipsorum testimonium contra nos invocari non posset: ergo etc. Vide Cardinalem *De la Luzerne* (3).

R. 3.° *Nego min.* Homines enim facile decipi possunt circa

(1) *Cic. Tuscul. l.* 1. *n.*° 22.
(2) *ibid. n.*° 71.
(3) *Dissertation sur la spiritualité de l' âme.*

rem sensibus imperviam, ad quam natura non impellimur: atqui natura non impellimur ad pronuntiandum quid sit natura substantiae cogitantis; sola discussione id attingere possumus: ergo, etiamsi per aliquod tempus in hoc speculative erravissent ipsimet docti, eorum consensus non esset argumentum veritatis.

Inst. Apud universas gentes, et in omnibus linguis principium in nobis cogitans per voces rem corpoream significantes exprimitur, scilicet, per *spiritum*, qui significat *ventum*, *halitum*, *respirationem*, per *animum*, et *animam*, a voce Graeca ἄνεμος, idem significante: ergo omnibus semper persuasum fuit principium cogitans esse aliquid corporeum.

R. Nego conseq. Quotidie enim eaedem voces duplicem habent sensum, videlicet, litteralem, et metaphoricum. Res omnino incorporeae per metaphoras, aliasque figuras eleganter exprimuntur: voces autem *spiritus*, *animus*, et *anima* litteraliter significant praesentiam substantiae cogitantis, quae per halitum, et respirationem manifestatur; aptissime ergo usurpatae sunt ad ipsam nominandam, nec ullo modo inde concludi potest, populos credidisse animam esse corpoream: ergo etc.

Obj. 8.° Nullam habemus ideam substantiae incorporeae: ergo est nomen sine re. Ita auctor operis jam citati (1).

R. Nego ant. Nihil enim clarius novimus, quam proprias cogitationes nostras: atqui demonstramus cogitationes nostras in subjecto composito residere non posse; hinc merito inferimus existere subjectum incorporeum, cujus plurimas proprietates novimus: hoc autem sufficit, ut ipsius existentiam affirmemus. Quid sit ejus natura, ignoramus; quid sit essentia materiae, non melius intelligimus: unde materialistae substantiam spiritualem rejiciunt, quia eam sibi repraesentare non possunt; et immaterialistae existentiam corporum negant, quia relationem inter ideas, et extensionem realiter existentem non percipiunt. Verum multo sapienti philosopho dignius est facta colligere, existentias per effectus ostensas admittere, quamvis naturas, et modos explicare non valeat.

Praecipuas objectiones incredulorum percurrimus, eas sine ulla imminutione exposuimus, et nulla cum demonstrationibus nostris directe pugnat. Quam ergo lugenda conditio hominum, qui tam debilibus argutiis innixi, excellentem naturam suam deprimunt, et similes, vel deteriores belluis sese constituunt!

(1) *Le Système de la nature, 1 part. c. 7.*

CAPUT TERTIUM

DE UNIONE MENTIS HUMANÆ CUM CORPORE.

Ex duabus substantiis , una corporea , et altera incorporea , individuum humanum conflari nunc constat.

Ut integer homo perfecte nosceretur , nunc de utraque substantia separatim tractandum foret, postea de mirabili illius conjunctione.

Ex partibus mira ordinatione dispositis coalescit corpus ; sagacissimi anatomiae excultores , et physiologistae quotidie nova supremae sapientiae arcana in eo reperiunt : at de illo sic disserere ad medicos pertinet ; utilissime tamen, et jucunde philosophiae alumni legent *Nieuwentyt (1)* , *Bossuet (2)* ; *Fénelon* , *Pluche* , etc. etc.

De anima jam disseruimus, et quaedam adhuc postea dicemus: de sola igitur unione mentis cum corpore nunc tractandum est, et dicemus 1.° de illius initio , 2.° de natura ejus , et 3.° de ejusdem consectariis.

ARTICULUS PRIMUS

DE INITIO UNIONIS MENTIS CUM CORPORE.

Initium existentiae corporis ab omnibus noscitur : initium vero animae non ita apud omnes semper constitit; variae enim hac de re, in diversis temporibus, prodierunt philosophorum opiniones.

1.° Academici docebant Deum in prima origine temporum cunctas simul creasse animas, easque in sideribus collocasse, ut infinitas ipsius perfectiones inde facilius conspicerent : illae vero oculos in terram conjicientes , pulchritudines creatas dilexerunt; quod indigne ferens Creator , eas ad habitandum in corporibus humanis , sicut in carceribus , statim damnavit.

2.° Censebant Pythagorici omnes animas ab initio rerum simul fuisse creatas, et in totidem corpora , sive hominum , sive brutorum , immissas , ex quibus deinceps egredientes , in alia corpora nobiliora, aut viliora extemplo transeunt; sicque meliorem, vel deteriorem obtinent conditionem , prout bene , vel male in praecedenti corpore se gesserunt. Perpetuam hujusmodi animarum transmigrationem appellabant *metempsychosin* a verbis graecis μετα, particula, quae aliquam mutationem exprimit, εν , *in* et ψυχη , *anima*, hinc brutorum occisionem, et carnium esum omnino prohibebant.

(1) *Existence de Dieu , etc. 1 part.*

(2) *Traité de la connaissance de Dieu , et de soi-même , du corps, ch. 2 , t. 34.*

Absurdam hanc metempsychosis doctrinam semper tenuerunt, et etiam nunc tenent *Brachmani* in tota India, *Talapui* in regno Siam, et *Bonzi* in imperio Sinensi.

3.° Plures antiqui Philosophi opinati sunt mentes humanas quasdam esse portiones e divina substantia exceptas, vel ipsam divinitatem per orbem universum diffusam, et varia corpora organis instructa animantem. Idem ferme sub hoc respectu habet Spinosa, cujus systema superius fuit explosum.

4.° Nonnulli arbitrati sunt Philosophi animas ex animabus per quamdam manationem, sicut corpora ex corporibus, propagari, et ita animas liberorum ex animabus parentum *per traducem*, ut ajebant, descendere. Hinc huic opinioni aliqui doctores primitivae Ecclesiae suffragati sunt, ut peccati originalis transmissionem facilius explicarent. Inter eos numeratur S. Aug. qui in lib. 1 de Anima, et ejus origine (1) hanc vetat damnari opinionem: eam tamen postea omnino rejecit.

5.° *Leibnitz* aliam excogitavit hypothesim, cui subscripsit *Wolf*. Altissimum enim reproductionis corporis organici mysterium sic explicare conatur: omnium futurorum corporum Deus simul creavit germina infinite parva, sed cunctis partibus organicis unicuique propriis instructa, et ea in singulis speciebus collocavit; ubi autem unum ex his germinibus, juxta leges a Creatore statutas, emittitur, tunc evolvitur, augescit, et paulatim totum complementum acquirit, hinc organica germina omnium corporum humanorum continebantur in Adamo. Quo posito, asserit *Leibnitz* Deum cunctas simul creasse animas, et eas germini corporis, cui postea praeesse debeant, statim conjunxisse: sic a prima mundi creatione manent quasi sopitae, donec, formato corpore per germinis explicationem, usum facultatum suarum acquirunt,

6.° Omnes alii Philosophi, et Theologi unanimi ore tenent mentem humanam immediate a Deo creari, quando novum corpus humanum formatur, licet de instanti, quo illa creatio locum habeat inter se non conveniant.

Ultima haec sententia sola admittenda est.

Certum est enim 1.° mentem humanam non esse substantiae divinae portionem, quia divina substantia, utpote simplex, et perfectissima, discerpi non potest.

Certum est 2.° illam non esse modifidationem animae mundanae ubique diffusae, ut ex confutatione systematis Spinosae evidenter patet.

Certum est 3.° illam ab animabus parentum per traducem non venire; propagatio enim hujusmodi supponit multiplicitatem par-

(1) *T. 10, p. 343.*

tium, quarum aliae traducuntur, aliis remanentibus: at demonstravimus mentem humanam nullas habere partes: ergo etc.

Certum est 4.° transmigrationem animarum ad sensum Pythagoricum, et presbyterorum Indiae defendi non posse, 1.° quia nulla ratione innititur, 2.° quia natura hominis haec opinio indigna est, 3.° quia nullus Philosophus serio eam nunc propugnare audet, 4.° quia communi fidelium sensui adversatur, 5.° quia Ecclesia, Scriptura sacra, et traditione innixa, docet animas, cum corpus formatur, creari, et dissoluto corpore, redire ad Deum, juxta verba Ecclesiastae superius citata, *et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.*

5.° Cunctae similiter rejiciendae sunt opiniones, quae animas corporibus antiquiores faciunt; singulares enim opiniones nullo fundamento innixae, juxta rectas ratiocinandi regulas statim rejiciendae sunt: quod gratis asseritur, gratis negatur: atqui tales esse praedictas opiniones nemo diffiteri potest: ergo etc.

6.° Inferendum est ergo mentem humanam immediate a Deo creari eo instanti, quo unitur corpori, sive id fiat quadraginta dies circiter post conceptionem, ut communiter docuerunt veteres, quia tunc corpusculum coepit habere figuram humanam, sive ante hoc tempus, ut plurimis exemplis comprobatum videtur; sive in ipsomet conceptionis momento, ut pluribus affirmare nunc placet.

Objicitur quod in ea sententia Deus ad nutum hominis quotidie novas crearet animas: verum *haec objectio nulla est*; Deus enim cuncta opera sua volendo perficit: non difficilius est ipsi novas animas creare, quam nova formare corpora, quam res creatas conservare: atqui Deus ad nutum hominis singulis diebus nova format corpora; non tamen ideo subjicitur homini, sed ordini a se libere constituto: ergo etc.

ARTICULUS SECUNDUS

DE NATURA UNIONIS MENTIS CUM CORPORE.

Quantum evidens est corpus, et animam secum uniri, et unicum efficere individuum, tantum obscura et incomprehensibilis est natura hujus unionis. Certum est enim mentem saepe pro nutu motus in corpore producere, et diversas sensationes, mediante corpore, experiri. Sed qua ratione anima, cum sit simplex, agat in corpus, et corpus in animam, explanare arduum est: id tamen plerique Philosophi tentare voluerunt, et quatuor praesertim excogitaverunt systemata, quorum primum dicitur influxus physici; secundum, causarum occasionalium; tertium, harmoniae praestitutae; et quartum, mediatoris plastici.

1.° Systema *influxus physici* in eo consistit quod mens, licet

simplicissima, in corpus physice agat, et vicissim corpus in animam. Ita *Euler.*

2.° Systema *causarum occasionalium* a *Descartes* fuit excogitatum, et a plerisque Philosophis propugnatur. In eo situm est, quod nec corpus in animam, nec animam in corpus reipsa agat, sed solus Deus motus efficaciter producat in corpore occasione volitionum mentis, sensationes in anima occasione motuum corporis.

3.° Systema *harmoniae praestitutae* excudit *Leibnitz.* Corpus, et anima, juxta hunc auctorem, duo sunt automata, quorum unum est spirituale, et alterum materiale. Motus corporis, et sensationes animae per quasdam mechanicae regulas unicuique proprias efficiuntur, et ita sapienter a Deo praeordinatae sunt, ut sibi semper correspondeant: in hac utriusque substantiae motuum, et affectionum concordia tota earum sita est conjunctio.

4.° Joannes *Leclerc*, ex Batavia oriundus, celebris philosophus, in opere inscripto *Bibliothèque choisie*, (1) supponit quoddam existere in nobis ens vivens, nec omnino spirituale, nec omnino materiale, sed medium inter utrumque tenens, cujus ministerio motus efficiuntur in corpore ad voluntatem mentis, et sensationes in mente occasione motuum corporis. Sic perpetua actio Dei non necessaria est, ut in opinione Cartesianorum. Ens istud vocat *mediatorem plasticum.*

At 1.° nulla ratione percipitur quomodo substantia omnino simplex physice agere possit in substantiam extensam, et vice versa; *Euler* igitur unionem mentis cum corpore minime explicat.

2.° In systemate *Leibnitz* vita nostra perpetua foret illusio, et aliunde libertas humana tolli videretur.

3.° Figmentum mediatoris plastici est gratuitum, et absurdum,

4.° Superest igitur systema causarum occasionalium, quod magis rationi consentaneum esse videtur: attamen non plene satisfacit; tunc enim mens in corpus, et corpus in mentem reipsa non agerent. Hoc autem communi hominum sensui parum congruit. Idcirco nec illud systema defendere volumus; sed nostram iterum confitemur ignorantiam.

Quaesierunt insuper Philosophi, an mens humana in toto corpore, an in aliqua parte tantum, et in qua parte resideat. Variae adhuc prodierunt opiniones secum pugnantes, quarum nulla velut probata haberi potest: id unum certum est, scilicet, animam toti regendo corpori praeesse; at recte dici non potest eam esse in corpore, vel in aliqua parte corporis residere, quia hujusmodi locutiones substantiae omnino simplici proprie convenire nequeunt.

(1) T. 2, p. 114.

ARTICULUS TERTIUS

DE CONSECTARIIS UNIONIS MENTIS CUM CORPORE.

Sufficienter jam diximus mentem in exercitio facultatum suarum a dispositionibus corporis multum pendere: hoc est generale consectarium ipsius unionis cum corpore. Sed multo magis pendet a corpore in iis, quae ad sensibilitatem spectant. Hic est locus dicendi de sensationibus, passionibus, habitibus, imaginatione, memoria, somno, somniis, ac deliriis, circa quae plures agitari solent curiosae quaestiones. Nonnulla tantum paucis verbis delibaturi sumus, praecipuas difficultates indicantes, ut qui eas perscrutari voluerit, adire possit auctores fusius de illis disserentes, inter quos eminentem tenent locum Mallebranche, *de la Recherche de la vérité;* Bossuet, *Traitè de la connaissance de Dieu, et de soi-même;* Para-du-Phanjas, *Thèorie des êtres insensibles;* Bèrard, *Doctrine des rapportes du physique, et du moral*, *etc.*

De sensationibus.

Sensationes considerari possunt, vel in mente, vel in corpore. Prout *in mente* spectantur, nihil aliud sunt, quam ipsamet anima diverse modificata: v. g. videns objecta, excipiens sonos, sentiens odores, etc. Sunt omnino simplices, et prorsus indivisibiles: unde conclusimus mentem esse substantiam ab omni materiae mole segregatam; nihil ergo cum sensibilibus corporum qualitatibus commune habent, licet in praesenti rerum ordino cum illis sint conjunctae. Hinc quos video colores non sunt in objectis, calor quem experior non est in igne, dolor quem sentio non est in manu, nec in pede, ubi est vulnus. Has tamen affectiones mentis ad externa referimus objecta, non quod arbitremur eas, aut aliquid eis simile in talibus substantiis residere, sed quoniam aliqua existit corporearum partium dispositio, cujus praesentia sic afficimur: ideo dicimus ignem calidum, glaciem frigidam, nivem albam, solem lucere, etc.

Sensationes autem, quoad corpus spectatae, sunt quaedam fibrarum. et nervorum commotiones. Quinque sensibus a Creatore donati sumus, visu, auditu, olfactu, gustu, et tactu; duos habemus oculos ad videndum, duas aures ad audiendum, duas nares ad olfaciendum, palatum ad gustandum, et tactus per totum corpus exterius, et interius diffunditur. Duplices itaque sunt visus, auditus, et olfactus, et unicam sensationem tamen idem objectum excitat.

Ut unaquaeque specialis sensatio in mente excitetur, sic commoveri debent partes organicae corporis:

1.° *Ad videndum*, necesse est ut radii luminis ab omnibus

objecti partibus reflectantur, ad pupillam oculi *convergentes* perveniant, triplices membranas, et liquores inter eas contentos penetrent, pluries se invicem secantes, perfectam in retina exhibeant imaginem, nervum opticum tangant, et in cerebro commotionem excitent.

2.° *Ad audiendum*, requiritur, ut trepidatio aeris externam cartilaginosam auris partem percutiat, canalem introeat, tympanum concutiat, et nervum auditus commoveat.

3.° Ut *olfactus* locum habeat, particulae e corporibus detractae fibras narium tangere, et ope illarum nervos agitare debent.

4.° Idem dicendum est de *gustu*: partes de cibis, et potibus exeuntes fibras palati, et nervos eis connexos agitant: unde si quis humor flexibilitatem naturalem fibrarum disturbet, gustus, et olfactus statim pervertuntur.

5.° Quoniam innumerae, ac tenuissimae fibrae cum nervis conjunctae per totum corpus expanduntur, et omnes nervi velut funiculi in eamdem cerebri partem, quae dicitur *sensorium*, coeunt, quoties aliquod objectum corpus nostrum sufficienter tangit, ut fibrarum nervorumque commotio ad sensorium perveniat, tunc sensationem *tactus* experimur: ita dignoscimus utrum corpora nos circumstantia sint calida, vel frigida, dura, vel mollia, gravia, vel levia, plana, vel aspera, longa, vel brevia, etc. Ad hunc sensum nonnullae reducuntur sensationes, quae externum non habent objectum, quales sunt fames, et sitis, dolores stomachi, et ventris, febris, et podagra, etc. in his enim casibus humores, alimenta, etc. quasdam partes corporis internas nimis dilatant, vel comprimunt, vel distorquent, et ideo mens afficitur.

Hinc tactus multo latius extenditur, quam singuli alii sensus; imo alii sensus ad tactum quodam modo reducuntur, siquidem nulla sensatio nascitur in mente, nisi organa corporis lumine, aere, corpusculis materiae, etc. tangantur. Ita nihilominus a se invicem distincti sunt, ut unusquisque proprios effectus suos habeat: unde qui a nativitate caeci sunt, et muti, colores, et sonos nullo modo sibi repraesentare possunt; olfactus, gustus, aut tactus, visum, vel auditum supplere nequeunt.

Optima, perfectaque harmonia dispositi sunt sensus ad fines propter quos nobis concessi fuerunt; si enim longe acutiores essent, externis objectis in eodem statu remanentibus, intolerabilia inde nascerentur mala: guttula aquae, v. g. nobis appareret velut stagnum in quo magna multitudo piscium nataret, et cuncta alimenta horrorem in nobis excitarent; dulcis zephyri inflatus aures nostras concuteret, et verba hominum ferre non possemus; suavissimi odores tanquam fumus nos suffocarent; dulciores cibi palatum dilacerarent; molliores plumae, sicut hir-

suta ligna carnem nostram excruciarent, etc. Infinitam ergo, et sapientissimam divini Auctoris nostri industriam nunquam satis demirari possumus.

At, si modum quo haec omnia fiant criosius perscrutari voluerimus, impenetrabilis obscuritas statim nos irretiet: supremae igitur majestatis omnipotentiam, sapientiamque jugiter veneremur, ac perpetua jubilatione celebremus.

De passionibus.

Passiones quaedam sunt commotiones ad bonum reale, aut apparens nos excitantes, et ab eo quod repraesentatur ut malum, retrahentes. Aliae dicuntur spirituales, et aliae corporales. *Spirituales* illae sunt quae immediatam non habent connexionem cum dispositionibus corporis; tales sunt invidia, superbia, amor, vel odium Dei, etc. Passiones corporales eae dicuntur, quae immediatam connexionem habent cum dispositioinbus corporis, ut sunt gula, ebriositas, impudicitia, pigritia, iracundia, etc. Varias utriusque generis passiones varie apud diversos homines existere constat: earum autem generationem assignare, naturam explicare, effectus praedicere, remedia indicare hic non aggredimur; multo quippe longius protraheremur. Hac de re legi possunt *Mallebranche*, *Para-du-Phanjas*, *Bèrard*, *etc.* (1).

De habitibus.

Nomine *habitus* intelligitur facilitas aliquid operandi actibus frequenter repetitis comparata. Habitus, sicut passiones, duplicis sunt generis, scilicet, spirituales, et corporei. *Spirituales* ii sunt qui facultatum animi exercitium spectant; et iterum sunt, vel tantum intellectuales, ut facilitas percipiendi, recte judicandi, ratiocinandi, etc. vel morales, ut habitus quosdam eliciendi actus internos mores spectantes, quales sunt actus amoris, vel timoris Dei: hi pertinent ad voluntatem. Habitus *corporei* per exercitium potentiarum corporis acquiruntur; tales sunt habitus cantandi, instrumenta musicae pulsandi, saltandi, manducandi, bibendi, etc.

Facilius, vel difficilius acquiruntur habitus, juxta animi, vel corporis, vel utriusque dispositiones, actuum repetitionem, exercitii ardorem, etc. Hi habitus, sive boni, sive mali, multo facilius contrahuntur in juvenili, quam in senili aetate.

In quo praecise sita sit natura habituum, praesertim spiritualium, definire, et explicare opus est arduum, quod tentare nolumus.

(1) *I. 5. n.° 1259. p. 545.*

De imaginatione.

Imaginatio est illa mentis facultas, qua objecta sensibilia sub imagine corporea nobis sine sensuum opere repraesentamus, v. g. rotunditatem terrae, multiplicitatem siderum, immensitatem coeli: qualitates igitur sensibiles corporum eodem modo per imaginationem, ac per sensationem nobis exhibentur, cum ea tamen differentia, quod mentem communiter non tam vivide afficiant.

Perutilem, imo necessariam esse facultatem imaginandi certe negari non potest; hinc enim nascuntur gratiosae sermonis figurae, ac jucunda artis dicendi ornamenta, quibus veritas illustrata unicuique amabilior redditur. Absentia possibiliaque objecta exhibet imaginatio; ea contra se sistit, convertit, retrahit, iterum admovet, et sic uberem materiam intellectui subministrat. Qui vero lentam, frigidamque imaginationem habent, nihil excogitant, nihil adinveniunt, et fere nihil conficere possunt.

Plurima sunt tamen imaginationis pericula, quae sedulo praecaveri debent; in turpes errores saepe nos conjicit, ut diximus in Logica, libidines inflammat, sensus commovet, ad infamias excitat, atris imaginibus frequenter nos insequitur, mala augescit, ficta repraesentat, ut vera, graves inducit morbos, etc. Hinc tristitia, moeror, taedium, animi dejectio, quaedam deliria, furor, vindictae, desperatio, suicidia, etc. Sedulo igitur cohibenda est imaginatio, praesertim in juventute, attentionem ad alia objecta licita convertendo.

Mulier praegnans quae attentius deforme conspicit objectum, aut vehementiori modo illud videre, vel possidere cupit, aliquem cibum manducare desiderat, etc. commaculatum, deformem, vel aliter vitiosum pariet foetum. Innumera facta tales imaginationis effectus attestari videntur, quamvis solidis rationibus demonstrari non possit quomodo haec contingant.

Mallebranche, pluresque alii auctores frustra conati sunt explicare vim imaginandi, tum ex parte mentis, tum ex parte corporis; nos vero ne id quidem tentabimus.

De memoria.

Memoria illa est facultas, qua praeteritas imagines, et perceptiones in mentem revocamus. Nisi mirabili hac praediti essemus facultate, nullam experientiam acquirere, nullaque praeterita scire possemus.

Nonnulla memoriae phaenomena ab omnibus observantur: 1.° facilius discunt, et quae didicerunt tenacius retinent juvenes, quam aetate provectiores; 2.° quae in perfectiori ordine disponuntur, multo expeditius in memoria velut collocantur, et promptius revocantur; 3.° apud quosdam homines memoria est tan-

quam liber, in quo quidquid inscribitur, integre custoditur, et ad nutum voluntatis ibi reperitur; apud alios vero, multa brevi delentur, et mox frustra quaererentur; 4.° nonnunquam imperfecte et quasi in confuso cognitiones olim acquisitas recordamur; clare videmus aliquid nobis deesse; nomina, circumstantias quaerimus; sinus memoriae, velut angulos obscuri cubiculi, perlustramus: aliquando res quaesita cunctis conatibus nostris se subtrahere videtur, et aliquando non postulata ante oculos mentis nostrae ultro se sistit: 5.° si colatur, et opere exerceatur memoria, praesertim in juvenili aetate, augetur, ac perficitur, dum incuria, et negligentia pigrescit, obduratur, et non raro fere penitus amittitur, etc.

Quae autem sit causa efficiens horum aliorumque memoriae phaenomenum, quae sit ipsius ratio constitutiva, quo modo tot cognitiones diversae in eodem capite per ordinem contineri, et ad voluntatis imperium revocari queant, incassum huc usque determinare ac explanare conati sunt Philosophi.

Plerique supponunt imperceptibiles fibras, cunctosque nervos tot perfectos esse tubos in quibus subtilissima, ac velocissima existit materia quam vocant *fluidum animale* aut *spiritus animales*. Haec materia per fibrarum nervorumque canales incredibili motu ab organis ad cerebrum currit, et mentem, quam ibi collocatam esse arbitrantur, admonet; a cerebro ad organa, jubente voluntate, maxima celeritate descendit, musculos inflat, trahit, inflectit, et artuum motus determinat; easdem vias crebrius frequentans, quaedam in medulla cerebri exarat vestigia, per quae facilius deinde transiens, easdem ideas semper excitat. Sic passiones, habitus, memoriam ejusque phaenomena praedicti philosophi explicant. Verum quid sit fluidum illud animale, quo fundamento illius existentia affirmetur, quae proportio detur ipsum inter et voluntates nostras, non dicitur, non ostenditur. Nonne adhuc sapientius est ignorantiam nostram confiteri quam ad hypotheses tam obscuras tamque caducas confugere?

Certum est memoriam, imaginationem, ipsasque passiones non semper esse mere passivas; in eis namque saepe mens agit: unde merito concludi potest illas ex corporibus sensus commoventibus non oriri, ac consequenter mentem non esse corpoream.

De somno, somniis, deliriis, etc.

Evidens datur discrimen inter somni, et vigiliae statum: unum ab altero tuto secernimus: hoc autem pro consueta agendi ratione nostra certe sufficit. Mens, perspicax, et activa in vigilia, in somno quasi sopita esse videtur: interdum variis afficitur imaginibus, atque ideis plus minusve inordinatis, quae, redeunte vigilia, statim evanescunt: haec vocantur somnia (*rêves*).

Delirium, stupiditas, insania, furor, etc. ejusdem ferme sunt

naturae, ac somnia; aliquam enim inordinationem graviorem, vel leviorem inter mentis affectiones semper supponunt.

Haec omnia per varios spirituum animalium concursus explicare volunt supra memorati Philosophi, inter quos *Para-du-Phanjas*; nos vero impotentiam nostram libenter agnoscentes, omnino tacere satius judicamus.

Ex his quae usque tunc de mente humana diximus, inferendum est hominem recte definiri animal rationale: per vocem *animal* convenit omnibus animantibus, et per verbum *rationale* a cunctis aliis animalibus distinguitur.

D. *De Bonald* (1) definit hominem: Intelligentia cui serviunt organa. Haec defintio est quidem nobilissima, sed minus accurata videtur: exprimit enim hypostaticam mentis, et corporis unionem, quae sola hominem constituit. Angeli in suis apparitionibus nonne erant intelligentiae, quibus serviebant organa? et tamen non erant homines.

CAPUT QUARTUM

DE MENTIS HUMANÆ DESTINATIONE.

Ex demonstratis constat mentem a corpore prorsus esse distinctam, nulla partium aggregatione compositam, sed omnino simplicem, et idcirco dissolutione partium perire non posse, sicut corpus. Vel igitur destructioni corporis superest, vel in nihilum a Deo statim reducitur.

Tria inquirenda naturaliter nobis hic occurrunt, videlicet, 1.° an mens humana, destructo corpóre, necessario pereat, vel pro altera reservetur vita; 2.° an altera futura sit vita beata, vel misera, secundum uniuscujusque opera; 3.° an futura sit aeterna, adeo ut mens reipsa immortalis esse debeat. Duo posteriora in tertia parte hujus operis convenientius examinabuntur, postquam boni, et mali moralis existentiam astruxerimus. Primum itaque solum disquisitioni statim subjecturi sumus.

ARTICULUS UNICUS

UTRUM MENS, DESTRUCTO CORPORE, NECESSARIO PEREAT, AN VERO PRO ALTERA RESERVETUR VITA.

Notandum 1.° omnes homines morituros esse: *Statutum est hominibus semel mori* (2) et experientia omnium temporum hanc sententiam confirmat.

(1) Recherches philosophiques, ch. 3: une intelligence servié par des organes.

(2) *Hebr.* IX, 27.

Notandum est 2.° hominem, ut talem revera destruendum esse per mortem ; homo enim est totum ex corpore, et anima mirabili unione junctis compositum : soluta hac utriusque substantiae unione, jam non existit homo, sicut non existit domus, quando sejunctae, et dispersae sunt partes quibus constabat.

Notandum est 3.° corpus dissolvi quidem per mortem, et in varias abire partes, igneas, aereas, aquosas, et terrenas ; sed nullam partem *annihilari* : ita saltem generaliter philosophi, qui contendunt nullam materiae atomum in nihilum reverti.

Notandum est 4.° sufficere ut solidis rationibus hic demonstremus dissolutionem corporis *annihilationem* animae non importare ; tunc enim corruet praecipuum fundamentum argumentorum incredulitatis contra alterius vitae existentiam, quam revelatio, et ratio aperte manifestant, ut infra ostendemus.

PROPOSITIO

Dissolutio corporis annihilationem *animae non importat.*

Prob. 1.° omnibus argumentis, quibus demonstratur mentem esse substantiam a corpore distinctam. Si enim a corpore sit distincta, nulla est ratio cur cum illo necessario pereat, ut evidens est ; ideo qui volunt animam esse perituram, contendunt eam esse materialem, vel materiae modificationem : ergo etc.

Prob. 2.° Mens deterioris esse non debet conditionis, quam corpus : attamen si penitus destrueretur per mortem, deterioris esset conditionis, quam corpus, siquidem corpus non annihilatur, sed tantum dividitur : ergo etc.

Prob. 3.° Mens non perit necessario cum corpore, si absque corpore percipi possit existens : atqui mens percipi potest existens absque corpore ; plurimae enim sunt ejus facultates, quae nullam habent connexionem necessariam cum corpore, v. g. activitatem, libertatem, voluntatem, facultates percipiendi, comparandi, judicandi, reflectendi, ratiocinandi, etc. Certum est enim corpus magis obesse quam prodesse exercitio hujusmodi facultatum : ergo mens concipi potest has exercens facultates, proindeque existens absque corpore : ergo etc.

Prob. 4.° Corpus per seipsum est iners, et cujuslibet motus, ac operationis incapax ; animae igitur datum non fuit, ut illam regeret, sed anima regendo corpori praefixa fuit, et de facto illi imperat, illud ducit, et reducit, ad hoc, vel istud applicat pro nutu suo : atqui repugnat substantiam corpori tam praestantem absque illo existere non posse : ergo etc.

Prob. 5.° Quaecunque futura sit humanae mentis conditio post mortem, certum est illam non tantum regendo corpori fuisse

destinatam ; nam habet facultates pure speculativas regendo corpori inutiles : atqui sapientissimus illius conditor eximias hujusmodi facultates ipsi non contulisset, si tantummodo regendo corpori eam destinasset ; ergo propter alium finem creata est : ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Mens cum corpore coepit existere, omnes vices ejus sequitur : ergo cum illo perire debet.

R. 1.° *Nego ant.* Licet enim mens communiter vices corporis sequatur, non tamen iisdem semper subjicitur ; v. g. non semel videntur homines debiles, et infirmi, qui nihilominus animo praestantes sunt ac strenui.

R. 2.° *Nego conseq.* Mens enim in exercitio facultatum suarum a dispositionibus corporis summopere pendet ; hinc patet, cur vices ejus sequi videatur : at inde non sequitur illam cum corpore perituram esse : ergo etc.

Obj. 2.° Juxta multos celebres Philosophos, essentia mentis sita est in cogitatione : atqui mens in cogitando pendet a corpore : ergo, destructo corpore, evanescit.

R. 1.° *Dist. maj.* Mens est substantia essentialiter cogitans, *conc.* tota essentia mentis est in cogitatione, *nego maj.* Etenim Cartesiani dicunt quidem mentem essentialiter cogitare, sicut materia essentialiter est extensa : at non contendunt totam essentiam mentis in cogitatione sitam esse. Praeterea, opinio Cartesianorum non omnibus arridet; a multis e contra nunc rejicitur.

R. 2.. *Dist. min.* Mens in omnibus cogitationibus suis pendet a corpore, *nego min.* in aliquibus, *subdist.* ex libera Dei institutione, *concedo* ; ex natura sua, *nego min.* Itaque 1.° falsum est mentem in omnibus cogitationibus suis a corpore esse dependentem ; inter ipsius enim cogitationes multae a sensibus non oriuntur, ut probavimus p. 136. 2. Non diffitemur alias a sensibus oriri, sed ex libera Dei institutione, non vero ex natura animae ; nulla quippe est proportio inter sensationes animae, et varia corporis organa ; ergo ad omnipotentiam Dei semper recurrendum est, ut illarum causa efficiens assignetur : porro Deus, qui eas mediantibus organis producit, easdem sine organis producere potest : ergo, etiamsi concederetur cunctas mentis sensationes, ideas, et operationes in praesenti rerum ordine a sensibus pendere, insulse concluderetur mentem cum corpore necessario perituram esse.

Inst. Si anima non interiret cum corpore, non adeo reformidaret : ergo etc.

R. Nego ant. Nam 1.° Deus voluit, ut anima regeret corpus, et conservationi illius jugiter invigilaret, hoc universalis experien-

tia testatur : atqui nihil magis conservationi corporis oppositum est , quam mors : non mirum est ergo si tantopere mens eam formidet : 2.° mens plenam habere non potest securitatem pro altera vita ; formidanda quippe sunt suprema Dei judicia , ut postea dicemus : ergo etc.

CAPUT QUINTUM

DE BELLUIS.

Infinitae numero sunt entium organis instructorum species , quae primum naturae regnum constituunt , nempe regnum animale. Eas per ordinem describere proprium est auctorum , qui de natura specialiter tractare sibi proponunt. Metaphysici autem , de entibus a natura corporea segregatis disserentes , examinant tantum an in cunctis animalibus , sicut in homine , aliqua existat substantia a corpore distincta , et quae sint ejus facultates , vel potentiae.

Descartes et cum ipso pauci Philosophi contendunt belluas mera esse automata , a Deo perfectissime constructa , in quibus nullum est internum sensationis principium ; asserunt singulas earum operationes totidem esse mechanicos effectus : externa objecta , inquiunt , vel tenues particulae e corporibus exeuntes organa belluarum tangunt , fibras, ac nervos commovent , musculos ecitant , sicque varios eorum motus producunt , juxta leges ab ipso Creatore constitutas.

Nonnulli inter recentes, Philosophorum nomine immerito decorati , affirmare non erubescunt bestias homini aequales , vel superiores esse , et ab eis solummodo organis differre. Sic imprimis *La Métrie* , *Helvètius* , *d' Holbach* , *Diderot* , etc.

Alii vero tum veteres tum recentiores , communissime docent quoddam inesse belluis principium operationis a corpore distinctum , et tamen a mente humana essentialiter diversum.

Quamvis a tuendis opinionibus speculativis cauto abstinendum esse communiter duxerimus , praecipuas tamen quaestiones de belluis , praetermittere nolumus ; quaedam enim sunt scitu necessaria , et adversus incredulos probanda. Quid sentiamus per tres sequentes propositiones aperiemus : 1.° Cartesianorum opinionem confutabimus ; 2.° hominem essentialiter differre a belluis demonstrabimus; 3.° principio sensationum, et operationum a materia distincto donari belluas ostendemus.

PROPOSITIO PRIMA

Belluae non sunt mera automata , ut finxit Descartes.

Prob. Si belluae mera sint automata , nullas experiuntur sen-

sationes ; operationes earum sunt effectus puro mechanici, proprie non vivunt : atqui haec tria repugnaro videntur.

1.° Repugnare videtur belluas non experiri sensationes ; vox enim naturae firmissimum est veritatis argumentum : atqui vox naturae docet belluas sentire ; unanimis enim populorum consensus est vox naturae, siquidem in sola natura omnes populi sibi consentiunt : atqui unanimis populorum consensus semper fuit belluas reipsa sentire ; quis enim a risu se cohibere posset, si Cartesianae hypotheseos defensorem audiret asserentem, v. g. canem baculo percussum non magis dolere, quam truncum arboris, qui feriretur, non magis laetari si ampla carnis portio ipsi esurienti projiciatur, quam arborem, vel brassicam ad cujus radices stercora rusticus deponit ? quis unquam sibi persuadere poterit porcum cultro jugulatum, bovem vivum excoriatum, non majorem experiri dolorem, quam manuale horologium, si singulas ejus rotulas, unam post aliam, cum violentia extraherem ? etc. Ergo 1.° etc.

2.° Non minus repugnare videtur diversas belluarum operationes esse totidem effectus puro mechanicos: in mechanicis enim accurata semper est proportio inter causam, et effectum, et eaedem causae in iisdem circumstantiis similes effectus producunt ; at in hypothesi, quam impugnamus, utraque haec regula violaretur.

1.° *Accurata non existeret proportio inter causam, et effectum;* tunc enim variae belluarum operationes solo corporum, aut corpusculorum tactu determinarentur : at sic determinari nequeunt; v. g. apis ex alveo egreditur, assurgit, vadit, redit, circuit, ad flores sibi convenientes apte se dirigit, mel, et ceram colligit, cruribus accommodat, varia itinera percurrens non errat, ad alvearium, et ad propriam mansiunculam redit : en equus immobilis ; flagelli strepitum audit, vel leviter tangitur, et statim erumpit, mira velocitate currit, caute offendicula devitat, ad labrum obvii praecipitii immediate sistit, vel illud audacter transilit : ecco canis meus profunde dormiens; sibilo, illum proprio nomine voco, statim evigilat, latrat, subsilit, oculos ad me dirigit, mandatum exspectat, quo accepto, praedam incredibili velocitate insequitur, eam videns stat, et ubi sit accuratissime indicat, eam occisam statim arripit, et ad me fideliter apportat. Quis crediderit solis particulis e floribus emissis tot motus apis determinari, sola commotione aeris equo transmissa tot, saltus totque cursus audaces produci, solis corpusculis e praeda exhalatis mirabilem canis instinctum formari ? etc. ergo etc.

2.° *Eadem causa in iisdem circumstantiis similes non haberet effectus;* v. g. canis videt dominum arma venationis arripientem, laetabundus exsultat, saltibus frequenter repetitis, aliisque signis

evidenter manifestat se ultra modum oblectari: si idem faciat extraneus, canis manet tristis, et nullum desiderium currendi manifestat. Si dominus cultellum, linteolum, vel quoddam aliud objectum perdiderit, aut alicubi, sive casu, sive de industria reliquerit, et haec tantum verba ad canem dirigat: *Quaere, perdidi;* mox voci domini obediens, currit, quaerit, objectum invenit, ore capit, et illud ad dominum portat, vel trahit: alienus eadem verba proferat, animal audiet, loquentem conspiciet, sed non parebit; eadem tamen est causa physica, eaedem sunt circumstantiae, et effectus valde dissimilis: ita et in multis aliis. Ergo 2.° etc.

3.° Repugnare videtur belluas non vivere, sed mera esse instrumenta: nam 1.° saepe dicuntur in Scriptura viventes; animam viventem habentes, manducantes, et bibentes, v. g. (1): *Producant aquae reptile animae viventis... Creavitque Deus omnem animam viventem...., ut sint vobis in escam.... et universis quae moventur in terra, in quibus est animae vivens, ut habeant ad vescendum.* 2.° Belluae saepe exhibentur non ut motum ab aliis entibus accipientes, sed ut seipsas moventes, quod dici non potest de machinis; 3.° occiduntur, et moriuntur: porro machinae non occiduntur, nec moriuntur. Ergo 3.° etc. Aliunde, etc. ergo etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Licet in industria valde finiti sint homines, mirabilia tamen efficiunt automata quamdam animalium speciem exhibentia; sic v. g. celebris *Vaucanson* fabricavit hominem tibia ludentem, anatem manducantem, et natantem, etc. ergo a fortiori non repugnat Deum, cujus infinita est sapientia, tam mirabiliter constituisse bestias, ut, licet mera automata, cunctas tamen functiones suas apprime exercerent.

R. 1.° Negari potest consequens, et consequentia; machinae enim mirabiliter constructae sequi possunt leges nobis ignotas; at contra leges physicas evidenter cognitas non agunt: verum si bestiae mera automata essent, contra leges physicas nobis evidenter cognitas agerent, ut ostendimus: ergo etc.

R. 2.° Totum praesens argumentum concedi posset, et nihil contra nos inde sequeretur; praecipuum enim fundamentum quo innitimur, sunt verba Scripturae, et universalis populorum consensus: porro, quidquid de potentissima Dei industria dicatur, fundamentum istud non concutitur; quaecumque enim fingatur hypothesis, certum est Deum positive nos in errorem impellere non posse: atqui si bestiae, in praesenti rerum statu, mera

(1) *Gen.* 1, 20.

essent automata, Deus positive nos impelleret in errorem; universali namque, et invincibili propensione, proindeque ipsa natura, constanter ferimur ad judicandum bestias sentire, a machinis, et plantis multum differre; Scriptura id confirmat; ergo etc.

Et vero, de existentia sensationum aliorum hominum non judicamus, nisi quia operationibus eorum externis invincibiliter ferimur ad credendum eos reipsa sentire: atqui eosdem actus externos, servata proportione, videmus in belluis, ac in hominibus: ergo similiter pronuntiare debemus eas sentire.

Inst. 1.° Mens humana non agit in corpus, sed Deus occasione volitionum mentis varios motus immediate producit in corpore: atqui hos motus absque anima producere posset: ergo nihil vetat, quin belluae mera sint automata.

R. 1.° Opinione, et non demonstratione major propositio nititur; tam merito igitur negari posset, quam affirmatur.

R. 2.° *Dist. min.* Hos motus, seclusa anima, Deus producere posset, sed eadem propensio in nobis non existeret, *conc.* et eadem propensio existeret, *nego min.* Si enim universalis, constans, et invincibilis propensio nos falleret, nihil esset certum in mundo, et aliunde error in ipsum Deum refunderetur, quod repugnat: at universali, constanti, et invincibili propensione ferimur ad judicandum motus externos hominum naturalem habere connexionem cum mentis existentia, et eadem propensione judicamus bestias sentire; quicumque ergo illas velut automata, machinas sensu destitutas, aut plantas habendas esse affirmaret, eo ipso naturae voci adversaretur: ergo etc.

Inst. 2.° Quaedam plantae, ut sensitiva, heliotropium, etc. veros sensibilitatis characteres exhibent, et tamen non sentiunt: ergo a pari etc.

R. *Nego ant.* Hujusmodi plantae dicuntur quidem sensitivae, quia nonnulli effectus physici quamdam analogiam cum motibus animalium exhibentes in eis conspiciuntur: at nemo credidit unquam eas revera sentire, et ejusdem naturae esse, ac animalia: ergo etc.

Quaedam animalium, aut vegetalium species ita ad se invicem accedunt, ut difficile sit judicare ad quod genus pertineant; talis est polypus aquae dulcis: verum in eo casu dubium est de facto. Si revera illae species ad regnum animale pertineant, plus minusve sentiunt, juxta propriam constitutionem; multo plus sentit canis, v. g. quam musca, vel ostrea: si vero inter vegetalia constituantur, non magis sentiunt, quam lignum sylvarum, vel olus hortorum. Inter mineralia, quaedam ad plantas accedere videntur; inter plantas, quaedam ad animalia; et animalium species augentur in perfectione, et crescunt usque ad hominem, qui solus ratione praeditus, Deum totius perfectionis fontem agnoscit, et honorem ei debitum reddit.

PROPOSITIO SECUNDA

Homo essentialiter differt a belluis.

Prob. Tenendum est quippe hominem essentialiter differre a belluis, si earum dominus constituatur, solus sit ad imaginem Dei conditus, et plurimas habeat facultates sibi essentiales, quae nunquam in belluis inveniuntur: atqui homo belluarum constituitur dominus, solus ad imaginem Dei, etc.

1.° Belluarum dominus constituitur: (1) *Dominamini piscibus maris, et volatilibus coeli, et universis animantibus quae moventur super terram.*

2.° Solus ad imaginem Dei fuit conditus: sic enim ait Deus, postquam omnes bestias creavit (2), *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram, et praesit piscibus maris, et volatilibus coeli, et bestiis terrae.*

3.° Plurimas habet facultates sibi essentiales quae nunquam visae sunt in belluis: omnes enim homines natura habent facultates percipiendi, ideas comparandi, de convenientia, aut disconvenientia earum pronuntiandi, a particularibus ideis ad generaliora principia assurgendi, mirabiles conclusiones inde deducendi, ideas signis arbitrariis manifestandi, ope reflexionis, et colloquii cum aliis hominibus in variis artibus, et scientiis multum proficiendi, praeterita, praesentia, et futura attentione complectendi, in abstractionibus versandi, non solum de existentia, sed de ipsa possibilitate rerum disserendi, propositiones de bono in genere, et de veritate instituendi: Deum creatorem suum contemplantur, infinitas perfectiones ejus investigant, alias ab aliis deducunt, firmissimis argumentis eas defendunt; illum adorant, venerantur, laudibus extollunt, deprecantur, gratias illi agunt, etc. legem naturalem cognoscunt, malum morale exsecrantur, bonum illis placet, etc. atqui nullis signis manifestant belluae tales se habere facultates; scientiis prorsus extraneae sunt, de speculativis non ratiocinantur, nec ratiocinia nostra percipiunt, nullum progressum in artibus ab origine mundi fecerunt; eodem modo semper agunt, sive junioris, sive provectioris sint aetatis; eodem modo castores aedificant, aves nidificant, apes mellificant, canes venantur, equi currunt, etc. eumdem morem singulae species jugiter servant; omnes de propria conservatione, de speciei propagatione tantum sollicitae sunt, et nullae Deum cognoverunt: unde legitime infertur hominem factum esse propter Deum, et belluas propter hominem, ut Scriptura, et universalis traditio expresse docent: ergo etc.

(1) *Gen. 1. 28.*
(2) *Gen. 1, 26.*

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Si belluae eadem ac nos haberent organa, forte exercerent facultates nostris similes: ergo non constat eas ab homine essentialiter differre.

R. Nego ant. Mutatio enim organorum naturam animae non mutaret: atqui anima belluina praeclaras mentis humanae facultates certe non habet; nullo enim indicio eas unquam manifestavit: atqui repugnat belluas perfectis hujusmodi facultatibus donari, et eas nunquam exercere; repugnat illas esse rationales, et ad conditionem brutorum a Creatore damnari.

Insuper, organa non desunt belluis, ut intellectuales exercerent facultates, si illas possiderent; tam perfecte, et saepe perfectius vident, audiunt, odorantur, gustant, et sentiunt quam homines; habent linguam, et pulmones: quid ergo eis deest ut loquantur, discurrant, etc.? non organa, sed animae facultates. Denique tam invincibiliter judicant homines belluas ratione destitui, quam fiducialiter pronuntiant eas sentire; ergo etc.

Inst. 1.° Belluae educantur, et discunt, intra eamdem speciem aliae multo facilius, quam aliae instituuntur: ergo intelligentiae characteres exhibent.

R. Dist. consequens: Characteres intelligentiae valde limitatae et circa objecta sensibilia tantum exhibent, *conc.* secus, *nego consequens, et consequentiam.* Etenim non negamus belluas quamdam habere intelligentiam ad objecta sensibilia limitatam: hoc posito, facile comperitur intra eamdem speciem dari individua, quae diversos hujus intelligentiae gradus possideant, majori, vel minori aptitudine discendi polleant: id ex organorum dispositionibus contingere potest. Sed nego belluas veros intelligentiae characteres circa objecta pure intellectualia unquam exhibuisse; nullae visae sunt, quae ope ratiocinii, sicut homines, erudiri potuerint: solummodo ictibus repetitis, vel eorum signis, pabulo praestito, vel oblato instituuntur. Inter varias earum multitudines, aliae ab aliis ingenti discrimine separantur, et tamen quae intelligentiores videntur non magis in ordine suo profecerunt, quam crassiores: ergo etc.

Inst. 2.° Quaedam belluae videntur diversa objecta comparare, deliberare, et postea eligere: atqui haec vera sunt intelligentiae signa: ergo etc.

R. Dist. min. Haec vera sunt intelligentiae signa circa sensibilia, *conc.* circa intellectualia, *nego min.* Non dicimus enim belluas nullam habere ideam, nullam intelligentiam, nullam memoriam, nullam instituere posse comparationem, non deliberare, non eligere; haec e contra ipsis tribuimus, sed in ordine limitato, et circa objecta sensibilia tantum, atque contendimus

eas eximiis facultatibus homini essentialibus omnino carere praesens autem difficultas contrarium non probat: ergo etc.

PROPOSITIO TERTIA

Belluae reipsa habent animam a corpore distinctam, et immaterialem, sed ratione destitutam.

Prob. Utraque pars hujus propositionis ex duplici propositione antecedente evidenter sequitur. Etenim 1.° certum est, ex prima propositione, belluas non esse mera automata, sed sensationes experiri: atqui materia non est sensationis capax, nec a fortiori operationum quae in belluis deprehenduntur: ergo 1.° etc. 2.° Anima belluina ratione est destituta; id ex secunda propositione constat: ergo etc.

At petunt Philosophi quae sit natura hujus principii immaterialis apud belluas exsistentis, et sibi non consentiunt; alii enim dicunt illud posse duntaxat sentire, non vero comparare, judicare, deliberare, et eligere: alii autem contendunt illud quemdam habere gradum intelligentiae, ratiocinii, et etiam libertatis circa objecta physica, ad conservationem individuorum, et ad obeundas functiones, quibus singulae species fuerunt destinatae.

Ultima haec opinio communius docetur, et multo probabilior nobis videtur; illa quippe admittenda est opinio, quae nullis obnoxia est incommodis, et experientiae conformior esse videtur: atqui talis est ultima haec de anima belluina opinio:

1.° *Nullis obnoxia est incommodis:* hoc enim praecipue timendum foret incommodum, scilicet, ne sufficiens non assignaretur discrimen inter belluas, et hominem: at nihilominus homo essentialiter differret a belluis; nam belluae, in ea hypothesi, ad objecta corporea limitantur, ratione carent, proindeque natura sua ab homine longe distant.

Non repugnat dari hujusmodi substantiam: dantur enim substantiae pure intellectuales, nempe Deus, et Angeli, dantur etiam substantiae intellectuales, et sentientes, scilicet, mentes humanae: cur ergo repugnaret alias existere substantias in ordine inferiori, quae circa objecta sensibilia duntaxat versentur? Nihil contra hanc possibilitatem objici potest; ergo 1.° haec opinio nullis obnoxia est incommodis.

2.° *Conformior est experientiae.* Ideo enim principium immateriale admittimus in belluis, quia invincibili propensione ferimur ad judicandum eas sentire: atqui non minus invincibiliter ferimur ad judicandum eas aliquando comparare, et eligere, recordari, et diligere, memores, et gratas esse, etc. ergo 2.° etc. aliunde etc. ergo etc.

Verumtamen omnes bestiae eumdem gradum intelligentiae non habent; quemadmodum organis physicis multum a se invicem discrepant, sis industria, aptitudine, intelligentia, mansuetudi-

ne, aut feritate, fidelitate, etc. inter se differunt. Mirabilis est Deus in cunctis operibus suis, licet finis ab eo intentus saepe nos lateat. Si quaeratur a nobis cur tot creaverit bestias quae hominibus inservire non possunt, cur eas sic aut sic fecerit, respondebimus nos finem ab eo intentum ignorare, sed in omnibus, etiam in minimis, manifestos infinitae sapientiae charactere relucere. Vide Anti-Lucretium, lib. 7.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1.° Levit. (1) Deum esum sanguinis prohibet, *quia anima carnis in sanguine est*; et in Deuter. (2) *Cave*, inquit, *ne sanguinem comedas, sanguis enim eorum pro anima est; et idcirco non debes animam comedere cum carnibus*: ergo etc.

R. Nego conseq. Nam anima in his locis sumitur pro vita animali, quae, tam in hominibus, quam in belluis, ita annexa est sanguini, ut, effuso sanguine, vel circulatione ejus cessante, mors sequatur. Idcirco Deus dicit per Moysen (3) *Sanguinem universae carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est.* Haec verba de cunctis entibus viventibus intelliguntur, ac proinde de vita animali. Deus autem esum sanguinis prohibuerat, ut Israelitae ab omni crudelitate magis essent alieni. Ergo etc.

Obj. 2.° Si anima belluarum sit immaterialis, debet esse immortalis: atqui hoc repugnat: ergo etc.

R. Nego maj. Ex eo enim quod anima belluina a corpore sit distincta, recte concluditur dissolutionem corporis illam non destruere, non autem illam futuram esse immortalem: ad hoc quippe necessarium foret ut positivis argumentis ostenderetur Deum velle eam conservare: atqui nulla sunt hujusmodi argumenta in gratiam belluarum, quae Deum ignorant, et ordini morali prorsus extraneae sunt: ergo etc.

Inst. 1.° Nulla pars materiae *annihilatur*, sed tantum novas induit formas: ergo a pari anima belluina, quae nobilior est materia, *annihilari* non debet.

R. Nego conseq. et paritatem. Ratio disparitatis est, quod dissoluto corpore, materia ad aliquem finem destinata esse non desinat; tunc enim ejusdem fit naturae, ac caetera elementa ex quibus conflatur mundus, ac proinde eamdem habet destinationem; contra vero anima concessa est belluis, ut earum conservationi invigilaret, easque in obeundis functionibus dirigeret, nullis indiciis manifestat se ad sublimiorem finem destinari: porro, cessante fine propter quem fuit creata, statim in nihilum proprio pondere labi debet, ergo etc.

(1) XVII. *10. et 11.*
(2) XII. *25.*
(3) *Levit* XVII. *14.*

Quidam metempsychosim pro belluis admittunt, ita ut, una moriente, anima ejus in aliud corpus eo instanti alicubi formatum transeat. Systema istud non demonstratur falsum; igitur admitti potest, si magis arrideat, quamvis nulla ratione positiva innitatur:

Inst. 1.° Multae belluae plus experiuntur doloris quam jucunditatis in hac vita: atqui justitia Dei id permittere non potest nisi futura sit vita in qua haec inordinatio reparetur: ergo etc.

R. 1.° *Nego conseq.* 1.° Enim belluae non recordantur praeterita, nisi imperfecte; non praevident futura, dolorum cordis et animi sunt expertes, moeroribus non afficiuntur: atqui haec multo vividius nos excruciant, quam dolores physici: *Quisque molestia non premitur* (1) inquit *Rousseau, propter articulorum dolores, dolores tantum animae cum ad desperationem adigunt.*

2.° Belluae de seipsis tantum sollicitae sunt, consimilium miseriis non compatiuntur, in servitutem rediguntur, catenis obruuntur, ad opera vilia adhibentur, post multos labores aliis dominis traduntur, publice in foro exponuntur, et venduntur, sed haec non aestimant, nec sentiunt: occiduntur, sed de actis non poenitentes, de venturis non anxiae, momentaneum dolorem experiuntur; flagellantur, et pro fideli servitio non semel mala recipiunt, sed ingratitudinem hominum non percipiunt, nec ideo de tali agendi ratione tristantur. Si injucundis sensationibus afficiuntur, mox gratis recreantur, et sic quaedam compensatio fere semper instituitur.

3.° Multae bestiae minori sensu percelluntur, quam homines, ut ex plurimis experientiis constare videtur. Sic araneis, muscis, scarabaeis, etc. pes, ala, crus integrum frangitur vel eruitur, et nihilominus bestiola movetur, et abit fere sicut nihil sibi accidisset; leve dat signum doloris. At fatemur hanc rationem pro magnis speciebus non valere.

R. 2.° *Nego min.* Quoniam belluae conservationi suae perpetuo invigilare debent, necesse fuit ut de his, quae sibi conveniunt per sensationes gratas, et de noxiis per sensationes ingratas monerentur; dolores igitur, quas experiuntur, ex ipsarum constitutione naturali oriuntur. Si quaedam ultra modum ab hominibus excruciantur, id per accidens evenit, et Deo tribui non potest, sed hominibus qui saepe ordinationem Dei sapienter institutam deturbant: ergo etc.

Émile, l. 1. t. 1. p. 59.

(1) On ne se tue point pour les douleurs de la goutte, il n'y a guère que celles de l'âme qui produissent le désespoir ».

FINIS METAPHYSICA.

INDEX.